1500



C . I
S . E
O . 7
N . I .

LAMBERTI HORtenſij Montfortij Seceſsionum ciuiliū Vltraiectinarum, & bellorum, ab ann. xxiiij. ſupra M.CCCCC uſque ad translationem Epiſcopatus ad Burgundos, Libri ſeptem.

CONSVLIBVS ET INCLITO SENATVI VRBIS VLTRAIECTI.



Acceſſit quoq; locuples rerum toto hoc Opere memorabilium INDEX.



Cum Cæſ. Maieſt. gratia & priuilegio ad quinquennium.

BASILEAE.



LAMBERTI HORTENSII MONTFORTII IN OPVS HISTORIARVM ad Cos. & Senatum inclytum urbis Vltraiectinæ,

PRAEFATIO.



NTER scriptores uetus celebratur dictum, Respub. ac Democratias haud perinde à plebeis atq; ciuitatum principibus, quiq; omnibus honoribus præstent, pessimè labefactari. Nam hi non solùm autoritate pollentes, quam perpetua dominatione sibi conciliarunt, uulgo sunt formidabiles: uerumetiam opibus, & amicorũ præsidijs fulti, quò libido impellit, tyrãnidis uia grassantur. Etenim cum nemo supplicij metu uel obsistere, uel alium ad uindicandam armis prædæ in medio relictam Rempub. communem impellere audeat, malunt turpiter unius, aut certè paucorum imperio regi, quàm periculose armis pro patriæ libertate decertare. Hinc accidit, quòd urbes olim nonnullæ, cum potentiorum rempub. administrantium impotentem dominationem suspectam haberent, priusquàm tyrannis stabiliri potuisset, solum exilij causa uertere consociatis animis eos compulerunt. Laudatum exemplum postea in deterius tractum fuit. Quos enim uel gloria rerum gestarum inter suos conspicuos fecisset, uel quibus uirtus claritudinẽ aliquam domi foris'ue parasset (quia socordibus & inertibus ea inuisa est) ingrati aduersus patriæ conseruatores urbibus pellere occœperunt. Et profectò Inuidia gloriæ comes semper est, & alumna rerum fœlicium: atq; ueluti ignis, summa petit. Quid aliud Aristiden ostracismo in exilium egit, quàm cognomentũ Iusti? quod ambitiosa ciuitas, & moribus corrupta, æquis auribus ferre non poterat. Quid Themistoclem euertit? nonne gloria uirtute parta, quã Athenienses ferre nequibant? Eadem inuidia Cymonem, Milciadem, Clisthenem, aliosq; rerum gestarum gloria claros duces, per speciem metus (quia plurimum ob nominum claritudinem, & præclarorum facinorum memoriam parare posse uidebantur) exules fecit. Romana exempla, uel quòd multa, uel quòd domesticis notiora sint, prætereo. Et tamẽ utcunq; ista habent, plebis tamen quamuis insanientis, aut stupentis potius, haud perinde uitio, atq; summorũ hominum insolẽtia, magnæ respub. euersæ sunt. Nam cum uim & tyrannidis stabiliendæ cupiditatem certatim auertere conarentur, iudicio perperam & rectè factorum confuso, optimos quosq; fortunis excusserunt. Versabatur ante oculos, quibus artibus delusa plebe fustibus armatos corynephoros ad corporis sui custodiam Pisistratus consequutus, frustra reclamante Solone, tyrannidem inuaserat. Terreban-

tur exemplis Dionysiorũ & Agathoclis apud Siculos, tẽporibus quamuis discretorum: Phalaridis & Polycratis apud Samios: qui claras non solum urbes, sed florentissima etiam opibus regna deleuerant. Et dominandi cupido summos etiam uiros ab honesto & recto transuersos agit: eosq; maximè, qui summum magistratum gerẽtes, ad patriæ seruitutem in potestate perseuerant: quibus nihil difficilius est, quàm libidinẽ imperandi semel indutã deponere. Quare P. R. ex leui affectati regni suspicione ultimo humanorum supplicio principes suos affecit. Sp. Melius, quòd frumentaria largitione popularem fauorem emeruerat, in affectati regni fidem apertam uenit: quapropter ab Hala interfectus fuit. Ex simili suspicione in Manlium quendam perduellionis accersitũ anquisiuerunt. Tanta fuit semper liberis ciuitatibus democratiæ tuendæ innata pertinacia. Cæterum monarchia'ne an democratia sit potior, disputari solet. Ego autem utrum affirmem, non habeo. Apparet mortalibus nihil esse periculosius, quàm unius hominis libidini salutem & fortunas multorum submittere. Hic licet sit optimus, ut cũ laudatissimis principibus cõferri queat, in luxu tamen, & rerũ affluentia, ac licentia impunè quælibet perpetrandi corruptus, stulta persuasione principem supra leges esse, paulatim tyrannicum spiritum haurit: fitq; non minus uicinis, quàm suis, perniciosus. Et quod omnium atrocissimum est, optimis quibusq; ut pestis & exitium, formidabilis est. Nam quid æquè principes, atq; alienam uirtutem oderunt? Iam flagitia, in quæ stimulantibus prauis cupiditatibus ruunt, quid attinet commemorare? Quid cædes amicorum, in quos familiariter admoniti, aut per calumniam offensi, rabie plusquàm beluina sæuiunt? Quid facultatum direptiones ob quamlibet quæsitam occasionẽ? quid stupra? quid adulteria? quid bonorum exilia? tributa perpetua, & ea quidem non ferenda? Horum autem nihil in ea repub. ubi multitudo dominatur, rectis uiris potest euenire: quippe ubi iuris & æquitatis ratio, arctissimo communis reipub. uinculo habetur. Contrà, si reputes democratiam, profectò ea dominatio multo illaudatior uideri poterit. Quid enim populari dominatione turbulentius? quid multitudine incondita imperitius? cum ea nihil aliud sit, quàm belua multorum capitum? ubi sæpius id quod iniquum, quàm quod æquum sit, superantibus imperitorum per tumultum sententijs, magno reipub. & malo & damno decernitur, frustra reclamantibus ijs qui cæteris prudentia præstare uidentur. Unde apparet, monarchiã democratia tolerabiliorem esse. Ea enim quæ princeps sancit, recto iudicio constituuntur: cùm plebis uesanæ ingenium sit, rectè iuxtà & perperam gerenda confundere. Non bona, inquit poëta, multorum dominatio est: uni imperiũ defertor. Uiolenta scilicet res, & uecors, plebs est. At quanto li-

to liberalius, quanto laudatius habetur (quando omnino alicuius imperio parendum sit) sceptro unius, quàm dissolutæ multitudinis freno regi? maximè si ille in amicis habeat, non quibus cum suauissimè uiuat, sed sanctè, sed laudatè rempub. gubernet? si leges condat æquas pariter & utiles, si optimis quibusq; honores mandet, detq; operam ne quis lædatur? sed & qui optimi principis munus esse arbitretur, magis affectibus, magis uoluptatibus, quàm ciuibus imperare? Enimuero quis cordatus non malit in ea repub. censeri, in qua, si bonus sit, nomen aliquod gerat, quàm obscurus cum incondita multitudine sursum deorsum agitari? quæ hoc æquior existimanda sit, quo est facilius unius imperio, quàm multorū decretis parēre, eos'ue colere. Hi ad annuum imperium subuecti, antea priuati, rerumq; ignari, priusquam iura & publicas leges didicerint, magistratu suo defunguntur. Ad hæc, dum alius alium attentus obseruat, magnam reipub. negociorum partem negligunt. Iam per ambitionem diuina humanaq; omnia miscentur. Cum habetur senatus, plus temporis rixando, altercando, & disceptando, quàm consultando absumitur. Prætereo inimicitias, factiones, inuidiam, quibus tranquillitatem publicam certatim potentiæ auidi perturbant. Ab alijs, quibus in imperium succedūt, quiq; ipsis postea sufficientur, res malè geri, taciti apud animos suos precantur: adeò aliena fœlicitate ægrescentes, priuatæ gloriæ caussa reipub. sunt pestilētes. Adde quòd administrent aliena: legant sæpenumero in concilium ad regni euersionem maximè temerarios quosq;. Et coluntur in primis, non qui prudentia, sed qui eloquentiæ uiribus maximè polleant. Contrà, omnia in principe diuersa uideas. Hic etsi natura imbecillior est, usu tamen & peritia rerum illis melior habetur. Negligit nihil: quandoquidem omnia & ad se pertinere, & à se geri debere, accuratè expendit. Non est, cuius eminentiæ inuideat: unum id sedulò agens, ut quàm optimè imperet. Nullum huic conuentus habendi tempus aut locus indicitur, ad consultandum: noctes diesq; ipse præsens disceptationibus de repub. interest. Unum atq; eundem beneuolum animum per omnem uitam aduersus suos gerit, quos perinde atq; suum peculium curat. Deligit ex uniuersis prudentia consultißimos: eosq; in primis honoribus cumulat, qui laudatißimè se gerunt. Verum ego altius processi, quàm institutū fuit. Sed democratiæ forma minimè hac tempestate exoptāda uidetur. Quia neq; eius rectoribus suus habetur honos: neq; populus intestinam fœlicitatem agnoscit: neq; ocium paratum ferre potest. Ut alias urbes mittā, Ultraiectum nostra memoria has ob causas ueterem reipub. formam exuta, in principis ius & imperium unius redacta est. Urbs hæc quàm diu populari dominatione administrabatur, incredibile dictu est, quàm nullam quietem, aut ab intestinis

motibus domi, aut ab externis armis foris aliquot seculis habuit. Ipse autē populus clarissimarū olim urbiū exemplo, aut rectores suos per tumultum in exiliū agere, aut cum episcopis certamina serere: donec ad postremum nostra tempestate per armatam secessionem pulsis ijs, qui multos annos uariè rempub. gesserant, uarijs bellorum casibus iactatus, sub Burgundorum imperium, restitans conserta manu sit attractus. Hoc igitur Opus uisum est nomine uigilantissimorum Coss. & inclyti Senatus urbis Vltraiecti in lucem emittere, ut apud omnem posteritatem regni ac ditionis uestræ monumentum extet, quanta rebus humanis eueniat uicissitudo & mutatio. Nunc quàm uerissimè potero, rem aggredior.

LAMBERTI HORTENSII RERVM VLTRAIECTINARVM

Liber Primus.



IVILIVM secessionum urbis Vltraiecti cōmentarios scripturus, & bellorū, quę populus Vltraiectinus à decessu Philippi Burgūdionis episcopi, ad translationem, ad Hollandorū Brabantorumq́ principē episcopatus gessit: operæpreciū fecero, si q̄ fieri potest breuissimè, prius de urbis ipsius origine, de situ, de populi moribus, religionis initijs, uaria deniq́ populi fortuna, q̄ è tenuibus rebus, ad quantos opū luxus religio creuit, altius aliquātò repetam. Res in primis memorabilis: & quæ memoriæ prodatur, digna. Nam Itali quidam docti, & ingenio clari homines, sed rerum nostrarum, locorumq́ parum gnari, Vltraiectinorum res describere aggressi, errore Traiecti ad Mosam, huius non solum res, sed & episcopos, cum Vltraiectinorum permiscentes, altissimis nostras tenebris inuoluerūt: ita ut regionū imperitis, è nominis similitudine procliuis pronusq́ fuerit lapsus. Simul quòd nemo hactenus extitit qui de ijs separatim librum scripsit, ex quo domestica, perinde ut externa, nostris cognoscere licuit: adeò ut tabularum Imperatorum & regum magis, uitarumq́ uetustissimorum episcoporum fide nobis sit nitendū, quàm scriptorū testimonio. Quanquam non inficior, Tacitum & Ammianum, & præter hos, alios quosdam, ad uetustatem aliquod momentum adducere: sed quantulum hoc est? Simul ut constet, quantum ea quondam cùm temporis celebritate, tum Imperatorum postea nominibus, inter inferæ Germaniæ florentissimas urbes claruit. Tum ut animaduerso pręsentis & priscæ illius ciuitatis statu, quanta eueniat rebus humanis uicissitudo, cognoscatur. Sed cum ipsa res per se adeò obscura sit, ut nō solum difficile, uerūetiam periculosum operæpreciū facias, ibi iudicium certū interponere, ubi inter authores nō tam uariatur, quàm quòd parū explorati inuenias: merebor propius in his fidem, quàm illi: nō modò apud nostros, sed etiam apud exteros: quod plæraque mihi, quàm illis, regionis huius, urbisq́ in primis loca notiora fuere. Vrbs Vltraiectum ad ostium Rheni in ripa sita est. Rhenum autem ipsum, olim longè alijs alueis, quàm hodie, in Oceanum descendisse cōstat: id quod uadi partim uestigia, partim regionum quarundam uetusta monumēta, nomenclaturæq́ palàm arguunt. Initio enim non Leccæ ripis mare intrabat, sed ad Dorestatum anfractuoso cursu in diuersum abiens, Vltraiectum alluebat. Inde reflexo in occidentem amne, Vuoerdam & Leidam, Hollandorum nunc oppida, sinuoso diuortio præterlabens, ad Catuicam uetustam Cattorū coloniam in Oceanum uasto gurgite fundebatur. Manet Catuicæ, ad Rhe-

num etiamnum hodie incolume suum nomen. Argumenta extant istarum rerum non obscura. Nam unde ab Ameronga Vltraiectum iter uertit, uidere est adhuc pascua, quæ flumine intumescente, inter eminentiores aggeres perfunduntur, quibus tum amnis excursus prohibebatur: ut adhuc fundum celeberrimi amnis agnoscas. Riuulo autem, qui nunc per eandem regionem, tenuibus ripis Vltraiectum cursu petit, ueteris Rheni appellatio manet: perinde ut, ubi se inde reflectens, ad ipsum Oceanum usque, secum uetus nomen trahit. Quod autem ostium ad urbem fecit, mercibus secundo Rheno importandis euehendisq; celebre, manifesta extant uestigia. Portæ, qua urbem intrabat ad meridiem, à telonio publicanorum, à quibus merces accidebantur, durat suum uocabulum. In septentrionali urbis regione, ad diui Ioannis ædem, ubi forum cupediarium nunc est, uetustæ stationis nomen, atq; ostij extat, quod patrio sermone Kyntkens hauẽ dicitur: ubi ante aliquot annos, in effossis ueterum ædificiorum fundamentis, putria nauium tabulata, anchoræ, remi, naualiaq; omne genus inuenta fuere. Argumento quoq; est tota ea regio, ubi ædes diuo Martino tutelari dedicata est, quæ duodecim cubitos, à reliqua in dorso, ad piscarium forum, planitie eminentior, naualis stationis speciem mõstrat. Nostra autem memoria, cum in eodem cœmeterio contra septentrionales primariæ ædis fores, Decanus Ludolphus, minantia uetustate ædium suarum ædificia à fundamentis restaurare uellet, terramq;, quàm prius fuisset, altius moliretur, repertus lembus, uisendæ antiquitatis urceolis fictilibus oneratus, spectantibus admirationi fuit. Secundũ diui Iacobi templum ab arenoso reflui fluminis uado, appellationẽ locus quoq; seruat, Het sant. Cæterum, quã nostra tempestate Dorestatum Batauodurorum, Culenbergam, Viennam, Schoenhouiam præterfluens, uasto alueo contra insulam Dordracenam mare ingredit, olim modicus admodũ tenui aqua riuulus è Rheno emanabat: unde Germanico idiomate, infra Vuikam, ab emanando Lecca incipit appellari. Verùm temporum iniuria, ipsius Rheni faucib. desiccatis, eiusq; ostia, harenæ aggere ad Catuicam præcluso, uiam uiolenta strage per Leccã in mare cum nominis iactura fecit. De ciuitatis autem origine tam diuersa produntur, ut difficile sit, in tanta uetustatis caligine, aliquid pro uero astruere. Tradam ea quæ ex tablinis Vltraiectinæ basilicæ accepi. Sunt, qui à gigantibus eam cõditam, habitatamq; ferant. Nõnullis placet, sub Nerone principe cœpisse, nomẽq; illi Antoninam factum, ab Antonio quodam, qui eius tyrannidem fugiens, hanc exilij sedẽ delegerit. Sed cùm apud scriptores huius Antonij nusquam omnino, uel tenuis (quod sciam) mentio sit, pro uano id & fabuloso repudiandum duco. Quanquam non ignoro, L. Antonij cuiusdam Germaniæ, sed superioris præsidis, Sextum Aurelium, in uita Domitiani meminisse. Apud omnes tamen constat, ab initio eam Antoninam fuisse appellatam. Vero igitur propius est, ab Antonio triumuiro, qui Cæsaris omnibus, in Gallijs & Germania expeditionibus interfuit, urbi nomen

Anno D. CCC.LX.

men datum, qui oppida & arces alias etiam sui nominis cōdiderit. Ipsum tamen locum, cùm ob soli ubertatem, reiq; frumētariæ copiam, tum propter situm, ad merces in Oceani insulas & Celticam secūdo Rheno peruehendas, iam sub Iulij Cæsaris in Germaniam traiectum, inter barbaros uerisimile est mercatu celebrē fuisse. Vnde Cattis & Vuiltis magno inter se longoq; bello de loci imperio decertantibus, cum ad extremum illis in Oceani littus pulsis, Vuilti obtinerent, præsidiū Vuiltenburgum in ripa ulteriori, colle edito (nostra tempestate fundamentorum rudera adhuc uidemus) posuerunt. Sed Romani, deuicta prælijs ultrò citroq; Germania, cum multas passim munitiones contra rebellionem suprà & infrà in ripa Rheni ad eius tutelam locassent, hîc quoq; statim aduersus barbarorum uim, in ipso penè fluminis alueo munitissimum præsidium, ubi nunc Paulinianorum sodalium cœnobium est, extruxerunt. ei regioni urbis, & ponti in quem excurrit, nomen à ciuibus Romanis adhuc durat. Tum autem & alij, qui huic ad septentrionē proximus, & uiæ, à castris præsidiariorum militum, qui ad omnem uim arci tuendæ ibi depositi fuerant, remanet uocabulum. Mansit urbi nomen Antonina diu integrum. Sed ut nihil in rebus humanis est perpetuum, nomen postea mutatū est: sed quo casu, aut quo authore, uideo parum inter huius urbis antiquitatis inuestigatores bene conuenire. usus Traiectum obtinuit. Beda Gallica lingua sic appellatam esse prodit. Inuenio apud Ammianum in Iuliano Vtricesium: quę uox ad germanicam appellationem propius alludit. *Libro XVIII.* Nec desunt qui opinentur, ab Vlpio Traiano ductum nomen: quem constat tum Germaniæ præfuisse, cum absens Romæ à Nerua adoptaretur. Restituit enim barbarorum clade labefactatas aliquot ultra Isselam ciuitates, condiditq; sui nominis in eiusdem ripa arces aliquot: qua coniectura existimant factum, quòd priori nomine exoleto, Vlptraiectum nuncuparit. Longè autem diuersa est eorum sententia qui pro uero affirmare contendunt, à Vuiltis qui Selanorū opibus & uirtute freti, urbem (structo in ulteriori ripa præsidio) inuasere, Vuiltraiectū nomen factū. Sed & Gerardus Nouiomagus, tum clarus tum disertus Batauarum rerum scriptor, in uetustissimis codicib. ante annos sexcentos exaratis, Viltraiectū se scriptum repperisse tradit: tum autem & Vltraiectum. Qua equidem appellatione ego deinceps uel hoc nomine libentius sum usurus, quòd à re ita uocatam existimem. Nam quum ostium Rheni mercatorum frequentia esset nobile, compendio in Gallias & obiectas Oceani insulas, prono alueo inde soluentibus traiectus cursusq; patebat: qui postea in Leccæ ripam miliare ab urbe submotus, pristinum uocabulū & usum retinet. Cęterum cum ex Cæsaris diuisione, amnis Rhenus Gallias à Germania disterminaret, ita ut ulterior læua ripa Gallicę, dextera citerior Germanicę ditionis iurisq; esset, in confesso est hodie (nam per id tempus duobus tantū brachijs in Oceanum effundebatur) nec Issela omnino, aut certe obscurus riuulus erat: ut mirer cur quidam ausint hunc & scripto & pictura regnorū disterminatorem

constituere, Rhenũ inter Vuahalim & Isselã labentem, usq; ad Oceanum utrãq; gentẽ distinguere: tametsi suos Germani iam olim limites transgressi, magnam Galliæ partem Rheno finitimam occuparunt. Itaq; Vltraiectum in Germanico solo ab initio conditum fuit. Quòd autem scriptores inter se digladiẽtur, ultrò ad Gallorum ne an Phrisiorum ius spectaret, equidem nihil miror. Galli enim militari gloria clari, cum transito Rheno armis omnia adorirentur, ciuitates ad continendum sub imperio uictos opportunas, præsidijs firmabant. Harum Vltraiectũ præcipua fuit, tum in ora ultima imperij Gallorum citra amnem (ut nunc) discriminatorem sita. Transit autem in Gallorum imperium sub Valentiniano Imperatore, qui Viltos, Saxones & Sclauos, omnia Oceani litora fœdis populationibus uastantes, iamq; inde eruptionem meditantes, in Francorum finibus oppressit, & insigni affecit clade. Mansit sub Gallorum imperio tamdiu, donec omnem earum regionum iurisditionem Dagobertus anno LXXV. (si rectè tẽpora digeruntur) Vuillibrordo, loci episcopo donaret. Enimuero incredibile dictu est, quantis barbarorum cladibus alijs super alias cum herbescente paulatim fide deinceps fuit afflicta, sed à nullis grauius quàm à Ratbodo Phrisiorum rege: quem mox paulo hinc eiectum Pipinus Caroli Magni pater in Phrisiam se recipere compulit. Ex his liquere opinor, initio inter secũdę Germaniæ urbes opulentas hanc celeberrimam uiguisse: neq; Gallorũ, neq; Phrisiorum imperio paruisse: sed quasi togatam, Romana usam libertate, suis legibus uixisse. Togæ uestigium in Coss. & duobus senatorum primoribus ad annum usque uigesimum nonum, supra mille quingentos, nostra ætate perdurauit. Mercatus celebritas itaq; effecit, cur barbarorum incursibus prædæ exposita, à Gallorum regibus defenderetur. Quo tempore usqueadeò eius florentissimæ opes fractæ fuerunt & accisæ, ut certamen cum Agripina Colonia de metropoleos dignitate iureq; susceptũ mittere cogeretur. Iam uerò Ecclesia ipsa è tenuibus principijs, unde paulatim ad incredibilẽ spendorem ac luxum peruenit, ortum duxit, ut sunt res humanæ. Vrbe enim tota Vuillibrordi, eiusq; ex Anglia comitum institutione ad fidẽ ducta, Dagobertus Clotharij filius, Francorum rex, qui mutato prioris uitæ instituto, pietate clarus, & ad superstitionem usque religiosus fuit, ædiculam diuo Thomæ condidit, anno DLXXVII. quam reges posteri ditissimis rerũ possessionibus paulatim cumularunt. Inuenio his duos annos subtractos apud Marcellinum in uita Suuitperti. Illis potius accesserim qui tradunt, ante Dagobertum locum episcopalem fuisse, simulq; religionẽ Christianam ijsdem temporibus cœpisse quibus Gallorũ reges fidei initiarentur. Argumento esse Clotharij patris Dagoberti, & Theodeberti regum, in eam ecclesiam profusam munificentiã: cuius mentio in Bonifacij uita extat. Quæ cum ita sint, fuit igitur Agrippinẽsi & temporib. prior, & dignitate antiquior. Iidem produnt, contra barbarorum uim, præsidium Vuiltemburgum (cuius suprà à nobis mentio facta est) à Dagoberto conditum esse. Sed

cum

cum nomen sit à Vuiltis, qui aliquandiu castello posito, ea loca occupa-rant. uero similius propiusq; uidetur, Dagobertum id ualidius multò fossa ac uallo, relicto pristino nomine, muniuisse. Thomæ iam sacello paulò post à Phrisijs diruto, Vuillibrordus in proximo xx. inde passus, Oratorium crucis condidit: primusq; episcopus à Sergio Pontifice Romano declaratus est: nomenq; Clemens illi factum. Mox Ratbodo rege à Pipino inde in Phrisiam exturbato, collegium diuo Martino in eo loco institutum est, ubi paulò ante Thomę sacellum, incendio absumptum barbari demoliti fuerãt. Exornauit id mortuo patre statim Carolus cognomento Magnus, contulitq; eò dona magnifica. Et ut à barbarorum incursu episcopus tutus foret, regia ueterũ regum (quod Vetus Palatium tum nuncupabatur) ei dedit. Addidit immodica liberalitate, & magnificentia planè regia, opes magnas, quas posteriores reges prouincijs, decimis, tributis, portorijs & donis opulentissimis supra modũ etiã cumularunt: tantũ abest, ut ecclesiæ aliquid detraxerint, cum Henrici, Conradi, Othones Imperatores, tabulis eorũ donationes etiam ratas esse iusserint. Tradita enim sunt earum regionum dominia, unde barbaros & tyrannos expulerant: ut ea ecclesia breui tempore regum opes penè æquarit. At episcopi homines diu pietate & uitæ innocentia insignes, cùm rebus diuinis magis, quàm profanarum rerum administrationi uacantes, negligentius sua tuerentur, undiq; alij alia loca, ut quæque oportuna erant, occupare. Hinc postea Brabantorum, Hollandorum, Gelrorum principes, Comitẽ item à Benthem, Cnick et Goer pulsos fuisse tradunt, cum anno 1021. Adelboldo episcopo, coram Henrico tertio Imperatore, in prȩsidio Tulpico, religione se adstrinxerint, se pro iurisdictionibus mancipio acceptis, Præsuli Vltraiectino clientes in posterũ in fide permansuros. De moribus autem & institutis eorum qui initio ecclesiæ rebus gubernandæ præficiebantur, quid attinet dicere? Tanta erat Collegij Crucis, ob integritatis ac sanctimonię apud exteros populos existimationẽ celebritas, ut non solum inde nostræ ecclesię episcopi renunciarentur, sed finitimæ etiam hinc exirent, à quibus res administrarentur. Bonifacius ordine secundus, & Gregorius in catalogo tertius ad Moguntinensem regendam lecti fuerunt. Albricus ad Coloniensem, Ioannes ex Herculanorum principibus, in postremis ad Leodinæ gubernaculum emigrauit. Hæc non obscura argumenta efficiunt, ut inducar subscribere ijs qui scriptum reliquere, usq; ad exitũ Bonifacij, qui incidebat in annũ DCCLV. metropoliticum nomen hic eminuisse: sed Bonifacio cum quinquaginta collegis, & duobus pro fide, in pago Dockheimo à Phrisijs cæso, cùm urbs ipsa ijsdem temporibus fœdè à Nortmannis & Danis uastata iaceret, Vltraiectini illud Coloniensibus detulere. Creuit inter hæc ecclesiastica res magnis successibus, cum barbari paulatim posita ferocia mitescentes, ad fidem, abdicato idolorum cultu, desciscerent. Iuuit hos successus haud parum, episcoporum pietas & insignis eruditio, ut ea tempora ferebant, usq; ad annnum octauum supra

 millesimum.

millesimum. Quo tempore iteru̅ Normanni, quasi ecnephias subitò erumpentes, sub decessum Ausfridi, in ordine XVIII. primùm Tylam, mox sequenti anno Vltraiectum ingenti mortalium clade & incendio deuastarunt: cuius opes sæpe antea afflixerant sub Vuillibrordo, deinde post mortem Bonifacij, rursum Alfrico episcopo, qui in serie nonus est. Quibus temporib. multę etiam Germanici Gallicique nominis clarissimæ urbes unà excidio sunt deletæ. Iacuit post hanc procellam barbaricam per aliquot annos ciuitas, muris solo æquatis, ruinisque deformis, donec Ratbodus XIIII. episcoporum, de migrando Dauentriam, consilium agitaret. Erat Ratbodus uir regum imaginibus clarus, miraculis simul & fatidico spiritu magnus, Græcaru̅ Latinarumque literarum iuxtà eruditus. Arguunt id ipsius Syluę utroque genere scriptæ, quę adhuc extant. At Danis ciuitate profligatis, Vltraiectum Dauentria redijt. Ratbodo è rebus humanis sublato, Baldericus Cliuęnsis ob egregia in populu̅ Vltraiect. merita, Pius cognomēto appellatus, uir excelsi ingenij, tum literis tum belli artibus ex ęquo mirabilis, muro rursum urbem cingere est aggressus, anno DCCCXC. Hac eadem Normānica irruptione cum multos annos in Hollandia, omnis generis mortalium, fœda fuga, agri & urbes uastæ incultæque iacuissent, eius comitatus, Caroli Calui beneficio quidem, uerùm cum insigni ecclesię Vltraiectinæ detrimento, cœpit. Initium eius in annum LXIII. supra DCCC. incidisse produ̅t scriptores, Hungero undecimo præsule, anno quo ecclesia condita fuerat, CCL. aut circiter. Interim creuerunt eius res (uti dicere cœpi) ad id tempus usque in ocio, incredibili luxu, & quidē regum, Imperatorumque egregia liberalitate, quamdiu ab episcopis religiosis & doctis regebatur. Verùm ubi pro innocentia impostura, pro gloriæ contēptu ambitio, pro eruditione inscitia, pro humanitate superbia, pro frugalitate luxuria, pro liberalitate auaritia, pro continentia libido irrepsere, omnia in peius labi, bona à finitimis principibus occupari, bella moueri, omnia denique sacra profanaque commisceri. In hac autem opum luxuriante affluentia, primi illi ecclesiæ moderatores, homines sancti ac pij, moderatè se tenere, eas expendere in usus quos deo gratos arbitrarentur, templa ædificare, cœnobia condere, opima sacerdotia facere, ędes uetustate, uel structuræ tenuitate collapsas, sarcire: ipsi non solum monasticā religionem fortunis suis uehere ac iuuare, sed ornatu̅ etiam induere. Siquidem Ausfridus, in uico Turino uirginum collegiu̅, in Sacro monte ad mille passus ab Amorfortia Benedictinorum cœnobium condidit: cuius religionis uestitum ipse quoque sumpsit. Id ipsum exemplum postea sequutus est Godebaldus Bernulphus diuo Paulo ædem in urbe, translatis eò è monte Sacro Benedictinoru̅ opibus, posuit. Diuo item Petro, & aliud Ioanni Canonicoru̅ collegia. Medius au̅t inter hos Adelboldus, diuo Martino tutelari ædicula ueteri diruta, nouam basilicā refecit. Conradus Sueuus in palustri loco diuę Virgini intra mœnia, Canonicorum contubernium. Godebaldus extra muros urbis, ad ortum monachoru̅ uirginu̅que

cœnobia

cœnobia in paludib. cõstituit: qui Carcer Ordinis, propter seuerã pro fessionem uulgò appellatus fuit. Idem Midelburgi regularium sodalitium. Deferbuit hic ardor intra pauca annorum lustra, ut solent optima quæq; simul & ea, quæ speciem pietatis prę se ferunt, in deterius sensim degenerare. nam ubi armis sua tueri sunt coacti, iam non delubra amplius erigere, uerùm sacrorum cura abiecta, arces, castella, præsidia in hostes condere adorti sunt. Godefridus Rhenanus Monsfortiam & Vuoerdam contra Hollandos, Horestam in Gelros, Vollenhoam in Phrisios excitauit. Conradus Sueuus ad Hollandorum uim retundendam, Iselmondanum præsidium collocauit. Nec desuerunt, qui excultissimis etiam monumentis ipsam urbem exornarunt. Alij alia, ut quisq; fuit belli quàm pacis amantior, maximè ad res ab iniuria finitimorum armis uindicandas fecerunt. Excitarat iamdudum fatale penè dissidium inter episcopos Vltraiectinos & Hollandiæ principes, illa regnorum Galliæ ac Germaniæ per secundas Iudithæ nuptias diuisio. Etenim cum ueteres reges & Imperatores ditissima rerũ dominia in Hollandia (priusq; regnari ibi cœptum esset) & Phrisia, quorum reges funditus armis delerant, & Oceani insulis, unde tyrannos pepulerant, barbarorum crebris cladibus deserta, nullis designata limitibus ac pomœrijs, episcopis pro desudatis in messe uerbi laboribus donassent: ubi Calui iussu, pacatis rebus, in ea insulę parte quę Holdandia appellabatur, comites consedere, hi statim angustias regni ampliare, limites propagare, uirtute atq; arte ecclesiæ opes, insulas, arces, ut quæque maximæ erant opportuna, occupare, bello Phrisiam sui iuris facere, multis secundis prælijs egregium nomen, summam'que gloriam sibi parare. Horum fortunam post Carolum Caluum, reges Gallorum contra episcopos tueri. Imperatores uicissim maiorum donationes confirmare, ecclesiæ iura & opes defendere, deniq; certatim sua potiora haberi uelle. Hinc odium inter utrunque populum seminatũ, bellumq; perpetuum fuit: quod immortale futurum prospexerat Adelboldus XIX. in serie episcoporum. Huic cum à Theodorico quarto Hollandorum principe, rerum ablatarum prætextu, siue quod eo authore Phrisij defecisse dicerentur, arma essent illata, prœlio superatum, Iselmondæ tres annos captum tenuit. Eum omni spe alioqui ad episcopatũ reditus incisa deierare ad extremum compulit, nec se, nec posteritatem ullum in Hollandiam, nullum in Phrisiam ius usurpaturos. Confectę inde sunt tabulę. Itaq; hoc fœdere pace cõfirmata, restitutus fuit Adelboldus. Dissidentib. itaq; inter se regibus, Vltraiectina ditio, uicino hosti, tot uictorijs magis magisq; indies ferocienti, prędæ relicta fuit. Ablata oppida, syluę, insulæ, paludes, & ad urbis muros quidẽ iam Hollandorũ limites propagabantur, nisi cardines paludũ ad Goiolandiam constituissent, quos accolæ idiomate uernaculo Leuuenpael uocant, qui finis utriusq; regni esset. At Adelboldinæ cladis posteri episcopi memores, quisque pro se occasionem amissa recipiendi quærere, occupata recuperare, tantumq; postremò reliquum sibi tenere, quantum

ferro uindicare potuerũt. Quo factũ, ut dum hinc pro Velania à Gelro adẽpta, inde cũ Hollandis, pro ditionis latissimis possessionib. & dominio sine fine certamen est, populus Vltraiectinus mitigatus ocio, pacisq; antè desuetudine bellorum assuetus, his rationibus, posteà armis militiaq; longa animis efferatus, à bellis quiescere non ualuerit: indies factus ferocior, cum foris bellum nullum haberet, intestina discordia in sese mutuò ferrum uertere cœpit. Senatus cum equestri nobilitate, aut religione certamina serere: homines potẽtes, factiosi domi, foris nobilitatis & imaginum magnifici ostentatores: fastuosi, luxui uoluptatiq; addicti: aliud promptũ in lingua, aliud clausum in pectore habere. quo quidem nomine etiam apud exteros semper malè audiuere. magnis motibus factionum episcopos creare, principum exterorum cõmendationes contemnere, rarò concordibus animis episcopum creare, at multo rarius cum lecto bene conuenire. Aucta in tantum creuit nobilitatis potentia, ut non solum armis medio foro, ponteq; Romano & Castrẽsi decernentes iuuicem urbe pellerent, uerumetiã cum hostibus iusto prælio in planitie congrederentur. Fuerunt, qui cognatorum opibus adiuti, diluculo occultis muri aditibus perfractis, urbẽ ingressi, in uico Pretorio cum episcopo conflixere: & quidem fœliciter. Tradunt quidam scriptores, Cæsarem Guilielmum, Othonis episcopi nepotem ex fratre, cùm incautius insidiarũ securus obequitaret, iactu saxi deorsum è sublimi fenestra petitum. Episcopis portas claudere, cum alijs apertam simultatem exercere, illis bellum facere, alios captos intra muros in priuatis ædibus tenere, bello persequi, prælium inire. Processit tandem eò principum contemptus, ut sordidi homines priuato odio episcopos ferro exceperint. cum socijs ciuitatibus controuersiam habere: eas, si pax esset, in bellorum periculorumq; societatem trahere: illæ contrà Vltraiectinũ populum exosum habere. Senatus, si quando nullum bellum foris esset, religionis libertate ægrescentes, eam uectigalibus, publicisq; onerib. oppugnarũt. Suffragijs primũ clero liberis, in comitijs Pontificijs, postquam ambitione & largitionibus exterorũ principum corrumpi cœpere, magnis motibus reipublicæ intercedere conati, sacra, profanaq; omnia miscuerunt: certum aliquem dictare, quem renunciari postularent: sagati in comitia Canonicorũ sodalium descendere. Itaq; dum neutris alteri cedũt, Burgundi armorum terrore episcopos iam obtrusere: sed quàm auspicatè, uix est qui ignoret. Philippus enim eos à Diepholdij decessu, Dauidem filium, Brederodio Archidiacono abrepto, ductu Caroli recipere compulit. Illius tamen potentiam quantum ueriti fuerunt, uel illud arguit, quòd Dauidem posteà intra muros oppressum captumq; factio Amorfortiam relegarit: quanquã haud impunè. Nam Maximilianus Imperator graui obsidione pressos, relegatum reuocare paulò mox coegit. Fredericus Badensis Marchio post hunc episcopus, nihilo fœlicius obscuris factionibus aliquandiu fatigatus, cum uideret se inter sacrum & saxum, medium uersari, Dauidis exẽplo territus, simul ut reipublicę quieti consuleret,

cõsuleret, homo placido modestoq; ingenio, pacis tranquillitatisq; amator, dignitatem in Philippum Dauidis fratrem, per id tempus maris præfectum reiecit. Sed ne hic quidem, quamuis pollentissimis aulæ Burgundicæ opibus & amicorum potentia fultus, omnibus placuit: uir pacis bellíq; artibus iuxtà insignis. Bellũ enim quod Transiselani intestinum cum Carolo Gelrorum Duce, & Suollanis gerebant, cum neque componere, ut cupiebat, neq; Dauentriensibus ipse per tenues familiares opes auxiliũ ferre, neque discordiam dirimere ualeret, nec spei quicquam ab aula Burgundica expectandũ uideret, simul quòd frustra Vltraiectinorum opem expectaret, curis animiq; ęgritudine fractus, in grauem ualetudinem medio belli ardore incidit, ac paulopòst, pridie nonas Apriles è rebus humanis excessit, anno XXIIII. supra M CCCCC. Porrò quæ Pius de huius populi moribus scribit, affectibus magis quàm ueritati tribuenda duco: quamobrem non operæ est ea persequi. Hæc igitur quasi præfatus quàm potui paucissimis, ad institutum opus accingor.

Morte Philippi uulgata, illico Gelrus peditum cohortem in Vltraiectinorum fines misit ad intercipiendum Hollandos qui nauigio Vltraiectum contenderent: obseditq; eam Rheni ripam, quæ inter Ganum & Iutfasium in traiectu media est. Attulit illa urbi haud mediocrem terrorem, uel eo grauiorem, quo erat ob Transiselanorum dubias res immaturior. Auxit præterea hanc consternationem metus, ne noui præsulis creatione armorum motus non solum non remitteret, uerùm intenderetur magis in dies ac magis, nisi Gelri nominis aliquis renunciaretur: ingens bellum cis Iselam se quoq; habituros. Huc accedebat Burgundionum formidabilis potentiæ recordatio, à quibus Philippum nuper contracto magno exercitu, reluctantes diu recipere compulsi fuerant. Habebant & per hos dies selectissimas peditum copias duce Guilielmo Turco, à quo Philippus grauiter affici cœpisset, cõscriptas, circũ Schoenhouiam in castris: quarũ accessu nuperrimi motus memoria oborta multo maiorem trepidationem attulit. Dies habendorum comitiorum extemplo indicitur, in ante nonas Maias: ad quem, qui ab urbe tum temporis Canonici aberant, suffragiorũ causa à suis quisque collegijs reuocarentur. In consules iam multo maior quàm antea cura reip. incubuit: his à senatu mandatum est (quando Gelrus & Burgundi utrinq; in armis esse allatum fuerat) uti operam darent, ne quid detrimenti respub. caperet. Excubiæ circa forum Palatinum statim duplicantur: uigilibus nocturnis in mœnibus, quinqueuiris uicos regionesq; urbis nocte explorantibus, numerus augetur. Stationes etiam circa portas è senatoribus haberi. Senatusconsultum inde addito edicto publicatum est, ut quisque, si signo ad arma conclamaretur, cum telo ad designatum tribus suæ locum, sub ductum magistrorum adessent: ut diuersoria peregrinorum hospitum nomina sub noctem ad quæstorem urbis scripto deferrent: dicta mulcta ijs qui edicto nõ paruissent. In hoc reipub. statu, legati cum una peditum cohorte, Burgundionum Vltraiectum uenere:

Episcopus Panormitanus,& princeps Verianus,missi ab Erardo Aren burgensi,Leodinorum tum episcopo. Et quia interregnum breue erat, priusquam plures cōpetitores superuenirent, senatus ecclesiasticus breui his audiendis datus est. Postquam autem in curiam intromissis dicendi potestas à primario decano facta est, Panormitanus homo prudentia cum pari eruditione coniuncta clarus, huiusmodi orationem habuit:

Si eadem temporū ratio & fides nunc foret quæ aliquando fuit, longè profectò alacrior ad dicendum in concilium hoc prodirem: nec legatus ad episcopatum petendū, armatus ad eam urbem uenirem, cui cum Carolo Quinto Ro. Imperatore Hollandorū Burgundionumq; principe omnia pacata essent ac tuta. Hoc ludibrium Deus'ne aliquis an fortuna obtulerit, ut insolens ea sagorū species uestros mihi animos alienaret, satis certum apud animum meum constare non potest: ergo incusandum id magis à nobis est, quàm prohibendum. Lætor tamen amplissimi uestri ordinis senatum mihi datum, ut legationis huius consilium utcunq; affecti cognoscatis. Sed quid sibi uult hæc armorum facies? Quid legatus? nullo (quod sciam) exemplo, cum sago ad urbem, cum qua fœderis perpetui necessitudo penè nobis hactenus fuit? Priusquam Bruxellą proficisceremur, ex composito præmissi speculatores exploratū, num iter à grassatoribus tutum esset, (formidinem & metum dudum rumor fecerat) pauidè referunt, Gelrum exercitu tumultuario cōtracto, omnia itinera circa Vltraiectum locis ad peditum insidias aptis, insidere. Optarim mentem illi datam à Deo esse, ut ipse se intra septa sua contineret, & religionem sequutus, ab infestando aliena desisteret. Ibi uiatores Hollandi nominis, nullo uel ætatis uel sexus, nullo conditionis discrimine intercepto abducit: abductos in carceribus, dum se redimant, supprimit. Hæc ille in aliena, & uestra adeò terra audet: loco nimirum, in quo sciat uos nullas stationes copiarum inopia ad tutandum ditionis oras habere: ut hinc exterorum principum legatos excludat, exclusosq; excipiat. Itaq; arma nobis magis ad corporum custodiam necessaria, quàm honesta aut decora, non ad inferendam, sed repellendam Gelri uim fuere. An aliunde homini uestra patientia abutenti huius licentiæ fiduciā euenisse arbitrari par est, quàm ex morte Philippi episcopi, excelsi uiri & uirtutis singularis comperta? Quo quidem uiuo ne publicam quidem pacem prior turbasset, tantum abest ut grassatorē in uestram terram immissurus esset. Sed quo rapior? Proinde antequam ad consilij præsentis rationem perueniam, à uobis contenderim, ne aduertere tantisper grauemini, dum legationis nostræ occasionem exponam: hoc est, de Philippi episcopi decessu. Etenim nō constituo satis, nobis'ne lugenda eius mors magis sit, an uobis publicitus dolenda: certè utrisq; acerba est & præmatura. Enimuero, si (ut uetustissimus ille Græcorum uates inquit) bonus uicinus res preclara est: contrà malus, pestis abominanda: quæ in exitium uicinorum nata sit, non potest non dolor noster iustus esse: qui non solum bonum uicinum, uerum & amicum, ex clarissimo Burgundionum sanguine

sanguine prognatū amisimus. Amisimus & cum illo omnia ea commoda, quibus regna affinia se foelicia uēditare solent: pacem foris, pacis prouentus omnes domi, nisi diuinitus subitò lux melioris fortunæ exoriatur. Vester luctus autem uel hoc nomine iustior est, quòd eiusmodi episcopum uobis fato sublatum amisistis, qui reipub. bello utilis, domi ornamento extitit: nisi quod fatis imputanda sit, Transiselanæ controuersiæ fortuna: ad quam tranquillandā amicorū opibus haud dubiè adiutus, se totum uertisset, nisi præmatura morte uos in rei expectationē erectos subitò destituisset. Cum itaque & nostra referat, qualem gubernaculo rerum uestrarum principem præficiatis, par est ut uestris consilijs bene precemur: uotisq; omnibus ea, quòd fieri potest, manibus pedibusq; iuuemus: ut Hollandorum res, non minus quàm uestræ domi forisq; mutua concordia læte, insigniter florere pergant. Hoc enim pacto urbes, regna, pagi oppidòq opulescunt, & ad summā rerum luxuriam perueniunt. Contrà, quid ferox princeps, alieni cupidus efficiat, qui neq; ipse pacē, neque finitimorum tranquillitatem ferat, cui id obscurum est? Malorum Lernam miscet, exhaurit suos, uicinos bellis lacessit: semper est, quod moueat, quo ocium turbet. Ex quibus utrinq; ad postremum, & uictor & uictus nihil præter regnorum excidium, & uastationes funestis cladibus insignes referant. Quare rectè monet uetus illud uerbum, Aliquid mali propter uicinum malum. Constat clarissimas ciuitates nimis inuitem uicinas, cū neutra alterius ferociæ cederet, mutuis bellis subuersas. Quorsum hęc tam multa? eo nempe, ut ad id aliquādo, quod proprium orationis huius institutum est, perueniam. Comitiorum dies à uobis dictus est, quo suffragiorum sortibus creetis aliquem, cui summus episcopatus splendor munusq; demandetur, qui ecclesiæ utilis sit, & cum uicinis principibus amicitiam colat. Et credere consentaneum est, uestrum neminem esse in hoc amplissimo cœtu, cui non sit eadem consilij ratio, eademq; sententia. Quo magis annitēdum est, ut affectibus alieni, & odio uacui maximè, cum iudicio calculos mittatis. Si episcopatum petere sanctum est & honestum (ut est) Erardus Arenburgus Leodinorum præsul, uir ter maximus, episcopus Vltraiectinus à uobis designari cupit. Vereor autem, ne si excelsum hominē suis coloribus quasi in tabula descriptum proposuero, & quidem quàm potest modestissimè, turpiter illum buccinari dicar: & arbitror minimè multos esse, quibus eius eximia amplitudo uel fando non sit audita. Virtus ipsa tametsi per se sufficit, ut tibicine non egeat: excellentia tamen eius uel dignitas, quamuis laudibus illius maior non fit, uecta tamen in amorem sui stimulis occultis auditores accendit & rapit. Si stemma requiras, summorum principum imagines si non superat, certè æquat: si natalium illustrem splendorem, nulli superiorum episcoporum inferior est: si amicorum potentiam & opes, quibus imperia magna conseruantur, huius illustris familiæ apud suos prima nobilitas, præterquàm quòd claros heroes, & inprimis Montfortios contingat, pollentissimis uiribus clara etiam potensq; habetur. Frustra

stra aliquis his bonis se uenditet, cum resp. armis ab hoste sit uendicanda, nisi argentaria opulentia priuatim suppetat: nerui enim rerum agendarum sunt, si uis offeratur. Erardo nemo opulentior, nemo cui plus repositarum pecuniarum sit, ut regum quemlibet, si necesse sit, bello gerendo possit extrahere. Ecquis meminit huic bellum illatum fuisse? Arguit admirabilem episcopi opulentiam liberalitas profusa in excolenda lautissimis monumentis urbe: arguit religionis tuendæ & exornandarum ædium ardor. Possem hic immodicus esse, si singulas animi dotes ordine enumerarem: studium tuendę patriæ, pietatem in omnes, candorem, affectum paternum in suos, clementiæ specimen: denique summa omnia quæ in episcopo desideres. Verùm cum cumulate, si nihil aliud, eum galerus uehat Cardinalitius (quo non nisi religionis columina à Pontifice Ro. donari soleant) uel me sobrio commendatore, celsitudo uiri quanta sit, satis liquere arbitror. Quamobrem si hunc tantum hominem legeritis, reputate uobiscum, ut duos potentissimos principes uobis demerebimini. Arenburgorum gentem illustrem, & Burgundionum necessitudinem, quorum amicitia & fauor ueleò impensius uobis emerēdus est, quo mutuis commercijs ob coniuncta regnorū pomœria magis opus sit, propiusque ipsi uobis immineāt. Et ne gratis episcopus iussus dicatur, perpetuum ocium, & fœdus cum Hollandorum principe ultro offert. & quidem ut appareant promissa, efficiet. Bellum quod adhuc Transisselanis integrum cum Gelrorum Duce ardet, intra annuum interuallum compositū dabit. Modica hęc sunt prę ijs quæ amplius ꝑmittit: agros, prędia, tributa, portoria, & quæ dominia rerū ultra Isselam adēpta (quæ difficile est & periculosum armis restituere) in hostiū ius transiuere, nullo publico, sed suo sumptu, fidem facit, se ecclesiæ recuperaturum, ut est opum diues. Ad reliquam autē eius magnificentiā hoc adijciendum ratus sum, quibus immortalibus operibus plæraque Leodij loca collapsionibus deformata refecit, multaque adeò noua ex pario lapide miracula extruxit: eodem splendore, et fortassis etiam insigniori, urbem uestram excolet. At mussant aliqui, quos tacitus timor incessit, ne hoc studio per Burgundiones agatur, ut episcopatus ad se translati aliquando imperio potiantur: quo multis retro seculis falsò uobis insidiatos calumniantur. Alij qui metuunt, ut uobis authoribus renunciatus præsul, ipse summæ rerum præesse poterit: proinde aut legati, qui episcopi uices gerat, imperium tolerandum esse (id quod uobis insolens foret & nouum) aut collegam asciscendum, qui gubernaculo admoueatur: itaque futurum, ut pro uno duos patiamini. Illud autē metuentib. possem cum Gelrorū legatis facetè respondere, Quid si cœlū ruat? qui in rebus tutissimis, ubi planè nihil est periculi, stultè timent: quasi uero ullo seculo in Hollandorum concilio ea de re disceptatum foret: aut hodie etiam disputetur, ut id consilij aliàs notum fuerit, quanto quàm nunc ad id consequendum potiores occasiones olim fuerunt: quanto tempora aptiora, episcopi magis idonei: & quidē locis ad extundendū ui, quod isti fingunt, se arte amissuros

ros magis opportunis. Cum portã Cathariniană urbis prgsidis tenerent principes Hollãdici nominis, siquid stetisset, quid per gratias prohibuerat? A Badio oblatū religiose recusauimus. Philippus quouis fortassis impelli potuisset, si huc Burgundionum consilia spectassent. Maiorum nostrorum res, quæ uaria utrinq; fortuna fuerunt (ut sunt principum offensæ faciles) quorsum attinet mouere? Sed donemus id agi, quod isti uolunt: donemus & si quid grauius addi potest. At quanto Leodinus episcopatus situ, ad propagandos tuendosq; terminos opportunior: qui neq; nominis celebritate, neq; opū luxu ulli cedat: quid istud laborat? De collega uerò ascifcẽdo aut sufficiendo uicario, commentū est ac somniū: quasi uero eū assiduò præstò intra muros esse oporteat, ac non tantū iuris ex aliquanto interuallo, quantum præsens, & in conspectu ciuium obuersans, dare possit. Sẽper enim habẽdus aliquis è more est, qui summe rerum sacrarum in ecclesiasticis operationibus præsit: quare nihil necesse est de collega aut uicario persuasionem uanã induere. Quod si collibitum esset tempus dicendo hic extrahere, possem cõmemorare aliquot, qui utrique ecclesiæ cum summa gloria præfuere. uerùm hi uobis notiores sunt, quàm ut sit opus. Itaq; Erardum Leodinorū cardinalem hominem excellentem sincerè cõmendamus, quia uobis utilis erit. hoc præsertim tẽpore: quo ob asperas Transiselanorū res, quibus ad ultimum propè discrimen uentum est, tantus uir desideretur, qui pacem faciat, & ablata recuperet, quanti queat. Confido fore, ne quem huius uiri pœniteat, indiesq; uobis charior sit futurus, & uos rursum à nobis, ut amicis populi Vltraiect. omnia æqua in posterū impetretis. Et in hanc quidem sententiam ille multa & magnifica uerba fecit. Legatis benignè responsum: commendationem illam gratam esse, & eò quidem gratiorem, quo Burgundionum amicitia populi Vltraiect. ad sarciendam concordiam & pacem ultra Iselam magis necessaria esset: non addubitare se, quin omnium suffragia in Leodinum inclinarent. Paucis post diebus legati Caroli Gelrorum Ducis Vltraiectū ueniunt. His quoq; senatus sodalitiorum ecclesiasticorum solenni more indictus, in curia petentibus datur. Paucis hi legatione relata, episcopatū uni è tribus his poposcerunt: Francisco Ducis Lunenburgensis filio, aut Erardo Leodinorum episcopo, aut alicui è Basilicæ primariæ Canonicorū collegio. Addita sunt splendida promissa, si per inita suffragia horum aliquis episcopus crearetur. Quicquid præsidiorum terrarum, oppidorum, ecclesiæ, belli iure ademptum teneret, uniuersum ueteribus iniurijs exoletis redditum iri. Priuatum cum Transiselanis dissidium, ad publicum ecclesiæ negocium non pertinere: et ut pertineret, haud grauatè, quicquid esset uel odij uel simultatis, se positurum. Inde fides principis & beneficia in pop. Vltraiect. cùm aliàs, tum bello Iselsteniensi cõmemorata, cum in nullo auxilij spes, præterquàm in eos uerteretur, legatis de propenso in Vltraiect. ecclesiam animo, & rerum promissarum magnitudine, gratiæ actæ. Benemerita in rempub. liquere, episcopatum autem ab incerto comitiorū euen-

tum pendere: proinde in eum sortem inclinaturam, cui deus dederit. Secundum hos postremi Colonia superuenerunt. Huius legationis princeps fuit Comes à Rennenburgo: ab his cõmendatur Henricus Palatinus è Bauarorum ducibus, Collega ecclesiæ Vormatiensis, Archidiaconus Aquensis, Canonicus Coloniensis. Dici non potest, quanto plausu omnium penè ordinum huius commendatio fuit excepta: siue quòd domestica & triuialis nobilitas contemptui ferè haberi soleat, ut ex claritudine generis exotica, potentiam opesq; uulgò metiantur: siue quòd fenestram ad occasionem alios excludendi sibi apertam uiderent. quo reciperetur is, à quo nullæ unquã iniuriȩ in Vltraiectinos profectȩ essent. Sed ad Bauari plausibile nomen, accessit & præcipua Comitis apud plerosq; consulares gratia & authoritas, qui Burgundos & Gelros ex æquo impugnabant. Inter populares Gelrum facilè insectãdo inuisum facere: iniuriam in Transiselanos socios exaggerando uociferari, non amicitiam, non restitutionem ablatorum, non pacata, sed hostilia eum promittere, utcunq; dissimularet. Veterum certaminum item memoriam cum Hollandis refricare, nouas insidias & artes eorum uerisimiles comminisci, adeò ut auersis alienatisq; ab utrisque populi animis, si res senatorij plebeij'ue suffragij fuisset, iam omnium consensu Palatinus præsul renunciatus foret. Leodinum, ut ipsis inutilem abnuere: quod cum utrunque episcopatum pari cura administrare nequiret, futurũ, ut per collegam Burgundi sanguinis, uia Hollandis ad spem imperij cum perpetuæ totius ditionis seruitutis iugo panderetur. Tetigit hominũ animos ferocium quarundam denunciationum memoria, certamen de paludib. bellum magnum, immortale odium per iniquè asserta ecclesiæ bona, portæ Catharinianæ iniuria, memorabilis in uigilia Paschatis proditio: postremò, quicquid unquam contumeliarum ab Hollandorũ principibus acceptum esset, id tunc uulgò inter ciuitatis primores moueri. Exaggerabant hoc uetus odium recentia flagitia militum, quos legati adductos, à designatoribus mansionarijs per hospitia suburbana distribuendos curarant. Hi per ebrietatem efferatiores, multa conuitia impotenter in Vltraiectinos iacere, insolenter Imperatoris opes spirare, à Burgundis subigi posse ad suscipiendum quemcunq; obtruderent, arma minari, Philippi exemplũ ferociter exprobrare. Accedebant ad hanc effrenem uerborum petulantiam & facta iuxtà flagitiosa, quæ potus uiolentia exagitati licenter designabant: in cupas ceruisiarias pedibus insultare, ijs diffractis potum in solum effundere, uitreas domorũ fenestras postibus conuellere, his moribus odium magis magisq; suis augere. Neque Gelrus quidem melius audiuit. Censuerunt legationem eius, ob insignem aduersus Suollanos perfidiam, reijciendã esse: speciosa uerba, & promissa magnifica eò spectare, ut pari fraudulentia cũ Vltraiect. ageret, qua cum illis egisset: nec pacem, aut rerum ablatarum restitutionẽ, sed armorum potius societatem in quam traherentur, expectandam esse. Quæ autem commemoraret merita, non pro meritis habenda, quæ precio emerentur.

tur. In id enim bellum quicquid impensarum factum esset, se fecisse: Duci liberaliter adeò suum persolutū stipendium, ut adhuc ab eo bello rempub. ære alieno laborantem haberent: nusquam ad id exemplum principes defuturos, qui eandem fidem ac societatem secum ad bellum gerendum ineant. Sed ne societatē quidem id nuncupari posse, quod magno redimatur: nec meritum aut beneficium commemorando eum amplificare debere, qui pro militari opera, stipendium inautoratus fecisset. Talia plebs inter se tota urbe gregatim collecta ferebant. Itaque tota ciuitate in Palatinum conuersa, religioni, quæ plus aliquanto sapere, quàm hominū uulgus, aut ij, qui affectibus ducti transuersum abirent, consultando uidebatur. Leodinus uel hoc nomine placuit, quòd per immensas opes, amissa facilè ac tutò recuperare ualeret: simul ut per illum utrosꝗ sibi grato & opportuno, nec minus reipub. utili obsequio demereretur. Hęc dissensio eò paulatim processit, ut Consulares multitudine insanientis uulgi, nisi apertè uim denunciarent, in Palatinum, quem senatus posceret, renunciarent: identidē occinentes, penes illos suffragiorū quidem ius esse, se uero penes urbis portas claudendi aperiendiꝗ potestatem fore. Hac animorum ferocia, timor ingens incessit collegiorū sodalitia: sed nullos æquè atque eos, quos pecuniæ plus quàm uitæ periculum sollicitos habebat. Horum pars aliqua, ueriti, ne si quid plebis consilijs aduersarentur, prædæ dirreptioniꝗ forent, aurum, inaurataꝗ uasa silentio noctis in terra desodere, aut penes ciuem amicum occultè deponere. Tum demum compertum est, quàm parum spei in incertum suffragiorum euentum collocandum sit, cum populus armatus aduersus summam potestatem ius usurpantes, ita iubeant, ut illi fiant dicanturꝗ authores, ubi non plus iuris relinquitur, quàm multitudini uidetur. In confesso certe est, plerosꝗ partim metu, partim tranquillitatis retinendæ causa, suffragijs commutatis, plus obsequutos plebi fuisse, quàm ex æquo & bono reipublicæ incolumitati consuluisse. Interuenit his populi in Palatinum consentientis clamoribus, triduò quàm comitiorum dies adesset, malum, quod non modicum pauorem urbi intulit. Gelrus cum instructis copijs transito Rheno Burgundionum castra in uico Termeida opprimit. Capti multi, inter quos tribunus militū Guilielmus Turcus fuit: impedimenta omnia adempta. Aderat inter hæc comitijs dictus dies, quo ad creandum conueniretur. Vetus cōsuetudo tenuerat, ne comitiali die conuentus in ciuitate agerentur, ne senatus item legitimus haberetur: si qui exteri principes, aut principū legati intra muros per id tēpus essent, ad eum diem urbe excederēt, quo ex concepti iurisiurandi formula, liberæ ac rectæ extra metum & gratiam suffragiorum sortes ferrentur. Contrà nunc omnia acciderunt. Legatis trium principum candidatorum in ciuitate in futurum comitiorum incertumꝗ euentum hærentibus, senatus per Coss. mane repentè edictus, religioni ingentem terrorem fecit. Consules tum erant Ernestus Amerongus & Henricus Verborchius. Portæ clausę tenentur: constituitur consentientibus sententijs omnium,

non ante ſenatum dimitti, quàm accepiſſent, quis epiſcopus deſignatus eſſet. Lictores armati curiam circumſtabant: huc plebs cum telo, quòd trepida res nouarum rerum cupidis obuium obtulerat, tota ciuitate officinis & tabernis relictis confluxit. Ibi percontantur, quæ ſit ſenatus ſententia: eundem Palatinum ſe poſtulare uociferantes: ignotum laudibus uehere, Gelrum Burgundumq́ paribus conuitijs inſectari, bellum ſe habituros præſens, ſi in alterutrum illorum ſuffragia inclinarent. In baſilica Martini maior fremitus uulgi in expectationem erecti audiri: globatim ſeſe colligere. Secunda diei hora erat, cum religio adhuc in comitio ſententijs uariantes, nondum inter ſeſe conueniſſent. Senatus qui in curia ſedebat, ægre ferens mora ſe extrahi, frequenti hominum è plebe manu ſeptus, cum Amorfortiorum legatis, conſule præeunte, curiam egreſſus, in comitium decurrit. Trepidè fores, quaſi è cardinibus eas uellent conuellere, quatientibus reſpondetur, intus neminem è priſco inſtituto, quoad ferrentur ſuffragia, intromiſſum iri: ſi uim facerent, ferre decretum eſſe, utcunque cederet. Vbi aliquandiu clauſis foribus, paribus animorum ſpiritibus diſputatum eſſet, ad extremū multis blandimentis à conſulibus datis, impetratum eſt ægrè, ut tres, aut ad ſummū quatuor intrò admitterentur, qui populi poſtulatū, ſenatus nomine exponerent. Quod quidem etſi præter ueterem comitiorum rationem eſſet, in præſenti tamen ſenatui obuiam eundum hac in re uel eam ob cauſam duxerunt, ut quod licuit, iram cupiditatemq́ eorum compeſcerent: ſimul ut materiam, ſuperbiam religionis (quod iuris conſuetudinis'que haberetur) calumniandi in poſterum, è medio ſubmouerent. Godefridus Vordius cum paucis intromiſſus, poſtquam in concionem uenit, ex ſenatus uerbis, quod è republica uideretur, benigniter contendit, ut propter ſociorum ultra Iſelam res afflictas, planeq́ diutino bello fractas, bonum aliquem uirū crearent, qui eccleſiæ utilis, ſuis amicorumq́ opibus pollens, amiſſa, ereq́ alieno grauata recuperare poſſet: ipſam non ſolum urbem, ſed totam ditionem ſuperā & inferam, authoritate & armis (ſi res dubiæ poſcerent) ab iniuria & libidine cùm aliorū, tum finitimorum principum tutaretur. Reſponſum ab Archidiacono principis ædis, eò collegia ſodalitiorum conueniſſe, ut ſumma animorum concordia, eiuſmodi uirum renunciatum ſenatui populoq́ traderent, qui pace & bello ex uſu eccleſiæ foret. uel ſenatu ocioſo, et ab armorum ſtrepitu, animiſq́ quieto. Hoc dicto Vordius ira acceſus, magna ſpiritus ferocia, Haud ſatis (inquit) uobis liquet, quantum uobis reipub. ſalus curæ eſt, neque ocium uerò ſuppetit, id nunc diſceptare: id unum interim ſedulò date operam, ut ne quem alium renuncietis, quàm Palatinum, niſi grauius quid quàm animarum fumos experiri malitis: memores etiam atq́ etiam perinde, ut uobis poteſtas deſignandi eſt, quē uidetur, penes nos portarum cuſtodiam eſſe. Concitatus ita è concione ſeſe abripiens, cum reliqua utriuſq́ ſenatus parte in curiam redijt. Nec diu quidem hîc commorati, iterum cum plebis colluuione, multo grauiori fremitu, apertaq́ uocifera

tione comitia repetunt: sed frustrà magna ui fores diu uerberantib. neque apertum, neque respõsum datum est. Doluit haud mediocriter senatui superba (ut ipsi interpretabantur) exclusio: sed in præsenti dissimulantes ægritudinem, à ui temperarunt. Regressi inde in proximam basilicam, ubi tota urbe plebs collecta, in nouarum rerum expectationẽ erecta stabat: multa ibi apud inconditam multitudinem de superbia & supercilio Canonicorũ questi, indignitatem rei, quòd intromissi nõ essent, sed ne respondere quidem dignati fuissent, dolorem egregiè exaggerando amplificarunt: ex composito uideri eos ad quartam horam usque suffragando totum diem eximere: ut ita senatum & populum tædio morę domos quemque dispersum, facilius ludificarentur. Quin rectà consociatis animis, ferro dictatum, quem senatus, quem populus iubeat, in comitium uaderent? Sequitur illicò ex omni multitudine uox consentiens, in procinctu stante, uadendũ esse. Accepisset ibi mehercule respub. triste uulnus, nisi Comes à Renneburgo præsenti authoritate & oratione luculenta furentium animos leniendo castigãdoque à ui prohibuisset. Erat per eam tempestatem Archidiaconus primariæ ædis Philibertus Naturellus, è Burgundia oriundus, prudentia singulari & comitate eximia: ob id in Hollandorum conciliũ non infimi subsellij lectus, homo ad pacem & concordiam conciliandam natus, ętate grandis. Author hic omnibus fuit, itumque in sententiam est, ut sortes charta à iuratis scribis exciperent: ipse cognitoribus duobus, ac totidẽ scribis adiũctis, penes quos fides constaret, hac ratione dein eas recognosceret, ut qui candidatorũ suffragiorum numero alijs duobus foret superior, hic episcopus declararetur. Dati sunt Archidiacono Decanus Seruatoris, & Decanus D. Petri. Hi scribis adhibitis, catalogoque suffragiorum in suas classes digesto, Leodino duobus calculis Palatinum superiorẽ inuenere. Et ad hunc quidem modum Henricus Palatinus, episcopus Vltraiectinus creatus fuit. In quo principe, hoc mihi fatale fuisse uidetur, ut quemadmodum per tumultum & arma episcopatum sortitus fuit, armis deinceps per omnes fabulæ suæ partes iactatus, tragica specie catastrophen clauderet. Vox totius concilij consentiens deinde sequuta, ratum Palatino episcopatus nomen firmumque fecit. Mox Naturellus silentij fidem ab omnibus conceptis iuramenti uerbis pactus, ne comitiorum ratio in uulgus propalaretur, indicem in conspectu omniũ combussit: eo pacto caueri posse ratus, ne deleta suffragiorum nomina, cui fraudi essent: sed ut mitigatis plebi animis, quod numinis nutu uotorum compotes fuissent, discordia ita sopiretur, si in reliquos cãdidatos lati calculi in obscuro permanerent. Et profuisset consilium ad publicam pacem sarciendam, nisi inter se ipsi mutua simultate & odio laborãtes, malum quod bene opprimi poterat, dimisso statim cõcilio, exaggerare perrexissent. Erant in Canonicorum sodalitijs homines quidam ad factiones alendas fato penè quodam nati, amicorum Gelri nominis, sanguine illustres: alij item, quos contra auita in Burgundos officia, inter suos, aduersus illorum potentiam publicè

 satis

satis commendabant. Hi perinde ut è plebe homines, suam quique factionem pertinaciter annixi defendere, antea sese armis sæpe è publico fugarant: uim ex composito inuicem, contépto senatu fecerant. Nulla hi per iurij conscientia icti, nullo religionis nomine moniti, postridie in omnibus conuiuijs, in circulis res comitiorū inuulgauere: prodere in quem cuiusque suffragia inclinassent, inuicem linguis procacibus conuitiando insectari ac proscindere, utrique utrorumq; principū potentiam opesq; extenuare, pro se quisque alios uituperare. Iacobus Apelternus Decanus primarius diuiso cœtu, sub hæc loco editiori, qui choro iunctus hęret, conscenso, Henricum Palatinum è Bauarorum ducibus episcopum ad populū pronunciauit. Populus effusa lætitia ad eam uocem gestiens, illico acclamauit, quod fœlix faustumq; sit populo Vltraiectino. Inde solenni sacrorum cæremonia, Deo pæan decantatus, gratiæq; actæ, quòd comitiorum euentus bene auspicateq; cessisset. Postero die collegiorum sodalitia iterum coguntur: ubi de legatione ad nouum episcopum Coloniam mittenda actum. Legati dicti, Decanus primarius, Chorepiscopus, Decanus ædis D. Petri, D. Gerardus Sukerodius. His additi notarij duo. Legati breui ex urbe profecti Coloniam peruenerunt. Principi adeptum honorem gratulati magnificè excipiuntur. Adduntur dona uisendæ magnificentiæ, singulis pateræ inauratæ singulæ, pro nominis cuiusq; dignitate graues. Diebus aliquot largiter comessando ibi absumptis, multa de publico ditionis utriusque statu, sed ante omnia de bello Transiselano cum Gelrorum Duce colloquuntur: docentq; uniuersam ditionē magno ipsius teneri desiderio, atq; adeò uel ob id cùm impēsius desiderari, quòd Gelrus, ob repulsam tractum infestius bellum in socias ciuitates ultra Isselam nunc redeintegrare crederetur: spem certam esse, id per eum dirimi posse: & in gratiam noui principis quiduis se ab eo impetraturos, si ipsius pręsens authoritas adsit. Verum ad inaugurationē maturato opus esse, rem dilationē haud pati: alioqui si segnius se ad iter pararet, futurū ut castellorum ac præsidiorū quod reliquum adhuc in Transiselanis esset, id uniuersum amitterent. Vltraiecti quoq; humilem obscuramq; multitudinem impotenter fremere, quòd socijs non feratur auxilium: bellum tantum Gelro mouendum uociferari: haud existimantes, quantum malorum sibi exoptent, ubi liceat ab armorum strepitu esse tutis. Iam inter populares suos per hunc proximū comitiorum euentum factiones quoq; exoriri, aliud ex alio malum nasci. Contendere itaq; se, ut mora omni præcisa, quàm fieri posset ocyssime accederet. His legatorum uerbis respondit Palatinus, se id operam daturū, ut quamprimū rebus domi dispositis ad fœdus faciendum, capessendumq; episcopatum, & quidem cum prima æstate adproperaret. Confidere (quia nullo suo consilio bellum conflatum esset) se utrosque firma pace consociaturum: maximè si huc gratia Vltraiectinorum, & preces hominum Gelri nominis accederent. Legati breui pòst domum redeunt. Erat autem per id tempus respub. in eo statu, ut paulatim scintillæ quædam discordię inter

ter factiones per Palatini episcopatum orirentur. Ii qui à Gelro stabant, nullum comitiorum genus in episcopum non torquere. Iacobę heroinę stirpem scilicet reuixisse: accitum item é supera Germania strigosum capum ad saginam. Denique immodici esse inter pocula, in cœnis, in extenuandis principum Germanię opibus. Nec defuerunt aduersus hos calumniatores, pertinaces nouo principi defensores, qui festiuo ioco illorum sycophãtias sic eluderẽt: Eiusmodi capum placere, à quo oua tam uisenda (legatorum inaurata pocula significantes) ponerẽtur. Illi uirum ut stolidum ac bardũ uituperare: hi contrà magnificè uirtutes eius prædicare, humanitatem, candorem & gratiam apud populares uehendo amplificare: postremò simultatis hîc materia inter principes senatus, & Gelri nominis factiosos homines nata est, quæ rempub. sensim grauius ad exitium usq; postea exercuit. Quicquid fando de Bauarorũ ducum uitijs auditum esset, hoc non sine fucato commento egregiè exaggerando, identidẽ occlamare, et quasi uates infœlices omnia infausta inauspicataq; denunciare. In hac animorum contentione & uario certamine quatuor plus menses labuntur. Itaque legati, ad eum diem quo Vltraiecti expectabatur princeps, é Transiselanis uenerunt. Miserunt eò & inferæ ditionis ciuitates, qui nouo episcopo aduentum gratularentur. Ingressus breui post urbem cum eo armorum apparatu, quo principibus mos est intrare, quando regna & imperia primis inaugurationibus suscipiunt, in curiam, ueterum episcoporum ritu armatus, ubi uetus & nouus senatus coactus erat, descendit. Ibi post honorificam gratulationem senatui populoq; Vltraiectino é more conceptis uerbis iurauit, se patrię patrem pro se prętaturum, defensorem ditionis, amissa ablataq; uindicaturum: hostes ditionis, suos duceret: fortunis suis & armis ad propagandos fines, & ecclesiæ opes constabiliendas augendasq; operam daret. Omnibus hic cæremonijs inaugurationis ex consuetudine perpetratis, in Ciuicum templum deductus, mox armis ibi positis, & ueste talari, & stola indutus, in Tutelaris D. basilicam solẽni pompa abducitur: tantò dignitate conspectior, quantò turba equestrium hominum, senatorij item ordinis, & religionis cum plebe prosequentium augustior. Hinc in curiam magnam concessit: ubi prolatũ in medium, libertatis ac priuilegiorum ditionis diploma, in trium ordinum consessu more maiorum, ratum sanctumq; esse iussit: obsignatumq; interposito iuramẽto, confirmauit. Post paululum moræ inde in ædem principem D. Martini Tutelaris deductus, in sedẽ D. Vuillibrordi collocatur. Laudibus Deo pro pastore sospite dato decantatis, turba procerum omnis ordinis prosequentium uenerabilis, in ædes pontificias se recepit. Et hæ quidem priscæ episcopos Vltraiectinos inaugurandi cæremoniæ fuerunt, cum soli utramq; iurisditionem pari cura bello ac pace tuerentur. Illud autem non abs re fuerit addere, non plus iuris eos intra ciuitatum muros habuisse, quàm populi beneficio concederetur. Prętorem constituebant, qui iudicum decurijs præsideret, & in capitalibus supplicijs sententias rogaret. At possessio-

ne uerò iurisditionis profanæ amissa, is ordinatus constitutusq́ est reipub. status, quē hodie habemus quidē, at longè diuersum ab illo quem ea tempestate tenebamus. Nec diu pòst religioni à præsule, ingenti apparatu uereq́ pontificali, Lautia in æde Seruatoris præbita est. Dies inde legationibus cùm aliarum ciuitatum, tum Transiselanorum audiendis constituitur. Post honorificam hic gratulationem graues querimonias superæ ditionis deferunt, quàm atroci bello fessi, confectiq́ à Philippi morte, à Gelro uicino hoste deintegro petantur: ut undiq́ obsessi, penè de tectis ac mœnibus dimicantes, eum urbe ægrè abstinere cogant: adeò in portis, propemodum se inter omnia inimica & infesta medios castra uidere. Isselam interclusum præsidijs, arces sibi ad defendendos se ab hoste opportunas, iam omnes amissas, bellū diuturnitate graue ærariū iam exhausisse, ut diutius id trahere nequirēt: fuisse nonnullā spē in Philippo, si fata eum diutius superstitē reliquissent. Nunc Transiselanarum ciuitatum animos in nouum intentos principem, ab eo uel præsentem sibi opem polliceri, uel ipsum ad fœdus faciendū, redimendamq́ quanticunq́ pacem, pro se annixurū. Episcopus tametsi legatorum precibus & miserabili fortuna motus, suis auxiliū ferre cuperet, periculi bellorum magnitudine territus, ad pacem faciendam, quàm ad arma animo inclinatior erat. De fœdere autem sperari nonnihil poterat, sed cum eò grandiori pecunia opus esset, quàm ut unus soluendo sufficeret: & ipse tum temporis æris inopia per sumptus magnitudinem in inaugurationem facti premebatur, censuit ad maturandum negocium, rem ad tres ordines referendam esse: sibi animum laborum oneribus æquatum fore, si ipsorum consilio adiuuaretur. Agitur paucis inter hæc diebus ordinum senatus: huc quoq́ ciuitates sociæ inferæ ditionis coguntur: ibi episcopus in frequenti concione aduocata, manu silentio indicto. Si per fata fieri potuisset, ut lætius episcopatus exordium (inquit) sortitus essem, nihil profectò esset necesse ordines amplifs. ad uos de communis ditionis difficultate maxima hodie referre. Tanta enim cura, tāta solicitudo mihi patriæ conseruandæ per uos cum nupera inauguratione iniecta est, ut molis in humeros sumptæ tantum non pœniteat. Itaq́ ergo initio statim unicè mihi studio habendū duxi, concordiam sarcire, ubi dissidium est: pacem facere & fœdus iungere, si aut bellum uspiam sit, aut animorum certamen: ut in reliquū, ditionis statum domi & foris cum laude administrem. Vereor autem (quia de impensis faciendis, non autē de sumptibus circumcidendis agetur) ut perinde oratio mea ad animos uestros mihi in posterum conciliandos componatur, atq́ si de re plausibiliori uerba facerem. Atque utinam uel fata uel humana consilia dedissent, ut his supersedere liceret, & proinde omnibus suprà infraq́ pacatis lætius omen de me caperetur. De bello loquor, quod sociæ ciuitates ultra Isselam graue habent & longum cum Gelrorum principe, & indies post paululum spacij uiolentius redintegratur. Id autem quibus authoribus, & unde ortum sit, quibus'ue initijs cœperit, haud libet percontari: constat enim. Finis autem

quis

quis sit futurus, in incerto fortunę casu positum est. Quartus iam fermè annus agitur, quòd A te nescio qua fatali Transiselanorũ concordia bello intestino perturbari cœpit, atque ita perturbari, ut discissa nulla ratione sarciri posse uideatur. Numinis tamē beneficio euenit, ne domestica illa lues infestius excluso hoste prepserit, & animis consociatis aduersus eũ bellum geratur. Gestũ est cõmuniter, gestum est ipsorũ impensis, absque ciuitatum inferæ ditionis sumptu. Exhausto ad fæces ærario, opulentiores qui oneri ferendo sunt, pro se quisque ad oppida, uxorem, liberos, diuina denique & humana ab hoste defendenda contulerunt. Multi item uoluntarij ex robore iuuentutis pietate in patriam suis impensis militarunt, ne aliunde externa auxilia implorantes, quenquam in belli societatem attraherent. Ancipiti fortuna belligeratum est. Sæpe exercitu in hostium agrum inducto, prosperè cum illorum insigni clade res maximas gesserunt: sæpe rursum instandi studio insequendique in insidias tracti, cũ magna strage multis suorum amissis, retro in oppida compulsi sunt. Pons super Isselam factus, igni ab hoste subiecto cõflagrauit. Vtcunque per multum tempus bellorum casibus uarijs ad hunc modum acti fuerunt, subinde tamen maioribus animis quàm uiri mole ea repararunt, donec castellis penè omnibus amissis, & aliquot oppidis per proditionem perditis, cum undique præsidijs hostium obsidione conclusi tenerentur, ad ultimum, subsidium à Philippo peterent. Et spes ingens quidem in eo erat (uti accepi) nisi quorundam non sana consilia sequutus, priuatæ fortunæ augendę magis, quàm rei Transiselanæ tuendæ memor, transuersum abiuisset: uir cætera egregius, qui pacis bellique artibus (si fortuna tulisset) & gloria quemlibet superiorum æquare potuisset. Neque uero propterea ad hostem sociorũ defectio sequuta est, uerùm rectius consilium amplexi, maluerunt in fide & societate, extrema omnia fortiter sustinendo, permanere, quàm uersis uelis fidem uiolare, eoque inclinare à suis deserti, prætenues uirium reliquias, quò fortuna uictoriã traduxit. Bellum etiam externum, intestinum, illo grauius malum, in quantum discrimen pecuniæ inopia Dauentriam penè adduxit? cum militum stipendia poscentium tumultu prædæ dirreptionique staret, iamque ad iustã dimicationem medio foro peruentum esset, ni numinis ope ex improuiso præsens consilium apparuisset. His igitur cum nihil fermè reliquum sit pręter infœlices animas, et mœnia tectaque hostium machinis deformata, reputate mecum, quo consilio susceptum tanta animorum pertinacia bellum continuetur: id enim operępretium est cognoscere: & magni quidem refert. Et haud scio, an illis ad pacem faciendam occasiones defuerunt (ob infidam & infirmam societatẽ, eam nunquam recipere placuit) certè studio sceulciscendi magis quàm prædæ, ijsdem bellum quibus susceptum est animis, quamuis fortuna dispari, traxerunt. Pro aris ipsis bellũ est haud perinde suis atque communibus. Etenim si fabula ea consentanea est, qua Menenium Agrippam Pop. Ro. in secessione in sacrum montem, patribus reconciliasse, & animos eorum flexisse legimus, profectò bellum so

ci͂js illatum, uim Transiselanis obortam, abactas prædas, castella adempta, uastationes agrorum, portas, flumina, saltus sacra profanáque obsideri, tecta ipsa quati: & quicquid iniuriarum populo Transiselano infertur, ad uniuersos pertinere existimandum. Membrum aliquod, quantumuis pusillum si corpori pereat, si pes uulnus accipiat, nõ conseruntur ociosæ manus, non os, non oculi, non cor, non ulla deniq; corporis pars stertit, quin alia condoleat, alia mederi opemq; ferre annitatur: alioqui futurum, ut omnia simul tabo corrupta membra, cum illo uitioso, breui conficerentur, ac pœnas non lati auxilij luerent. Episcopum me, ut caput utriusque ditionis esse iussistis: atque utinam eum præstare possem, quem is apex postulet. Tot oppida, tot arces, labori ministerioq; mutuo à maioribus tradita quasi per manus accepimus: & ea membra & uiscera nõ tuemur, sed committimus amputari, committimus ab hoste finitimo discerpi: & eo quidẽ hoste, qui per cuniculos internecionẽ uestram molitur. Enimuero id spectat unum, ut dissipatis attritisq; diutino bello Transiselanis, quos opportunos habet, uos posterius alios post alios adoriatur. Quid enim facilius? Vtinam uanus habear, & falleret uaticinium, atq; illa nõ insigni utriusq; iurisdictionis calamitate in dies periclitaremur. Audio omnia ferè ab eo præsidijs teneri, prẹter Dauentriam, Suollam, Campos, tres præcipuas illius ditionis ciuitates, ut quartam eius partem, reliquis amissis, uix integram habeamus. Tenet ille uberrimos episcopatus & ecclesiæ uestræ prouentus: tenet terram frugum copia scaturientẽ, pascua, syluas, aquas. Hæc ego omnia repetenda esse censeo. De uia solum recuperandi, res in consiliũ uenit. Scio uos à bello abhorrere, ut par est, nec ego uobis author ero pacis quam habemus turbandæ: non enim is sum, qui post Philippi episcopatũ, & tot annorum quietem, in pacatis rebus bellũ quæram. Rationem itaq; ineundam censeo, ut ære redimantur ea quæ bello ablata sunt, priusquam grauius deintegro in socios comparetur. Legati mittantur, qui de concordia & pace cum Gelro agant. At de ratione pecuniaria mouebitur disceptatio, unde argentum conquiratur. Equidem quantum ad me, utinam pecuniæ copia suppeteret, nõ recusarem meis impensis uel quanticunq; adempta recuperare, & fœdere sempiterno pacem Transiselanis firmare. Decernenda in hunc usum à uobis pecunia est, & ea quidem conficiẽda, quantum potest: ut utrinq; ab armis discedatur. Scio amplissimis his ordinib. insuetum id uideri: neq; dubium est, quin secum ita cogitent, nouum esse, neq; fando ullo seculo auditũ, onera ditioni imponi: Dauidi semisses singulos in iugera petenti olim negatũ fuisse: hominum memoria non constare, nuper inauguratum episcopum nouo statim uectigali suos onerare occœpisse. Reputate hic mecum, qualis apud maiores uestra fuit resp. qualis ditio, qualemq; per manus traditam accepistis: & uicissim prẹsentis tempestatis conditionem ac statum cum ueteri collatum, uidete num eadẽ sit: uidete num ullo seculo ita fuerit diuulsa, ut hodie est, cur hoc proponere esset necessarium. Illis, siue pax fuit, siue bellum habuerunt, agri, oppida,

oppida, syluæ, amnes, pascua, omnia fermè incolumia denique mansere. Nobis autem, quia usu uenit, ut magis id quod necessitas cogit, quàm quid consueuit, & è re ditionis sit, quàm ad exemplum allegandum facere uideatur, capessamus: reputare par est, primùm quid deceat, deinde ut uestræ existimationi ad posteros consulatis: apud quos perinde audietis, ut nunc res uestras uel fortiter tuemini, uel per ignauiam & socordiam di labi patimini: latas olim & opulentas, nunc angustas & prętenues. Et ad præsentis tempestatis gratiam haud minus laborandum, ut pietas in patriam, in socios uestros iuxtà clara habeatur, et neglecti officij turpitudo euitetur. Itaque ponite ante oculos miseram eorum fortunam, quam deprecari facilius est, quàm euitare, cui nos in meliori constitutos consilio et re opitulari decet. Veniat in mentem innatę omnibus mortalibus erga communem patriam, erga religionem charitatis: reputate efferentem nunc se magnam uestram fœlicitatem, & illorũ res uicissim aduersas, olim tamen dissimiles, ita (ut incerta casuum sunt omnia) in quo illi nunc discrimine uersentur, uos in par periculum aliquando præcipitari posse: memores casuum humanorum, fortunæ ludibrium, siue numinis uim potius suo arbitrio omnia regere ac moderari. Quo magis enitendum uobis est, ut afflictis illorum rebus auxilium feratur: id quod pium erit, & ecclesiæ iuxtà utile. Hoc exẽplo discant alij mortales, ui fortunæ in præceps abeuntium supplicũ misereri. Sin aliud consilium uobis magis placet, nimisque illa quæ dixi grauia uidentur, quæ communi negocio plus conductura arbitremini, quum ocium erit nouo ordinum conuentu separatim disceptatote. Sic antistes Vltraiectinus. Postridie iterum conuentus ordinum habetur, in quo postque diu, alijs aliter censentibus, sententijs est uariatum, ne omnino in suspicionem lati auxilij arrepti, in belli societatem traherentur, decreta sunt principi quinquaginta aureorũ milia ad pacem populo Transiselano redimendam. Facta pace, non antè Gelro de ea pecunia numeraretur, quàm deductis præsidijs, amissa ecclesiæ restituta forent. Et quo negociũ maturaretur, quia dilationem nõ patiebatur, haud prius ab agendis ordinibus desisteretur, quàm pecunia, minima inferæ ditionis iactura conquisita foret. Huc contribueret, quicquid ecclesiastici profaniq; nominis esset, omnis ordinis ac loci homines. Hæc quo rata essent, principi tabulæ datæ sunt septimo Idus Octobris. Et quia id nunquam antea factum fuerat, opportuna maleuolis calumniandi materia oblata fuit: Episcopum nouo more, nullo exemplo sibi emptum: miseram Vltraiectinorũ sortẽ, cum alibi nobiles homines episcopatus non sine largitionibus candidati petere soleant, se uerò contrà, episcopũ precio redemisse. Inter hęc Dorestatum abijt, uetus Batauodurorum præsidiũ. Tametsi, quod ab initio uenabatur, nunc consequutus erat: haud modicè tamen de pecunia contrahenda solicitus, breui ordines & ciuitatum legatos ad se accersit, ut uia iniretur, qua minimo ditionis onere illa conquireretur. Disceptatum hîc est omnium primùm ingenti animorum certamine: alijs in alios onus reijcientibus, quisque se à cõtributione

immunem

immunem contra tabularũ,quas dederant,fidem pro se asserere annitebantur: publica tamen sollicitudo omnibus, nullo trãquillitatis incommodo summam conficiendi inerat. Equestres uniuersum onus in domorum rusticarum, aut focorum urbicorũ censum depellere: hos contrà tueri acriter homines senatorij: identidem occlamantes, ut(quando iugerũ numerus in expedito esset) agrarius census ageretur, quo plebs extremæ classis & operæ solæ immunes essent. Erant qui magna ui annitebantur, ut in homines ecclesiastici nominis urgeretur. Reuersi itaq; legati Vltraiectum, rem ad frequens ordinum consilium referunt: ubi consimili pertinacia certatim sententiæ sunt defensæ. Senatus ciuium ius tueri, nobilitas quæ procul ab urbe in agris uillas suas habitabant, sibi consulere, ne quid largirentur: religio equestrium partes iuuare: in quam ad postremum utrinque magno studio summam uniuersam auertere sunt adorti. E diuerso, hi religionis nomine nixi, libertatem suam uindicare, iura impigrè ab utrorumque iniuria asserere. Medijs his diebus præsul Amorsortiæ è more inauguratur Idibus Octobris. oppidum ingressus, statim curiam conscendit, ubi reipub. iura & libertatem more maiorum tabulis rata esse iussit, iurauitq; sancta ea se habiturũ, tutaturumq; quoad eius fieri liceret, aucturum etiam cum daretur. Senatus rursum suam obseruantiam nulla iuramenti religione spopondere. In pręsentis rei fidem princeps ordine senatorius data dextra in hospitiũ deducitur. Et ut specimen aliquod beneuolentiæ erga nouum principem daretur, duo uisendæ magnitudinis inaurata pocula sub cœnam illi sunt donata. Aliquot hîc inde diebus cõmoratus, Amorfortijs pro humanitate gratijs actis, Dorestatum redijt. Mox paulò Sesti pulsu campanæ inauguratur. Est autem Sestum uicus uetustissimus totius ditionis inferæ, miliare ab Vltraiecto ad ortum. Veteres cæremoniæ nouorum episcoporum tenuerant, postquam in sedem episcopatus collocati essent (quia in urbibus nullum imperium nullumq; ius habebant, pręter ius dicendi pretorem, ut dictũ est)ut iurisditioni suburbanæ inaugurarentur. Sesti motu campanæ eius imperium inire consueuerant. Vnde ad bella iturorum principum, arma, dato per agros signo, plebs rustica sequi cogebatur. Atque id sibi uoluisse quidem Sestanã inaugurationem accepi. Cęterũ operæpreciũ est, quàm potest paucissimis, hîc perstringere mores & studia ordinum, maximè autem eorum, penes quos ea tẽpestate reip. administratio erat, antequàm cœptam narrationẽ quanta difficultate milium quinquaginta promissorum summa contracta sit, unde mox ingentes seditiones sunt exortæ, persequar. Vtile in primis, nec minus necessarium scitu, quo perspicuũ sit, unde postea tanta totius ditionis calamitas, & quasi ex tenui riuo, ingens inundatio profecta sit. Nullus itaque habendorum conuentuũ sex plus menses finis fuit: nec solum in medium consultando disceptandoq; de ratione contribuendi nihil rati decretum est, sed indies incertiora, indies iniquiora proposita, magnum certamen inter ordines, ueteri factione & simultate recrudescẽte, pepererũt. Senatus cum

plebe in apertum fremitũ effusus, negare se ad largiendum teneri, quod abundè sat uectigalibus, alijsq; oneribus, ut non magis, grauarentur: penes religionem, opes copiasq; uniuersas esse & luxum, penes hos uillas, agros, pomaria, fundos, syluas, aquas, à plebe paruo empta, & quidem per fraudem possideri: eam ab illis nexam tota urbe teneri: hos delicijs et uoluptatibus suarum rerum prodigos turpiter diffluere. Vilem contrà humilemq; multitudinem operarum, rerum familiarium inopia, & annonæ caritate, iam triennium fame confici: adeoq; uix operibus manuarijs atram uxoribus ac liberis famẽ posse depellere: nocte his in muris, in uigiliarum nocturnarũ stationibus excubandum: illos omnia contrà habere: dies totos & noctes perpetuas perpotando continuare: ignauos ociososq; uentres ad fruges tantum consumendas & uinum perdendum strenuos, in multam lucem stertere: crapula perpetua crudos, uixdum posse uel citra uacillationem decorè incedere, uel pedibus consistere. Petulantibus denique cõuitijs fœda memoratu mussitare. Principes senatus per id tempus erant tres homines gentilitijs familijs potentes, Euerardus Soudenbalchus, Godefridus Vordius, Henrici filius, & Godefridus Rodenburgus, consilio & prudentia non solum domi, sed foris etiã apud exteras nationes de fama illustres, authoritate in tantum apud suos pollentes, ut nec in senatum operarum comitijs quisquam legeretur, nec Coss. renunciarentur, nisi quos ipsi iuberent: nec decretum, nisi his censentibus, in senatu ullũ fieret. Soudenbalchi uerò in repub. tantus erat nominis splẽdor ob eximiam sapientiam, cum pari tum eloquentia tum seueritate in criminibus capitalib. puniendis cõiunctam, ut principib. finitimis modò non esset formidabilis. Quamdiu is rexit rempub. nunquam ausus fuit quisquam ad res nouas consurgere. Mutare uolentes aut corrigere urbis statum, sat habuit eos, tanquam tranquillitatis publicæ turbatores ita notasse, ne in posterum temerè in senatum legerentur. Maximas sæpe seditiones dubijs tempestatib. sua præsentia & blandimentis cõposuit, ut pollebat authoritate. Bello enim Iselsteinensi, cum soluta obsidione, externa equitum peditumq; auxilia domum reducta, improbis clamoribus ante curiam stipẽdia poscentes omnia miscerent, huncq; unum tum latitantem (nam per impensas in bellũ factas, æris inopia respub. laborabat) ad supplicium deposcerent. Is fortè trepidis nuncijs amicorum monitus, ut sibi consuleret, in eum solum militarem furorem exardere: Libet (inquit) experiri hanc rabiẽ, utcunq; cedat. Dehortantibus cum lachrymis amicis, ne se in præsens discrimẽ, ubi nihil opus esset, temerè conijceret: Ibo obuiam (inquit) frementi armatorum multitudini, periculum facturus, plus'ne inanes minarũ militis fumi ualeant, an ego dicendo: non enim committam patriam mihi charissimam id sua ruina luere, quod meo unius capite expiari potest. Inter hæc domo sese abripiens, postquam ad curiã uenit, sedatis clamoribus fit repentè silentium. Ibi ille exorsus, multa primùm grauiter de quorundam improbitate queri, quos tanquã seditionis concitatores, ceſsos potius quàm super-

ſtites oportet. Multis blandimētis militi datis, & ſpe perſoluendi ſtipendij facta, in hoſpitia quiſque ſua mitigati abiuere. Itaq; hi, quos dixi, ſuprà quàm memorari poteſt, cùm amicorum, tum popularium hominū è plebe, factione ſemper potentes, perpetuum certamen cum pleraq; nobilitate & religione habuere. Cum autem illi, quiſq; in ſuo ordine ita cenſerentur, ut neq; religio, neq; equeſtres, magiſtratus legibus tenerentur: hi in utroſq; par ius et imperium cum ciue uſurpare laborātes, nulla in re alteris concedere uolebant. Seuerè tueri leges, delicta acriter corrigere, in ciuem ob leue admiſſum capitis iudicio animaduertere, metu magis populum quàm amore ſub imperio & in officio continere. Qua ex re facilè cerat plebem nouis ſubinde uectigalibus, ne opibus nimis luxuriarēt onerare. Poterant iſta quidem odium uerius, quàm amorē conſciſcere: ſed erat quo ſe plebi rurſum commendabant. Si belli materia à finitimis in populum Vltraiectinum quæſita eſſet, ea prudentia ac conſilio diſcuſſa, in ocio rempublicam conſeruabant. Et quia obſcurū uulgus fato neſcio quo hominibus religioſi nominis ferè infeſtum eſt, hi diſſimulatis prudenter priuatis affectibus, publicum negocium prætexentes (quia plebi gratum ſciebant) illos in publici oneris ſocietatem ad ceruiſiarium uectigal urgere, optimatum factionem impugnare. Tanta ars excellentibus ingenijs inerat, tantum prudentiæ, qua ciuem regerent, & metu eum pariter et amore ſub legibus conſtringerent. Quod ſi poſteris rempub. Vltraiectinam ud his moribus conſtitutam tradidiſſent, uel ipſi paululum de ſeueritate remittere uoluiſſent, poterant cum clariſs. urbium rectorib. extra controuerſiam conferri. Patriæ amor nimius, faſtus ac contemptus ab inimicis uocabatur: pro ſeueris crudeles, pro libertatis aſſertoribus domini, pro legum uindicibus tyranni appellari: inter ciues clari, apud equeſtres et religionē, ſuperbi haberi. Contrà, optimatum factio, quorum illi parētes et propinquos, ſed ſenatu authore, urbe pepulerant, quorundā è plebe profligatæ audaciæ prœſidijs muniti, nullū ſegnitiei locum intermittebant, quo ſe ſuoſq;, opportunitatē nacti, inſigniter ulciſcerentur. Metu plebis tamē nihil infœliciter tentare audebant, quamuis clientelis & amicorum opibus ſepti, aliquam ſpem in armis & manibus habere uidebantur. Itaq; hos facinoroſos, quos dixi, conſularibus, partim ob ignominiam publicè acceptam, partim tædio diuturnæ tranquillitatis infeſtos cœnis, largitionibus, pollicitationibus amplis cōſciſcendo, ad res aliquando nouandas animare, ſe adiutores daturi, cœperant. Similitudo ingeniorum contrahit celeriter factioſos. Fortè tunc ita res inciderat (quia per decretam pecuniam pertinaci animorum certamine ſe quiſq; à contribuendo immunem uolebat) ut anſa turbandi omnia daretur: optimates, ne præteritarum iniuriarū gratuita inſolentia eſſet, crebra cum plebeijs illis conſilia agitare aggrediuntur: his ob oculos deformem ipſorum ſeruitutem ſtatuūt: mancipia eos uerius eſſe, quàm ciues: ludibrium principibus ciuitatis et materiam, in quam pro libidine ſuam illi exercerent tyrannidem: ſanguiſugos ſuppliciorum à ciue exactores: ciui quàm

hosti semper indemẽtiores extitisse. Vbi per eorum peculatum, inexplebilemq́ꝫ auaritiam ærarium exhaustum esset, illicò quæri aliquem insontem, quem captata occasione, ad uiuum deglu berent. Ne id quidem satis esse, nisi indies rerũ uectigalia & precia crescerent, quò plebe per inopiam oppressa, dominationem suam stabiliant. Si ipsi nunc uiri sint nomine Vltraiectino digni, se indignam eam contumeliam nunc tandem aliquando prohibeant, neque ferant se diutius piacula publica haberi. Penes illos omnes honores, dignitates esse, magistratus inter se homines nouos partiri, è senatu mouere, allegere quos libitũ esset. Dudũ summos uiros & primæ nobilitatis in exilium egisse: alios indies bonis multare, ut soli dominantes, nullo metu mores ciuitatis pro libidine constituant. Nunc etiam periculum esse, ne quinquaginta milia tandem in plebem illorum artibus inclinẽtur, quamuis per speciem patrocinij eorum partes tueri appareant. Quod si secũ nunc ad nouandas res cõsurgant, promittere se non tantum uectigaliũ immunitatẽ, uerumetiam remp. ab omnibus pensionum oneribus liberam: & opportunos quidem iniurijs illos esse, si humile uulgus libertatis pariter ac commodorũ præmijs ad arma solicitetur, consularibus à nuperrima seditione frumentaria etiamdum abundè infestũ. Auxilij spem nullam illis, nisi in paucis compotoribus esse: se contrà omnia habere, quibus opus ad eam rem foret: arma, opes amicorũ, clientelas, uirtutem, socios homines ecclesiastici nominis. Se ductores & euẽtus participes fore. Hæc & id genus alia, eodem spectantia seditiosa nobilitas apud facinorosos, quos dixi, ingẽtia pariter de se pollicendo, iactitant: creuitq́ꝫ paulatim intestinum malum per decreta nouo principi quinquaginta milia. Cæterum tum temporis cœpere homines quidam è plebe antea ignobiles & obscuri, quorundam Canonicorum res nouas incœptantium consuetudine, uulgo innotescere, quos paulatim sua audacia clariores fecit: sed maturitas temporis expectanda erat. Interim hi alios atque alios sui loci & ordinis asciscendo, nocturnos cõuentus facere primùm cœperunt. Et quũ aliud malũ malo superueniret, publicè à Consulibus comitia poposcere: nc diutius tempus altercationibus magis quàm consilijs de redigendis milibus absumeretur, ut habendorum conuentuum finis aliquando fieret. Mouerunt inter hæc operæ ueterem querimoniam de releuandis uectigalibus, maximè duob. numis tollendis, sed incassum. Et quò impotentius fremerent, & comitia poscerent, cò acrius principes senatus conatibus eorum obnitebantur, uincula minari & carceres: ac ni desisterent, inuenturos infortunium. Efferauit indies magis agitatos plebis spiritus insolens superbumq́ꝫ illorum responsum, quàm domuit erexitq́ꝫ multitudinẽ in spem remissioris licentiæ. Nunc ad institutam narrationem redeo.

Tenebat per id tempus Gelrus in Transiselanis Genemudam & Lagam. Has de integro, quasi bellum reparaturus, uallo & fossis ualidius firmabat. Ademerat episcopo Enschedam oppidum, Diepenheimam, Conerdam Druentonum munitissimum præsidium. Rechteram in Suolla-

nos opportunam. Nouo armorũ apparatu Transiselani territi, iterum legatos Vltraiectum ad maturandum negocium de pace redimenda mittunt. Variantibus in ordinum conuentu aliquandiu sententijs, placuit ad postremũ, quatuor milia aureorum, quantum posset, ex domorum rusticarum recensu contrahi: ut dimidium in Calend. Nouembres, reliquum in octa. Calen. Ianu. solueretur. Fuerũt tamen nonnulli Vltraiectini Amorfortijq́ nominis, quibus apertè iniquus hic cẽsus uidebatur: qui censerent, ut ad eius pecuniæ dimidium, aut ut minimum, eius quadrantem, fundorũ domini nullo discrimine ordinis tenerẽtur: iniquum esse, uniuersum onus in agrarios homines imponi. Huc cum ab aliquanta eorũ parte, quibus saniora iudicia erant, discederetur, religio, hac sententia discussa, priorem obtinuit, ut agraria ædificia censerentur. Censa sunt illicò. sed quo pecunia minor erat, eò in redigẽdo minus est laboratum, breuiq́ ad præstitutum diem confecta est. Proficiscitur, dum ista geruntur, episcopus, inaugurationis ergo in superam ditionem. Concilium ibi ad disceptandum de regni eius statu indicitur. Conueniũt frequentes. Et quia terror publicè omnibus iniectus erat nuncio, Gelrum omnia expedire, quibus ad bellum opus esset, simul quia pecunia nondum confecta erat, placuit statim, priusquã hostilia is moliretur, legatos ad illum mitti, ad exorandum induciarũ spacium, & diem indicendum, quo de fœdere & pace facienda conuenirent. Rebus itaq́ omnibus hic utcunque ad tempus compositis, per Amorfortiam (ubi propter ferum diei pernoctauit) Dorestatum circa anni principium, reditum maturauit. Instabant Vltraiecti comitia consularia, quæ urbi terrorem magnosq́ motus allatura uidebantur. Nam præter causam cœptam inter factiosos aduersus senatus principes moueri, alia circa hos dies opportunè exorta illis inuidiam auxit. Vetus consuetudo tenuerat, ut mensem sub comitiorum diem, festis diebus homines senatorij conuenirent, consultaturi quos'nam potissimùm quęstores in sequentẽ annum designarent (nam is magistratus, ut alij, annuus erat) Ab initio enim nõ nisi summi uiri, quibus fama integra propter peculatus probrum esset, creari solebant. Qui mos quamdiu in republica illabefactatus fuit, minus licentię esse, multum authoritatis senatui uigere, nihil existimationem dignitatis consularis imminui. Postquam autẽ ambitio, auaritia, factiones facinorosorum hominum præsidijs circumseptæ ciuitatẽ exercere cœperunt, quæsturas, quas optimi quiq́ ob perpetuas curas et miserias fugiebant, homines sordidi, qui laudatam famam pecuniæ posthabebant, ambientes, consulares secũ præcipites traxere. Iis enim, quibus dixi, diebus conuenire eos solitos, penes quos ius dicendi quæstores futurum erat, à candidatis competitoribus prehensari, ad symposia conuocari, cœnis magnificis excipi, muneribus etiam occultè corrumpi: nulla famę, nulla pe pecuniæ ratio haberi: deniq́ nihil illi pendere, qua uia ad eum magistratum obtinendum grassarentur. Horum ut quisq́ profusissimè liberalis esset, quantumuis uel ære alieno grauatus, uel ad magistratum ipsum ineptus,

eptus, ita maximè illos sibi obnoxios ad dignitatem obtinendam habuere. Hoc ipsi dedecus ioco uernaculo, fabas macerare nuncupabant. Ad hunc ambitum itaq; immodicum constringendum plebs tota intenta erat. Sed quamdiu quieta respub. sub dominatione Soudēbalchiana metu magis quàm amore in officio continebatur, eam sugillare quidē, sed inuiti tolerare: nec corrigere audere, priusquàm illo ex oculis emoto, ad secessionem armatam concurreretur. Clàm istas uoces criminādo mussabat nobilitas: iactare autē palàm, nemo ausus erat. Principium anni uigesimi quinti agebat. episcopus interim magna cura de reliquis XLVI. milibus anxius, Vltraiectū uenit: ordinibus conuentum indicit: ad eos de residua pecunia, et rebus sociarū ciuitatum ultra Isalam à se inspectis refert. Cæterum, utrum pecuniæ obtinendæ magis, an pacis maturandæ studio rem tātopere ursit, pro uero nihil ausim affirmare. In tabulis principi datis, clarè expressum erat, tum demum eam conquisitum iri, ubi pacem inter Gelrum & populum Transiselanum fecisset: in qua etiam infera ditio continebatur. At hic inter ordines nulli in mentē uenit percontari, quî res Transiselanæ haberent, quibus'ue conditionibus pax facta esset: nulli item, qui censuit dilatione ad eam rem opus esse, aut deliberandum amplius. Sed principium & extremum huius consilij iuxtà fuit: malum initium similis exitus sequutus est: præceps enim & immaturum in re tumultuaria decretū pop. Vltraie. & utriq; ditioni catastrophes plusquàm tragicę exemplum peperit. Decretum in præsenti communibus omnium suffragijs est, ut primo die ratio conquirendi pecuniā iniretur. Conuentū deinde est frequenter, multiq; dies altercando exempti: alijs aliam uiam magno certamine, magis ex priuato usu, quàm reipub. commodo approbantibus: relatisq; crebrò in conciliū sententijs, eò tandem uecordiæ res processit, ut conuitijs & sycophantijs disputādo, totos dies eximerent. Defatigati ad ultimum habendis indicendisq; conuentib. huc omnium sententiæ consensere, ut indiceretur dies, ad quem quisque quod optimum, & è re omniū uideretur, referret: inde ex plurimorum sententijs, una aliqua deligeretur, quæ ad cōficienda milia minimum incommodi ditioni esset allatura. Hîc nulli fraudi foret libera sententiæ ratio, quæ scripto exhiberetur. Dies consilij indictus, à frequentibus ordinibus obseruatur: eum & nobilitas longè ab urbe in agris habitantes seruarunt: cura enim ingens omnibus, diuersas sententias conciliādi sedebat. Exhibuit religio, suo quęq; sodalitio in abaco (sic ipsi uocāt) scripto sententiam: inde equester ordo: in postremis senatus et ciuitatum legati. Singulorum ibi recitata iudicia (quia toto cœlo dissidebant) sacra profanaq; citius mixtura, q̄ conciliari posse apparebant: maximè autem cum pertinaci quęque uisu à suis authoribus defenderentur. E religione sodalitiorum, sententiæ Basilicæ D. Martini, Petri, Ioannis, cum pleraq; nobilitatis equestris parte huc consociatis animis consensere, ut pagi & pręfecturæ omnes suburbanę, palustres, aruales, compascui insularesq; fundi æquabili æstimatione ad contribuendum tenerentur. Hi neminem exci

piebant: exprimebantur enim mortales utriusque nominis religiosi & profani: urbanos item & quantum hominum ruri agros coleret. In horum sententia comprehensa quoque erat plebs urbana, secundum fortunarum ex mercimonijs æstimationem. Quæ quidem (quia nullũ mortalium excepit) quamuis æquissima esset, eam tamen principis atque ordinum arbitrio stare placuit. Et licet per omnia sibi haud constaret, præcipua tamen eius capita conueniebant. Restabant è religioso nomine, collegia Seruatoris & diuæ Virginis. Hi cum hominibus ordinis senatorij & reliqua nobilitate, in longe diuersa ratione ac sententia fuere: cui & accesserũt Amorsortij, Vicani et Rhenani, ut agrarius census ageretur: antiquitus ita fieri consueuisse affirmantes, quoties grandis pecunia publicè decreta esset. Ad hanc largitionem agrariam tenerentur omnis ordinis mortales, intra extraque urbes, præter infimæ classis humilem uilemque multitudinem: unde uulgo illa gratior fuit & magis popularis, quòd in diuites à pauperib. hoc oneris inclinaretur, & proinde locupletioribus infesta, peperit nouam in reliquum altercationem. Ad hunc modum rixando extracto die, ita dimittitur conciliũ, ut in proximum conuentum domi quisque suæ reputaret secum, utra sententia ditioni utilior foret. Videbatur autem ea sententia obtentura, quæ non tam numero suffragiorum, quàm quæ celebrioribus authorum nominibus uicisset. Instabant inter hæc comitia, quibus operæ in suum quæque comitiũ per uiatores cogi consueuere. Multi ad id tempus qui timerent, ne gliscens certamen, & factio aduersus Soudenbalchum armata, ciuitatẽ in graue discrimen ac dimicationem aliquam traheret, alij aliò dilapsi, in pacatum urbe fugerant. Senatus, horum fuga cognita, absentũ rationem habuit: edicto cauit (uetus is semper mos fuerat) ne quis comitiorum die ab urbe abesset: pœna exiliũ erat. Legibus nemo solui poterat, nisi quos grauis ualetudo lecto fixos palàm detineret. Habentur interim comitia, sed omnium spe quietius, non tam charitate ciuium, quàm metu, & præsentium senatus principum authoritate. Renunciati Coss. Godfridus Rodemburgus & Gerardus Semmius. Tribuni primarij creati, Matthæus Blockius & Theodoricus Ægidius Lanius. Quæstores, Theodoricus Montanus, & Theodoricus Vuolfius nominati. Horum aliquam partem, magis consentientis multitudinis iussu, quàm pro fortuna & loco, ad aduertendam tumultuandi licentiam, emerendumque fauorem popularem Euerhardus Soudenbalchus creari passus fuerat. Verùm ubi fatum dominatur, frustra ibi ars, frustra consilium & prudentia res humanas moderatur. In magnis ad id tempus usque bellorum & intestini tumultus tempestatibus ille uersatus, egregiè consularia munia obiuerat, ut domi eum sua prudẽtia uenerabilem, foris admirabilem fecisset. Hoc uerò subrepens negocium sensim, quamcunque uiam ingrederetur, neque consilio, neque ratione regere ualuit. Equestres homines ab initio (siue id acciderat ob antiquam nobilitatẽ, siue ob sua in patriam merita, siue ui, siue per aliorum negligentiam) ad nullam contributionem, neque agra

riam,

riam, neque ad censum domorum rusticarum tenebantur: ut in uetustis rationibus, et publicis tabulis perscriptum adhuc uidere licet. Quoniam autem nunc sententijs dissidentes, ex tabularum tenore se quoque contributuros aduertebant, cùm in omnibus alijs agrarijs collationibus semper in residuis perscripti quidem, tum autem in censu domorum rusticarum nusquam liberi reputati essent, at nunquam contribuissent. Hac autem cura equestribus iniecta, ne si in hanc sententiã uasissent, ipsi in fraudem per imprudentiam inciderent: huic animis consociatis, ad suum ius tuendum obstitere. Atque hanc potissimùm ob causam eos Euerhardus Soudenbalchus acerrimè impugnauit, quod illi censum in ciuitates, in operas dilatarent: ueritus, ne si plebs ad pecuniarum repositarum & fortunarum æstimationẽ compulsa esset, res ad seditionem armatam erumperet. Ea igitur sententia ut discuteretur, senatui ueteri ac nouo author fuit, ut diuersam de agraria collatione, in inuidiam inimicorum uindicarent. Contrà, illi uociferari, si conferrent, locum iniuriæ dari: semel uiolatam libertatem, ansam in posterum ad seruitutem datum iri. Proinde honestè se de libertatis suæ iure contendere. Aliam iactabant causam, præter secessionis metum, cur longè infestissimè inimicorũ conatus Soudenbalchus impugnaret. Prouentuum ex ærario, & possessionum, atque ædificiorum intra urbem apprimè diues erat: si id obtinuissent illi quod urgebant, is in memorabili damno futurus erat. Consul ex bonorum consilio senatum cogit, postulat senatusconsultum fieri, quo plebis partes aduersus potentiam optimatũ tueretur. Interrogatis ordine sententijs, fit huiusmodi senatusconsultum. Quoniam autem constat Remp. Vltra. ære alieno oneratam, quod & ciui & externo singulis annis pẽditur: magnis item impẽsis grauari indies, quæ in publica ædificia sarcienda fiunt, quibus nocturnæ uigiliæ, quibus diurnæ portarum custodiæ cõseruentur: ut mittantur ingentes sumptus, qui in machinas bellicas, in impedimenta, in puluerem tormentarium indies parandum fiunt. Tum autem quia mercimonia frigent, nec plebi quæstus ullus est, præut olim fuit, ut ad fęces penè sit redacta. Proinde senatus nouus & uetus in ea intentus, quæ ex usu reipub. sint, ut decreta episcopo pecunia, quàm minimo potest detrimento ditionis conquiratur; decernit eam pecuniam ex collatione agraria redigendam, & quidem in ditione infera, è more, ut in grandibus id genus tributis fieri adsolet. Huc quoque ut simul conferant ciues opulẽtiores, et qui in numero aliquo oneri ferendo sint, haud aliter, atque ij, quorum omnes fortunæ in agris, in pascuis sitæ sunt. Huic senatusconsulto nemo intercedito. Videri poterat hic finis totius controuersiæ esse positus, sed cum religio, & equester ordo, plus quàm honestum erat, ac æquum, apud principem ualerent (ex huius ordinis primoribus, in intimo is consilio habebat) factum breui, cur ipse parum sani consilij documento, & rempub. & se funditus uastarit. Cùm enim ad pecuniã, quàm ad publicam quietem attentior esset, indignè ferens, spe eius consequendæ se per tot perpetuos menses extrahi, dubiumque euentũ metuens, ma-

gno clarissimi nominis sui dedecore iussit id ratum esse, quicquid equestres cum altera religionis parte nuper censuissent. Ad diuersam uerò & ad senatum, quibus illa sedebat sententia ad pacē concordiamq́ fortasse potior, literas stomachi plenas é suorū consilio dedit, acerrimè expostulans, eo nomine, quod ex composito ab ijs extraheretur, ac ludibrio haberetur. Summa literarum hæc erat, id darent operam, ut aut desisterent aduersę factionis sententiæ aduersari, ac in eam concordes uaderent, aut quisque sui periculi admoneretur: se maiestatis imminutę memorem fore. Lectæ literæ in senatu, recitatæq́ sunt sodalitio eiusdem sententiæ religioso: sed tantum abfuit ut hinc impetratum sit aliquid, ut etiā obfirmatiores postea suam sententiā tueri sint aggressi. Hi separatim habito conuentu, legatos communi sociarum ciuitatum & senatus Vltraiect. suoq́ nomine (periculum illi metuebant) ad principem mittunt, qui literarum ad senatum, præsentibus earum authoribus, quæ principis nomine scriptæ allatæq́ essent, se suosq́ & causam suam defenderent. Etenim constabat à quibus illæ profectæ fuerant. Admissi ad principem legati, multa perspicuè de ijs quæ rerum perperam harum ignaro persuasa fuerant, disseruere. Inde proposito quasi in tabula ob oculos periculo ac detrimē to, quod ex diuersa sententia, in speciē plausibili, si eam ingrederetur, suppullularet: tantum intestinum incendiū erupturum, ut neq́ consilio id, neq́ uiribus humanis restingui posset. Eò se uehementer mirari, cur potiore sententia & uia tuta reiecta, diuersam, & eam quidem reipub. ac ditioni perniciosam, adde et exitiabilem sequi iussisset. In huiusmodi perplexis negocijs, nudè ac simpliciter, nullo fuco rem agi oportere: ne malum consilium, ex affectibus priuatis natum, immedicabile uulnus, cui frustrà post mederi annitaris, faciat. Alterius factionis autē sententiā, de industria confusam, nihil habere certi, nihil firmi, quo niteretur. Exprimere illam quidem ad contributionem eam quinque collegia, cœnobia, & homines in uniuersum equestres, oppida, uicos, præturas. At ita generatim hæc proposita, obscura omnia, dubia & incerta promittunt, neq́ id disertè ponunt, quod præcipuum est, hoc est, capita ex fortunarum cuiusq́ uel amplitudine uel tenuitate, sed ne classiū ullam æstimationē quidem aut censum faciunt, quo ad summam contrahendam compendio perueniri posset: futurum proinde, ut per eam omnia sacra & profana miscerentur. Sed ne tum quidem eum id consequuturum, quod nunc post paululum moræ facilimè obtineret ea uia, quam duo collegia, senatus Vltraiectinus, & tres sociæ ciuitates censuissent: quamuis id segnius procederet, mora opus esse. E consuetudine ditionis esse, & iuxta recentium tabularum fidem, neminem hic exceptum iri. Illos autem diuersę factionis quosdam, hoc est nobilitatem, fraude in suo censu ludere: scilicet ut in residua perscripti censi dicerentur, re autem liberi forent, ut solebant. Suam utilem cùm ex æquo omnibus, tum ciuitatibus esse sententiam, & minus tumultus inuecturam, & nullam aliam ob causam se tueri eam. Sin altera magis cordi esset, petere se certiores fieri, quid ad concilium

lium referrent. Ad ea paucis episcopus: Ignarus (inquit) sum patrij moris, nec id mirum: quippe hospes dudum in hunc episcopatum perueni: non difficile ergo fuit falsa persuasione quemlibet me ludificari. Ita mihi à quibusdam persuasum est, at rem ipsam tam perspicuè nunquam audiui disputari. Quare rem propius de integro deliberandam, reliquum est ut in consilium mittam. Legati Vltraiectũ reuersi, respõsum retulerunt. Ordinum hæc inter se altercatio non iam continuit se intra curiam, sed in factiones diuulsa, totam rempub. bifariam discidit. Plebs hactenus spectaculo certaminis intenta, malis artibus à factione interim corrumpi cœpit. Senatorij bonorũ præsidio muniti, nauiter suas partes contrà tuentur: & ut quisque concordiæ amantissimus, rempub. saluã magis, quàm labefactatam uidere malebat, ita ad coniurationẽ facinorosorum opprimendã diligẽtissimè suam fidẽ persoluebat. At plebs famelica, ad quamlibet auram mobilis, non intellecta suorum pro se cura, capita factionis è religionè & nobilitate, unde quæstum faciebant, sequuta, ad nouas res animos applicuerunt. Cum autem illi, quod de censu molirentur, aduersus senatum diffiderent se posse obtinere, plebem pessimis artibus consciscendo, aliam rationẽ ad eos impugnãdos ineunt. Hanc (ut secũ stent) ab illis alienare adoriuntur: quippe quę clamoribus plus, quàm ipsi consilio effectura uideretur. Itaque hos sportulis inuitant, manibus prehensant, honores ultrò deferunt, iubent crebro se inuisere: denique inter familiares habere. alios, quibus res lautiores domi, et fortuna splẽdidior esset, rectis cœnis excipere, prodiga liberalitate sępe habere, mussare, capita cõglomerare, manib. ac nutibus in tẽplis, in foro rem, de qua cõtrouersia esset, exponere, conglobatim in publico de ea disputare. His esse admirationi, horum plausu uehi: deniq; id unum agere, ut Euerardo Soudenbalcho, & Godefrido Vordio ciuitate pulsis, & remp. & contributionem ad arbitrium constituerent. Intermissa igitur ad tempus demilibus redigendis, altercatione, toti in hoc erant, ut cõciliata inuidia illos in perpetuum exules facerent. Prætextus ergo in speciem plausibilis excogitandus erat. Fuit per eam tempestatem respub. non ferendis uectigalibus ceruisiarijs grauata, ad quæ leuanda proximis annis, incredibile dictu est, quantum laboratum fuerat. Plebis postulatis obstiterãt Soudenbalchus & Vordius. Binos numos ęris oneri demi efflagitarant, sed frustra. Tantum autem laxamenti cum exorare non ualerent, & ferox præterea responsum indignitatem exaggeraret, minus æquũ animum in eos gessere. Hac actione nobilitas iuxtà, cum parte procerum (ut dictum) ecclesiasticorum, per allectos & sibi obnoxios facilè inconditam multitudinem ad exposcenda extraordinaria comitia sibi dari perpellunt, apertè exules nobiles reuocari postulãt: aut si ista negarenẽ, aliqua saltẽ uectigalium parte releuarentur. negatũ id quoq; animo obfirmato est. (nõ enim fugiebat eos quid per inimicos agitabatur) Si ad comitia peruentũ esset, aliud ex alio malum prospexerant exoriturum, releuãda uectigalia, exules reuocandos, acta annorum aliquot rescindenda, rationum ærarij recognitionem,

cognitionem, comitiorum denique habendorum licentiam, in effrenem secedendi rabiẽ euasuram, excidio ac subuersioni reipub. fore. Soudenbalchus cernens inimicorũ gratiam in dies apud plebeios crescere, regionatim tota urbe globatim cœtus haberi, maxime autem ferijs, cum à manuarijs opificijs uacarent, reputansq; identidem, in quantã calamitatem ciuitatem conijceret, si plebem uotorum compotem fecisset: ipse autem neq; inimicorum potentia terreri, neque bonorũ precibus flecti ualuit, ut tantulum concederet. Tantum uel unus authoritate in rempub. pollebat. Rodenburgus consul publicè perduellionis pœnam minatur, qui ad res nouas consurgerent. Accidebant hæc circa xv. Calen. Maias. Satis autem constat, Soudenbalchum pensitatis suis & inimicorum uirib. armis medio foro cum illis contendere paratum fuisse, nisi urbem à cæde seruare, quàm eam in ancipitis pugnæ euentũ ponere, maluisset. Sed ubi diu secum ancipitem pugnæ euentum expendisset, si ad dimicandum armis inimicis suis obuiã processisset, ut uictor esset, multo sanguine eam uictoriam sibi staturam: sin quid aduersi cecidisset, quantum malorum sibi atq; suis immineret. Hęc identidem reuoluens, cedam urbe potius, inquit, quàm patriam hanc luce mihi chariorem, in certamen præsens et dimicationẽ conijciam: ut eum, quem iam trigesimũ propè annũ in oculis suis ferunt (quę res uel ipsa satietate minus uerendum me fecit) absentem suo malo desiderent aliquando: id quod futurũ est, si urbe excessero. Feratur magistro orbata nauis sursum, deorsum tempestatis arbitrio, dum mihi ingratos ciues meos, meritas stultitiæ suæ pœnas dantes, in tuto spectare liceat. His curis interuenit ecclesiastes, domesticè illi familiaris (Simoni ei nomen erat) hic eum obtestatur per communis patriæ salutem, per omnia quæ haberet charissima, ne de fuga omnino cogitaret. Eo enim urbem egresso, extemplo in dissolutam rabiem populũ exarsurum: rempub. in medio relictam, prædæ ac direptioni futurã. Veniret in mentem, quantum periculũ senatui, quantum amicis, quantum omnibus bonis instaret, cum eo præsente, à rebus nouandis & inimici & operæ certò essent parsuræ, quantumuis improbè nunc uociferarentur: gloriæ immortali fore, remp. seruasse, ignominiæ autem, eam turpi fuga deseruisse. Patriam ei chariorem esse debere, quàm ut eam quorundam maleuolorum insidię posthaberet. Nullis ille his, alijs'ue eodẽ spectantibus uerbis permotus, ea omnia se scire respondit, patriam charam, amicos, adde & liberos: sed pigere ingratitudinis illius, quam toties conseruasset, & ex hostium manibus extortam consilio magis quàm armis tutatus esset. Si se pulso & alijs reuocatis, respub. melius constitueretur, fore quod gauderet: sin omnia secessionibus & armis miscerẽtur, ex ingratitudinis pœna gaudium, quamuis parum honestũ, at meritum tamen item se capturum. Nono Calen. Maias operarum præfecti cum aliquanta multitudine tota urbe collecti Soudenbalchum adeunt. Hi expositis blandè plebis postulatis, petunt senatusconsultũ de restituendis exulibus, acto senatu fieri: aliud item de releuandis uectigalibus. Ea si negẽtur, operas po

scere habendorum comitiorum facultatem sibi dari: plebem ni impetrata hęc referantur, inuito senatu, ipsoq́ adeò spreto, cum telis armatam secessuram, diutius compesci retineriq́ non posse. Ad ea ille, Me uel suaso re, uel impulsore hostes reipub. à senatu indicati non reuocabuntur. reuocent eos qui uolent: at ubi per Albanam portã intrasse eos nuncio acceperim, per aduersam exilij causa solum uertã. Nec uectigalia leuabuntur me quidem authore: intercessi hactenus, quo minus bini numi æris cupæ sint detracti. Secedite, currite ad arma, per me liberum uobis erit, quando omnino sic stat sententia: non enim aduersus ingratam & beneficiorum immemorem multitudinem sua sponte ad excidium properantem, arma induam, quando per me patriæ factum est satis. Sed quia fato quodam in exitium uestrum clausis oculis ruitis, cedam urbe, cedam patria, cedam inimicis. erit quum multos nouę reipub. pertæsos mei absentis desiderium tenebit, meq́ reuocatum uolent, sed frustrà. His è concione indignabundus domũ abreptus, circa crepusculum paulò quàm portæ clauderentur, obnupto capite, ne agnosceretur, cum Godefrido Vordio Henrici filio, ex urbe abijt. Postero die, illorum fuga cognita, senatum ingens terror, optimates & pleramq́ religiosi nominis factionem incredibile gaudium cepit: publicè denique, quasi urbe magna seruitute liberata, omnib. lætitia est iniecta. Consul pro magno negocio habens, ne in his diuersis animorum affectibus, quid detrimẽti respub. caperet, portas clausas teneri iubet: senatum utrumq́ illico hon legitimum in sextam horam trepidè indicit. Ad quem tumultuosè conuocatum tumultuosius de exulibus reuocandis refertur, qua de re senatusconsultum ad motus maturè comprimendos fieret. Negantibus nõnullis senatusconsultum dici posse, ad quod metu armorum adigerentur, Consul tempori cedendum censuit, & ad seditionem prohibendam morem optimatibus gerendum esse. Alijs hoc magis placebat, edicto cauendum capitis periculo, & bonorum publicatione, ne quis nouarum rerum author in ciuitate foret: dandum quinqueuiris capitalibus negociũ, ut unum aut alterum ex seditionis concitatoribus arreptum in uincula duceret, haud dubiè quieturos reliquos. Dum in curia ad hunc modum tumultuosè disceptando magis quam consultando horas aliquot eximunt, homines è plebe factioni nobilium dudum consociata, relictis tabernis et officinis, in basilica Martini in euentum erecti stabant, quiduis exoptantes, quàm pacati aliquid: dum quis adiutor aut dux adesset. Fortè ibi tũ aderat aulæ pontificiæ præfectus Iacobus Mindenus haud ita pridem à principe Dorestato Vltraiectum ad res ciuitatis inspiciẽdas sopiendasq́ missus: hic non tam perinde se disceptatorẽ inter nobiles partim inimicitias præbuerat, quàm suorum & popularium & cognatorum partes sequutus, illas auxerat magis etiam. Hic (ut globo armatæ è plebe multitudinis & equestriũ septus stabat) agite, inquit, quid si illi consultando totũ hunc diem eximentes, nos in serum diei extrahant, an censent nos supplices, ut amici, ut parentes, ut cognati nostri ab exilio reportent, illis ad curiã ad-

futuros?

futuros? cœpta res eſt, ſignum ad arma dator, inuadamus forum Palatinum, priuſquam illi nos occupent, uosq; me ducem ſequimini. Neque uanus fuit hortator. Illi è templo in curiam pontificiam ſequuntur, nec diutius ibi Mindenus commoratus, quàm ſe ad pugnam raptim armarit, in forum ſtipatus agmine armatorum omnis ordinis citato impetu irrumpit. Inde miſſo qui ad arma ſignum moueret, tota urbe cum telis, ut quæque obuia erant, concurritur, tabernæ officinæq; cum fragore clauſæ terrorem auxere. Matronarum ac puerorum iuſtus clamor & concurſus in ædes ſacras, paſſim religionem, cui ſacrorum cura demandata eſt, abruptis omnibus, templis exciuit. Senatus qui adhuc mœſtus in curia conſultabundus ſedebat, dubij abire'ne an manere uellet, ad ſignum datum excitus, alij aliâ occultis uijs domos ſuas dilabuntur. Multi quibus populare erat ingenium, quiq; in neutrā partem inclinati, concordię conciliãdę authores ſemper fuiſſent, ut poſitis utrinq; inimicitijs, exulibus reditus in ciuitatē concederetur, plebi ſe immiſcuerunt. Conſul Godefridus Rodēburgus trepide per poſticā curię elapſus, dū lictorib. cinctus domū properat, forte in medium tumultū incidit. Hunc per plebis confertā multitudinem modico interuallo, caſu obuius Michael Piſtor, homo extremæ audaciæ & facinoroſus ira inflãmatus, ut uidit, Hic eſt, inquit, ille uir, qui Soudēbalcho et Vordio authorib. ſummo loco natos uiros, noſtros amicos urbe pepulit, & extorres fecit, quiq; in ſuo conſulatu nunquam ciuium ſanguine expleri poteſt. Hic ille eſt, qui de mea multatitia pecunia, quam nihil commerito expreſſit, iampridem ædiculam Virgineam poſuit: nunc dij iniuriarum uindices iniuriam ultrò adeſte. Conſul Piſtorium ſtricta ſpatha in ſe uadentē modico interuallo intuitus, fuga ſe, neglectis conſularib. inſignibus, in proximas Antonij Beflandij ędes abripit: ibi pauore attonitus, comitiali ictus morbo in ueſtigia humi concidit. Cęterum poſt paulo frigida ſuffuſus, ubi ad ſe redijt, bono animo eſſe iubetur: nihil eſſe, quod ipſe periculū uereatur, penes quem haud perinde magna culpa eſſet, ac uulgo diceretē. Vt eſſet, quod ad ipſum iniuriarum à plebe abolitionem eſſe iuſſam. Æquo ſolum animo ferendum eſſe, quod eo die cum uniuerſo ſenatu ſe magiſtratu abdicare cogeretur. Atq; ibi cuſtodiri iuſſus, non ad uim aut ad pœnam, ſed ut à nefariorum licentia rabieq; defenderetur. Populus iam tota urbe in Palatinum cōuenerat, partim metu plebis magis, quàm ad factionis partes confirmandas: partim lætitia, ob urbem à ſuperba illorum dominatione liberatã: ſed multo plures extremi ſubſellij, quos uel inopię, uel æris alieni uis domi urgebat, ſpe magis & conſilio diripiendi aliorum domos, quàm ad opes partium aduerſarum iuuandas. Conſentiens interim in hac prima ſeditione omnium clamor erat et fremitus in profugos, quod maledictis ac conuitijs proſequebãtur: ſed nulli impotẽtius quàm ij, quos paulò ſuprà dixi è plebe, omnium primos cœnis ac ſportulis huc aliquot antè menſibus inuitatos, quibus lingua ex æquo prompta erat, & manus ad pugnã haud ſegnes. Horum principes ductores erant, Michael

chael Pistorius (ab opere quęstuario sic dictus) Henricus fusor æramentarius, Alphardus nauicularius, Henricus Spicardus, Gerardus Rhodius carpentarius, Sloï fratres scriniarij, Iodocus Eikius argẽtarius, Fredericus Hackius, Petrus Coppius: multi præter hos alij, homines sordidi, è textrinis, tonstrinis, fabrarijs tabernis, è pecuarijs carnarijs & porcilibus exciti, antea obscuri, & uulgo de nomine uix cogniti, quos hæc prima seditio, & deinceps aliç sequentes, egregiè nobilitarunt. Abrogato itaq; consulib. magistratu, interregnũ ad hunc diem fuit. Cęterum habuit eo die respublica interreges, homines utriusque ordinis, religiosi & equestris, magno postea ipsorum detrimento, & cum populi sugillatione acerba, D. Amelium Niueldium, Gerardi Niueldij exulis filium: D. M. Vuesium, D. Hadrianum Rhenescium: Canonicos basilicæ Martini: D. Stephanum Ruemelerum, ad D. Ioannem et Iacobũ Mindenum, aulæ Pontificiæ præfectum. Postquàm hi se interreges, populo in præsenti cõniuente, dixerunt, armati extemplò curiã conscendunt. Ibi Mindenus grauem ac uehementem orationem ad populum, eò tota ciuitate congregatum habuit. Quoniam autem huius uiri mentionem fecimus, locus postulare uidetur, ut pauca (quia deinde tribus insequentibus annis res maximæ in republica ab eo gestæ sunt) de loco, ingenio, & moribus eius disseramus. Genus huic fuit ex nobili Sulenorũ & Amstelorũ familia, materno genere Gerardi Niueldij exulis nepos: uir præter acre ingeniũ & sublime, ad res maximas gerendas natus, si honestior materia quæsita esset: uirtus summa, authoritas cùm apud populares suos, tum apud principem. nec temerè inceptauit facinus, quod non cesserit illi ex sententia, consilio iuxtà ac manu promptus: eloquentia, qualem homini literarũ rudi contingere posse, uix credere par est: ualido corpore & procero, egregieq; compacto: membris teretibus, colore subnigro, superciliјs subductis exporrectisq;. uox erat neque omninò acuta, neque prorsus obscura, sed clara, cum uirili grauitate coniũcta. homo inimicorum suorum impugnator acerrimus. ad ea accedebat summus honos apud principem, & gratia. uir absolutus, nisi ad suam factionem constabiliendam à præclaris dotibus paululum degenerasset. Cæterum, quoniam de eius eloquentia memini, libet hic orationem adscribere, quam eo die ad populum armatus, è sublimi curia, medius inter interreges habuit. Ea autem fuit huiusmodi. Scio uobis insolens uideri ciues, quòd huc armatus ad dicendum conscenderim, cum nostra memoria à nemine constet id factitatum esse: & proinde tacitos uaria suspicari, quasi hic armorum terror uel ad rempub. uel ad uos pertineat: quippe quem ut amicorum opibus potentem, fortassis uobis fingere possitis formidabilem. Sed longè alia mea est sententia, mihi credite, longè aliud consiliũ. Sæpe equidẽ optaui ad uos de reip. nostræ statu uerba facere, in qua multa mihi & corrigẽda & obliteranda uisa fuere: at nõ licuit per eos, penes quos hactenus uestræ dignitates, uestri honores, tribunatus, quæsturę, consulatus, uestra munera fuerunt: in quibus ipsis re ipsa nunc comprobastis

d multa

multa esse, quę in uniuersum omnibus displiceant. Etenim tanto consensu hodierno die secedere cœpistis (quod fœlix faustumq́ sit) & nobis authoribus quidem & ducibus, quanto per metum magis quàm per ignauiam, illos, si non regni affectatores, insolentes certè ciuitatis uestræ principes pro libidine regnare passi estis: quos tamdiu ferre oportuit, quamdiu uis omnis penes illos fuit: nec dominationis pertęsis, quod displiceret, prohibere licuit. Gratulor itaq́ mihi, hanc opportunitatē per uos mihi datam, pauca de communi repub. hodie uobiscum differendi. Nolite existimare, imò fingere uobis eundem à me terrorem, quo illi uestros animos domi semper oppressere: alia nunc longè ratio est ciues. Remp. uobis ademptam, libertatē expressam hodie restituimus. Dicam igitur primum de ijs, quorum partim mutanda, partim exolescenda uestro iudicio uidebuntur. Deinde quæ ad rempub. deintegro constituendam faciēt: ita ut uos sciscatis, nos uerò authores simus. Postremò quę ad me: & hæc omnia quidem paucis. Etenim si uerum est, quod uulgò sæpè dici audiui, Tales ferè esse ciuiū mores, quales ipsi sint principes & rerum publicarum gubernatores, minime mehercle uestra secessio uituperanda uidetur. Quis enim non fœda dedecora, quibus nomen Vltraiectinum, quibus patria, quibus sacra, uxores, liberi apud exteras nationes infamantur, maturè uel sublata, uel emendata certè cupiat, priusquàm ea contagione omnes corrupti, nihil sani in toto corpore relinquant? Fuit ea olim magnis & excellentibus rebuspub. licentia laudi data, si quando plebs per contumeliam à primoribus oppressa, uel publici mores deprauati summè essent, quod libertatis prius, si non experta dulcedine, certè fando audita, ad pestes eas è medio tollendas, à patrib. secederent: & censores, qui probris castigandis, qui uitijs notādis præessent, sibi crearent: notatos ob flagitium, aut mores sordidos, aut uitium aliquod, è senatu submouerent, aliosq́ allegerent. Rectè illi quidem, mea sententia. nam insolentia quæ ex imperandi libidine nascitur, nisi à plebe retusa esset, imperia, quæ eius erant, per uim inuasissent: & quod publicum erat, in priuatum dominandi ius uertissent. Exemplorū ingens uis in historijs extat. Idem ne uobis accideret, & tempestiuè & prudenter, nobis impulsoribus cauistis: quos ego diu ac uehementer miratus fui, Soudenbalchi et Vordij superbam dominationē tot annos tolerare potuisse, quibus tantum in uos exercere licuit, quantū libuit: ut tantum nō seruitutis iugū uobis iniecerint, si nō iniecerint. Non possum mihi tēperare ciues, quin ea quæ oculis, quæ animo meo doleant, dicā palàm. An nō per illos uobis flumina, maria, itinera, mercatus interclusi fuerūt? nam dum nō contenti sunt domi uos oppressos metu tenere, etiam Hollandis eundem terrorem, per fastum & contemptum facere student: uos, uestræq́ merces pro uectigalibus & portorijs, à quibus Comitum beneficio estis immunes, superioribus annis occupatę publicè fuerunt. Profectò sic est, Principum stultam libidinem plebs insons semper luit, cùm ipsis, quod sibi accersunt malum, suo iumento rectius luendum foret, quàm ijs à quibus

bus omnis culpa abest. Quod si fieret, uel minor honorũ cupido, rarior ambitio esset, & moderatius illi se gererent, quàm gerunt: minus inuidiæ, plus autem gloriæ sibi & charitatis apud populum conciliarẽt. Nunc autem uidete, quantum malorum agmen ab his uobis sit profectum: quæ tametsi me tacente ipsi satis tenetis, commemorando tamen fient nobiliora ac illustriora, & eorum simul memoria recentior. Bellũ illud magnum ad quod paucorum uenit memoria, ex quàm paruis initijs in quantum incendium perrupit? Sed per deum immortalẽ, per quos tandem? non ne per horum parentes? At ueteribus omissis, ueniam ad recentiora. Bellum Isselsteinense, cuius memoria est non solum recens, sed uomicam deformem uestræ etiam reipub. immedicabilem reliquit, unde initium turbandi omnia duxit? an nõ ex priuata horum libidine? His, his inquam, omnia illa accepta fereda sunt, quæ inde ad uos accesserũt, incendia suburbana, extra quatuor urbis portas, tot ciuium in obsidione fœda laniena, tot uiduas factas, liberos parentibus orbatos. His debetur nupera seditio frumentaria, ex annonæ caritate orta: his imputandum æs illud alienum, eodem bello conflatũ, quo adhuc rempub. grauatam habemus: quod utinam aliquando nullo publicæ tranquillitatis turbandæ incommodo dissoluere liceat, et in libera ciuitate, omni onere leuatos in libertatis dulcedine uiuere: cuius quidẽ rei spes nulla affulsit, quamdiu omnis uis penes primores illos fuit. Studiò hic omitto, quanta dedecora nominis Vltraiectini fuere, quàm turpiter reip. munera, honores, quæsturas, non dico quibus uisum fuit, largiti sunt, sed quasi prædas uendiderunt. Quot rectis cœnis, quot compotationib. ea uenalia habuerũt? ut quisq largiebatur profusissimè in mediũ, ita erat emptor optimus. His artib. & similibus, sub speciosis nominũ suorum umbris, fures aluerũt quàm plurimos, & homines opicos ac propudiosos, non ad amplissimos tantum honores, uerumetiam luculẽtam fortunam prouexere. Hi propolas cùm aliarum rerum, tum frumentariæ ditarunt: penes hos annonæ precia augendi facultas fuit: constituendi, quos libitum esset, publicanos: decimandi frumentum, arrodendi uectigal piscarium, decidendi deniq omne penu & annonam. Adeò ipsis hactenus impunè hæc fuere, ut si quis ea uel reprehendere, uel contrà mutire esset ausus, illi apertæ inimicitiæ indicerentur. Vectigalia autẽ illa ingentia, quò sunt collocata? nonne uel eorum oscitantia direpta, uel auxilio turpiter decocta perierunt? cum alioqui remp. locupletissimã & ærarium diues hodie habuissemus. Itaq peculatus gratuitus fuit. Quo motu abhinc biennio, ob precij annonæ frumentariæ magnitudinem, ad arma prosiluistis? an non ex composito ad inediam uos compulerant, cùm uix precibus propolæ frumentum uenum pecunia, è cumeris & granarijs producerent? Arguit id planissimè eorum consilio factum suppliciũ ciuis, quem prætextu alterius criminis minus speciosi paulo pòst arreptũ, sed insontem, percusserunt. constabat enim eum, muliebri habitu inter primos seditionis concitatores, multitudinem ad expugnandum domum Doienburganam exhor-

tatum fuisse. Homunculi quanti fuistis. Trita uox est, magno constare, quod precibus ematur: at multò pluris redimitur, quod & precibus & pecunia comparatur. Poterant edicto, quantũ frumenti tota urbe erat, precio tolerabili è tabulatis uenum extrusisse. Sed eorum facta & dicta iu xtà comprobarũt, uoluisse uos strigosos, famelicos, inopes sub imperio continere, ne saturitate ebrij frenũ ferociores excuteretis. Fastus & amen tiæ plena illa uox fuit, quam aliquãdo ab Euerardo iactari auditum fuit: si omnium fortunæ ciuium æquè lautæ forent, neminẽ eorum præferocia ingenia edomare posse. Taceo cædes ciuium, taceo exilia nobiliũ hominum, & multa tragicę tyrannidis exempla, quę commemorare piget. Iam me huius uitę tædet, quoties misera uestra conditio mihi in mentem uenit: remp. ab ijs oppressam, qui conseruatores, qui custodes esse deberent: ab ijs hostilia perpeti, qui sacra & profana tuerentur: domus hospites, non expilatores essent: ab ijs religionem, equestres, plebem, principum finitimorum odio propinari, quorum opera uestræ res florerent, quosq; pacis ac fœderis conciliatores fœciales[q;] haberetis. Circum spicite amabo uicinos uestros, quàm ęquo, quàm beneuolo in uos sint animo. Hinc Gelrus per hos uestris socijs ultra Iselam infestus est. Illinc Burgundiones, quem animum aduersus uos gerunt, loquuntur rebus ipsis. Nam aliquot annos reditus uestros iniecta manu publicè, non alieno, sed suo nomine possident: nimirum declarantes, se omnem uobis fœlicitatem ex animo precari. Certamen non nuper ortum de paludibus, & identidem motum, non dubium scilicet amicitiæ argumentum est: præsertim quoties eas non ad urbis uestræ mœnia, uerum sub ipsa turri Martiniana se propediem effossuros minitantur: & facerent, si diu turnior Soudenbalchi esset dominatio. Atque horum populorum ac principum gratia præclaris illis uiris debetur: id quod nusquam illi tacitum habent. Nunc autem, quia hesterno crepusculo urbe furtim dilapsi, rempublicam à metu sui liberatam uobis reliquerunt, cauendum etiam atque etiam, ne id iuris in uos, quod amisere, aliquando reduces recuperent: lex aduersus illos feratur huiusmodi, ut Euerardus Soudẽbalchus, Godefridus Vordius Henrici filius, Godefridus Rodenburgus, in perpetuum exules quinq; miliaria quaqua uersum ab urbe esse iubeantur: si quis aut cõtrà ierit, de ijs retulerit'ue, aut se his defensorem dederit, eandem pœnam in se paratam sciat. Sed de illis satis. Cæterum quantum ad remp. attinet, sic decreui, ut prima ratio, si non in totum sustollendi, certè leuandi oneris ceruisiarij habeatur. Placet binos æris demptum iri: & si dij propitij uitam mihi sospitent, spes est, breui futurum, ut omni onere releuemini. Et quo id celerius fiat, præter consuetum uectigal ciuis aliquandiu in cupam binos æris: qui publicis uero hospitijs coctam uenalem habent, trinos pendent. Iam ut æs alienum bello Iselsteinensi conflatum dissoluatur, dispungantur rationes, lata et accepta recognoscantur: quæstores qui abhinc retro ad annum undecimum ærario præfecti fuerunt, ad calculum uocentur, rationes cum syngraphis acceptorum et ex-

pensorum

pensorum referant: publicani item, quos illi ob enormem uectigalium licitationem releuauerunt, rationes ad ærarium referant. Illos autem qui è gradu equestri per id tempus ærario præfuerunt, lubentes paratosq; dabo ad uicenos quinos rescribendum, quos pro laboribus ab ordinibus decretos, accepere. Creentur singuli ex operis, à quibus illæ recognoscantur: à quibus peculatus postulati, populi iudicio publicè damnentur, multentur'ue: eaq; pecunia quę inde redigetur, æs alienum dissoluatur: exulibus cuiuscunq; loci ac nominis reditus in ciuitatem decernatur. obærati item & nexi, quiq; ob uim grassatores solum uerterunt, reuocentur, præter parricidas, quas pestes ac probra à repub. procul abesse conuenit. Religio supra legitimum numerum, ex æquo uobiscum stipendium ad ærarium pendet: sic enim comparati sumus, ut nõ solum in parte reip. prosimus, uerumetiam eam breui redemptã, et ab omni seruitute liberatam, posteris nostris per manus tradamus. Et ne ęrarium amplius pensionib. nouis obnoxium reddatur, cauendũ erit in reliquum: ne'ue in capita usurariæ pensiones è repub. assignentur, neq; ciui, neq; peregrino. Dolus ut absit & fraus omnis, signum quo tabulę id genus obsignari soleant, in oculis operarum comminuitor. Cras primo mane, operę in suum quæque comitiũ, ad nouos magistratus, qui è repub. erunt, creandos conueniant. Ex equestri ordine nemo in senatũ, ex lege legitor: nec ius fasq; sit inde ad plebem, ut magistratum aliquando gerat, aliquẽ transire. Iam ut ab hostium iudicatorum metu securi sitis, excubiæ in muris, custodiæ accuratæ in portis, & pręsidia noctu in turribus disponuntor: clauium cura penes duos primariarum operarum senatores, & sedecim nouos tribunos, qui creentur, esto: ad hos ut sub occasum solis deferantur, curanto. Huc qui cooptabuntur, enixè dabunt operam, ne ad alienum, unde periculum reipub. fit, diuertant. Consules enim, in quorum tutela asseruari solitæ essent, suspectam suam fidem reliquere. Annonæ non minor ratio habenda est. placet igitur, ne in reliquum uel pistor, uel coctor ceruisiarius, ex aliis operis, quàm suis, in senatum legatur: ne'ue adeò omnino quidẽ in alienis profiteatur. Statim quàm magistratus creatus erit (stat enim, ciuitatem à perniciosis uitiis, quę uobis dormientibus irrepserunt, quantum dabitur, repurgare) noui senatores, quæstores dicent, homines nulla ambitione infames, nec probri unquam notatos. A' rebus nouandis deinceps in uniuersum quisque abstineto, ne cum domi forisq; pacem habemus, intestina tumultuandi licentia, res nostrę aliò dilabantur. Criminum cognitiò senatui defertor: prætor et senatus (ueluti consueuit fieri) iuri dicundo, controuersiisq; finiendis præesto: quęstiones rerum capitalium et anquirendi ius penes suum magistratum permaneto. Moribus ciuitatis præclarè constitutis, dabitur opera, ut concors resp. senatui plebiq; sit, quò opes uestræ domi floreant, & quæstum operæ faciant maximum: foris fama clara nomen Vltraiectinum uehat. Ad ordines consociandos & immortali fœdere iungẽdos, annitetur religio suum nomen: iuuabit equestris nobilitas: laborabit senatus: dabunt deni-

que operam, quantum bonorum tota ciuitate hominum est, aderuntque armati ad senatus authoritatem tuendam, quócunque uocentur. Porrò autem, quod ad publicanos, tribunorũ iudicio id stabit. Superest una difficultas, quę maximos motus peperit: ea est, quę uia sit potissimum ineunda, ad residua quadraginta sex milia conflanda. firmã interim spem concipio, intercessorib. è medio sublatis, rationem inuentum iri, qua sine magno certamine contrahãtur. Cætera quæ ad remp. pertinent, ad nouum magistratum deferentur. Quorum exemplum, ne quis leges ignoret, ante curiam in tabula scriptum suffigetur. Et hęc quidem satis mihi de rep. dicta uidentur. De me autem, ne multa commemorando et admonendo uos maiorũ meorum beneficiorum, ego pro ijs gratiã repetere uidear, id solum dicam, Quando nulla mea in remp. merita extant, aut certè tenuia (ingentia de me erubesco polliceri) opto à Deo opt. max. materiam mihi dari aliquando, qua ubertim uos liceat demereri: quod quo segnius continget, plenius hoc emerendum erit, & cumulatius. Adiuuabit hunc meum animum, adniteturque eódem, quantum hominũ nobilium intra muros, quantum ruri procul ab urbe degit. hodie enim per uos redditi ipsis sui parentes sunt: amici, cognati, per uos ab exilio reuocati. quo beneficio nullum antiquius, nullum maius in se posse cõferri ducunt. Nec unquam aliud antè facinus æquius à uobis perpetratum esse iudicant, quàm hodie perpetrastis, quòd eodem iudicio inimicos damnastis, quo illi olim nostrum genus per summam iniuriam pepulere. Sed longè pulchrius est, quod ijdem, uelint nolint, nostros incolumes in ciuitatem uestris humeris claro deorũ hominumque plausu reportatos audire cogantur: quod fœlix faustumque nobis & reipublicę sit, precor. Postquàm ille dicendi finem fecit, cum armatis collegis in Palatinum forum abijt. Plebs effusa lætitia, ob partam libertatem gestiens, absentes inter se certatim superbiæ criminari, eorumque tyrannidẽ maledictis insectari. Exaggerabat ijs odium recens rumor, Vordium superiori nocte Dorestati cum Episcopo colloquia serere uisum fuisse, eumque monere, ut Vltraiectum maturaret, operas ad seditionem spectare, easque de eo excludendo acturas. Plerique credebant, hunc rumorem à Mindeno in inimicorum inuidiam sparsum. Postridie habita sunt comitia à meridie, quod anteà nunquam factum fuerat, cum mane ad creandum conuenire solerent.
» Sed inter arma leges antiquant: ubi, non quid ęquũ, quid decorũ, quid
» gloriosum, quid è consuetudine sit, sed quid cęca libido dictat, pro utili ac honesto habet. Creati Coss. Fredericus Regius & Adamus Diemenus: quorũ hic eloquẽtia clarus, unus in rep. maximos motus sedare ualebat, nisi nomẽ, quàm par erat, popularius fuisset. Noui senatus nomina in catalogũ missa, Mindeno cognoscenda illico tradũtur: à quo quasi censore, qui uidebant uel submoti, uel allecti sunt, ut à suis partib. uel inimicorũ eos stare suspicio fuit. Populi iussu plebiscitũ factum, ut exules per literas reuocarentur: quod illico factũ. Operæ in suum quæque comitiũ, sub uesperum iterũ armati conuocantur: metu, ut apparebat, ne exulum

pulsorum

pulsorum amici, ad res nouas consurgerēt. Crepusculo diei Stephanus Sulenus, Æmilius Mindenus, Iacobi frater, Gerardus Niueldus, exules urbem intrant. Rediit & Borrius Amerōgus, qui à temporibus Magni belli, annos propè quadraginta factionis inuidia ciuitate pulsus, perpetuo exilio populi iudicio damnatus fuerat. His omniū gratulatione occursum est: acceptisq́ in urbem, luxuriosa lętitia per totam noctem in curia Hasenburgana comessando publicè epulis indultū: ignes in palatio totaq́ ciuitate regionatim accensi, insolentem quidem, sed breuem lætitiam arguere. Nec minus à plebe tota illa nox perpotando, cantuq́ strependo in lucem absumpta est. Huic publico gaudio, circa mediū noctis princeps cum duabus turmis equitū urbem ingressus, superuenit, incertum quo consilio. Scio fuisse, qui suspicabātur, ob id eum in urbem maturasse, quòd tum ueteri senatu magistratu abire iusso, ac nouo ex Mindeni arbitrio, creato, speraret, quantū milium reliquū esset, facilè potiturum: maximè si multitudinis consensus eò accederet. Nec deerant qui contenderent, seditionis fama motum, Vltraiectum properasse, ut præsens sua authoritate licentiā tumultuandi coherceret. Siue hæc causa igitur fuit, siue illa subiti eius in urbem aduentus, cum tædis ardentibus ac funalibus ad portam illi occursum, deductusq́ à nouis ipse consulibus & nobilitate equestri est cum magna gratulatione in aulam Pontificiam. Hic de reipub. statu paucis collocuti (ne rerum actarum & præsentis concordiæ ignarus esset) domos quisque suas, ut hora intempestæ noctis postulabat, discesserunt.

LAMBERTI HORTENSII RERVM VLTRAIECTINARVM

Liber Secundus.



SEXTO Calendas Maias, postridie quàm nouus senatus creatus esset, rebus omnibus ex populi factionisq́ sententia (ut apparebat) cōpositis, principem ille conuiuio, luxu magnifico apparato, in ędibus Palatinis excepit: fuitq́ is dies propter illius hilaritatē, tota ciuitate festus ac celebris. Nec minus gaudium publicum priuata hilaritate celebratum: plebs enim regionatim ad symposia conuenit, productaq́ ea est in serum diei comessatio. Verum breuis illa immodica lætitia, & non diuturna inter plebem & factionē, cuius impulsu ad intestinam uesaniam exarserat, concordia fuit. Etenim libertatis dulcedine multitudini ostentata, cœpit plebs in omnem licentiā per æqua & iniqua grassandi sibi uiam aperire. nullis consiliorum habenis retineri, nullis blandimentis ut ab armis discederet, induci: non principis maiestate, non senatus authoritate, non religionis reuerentia ab effrenata nefariorum incœptorum rabie compesci potuit. Processit autem paulatim eo-

usq; debacchãdi impotentia, ut contẽpto senatu, cerdones, textores, pelliones in cõsules, in nobilitatẽ pro libidine cõuicia impunè iacerent, contumelias dicerẽt, dictarẽt quid decerni placeret. Senatus plebi inuisus esse, nec ullus postea legitimus habitus, sed indies ferè indici cœpit. Fecerat in oratione sua ad populũ mentionẽ tenuiter Iacobus Mindenus, de religione, par uectigal cum populo ceruisiariũ pensura, donec remp. ab omnibus pensionũ non ferendarum onerib. liberatam haberent. Iusserat & quæstorũ ad annum retro undecimum, rationes ad ærarium referri, eorumq; accepta & expensa recognosci. Plebs legum latarum non immemor, ac tota cùm in libertatem, tum occasionem perturbandi omnia intenta, spretis cleri promissis in speciẽ prȩclaris, tabulas obsignatas in promissorum fidem poposcerunt. At religio, homines callidi, aduertentes quantum seruitutis iugum se maneret, si tabulis datis illorum libidini fidem suam obnoxiam fecissent, habendis conuentibus ludificando operas aliquot dierum hebdomadas extraxerunt. Accessit & alia contentio ad hoc religionis negociũ, quæ nobilitatẽ cum plebeijs quibusdam commisit. Indignabantur plebeij quȩstores, et ȩdiles, equestrium opera fieri, quod nunc demum post tot annorum spacium ad referendum postularentur: in primis autem illi, quorũ rationes uel parum integrè relatæ fuerant, uel quibus syngraphæ relatorum expensorumq; temporis intercapedine per negligentiam deperierant. In nobili quodam iurgio casu altercatio cum ad conuicia usque exarsisset, ac quidam è quȩstoribus plebeijs denunciasset ærarios coactores, qui trium ordinum nomine per id tempus ærario præfecti fuissent, reos peculatus se acturum, ut omnes illi proinde pari lege ad collationem acceptorum et expensorũ apud nouos tribunos plebis tenerentur: Lubbertus Vualanus, qui ex equestri ordine eam prȩfecturã aliquãdo gesserat, Quantum ad rationum mearum subducendarum dispunctionem attinet (inquit) nihil laboro, ut etiam paratum me offeram ad stipendium XXV. renumerandum. Hinc nouũ motum negocium utriusq; nominis hominibus, qui è tribus ordinibus ȩrarij præfecturam gesserant, ut pari lege cum urbis quæstoribus ad referendum tenerentur. Contrà, illi obfirmatè contendere, nullis populi legib. se teneri, frequentes cõuentus aduersus plebem agere. Mentionem item iniecerat Mindenus, dudũ restituendȩ ab oneribus, libertatis, redimendȩq; reip. Destinarunt itaq; tribuni, iussu plebis, prȩter pensiones publicas & usurariam pecuniã quæ quotannis ex ȩrario pendebantur, agros compascuos pignori pro usura oppositos, nõnullos pro tertia parte datos, bonaq; prædia, quæ per Coss. quæstores, & pleramq; nobilitatem et primores procerum ecclesiasticorum reip. (ut credebatur) tantũ non adempta, in aliorum possessionem & ius fiduciarium transissent, multatitia pecunia, quã immensam fore credebant, in uniuersum redimere, ac populo restituere. Et hȩ quidẽ causȩ noui tumultus paulo pòst fuere, cur secundùm per secessionem in cœmeterium D. Ioannis se armati effuderint. Sed dum hæc plebs ex composito adornat, episcopus qui tunc præ-

sens in urbe aderat, nihil prius habuit, quàm suum negocium persequi. Apparebat autem minus laboris ad promissum consequendum restare, quàm minorem quatuor milium summam pridem nactus esset. Pulsis enim consularib. quorum intercessionibus uia ad reliquũ pecuniæ conficiendum maxime præclusa fuerat, cum nouum senatum, equestrem ordinem, & bonam religionis partem consentientes haberet, è manib. prędam uix elabi posse arbitrabatur: nec plebis intercessionem magnopere timebat, quippe quam approbando legem de exulibus nouis latam nullo sibi negocio conciliaret. Itaq; mox ꝙ in ciuitatē uenit, rem deintegro ad ordines retulit; apud quos multa questus est de lento eorũ consilio, de mora ac pecuniæ dilatione, qua ingens periculum socijs Transiselanis à Gelro ingrueret, qui se promissis sine effectu uanis extrahi, ludibrioq; haberi passim quereretur. His relatis statim Dorestatũ, relicta ad horrendam tempestatē respub. abijt. Itaq; conuentui dies quarto Calen. Maias extemplò indictus. acciti eò sunt Amorsortiorum aliarumq; ciuitatum legati. Ibi orsus principis legatus, graui oratione in eos inuectus est, per quos stetisset, quo minus tot conuentibus actis, quid in episcopi tam arduo negocio promotum esset. Nunc illis eiectis, petere se, ex collegiorum equestriũ senatusq; sententijs rationem decerni, qua pecunia expediretur. Duo uero collegia, quæ nuper à reliquorũ sententijs cum senatu dissensissent, induci posse ut in aliorũ iudicia pedibus discederent. Rogatæ inde ordine à Decano primariæ Basilicæ sententiæ, concordes huc suffragatæ sunt, ut religionis & equestrium census teneretur. soli Amorsortij suam sententiam uindicantes, in agrario censu, qui è ueteri ditionis consuetudine esset, perstitere: identidem clamantes, ne quid nouaretur: alterũ censum inusitatũ iuxtà, & ditioni perniciosum fore. Verùm his frustra aliquandiu reclamantibus, ac domum amplius deliberatum abire iussis, ad postremũ huiusmodi fit decretum: Quando multis superioribus conuentib. de quadraginta sex milibus conficiendis consultando, intercessionibus quorundam, qui à diuersa sententia deduci non potuerunt, frustra est laboratum, adeò ut rebus in magnum discrimen adductis, princeps se per ludibrium extrahi existimarit: sic enim lenta consilia ferè interpellationibus maleuolorum disturbari solent. Placuit igitur ordinibus (ne plurium dierum contentione extrahatur, neue res ad disquisitionem populi deducatur) in hanc formam decretum de assignatis milibus fieri. Census quadraginta sex milium imperabitur pagis, uicis, præturis: huc contribuent utriusque nominis mortales, qui eò spectant. Conferentur autem ad eum diem, qui censui condicetur secundum æstimationem bonorum æquabilem, ex cuiusque tenuitate opumq; magnitudine: siue eæ sitę sint in pascuis, in aruis, paludibus, siue insulis, alluuionibus, & quidem ordinũ principisq; arbitratu. Iam qui rem pecuariam, quiq; pasturam boariam exercent intra extraq; urbem, agrarij item & agricolæ intus foris'ue agētes, molæ, uectigalia utriusque nominis, ex fundorum rationibus, & in quibus nullum est ædificium, iuxta eorum pre-

cia.

cia. Tenebuntur huc quoq; municipia, exceptis ijs qui ob fortunæ tenuitatem, in quatuor suburbijs, & ruri habitantes, in nullo numero censentur: quos à contributione immunes esse placet, si his neq; pascua sint, neq; insulæ, neq; paludes, aut ullũ deniq; possessionis genus. Ciuitatum sociarum rectores, ciues quiq; suos & municipes censento: tum autẽ qui pecuariam exercent, simul in eos qui soluere grauentur, ius exequuntor, ac cum ipsis lege agunto quoad imperatum exoluerint. Ad hanc contributionem possessor in bessem, fundi uerò dominus in quadrantem tenetor. possessor persoluito. dominus fundi (cum uidebitur) decidito. Huic censui agundo præsunto uiri graues ac cordati, quos Antistes censores, unà cum ordinib. dicet: penes quos iusta ratio eos censendi, qui huc contribuent, esto. Literæ statim Amorfortiam ad senatum datæ, quibus postulatum est ab ordinib. ut ubi diu satis deliberatum esset, aliquando statuerent aliquid certi, atque ad quintum nonas Maias rescriberent, quid sententiæ esset. Responsum nulla mora ab his per literas est, quæ in ordinum conuentu recitatæ in hanc sententiam fuere. Quod proximo ciuitatum atque ordinum conuentu per legatos respondimus, animis parum æquis fuit acceptum, aut certè parum bene intellectũ: cum antè nobis pulchrè cum ordinibus ea de re conuenisset. idem ne nunc quoq; accidat, periculũ est. Quare nihil esse ducimus, quamobrem, quod semel placuit, id integrum identidem referamus. Sed quia id ipsum quod superiori conuentu decreuistis, uel nobis frustra reclamantibus, persequi uobis consilium est: ne nunc quidem à prima sententia discedimus, quam mutare turpe, & ditioni inutile foret. Interim, quando omnino sic censere constitutum est, petimus qualemcunq; censum iuxta tabularũ fidem actum ad nos dari: fortassis lecta perspectaq; census ratione, respondebitur, quod neq; principi neq; ordinib. fuerit ingratum. Postquam autem Vltriaectini nihil certi consilij consultando ad hunc modum ex Amorfortijs extundere quiuerunt, priuatim publiceq; in uniuersum omnibus placuit, uectigal quàmprimum in præturas, uicos, pagos Amisianos Amorfortianæ ditionis, eiusq; suburbia ex cuiusq; fortuna & opulẽtiæ modo constituere, eiusq; exemplum Amorfortiam ad senatum mittere. His quod præsagiuerant, breui accidit. Nam cũ penes illos censendi ius absq; Amorfortijs liberum esset, in procliui erat diuinare, qua æquitate, pro sua libidine, censum in Amisianam ditionẽ constituturi forent. Eius exemplum itaq; intra paucos dies ad senatum ab ordinib. datur. Operæprecium hic facturus uideor, si ordine catalogum pagorum Amisianorum ut quisq; census fuit recenseã, ut appareat uter populus alteri hac in parte iniquior fuit: simul qui certatim suis magis q̃ aliorũ commodis consuluerunt. Sed cum crebra in recensendo singulatim pagos census iteratio nimis odiosa foret, sed & barbara nomina durius asperiusq; sonantia pleraq; à Romana inflexione abhorreant, satis duxi, summatim censum Amorfortianæ ditioni impositum, quem ad senatum miserunt, recensere. Vrbanæ iurisditioni impositi quadringenti quinquaginta: reliqua

suburbana

suburbana Amisiana ditio censa tredecim milibus aureorum & quingentis. Lectus recitatusq́ in senatu hic cēsus haud mediocriter eos offendit. Primum quòd iusto maior, & quàm pro ditionis cum alīs duabus præfecturis collatę, angustia & copia grandior existimaret: deinde quia aliarum præfecturarum, ipsiusq́ urbis Vltraiectinæ census eadem opera trāsmissus non esset, (quæ res fraudis suspicionem fecit) unde ratio æquè an iniquè, rectè an perperā censarum regionum affirmari potuisset. Refragatum itaque (ut antea) huic ab uniuerso ordine & populo est. Episcopus, ut hæc constitutio tributaria per Amorfortios procederet, uehementer solicitus, pro magno duxit negocio, eos benignitate ac comitate adoriendo, blandimentis sibi conciliare, si fortè ea uia ab obfirmata sententia agi ualuissent: libellorum magistrū, & Hadrianum Rhedium ab intimo consilio, equitem nobilem ex illustri Rhediorum in Transiselanis familia, ad senatum legat. His mandat, ut omnia benigna lautaq́ in posterum affirmando, illos obtestarentur, ut uel in principis gratiam ordinum sententiæ accederent: quando nunc aliquando pecuniæ conficiendæ ratio inuenta esset, gratuitas omnes præteritas ipsis intercessiones fore: censum ipsis ipsorumq́ ditioni constitutum, si parum æquus uideretur, per principem leuatū iri. Cum his mandatis legati Amorfortiam proficiscuntur. Postridie quàm ciuitatem intrarunt, uterq́ senatus illis datus est. Vbi relatis ījs, quæ in mādatis habebant, è curia per uiatorem in hospitium descendere, ibiq́ responsum ab senatu paululum expectare iubentur. Post paululum moræ per Consules, & tres senatores (ut ei gentis mos est) legatis in hospitio sic respōsum est, Scirent senatui censionem Amisianæ ditionis dudum ab Vltraiecto acceptam, nullo pacto probari, quando nec modus in ea habitus esset, nec æqui ratio. Ad hæc ne mentionem quidem reliquarum pręfecturarum ullam fieri, ex quarum æstimatione, se suamq́ ditionem censam oportuisset. Decreuisse his iustis de causis, simulac aliarum præfecturarum inferæ ditionis noua censio de integro in lucem ab ordinib. emitteretur, tum demum se effecturos, ne officium, ne fidem populi Amorfortīj in se episcopus desideraret. Vix paucas inde horas legati ab hoc responso in hospitio cōmorati, ciuitate Dorestatum consiliorum dubīj se abripuerunt. Æger princeps animi, nec immeritò, ob elapsam rursum è manib. pecuniam, nihil ęquè uerebatur, quàm seditionem nouā oborituram, si res in plebis, quæ huc tota intenta spectabat, disquisitionem raperetur. Neq́ res quidem periculo caruit. Nam quoties ad consultandam rem ab ordinibus conueniretur, uoces passim à sordidissimis quibusque è colluuie huiusmodi iactari audiebantur, frustrà eos conuentib. habēdis indies se discruciare: nec nisi per operas tandem fore, ut pecunia expediretur: nihil præsentis consilīj in purpuratis simījs esse: plebem nunc sapere cœpisse: secessione proinde iterum opus esse. Acuebant ad hæc plebis animos lanīj pecuarīq́ homines, quorum copię & opes in pascendis pecoribus uniuersę essent, nec aliunde quęstum facerent, subulci, bubulciq́ (sic uulgo dicebantur) quib.

maiorem

maiorem in modum ordinum censio perniciosa erat futura. His doloribus paulatim pullulantibus, noui trib. pl. ex operis tunc primum creati, plebis iussu, controuersiam de uectigalibus ceruisiarijs ex æquo cum populo pendēdis, religioni (ut in primo tumultu promissum erat) seriò mouere, tabulas inde poscere: rati hac occasione (quia illos pertinaciter id recusaturos constabat) fore, ut per tumultum, & uotorum compotes fierent, & ordinibus potestatem constituendi contributionem ex sua libidine, ui armata extorquerent. Et exasperabant multo uehementius animi, quod nec ad rationes quæstorias, nec tribunitias ordinū, per equestres & religionē uia pateret. Et hæc præcipua tū animorū irritatio fuit. Decanus primarius, homo præter dignitatis nomen, & equestrē inter Sicambros familiam, ab omnibus literis, cultuq; disciplinarū prorsus alienus, religiosum arbitratus, suo assensu religionem in seruitutem à plebe compelli, protestatus apud suos se non cōcedere populo, neque quoad uiueret, ut ius libertasq; sua imminueretur concessurum, ex urbe ad Carolum Gelrorum Ducem finitimū profugit. In cuius non longè pôst è reb. humanis sublati locum D. Æmilius Niueldius, Gerardi Niueldij exulis filius, armis magis factionis, quàm sodalium suorum suffragijs suffectus est. Religio, cum terror undique instaret, et uis, per speciem petendi consilij principem Dorestato per literas occultò sub supplicationum ferias in urbem euocat: rata fore, ut eius præsentiam plebeij ueriti, ab armis prohiberentur: & tumultus irritatus, priusquam in grauius certamē accenderetur, principio conquiesceret. Sed nihilo obfirmatius plebs suam uiam progrediebatur. Ordines indies consultationem de promissis milibus integram referre: clerus antistitem in hunc turbatæ urbis statum euocatum, obseruare, ut se à plebis iniuria oboriente tueretur: neu committeret ex fide superiori anno religiose data, ecclesiasticam libertatem per uim opprimi: memor, quorum suffragijs ad amplissimū munus cooptatus esset. Cōtrà plebs, per nouos tribunos instare, religionis in priori motu promissa de uectigali in cupas singulas æqualiter cum populo persoluendo identidem occinere: ad id principem sibi adiutorem se petere: ut aliquando eam remp. quæ tot annos æri alieno soluendo non esset, liberam degrauatamq; redderent. Illorum fumos & uerba, in speciem blanda, sediutius ferre non posse, mero ludibrio extrahi. Si princeps plebem adiutarit, ut tabularum à religione compotes fierent, spondere inuicem, se pecuniam breui omnem conquisitam ei tradituros. Multis denique probris religiosum nomen lacerarunt. Et ad uim haud dubiè res spectabat, ni mos ipsis gereret. Animi inter hos medius princeps ægritudinem dissimulans, cupiebat quidem latum ecclesiastico negocio auxilium: haud dubiè perpendens, si id desereret, quāta uastitas ei ab impendente tēpestate immineret: sed cum aduerteret nullā conficiendæ pecuniæ spem uel in religione esse, uel in nobilitate affulgere, segnius tamen plebis iras mollire cœpit: paulumq; ab æquo declinare uisus est. Ne resp. quid detrimenti acciperet, tentata plebs per consules acriter est, si tu

multus opprimi potuisset, sed frustra. Dies ad conueniendum ecclesiastico ordini & equestri edictus tumultuose est, ut in uniuersum semel statuerent, num fidem de tributo cum populo ex æquo pendendo assignare uellent, nec ne. Decretum à religione hic est, quando plebs liberum arbitrium onerādi, leuandiq; quos uellent, sibi permisere, pergerent ex composito agere quod uideretur: sese uim extremam pati malle, quàm sub iugum uoluntarios se missuros. Nec difficile ipsis fore, ut armati inermes, multitudine superiores, paucos opprimerent. Proinde pro se quisq; id conniteretur, quod bonum faustumq; reip. esse iudicaret. Iuratū inde est in hæc uerba: Prædæ se, direptioniq; plebi totius esse malle, quàm ut tabulis signatis seruitutis fidem testarētur: mollirent illi, acuerent'ue (ut uideretur) iras. Responsum atrox ad plebem perlatum, eam mora ferocem, dolore iraq; longè ferociore fecit. Communiter secessionē parant. Tangebat animos eorum hostiles iam tum spiritus gerentiū recens nuperrimæ seditionis memoria. Illius libertatis dulcedine etiam capti, decimo calen. Iunij pridie ascensus Dominici, statim cum ingenti totius ciuitatis terrore, paulò sub noctē, nihil Antistitis præsentiam conspectumq; ueriti, in cœmeterium D. Ioannis armati secedūt. Hic castris positis, primo statim congressu sacramento interposito in tribunorum uerba coniuratum, ab armis nō prius discessuros, quàm à religione & equestribus id quod sponte concedere abnuerent, armis expressissent. Fuit itaq; hic secundę seditionis obtētus adumbratus. Cęterum mentes cum oculis colluuiei eò deditę reuera erant (necipsi tum clam id habebāt) ut uniuersum religiosum nomen, cui imminebant, hostiliter diriperent. In prætereuntes passim uoces iactari, postero die in illorū mensis cultros suos (quando lautius splendidiusq; ibi coctum constaret quàm domi) inuocatos se stricturos. Noctem illam totam peruigiles, metu ne à principe immisso equitatu per insidias & peditum cohorte, tumultuariè è familiaribus hominum religiosi equestrisq; nominis contracta, opprimerentur, stationibus armatis ad crates circunquaque dispositis, traxerunt. Legum omnium ac pœnarū metu abiecto, in eam rabiem exarsere, ut horrendis clamorib. & dictu fœdis conuicijs in sacra profanaq;, nulla religione territi debaccharentur. Nullum locum, tempus nullū, aut ordinem, sanctum uenerabilem'ue habere. Ædium cœmeterio iunctarū ostia trepidè pulsare, pedibus insultare, tantum non ui diffringere: minimè gratum spectaculū exhibere. Franciscanis è more preces antelucanas Deo à noctis cōticinio cantantib. mugitu plusq; taurino collecti consociatiq; (quia cœnobiū cœmeterio D. Ioan. ad meridiē adiacet) q maximo poterant obrudere: nulli ultro citroq; domū eundi potestas dari. Et in hoc alijsq; tumultibus nulli impotentius uociferabantur, q plebs conuenarū, operę quibus lucrū semper, quæstusq; maximus à religione fuisset: quorum uentres famelicos, quoties in horum domos, per speciem negocij se coniecissent, indies fermè expleuerant: ignauū uulgus, quibus ora linguæq; ad bellandū maledicendumq; promptæ, manus uero imbelles ac langui

dæ, animi tumidi erant. Mane ad ientaculum tumultuarium ægrè digredientib. hora ad conueniendum nona, capitis bonorumq́ publicationis periculo rursum edicitur. Tentatur interim per tribunos & bonos ad auertendã uim religio. Perstatur obfirmatè in sentẽtia. Fortè tum ita incidit (quia ascensu Dominico is dies solennis erat) ut supplicationis circa cœmeterium basilicæ D. Martini celebris pompa in id momentum cecideri, quo tota urbe operæ in cœmeteriũ rursum conuenirent. Iamq́ è turri Martiniana processerat obsecratio, cum ex aduerso fabrorũ operę è foro scrutario, instructa quasi ad dimicandũ acie se erigentes religioni insignibus suis uelatæ, signa sua procul ex aduerso ostẽderent. Inde Palatinum forum uersus in læuam flectentes, tympanis ac confuso boatu, uasorum ęreorũ fragori cantuiq́ obtonare, nullãq́ atrocis spectaculi speciẽ p̃termittere. Collecti in cœmeterio, in quo sub nonã diei horã adesse iussi fuerãt, à tribunis extẽplò in concionẽ conuocantᷓ. Ibi seditiosi homines per se satis lymphatæ plebi pilis terræ fixis stanti indignationẽ, religionẽ criminãdo augere: nunc postq́ conuenere, non elanguescendũ ignauia, uerùm armis arcendã esse contumeliam & dedecus nominis Vltraiectini, quo per Canonicorũ superbiam afficerentur. Quin (quando omnes adessent) rectà uaderent domos illorum occupaturi, dum id quod iussi essent, uolentes paratiq́ darent. Satis se per ludibrium extractos. Sequuta inde consentiens multitudinis uox, arma expedienda, disponendam instruendamq́ aciem, moram auferendam. Interim dum se in aciem collocant, & cornua ex tormẽtarijs utrinq́ ab læua dextraq́ raptim ad procedendum redigunt, quidã è cœtu dilapsus in ædem D. Martini, spiritũ à cursu anhelus uix trahens, trepidè nunciat Antistiti (nam is in supplicatione aderat) plebem armatã instructa acie in procinctu stare, ęgerrimeq́ à paucis, pilis ac bipennibus obiectis, intra cratem meridionalẽ contineri: quam si transirent, infestas omnes domos Canonicorũ illico redditurам, aut armis uim pellẽdam esse: alterutrum futurum, nisi ipse medium sese ingerens, eorum furori quàm ocyssimè obuiã procederet: ac blandimentis animi mitigati, in conditiones, eius authoritate ducerentur. Nuncio in ędem ancipitis rei ad principem perlato (quia iam commodè obsecratio perpetrata erat) sacris relictis, toto tẽplo fit fuga. Religio abiectis stolis, domos quisq́ suas, thesauris factis infectisq́ maturè prospectum tumultuose inde se abripit. Nec continuit se terror intra tectum, sed momento totam peruasit urbem. acceptaq́ eo die fuisset insignis clades, nisi episcopus aurea epomide humeris raptim abiecta, plebi, quæ magnis utrinq́ clamorib. haud sine pugnæ specie intra cratem transitu arcebatur, occurrere maturasset. Ibi silẽtio manu indicto, multitudinẽ in coronam collectam rogat, ecquid uolentes nõ humano more tantos tumultus cierent? iubet proloqui quid peterent: offert se medium, si cum religione in conditiones concessuri, pacem fœdusq́ facere uellent: aut si nondum satis deliberatum esset, ratione temporis habita, rem in posterum diem totam differrent, ac domos suas facesserent. Vix hæc princeps eloquutus

fuit,

fuit. ibi mille simul uocib. certatim aliud alij criminabantur: insolentiam religionis ludificari magnificis pollicitationibus: insuper id eos agere inter se, ut quantū pecuniarum residuum esset, in plebem urgeretur. Diutius haud passuros, ut illi tempus altercando tererent: inuentam propemodum uiam, qua XXV. milia confecta darentur: de reliquis XXI. milibus fore, ut nihil laboraretur, & quidem nullo reip. detrimento. Itaq; dilationem frustra quæri, nec plebem moram in posterum diem pati: nec tempus conditionibus ineundis destinari. Perseueratum deniq; in ferocia est: additę prætereà minę, nisi in uestigio illi in populi uerba iurarent, ac libenter quidem iam darent ultrò, quod armis exprimeretur: magno eis cunctationem eam constaturam. Recens ira, ad hęc odium non perinde graue ac nuperum stimulabat, quod paulo antè in prima seditione armati cōscensa curia, suo iure leges, quas uidebāt, tulissent: suoq; arbitratu iniussu populi iussissent, sciuissentq;. Hæc & alia multa pręterea dissonis clamorib. uociferantis plebis uerba interrūpens doctor Vuolsgangus Abstemius, Antistitis in intimo cōsilio uir primarius & eruditus, in hanc sententiam uerba fecit. Legi sæpenumero ciues, apud historiarum scriptores, graues secessiones, seditionesq; atroces, alias alijs de causis ortas: quarum aliquæ populos ad iusta arma exciuere. Nam pleræq; uel à patrum superbia, insolentiq; dominatione, uel auaritia, uel honorum cupiditate, uel alijs pessimis artibus natæ fuerunt. Quæ ut è medio tollerentur, ui opus fuit. creati itaque tribuni, per quos & leges & rogationes, adeoq; ipsi ab iniuria nobilitatis assererētur. Enimuero uestra seditio ista, iusta'ne sit, an cōtrà, in præsentia nihil disputo: neq; enim dum satis cōstitui. nam dum alios alias pętexere audio causas, nihil perspicio, quod uel uituperare, uel cōprobare temerè audeam. Si in equestres, à quibus nulla prius iniuria uobis facta est, arma hæc sumpta sunt, non possum mehercle hoc uestrum consiliū (dicam liberè) probare. Est enim iniquum, & Vltraiectino nomini dedecorosum, publica turbata pace, in eos sæuiendi materiam quærere, quorum uirtute res uestræ nituntur, & claræ foris habentur: nec ulla re mala commeriti sunt, ut lædantur. Sin aduersus religionem, id quod obtendi intelligo, hæc tempestas agitatur, quo adiutores ad communis reip. restitutionem uobis opem ferant, quod agitis, sedulò agite: hoc est, cum resp. ęri alieno soluendo non sit, eam leuate, leuatam & integram, sartam tectamq; conseruate. Via autem, qua id præstetur, non placet. Sed ea omissa, id solum dicam ciues: aliam uos longè ingredi oportet, qua ad præstitutum scopum perueniatur. nam hac profectò uos, uestramq; remp. euersum citius, quàm restauratū ibitis: id ipsum pręterea quod incolume mansit ac saluum, amissuri. nisi fortè exempla fallunt, quæ uobis documento fuerint, ut maturè patriæ communi omnium parenti consulatis. Intestinum malum, externum fermè suscipere solet. Ad id ueniam, quod proprium huius uestri consilij est, quemadmodum sine theatro ignominiæ quod poscitis, obtineatis, nempè ut religio uobiscum ex æquo ad communia onera ferenda inducatur. Illud ta-

men prius dicam, non par esse, ut tantas tragœdias hodie cieatis, quòd illi pertinaciter suum ius, suamq́; libertatem tueantur. Nemo prohibetur beneficium maiorum manibus & pedibus defendere. Nam cum natura omnes nascamur liberi, naturæ consentaneum est, quod nemo uelit serui tutis pallium induere. Sed ne uos quidē non pro uirib. obluctaremini, si quicquid priuilegiorum à maioribus per manus traditum accepistis, id uel imminuere, uel totū oppugnare quis aggrederet. Videmus quantum animantium brutorum est, ut caueam, ut casses, ut retia posita fugiunt: ut unguibus, alis, rostris, dentibus, armis à natura datis, enixè liberum euagandi ius defendunt: mori citius, si detur, parata, quàm ut naturæ beneficium relinquant. Hęc eò ciues dici existimate, non ut religioni mercenarius patronus antè instructus oratione præparata patrocinatum aduenisam: sed ut intelligatis, non perinde superbiæ eos traducendos, quod suam ipsorum libertatem uindicent: atq; facinorosi quidā uociferatores, qui uobis huc authores fuere, uosq́; ad exitium uestrum extimulant, nō minus improbè quàm impudenter clamant. Antiquam isti uiam religionem criminandi oppugnandiq́; ingressi, non primùm iam probris eam lacerant. Necessitatem obtenditis, quæ nonunquam ab æquo paulum abire cogit, nedum de iure aliquid remittere. Quod quidem si ita est, non refello. At illi metuunt, ne à uobis eā ipsa necessitas in fraudem auertatur: atque utinam fallò ominētur. Difficile est onera inijcere: at multo difficilius semel iniecta tolluntur. Cum autem mecum reputo ciues, quòd nemo sibi uni nascatur, uerùm patriæ etiam, cui secundum Deum & parentes plurimum debemus: certum est, uobis hic non aduersari: propterea quòd ea quæ huc conferuntur, utiliter ponantur, etiam cum aliquanto priuati iuris detrimento. Id persuasi quidam, priuatam salutē publicę cum immortali gloria posthabere, q̃ summum ius nimis exactè persequi maluerunt. Si apud Romanos olim bello Punico secundo, postq̃ ærariū post multas clades alias super alias acceptas, exhaustū esset, matronæ muliebrē mundū, torques, armillas, annulos, uasa argentea in curiā magno certamine, ut bellū repararetur, contulere: quid Christianę pietati conueniat, quid religioni, quid uiris, rerū non rudib. in leuiore negocio satis perspicuum est. Si igitur æstimationem principi permittitis iubendi, quod è rep. maximè ducat esse, fidem dat, hodie sese ne intercessione cuiusquam uobis facturum satis: flexurum religionem, tabulas de omnibus ijs quæ postulatis traditurum. Quæ petitis, scripto per tribunos exhibete: eaq́; uestro arbitratu obtinebitis. Ingenti animorum consensu à frequenti multitudine dicenti est acclamatū. Læta plebs magnificis Abstemij pollicitationibus, imperant extemplò religioni intra extraq́; quatuor ciuitates uiginti quinq; milia, condicto die Dorestati episcopo pernumeranda: cauentq́;, ne de ijs milibus res ad ordines relatio fieret. Tametsi hic Abstemium multa fictè loquutū haud dubiè constabat, quo deliniendo mitigandoq́; feroces spiritus, immane consilium auerteret, & multa benigna uerba tabulasq́; dando ad tempus ipsis mos

gereretur.

gereretur. Sensit enim ea moueri cœpta, quæ omnibus permistis, ciuitatem in graue discrimen coniecissent: unde censuit, ne initium calamitatis Vltraiectinæ ab obstinatia religionis ortū diceretur: & ultrò offerendū, quod cum insigni rerum suarum iactura mox fuissent amissuri. Fuerunt tamen quidam è religioso ordine, homines factiosi, maiorum imaginib: magis quàm suis uirtutibus clari: quorum arbitratu si res stetissent, omnia turbari potius, quàm plusculum concordiæ, tranquillitatisq́ farciendæ causa ipsorum iuri decedere contigisset. Ab his palàm princeps sugillabatur periurij, quòd tabulas de milibus decretis, quas iureiurando ordinibus affirmarat, nunc antiquaret. In illis inter cætera positum erat, ut cùm ditionem, tum religionem sartam & tectam in sua libertate, & ab iniuria tueretur. Super hæc, apertè solenne inaugurationis iuramentū contra ueterum episcoporum exemplum uiolaret. Et quum in priori seditione, à plebe multa iniqua, contra operas & hospitia extra ciuitatum muros sibi proposita discussisset, sub cultro nunc religionē relictam plebis libidini deglubendā ultrò traderet: nec memor beneficij accepti, gratiam hic reponeret. Plebs in armis interim perseuerare, pauorem religioni, ni pareat, minimè grato armorū spectaculo augere. Rogatiões, quas Trib. pleb. eo die ad populum tulere, quasq́ in tabulas relatas principi & religioni extorserunt, operæ preciū est referre. Earum autem hæc forma fuit.

"QVANDO ad eam tempestatem usque, per multas bellorum difficultates rempublicam obæratam, grauibus que pressam uectigalibus habuimus, ea ut releuetur, & quod fieri potest, redimatur, anniti stat sententia. Quod ut fœliciter auspicatecq́ cadat, creauimus ex operarum omnium corpore singulos tribunos, per quos iussimus sciuimusq́ hæc rata esse. Religio omnis, cuiuscūq ea sit uel nominis uel professionis, æquali lege cum populo ad stipendium de potu omne genus tenetor. Quod ad quadraginta sex milia, quæ principi residua sunt, ad hunc modū imperatum esto: quindecim milia utriusq́ sexus cœnobia intra quatuor ciuitates inferæ ditionis conficiunto: decem milia, quæ extra has in agris posita sunt, pendūto. Reliqua unum et uiginti milia ab ordinib. in iusta rusticorum ædificia ita conijciuntor, ut fundorū domini in quadrantem teneantur. Hanc autem pecuniam imperatam (quia dilationem non patitur) redigunto: dies condicitor. In hac contributione cum Brigidensib. Vltraiectinis excipientur monachorum mendicabula. Ne quis religiosi nominis deinceps publicè priuatim'ue, palàm occulto'ue, fundū, agrum, domū, intra extra'ue urbem precio emito. Si quis contrà ierit, in damno rei emptæ esto, agro fundo'ue empto multator. Si quādo per legatos cū uicinis principibus agendum erit, aut ad conciliū indictum conueniendum, haud longius ab domo, quàm in Putcupam & Spicart campum (Hollandiæ & Vltraiectinæ ditionis ij cardines sunt) suis cuiusque ordinis impensis exciti legati proficiscuntor. Et ut Rhenus ac Vechta urbicæ annonæ habiliores sint, eos uetustate & negligentia ordinum oblimatos, fossorio opere extemplò illi desiccanto: à Traiectu Leccæ ad Marso-

» rum uſq; uicum ſuprà infraq; ad eum modũ accuratè amnes repurgan-
» to. Cura horum amnium à limo ulua & ruderibus conſeruandorum ſe-
» decemuiris demandator. Totidem ſcaphę alueorum curatoribus decer
» nuntor, cum ea pecunia quæ ſingulis annis in eum ipſum uſum ærario
» inſertur. Rationes ab anno undecimo ad ærarium referuntor, eæq; exa-
» ctiſſimè diſpinguntor. quarum ſumma cum ad decies centena milia ex-
» currat, ea pecunia reſp. & agri uectigales, publici oppoſiti, fiduciæq; da-
» ti redimuntor. His rationib. nemo cognitor præficitor, qui eam quæſtu
» ram geſſit, ærarius'ue coactor extitit. Rationes de Leccę, Hinderdamiq;
» aggeribus; de acceptis in domos ruſticas & iugera uectigalibus pecu-
» nijs, de authoramentis militaribus, illi referunto. Molitoribus ſuum ex
» tra quatuor urbis portas ius priſtinum integrũ ſeruator. Controuerſia
» de aggere Ioannis Benigni, de inſula Berederodiana in Leccæ flumine
» finitor, & quidem intra menſem. Huc princeps ipſe, ut exequi detur, ad-
» iutor eſto. Hæc tabulis ſignatis trium ordinum rata firmaq; eſſe iube-
» mus. In appendice tranſmiſſa additum erat à principe, edicto ſe cautu-
» rum, ne homines ex agris annonam rerum uenaliũ uel diſtraherent, uel
» aliquò conueherent ad diſtrahendum, niſi in unam aliquam quatuor ci-
» uitatum: ne'ue propolę deinceps nundinarũ diebus, ante duodecimam
» diei horam palàm clam'ue mercarentur: qui contra eam legem facere op
» preſſus eſſet, is merce empta multaretur.

Huc itaq; rerũ ad hunc mo dum uix paucis dierum hebdomadis poſt primam ſeditionẽ decurſum eſt, ut quę uellet plebs, ſcribere permiſſum ſit: eaq; omnia ut iuſta bonaq; epiſcopus cum religione & ſenatu confirmare tabulis iuberetur. Palàm itaque plebis acta tabulis ad hanc formam collegiorũ ſodalitia affirmarunt. Populum ab ſeſe contendiſſe, ut ad remp. pecunia uſuraria obæratam, releuandam pari iure ſecum uectigal de uino omne genus, & coctio potu tantiſper penderent, donec eam redemiſſent. Nunquam in populi præiudicium empturos, conducturos'ue contra eius iuſſum. Itaq; ſpondere ſe, eorum imperata uolentes lubentesq; facturos, quemadmodum in tabulis à principe datis expreſſum eſſet: idq; ſuis tabulis affirmare, teſtariq;. Iiſdem totidemq; penè uerbis ius fidemq; ſuam cœnobiorum pręfecti obſtrinxerunt. Ad ultimum, ſenatus iſta populi ſcita iuſſaq; in hæc uerba approbauit. Iubere, ne qui cõuenæ in operarum albos prius reciperentur, profiterentur'ue, quàm publicè à ſenatu ciuitate donati, declarati aſcriptiq; eſſent. In quo profiteri ſi qui uellent, ſenos aureos penderent: & ſi in quibus alijs nomina habere expeterent, pro dimidia precij parte licere. Vt populus deinceps ſingulis annis proximo purificationis ferijs feſto die comitia creandis rationum exequendarum tribunis haberet: his nemo intercederet. ne quos exules iam inde faceret ſenatus, neminem exilio multaret, uerùm ut crimina legib. punirẽtur, multę delictis pares irrogarent, aut ob noxam pecuniã ſoluerent. Quinos leuis ęris uectigal ceruiſiarium pariter cum populo religio in cupam penderet: qui uenderent ſemiocto, ſupra conſuetos binos æris, idq; præſenti fide. Ne ærarium

rium ullis amplius usurariæ pecuniæ tabulis grauaretur: cum ne nunc quidem ære alieno soluendo esset: sed sigillum coram populo cōminueretur. Euerardus Soudēbalchus, Godefridus Vordius, Henrici filius, Godefridus Rodenburgus, indicto exilio extorres essent. Tum qui horum factionem sequuti, absentes tuerentur, in perpetuum ut probri notati, è senatu submoti forent. Ne rationes intermitterētur: ijsq́ cognoscendis, tribuni ad id lecti præficerentur. Pistores, coctoresq́ nisi in suis operis sortitò, ne in senatum legerētur. Dictis statim duobus senatorib. primarijs, tres quæstores senatorum suffragijs renunciarentur. Ius ciui & peregrino priuatim coquēdi potum cerealem esset: idem binis ternis'ue aut plurib. consociatis ita liceret, si inde reip. suum uectigal daretur: religioni uero id nō permissum foret. Molare tributum in perpetuum sublatum esset. Cœnobijs opera manuaria intra muros, urbisq́ immunitatem interdicerentur. Plebiscitum senatusconsulto octauo Calen. Iunias est approbatū. Mittuntur eodem die è principis consilio Amorfortiam legati, qui de ijs referrent, quæ po. Vltraiectinus de uno & uiginti milib. in cœnobia decreuisset: peterentq́ à senatu, ut huc quoq; suis suffragijs accederent. Non ægrè huic postulationi à ueteri nouoq́ senatu et populo assensum est: quòd ea æstimatio nullo publico ditionis detrimēto ceneretur. Contulerunt intra muros mille ducentos. reliqua uiginti quinq; millia, quoniam in certum censum nondum relata, ordines de integro contra populum exercere cœpere, occasionem mox plebi ad tertiam secessionem præbuerunt. Pristina illi pertinacia prius decretum asserere adorti, principem eò perpulerūt, ut id quod initio de integra summa placuisset, nunc de parte dimidia iuberet: hoc est, ut in uillas, pagos, præturas residua uerterentur. Eam contrà æstimationem populus reijciens, in domos rusticas imperare connititur. Ingenti itaque utrisque certamine apud episcopū sua tuentib. (quia nupera iniuria & uis facta ęgrè adhuc erat) ad ultimum in populi inuidiam religio obtinuit: initaq́ æstimatio, & mox inuulgata est. Mittitur extemplò Amorfortiam uiator cum edicto: ut ita quemadmodum censuisset religio Vltraiectina, ad populum ferretur. Referentib. Coss. fit tumultuarium senatusconsultum, ut literæ ad principem darentur in hanc sententiā: Literæ tuę, illustrissime Princeps, in senatu lectę, uehementer nos perculere: quòd absq; uestro assensu ea æstimatio imperaretur. Re itaq; in consultationem maturam missa, uisum est senatui & populo, eam censionem non esse per Amisianos pagos euulgandam: quia perniciem insignem esset allatura. Itaq; quia è re ditionis nō est, stat eò non discedere. Ad has literas princeps: Facilius ipsis esse frustra consultando ludere, quàm se de sententia deduci posse, quę ordinib. stetisset. Quoniam autem omnino pecunia opus esset, constitutum esse id tenere, quod eorum refractarijs sententijs impediri non posset. Proinde haud magni referre, in uerba discederent ne, an intercedere conarentur. Irritati animi ad pertinaciā magis sunt, feroci responso & contemptu, quàm inclinati: quos non fugit, quibus authoribus sic

contemptim respondisset. Tenuit tamen Amorfortiorũ intercessio episcopum dubium aliquandiu, exequeretur'ne decretam æstimationem, exclusis illis, contemptisq;, an rem integram referret. Eorum enim iniussu nihil Amisianæ ditioni imperari poterat, & tumultum nouum in ciuitate episcopus metuebat. Vt urbem igitur ab armis pacatam quietamq; retineret, indixit conuentui diem. Proponuntur eadem de pagis censendis. Impugnantur acerrimè ab Amorfortijs, donec huc altercãdo decursum est, ut mutata priori sentẽtia, in diuersam Amorfortiorũ ad unũ omnes pedib. uaderẽt, fieretq; decretũ huiusmodi: VT domorũ rusticarũ census ita ageretur, ut in bonos iustosq; focos septeni aurei imponerentur: idq; principis arbitrio uel ratũ esset, uel rescinderet. Scio quosdam fuisse, quibus persuasum erat, ordines in fraudem Amorfortiorum ad faciendam ipsis maiorem inuidiam, calculos suos mutasse, (quia hactenus ordinum consensum & principis postulata repudiarant) & ob id ad episcopi arbitrium, quem sciebant priorem censum sartum tectumq; habiturum, hoc relatum fuisse. Legati extẽplò Dorestatum mittuntur, qui ordinũ decretum Antistiti exponerent: nihil moræ restare, quin residua pecunia in numerato foret, si ipsius placitum assensusq; solum adderetur. Respõsum ab Antistite est, se (quia res ex cõposito geri uidebatur) agnoscere iam animorum inconstantium leuitatem: quibus id quod dudum placuisset, nunc sententijs in diuersam partem mutatis, displiceret. Sat diu uerbis speciosis, nunc hoc, modò illud promittentium, se ludibrio habitum: eoq; ita se apud animũ suum constituisse, quod nuper ordinibus bonum & utile consilium uisum fuisset, id quemadmodum ipsetum affirmarat, ita nunc quoque idem ratum haberi uelle. Eadem ratione cras ab hac sententia in priorem animis desultorijs per se relabi licere. Irent, referrentq;, desisterent ab ea re amplius consultãda: nisi fortassis nupera adeò seditio parum ipsis documento adhuc esset, quantum mali & infortunij secum traheret ueheretq; mora, et inutilis temporis extractio. Addidit & causas alias, quamobrem ita sederet. Per domorum rusticarum recensum, ad residuam summam non posse perueniri. Vt maximè inde redigeretur, moram dilationemq; (quam res non pateretur) is aduehere. Ad ultimum dignationi suæ nomen in omnem auram mobile offecturum. Capita ordinum Vltraiectinorum, quę tacita stabant, et sentiebant cum principe, audita relatione, uarijs curis distorquebãtur: eaq; de causa Amorfortij continuò ad conuentum rursum accersuntur. Seruant diem, mittiturq; Nicolaus, Gerardi filius: additus alius senator est. Vrbẽ ingressi, in curiam senatoriam à Coss. mox accersuntur. Insolens id legatis uisum, quòd ibi ordinũ conuentus nunquam agi soleret. Mox in basilicam Martini progressi, (in huius curiam cõuenire, mos tenuit) nullam frequentiã nobilitatis, nullam legatorũ aliarum ciuitatum õffendunt: subsistentesq; paulisper hìc, fraude ac dolo se huc extractos palàm metuunt. Transeunt in curiam basilicæ magnam, nullum mortalem ne hìc quidem inueniunt. Inde postquam in senatum processerunt, ibi consul

sul rem altius orsus, ad postremum huc orationem deduxit: Antistitem, cuius arbitrio proximo conuentu negocium censionis permissum fuerat, à priori consilio dimoueri non posse: nec induci, ut id quod tùm decretum esset, suo assensu confirmaret. Percontatur, ecquid ipsis istud rei placeret? Omnino oportere principi fieri satis, ac proinde concordia opus esse, ne diutius inter ordines certaretur. Quin illud non dubiũ esse, secum Antistitem eos sibi amicum quàm inimicum malle: infestum habituros, nisi eius postulato hic obsecundarent. Interim non inficiari, alteram illam uiam, quam ipsi hactenus tutati, nunc obtinuissent, uideri potiorem: & ad conficiendum quod desudaretur, expeditiorem non solum senatui, sed etiam aliquantę plebis parti. Quo minus autẽ consilium ipsi suum detegerent, metum in causa esse. Cùm alia multa, tum hoc inprimis tranquillitatis retinendæ studio se dissimulare: utile arbitrantes, sicutroque uento nauigando medium cursum tutò tenere. Atque hæc adeò unica causa est, quamobrem (inquit) episcopus tam infestè instat ad cogendum uos in suam sententiam: ut id plebs conspicata, abiecta retinendi spe, religionem equestresq́ suffragia sua sineret obtinere. Ad ea legatus Amorfortius: Quoniam ignari quid nobis proponeretur, & nihil instructi huc uenimus, responsum præparatum habere non potuimus, priuatim aũt neq; suffragari, neq; refragari permissum. Si tamẽ seriò cupido est cognoscere, utrũ magis è re ditionis arbitremur, certiores fieri poteritis, si domũ regressi, id referamus. Quanq; uero quorsum attinet istud quęrere, quod semper palàm asseruimus, quò uos quoq; proximo conuentu traducti discessistis? nisi fortè censetis, quia princeps hoc repudiat, nos in eius gratiam, utilitatem publicam detrimẽto posthabituros: qua in re senatum consulendũ duco. Constabat Amorfortiũ fictè eam ob rem loquutum, quia in tot uerborum operosis ambagibus clarè consulis mentem, quorsum tenderet, quid'ue peteret, explorare non quibat. Dum inde in templum Ciuicum transeunt, à plebis primoribus, qui ex composito ad id cum aliquanta ex incondito uulgo multitudine huc se collegerant, excipiuntur: circũdati medio globo interrogantur, ecquid noui asportarent, quid rerum in curia egissent, quid postulatum à senatu, contrà quid ab ipsis responsum esset: num in ea ipsi persisterent sententia, in qua pop. Vltraiectinus constãter perseuararet, ut in domorum rusticarum tecta recensus ediceretur? ut in iustos bonosq́ focos septeni aurei uectigales ęstimarentur, idq́ minimo ditionis detrimẽto? Se prorsus fugere, quid parturiret Antistes: ita occulta eum consilia agitare. Ibi Nicolaus ordine exponit, quo consilio exciti uenissent, ut dolo eò accersiti, in senatum per lictorem adesse iussi essent. quid à consule interrogatus, ipse ex tempore & impręmeditatus uicissim respõdisset. Addidit postremò hanc coronidem, Senatum populumq́ Amorfortium ita decreuisse, semper consulturos quę in rem ditionis essent, utcunq; alij ima summis commiscerent. Redeintegrant memoriã equestris gratiæ apud principem: quem illi, quò uoluissent, impulerant, impellerentq́, obtrito populo

pulo indies ad quod lubitum esset: ideo obtinere nõ ex publico, sed priuato bono ac commodo, quæ uiderentur. Contrà, ciuitatum populiq; saluberrima consilia, adeoq; ipsius senatus (indignum relatu) tanquam inutilia discuti. Hæc legati uerba cum ingenti uulgi circũfusi assensu acciperentur, cœtus certatim utrunque apprehensis dextris, in populi gratiam, priusquam urbe excederẽt, rapere: orare, ne grauentur secum in ædem Ioannis congredi, ubi eadẽ de re plenius apertiusq; audire liberet. Eò uadentes sequitur ingens uis hominum è plebe tumultuose collecta. Erat inter hos Gerardus Canisius Trib. rationum cognoscendarum: is, legatis mirantibus quid sibi hic concursus uellet, ac subinde restitantibus metu, ne uis oborirẽt: & reliqua multitudine in concionis modum ad excipiendum conglomerata: Nihil est quod uim metuas (Canisius inquit) consul, quòd ad audiendũ, frequentiam collectam, ea'que te cingi cernas. Ita nobis semper persuasum fuit, neque temere diuersum inducemus, Amorfortios ita affectos, ut quoad liceat, grauiori damno sint Vltraiectinũ populum, omnemq; ditionem prohibituri. Studia autem religionis & nobilium id urgent, ut residua milia in uicos: populus contrà, ut in focos rusticos constituantur. Illi, quò uictoriã nobis in hoc certamine, & manubrium è manibus nostris extorqueant, in omnibus conciliabulis passim affirmant, uos è uestra sententia, quã nobiscum ad hoc usque temporis defendistis, desciuisse. quod quoniã persuadere nõ possumus, obtestor te ut dicas, utram adhuc tuemini, & inconstantiæ suspicionẽ nobis eximas. Nec aliter (inquit Amorfortius) senatus unquam censuit, nec censebit, maximè si audierit uos quoq; huc accedere. Consule hæc uixdũ eloquuto, ingens cõsentientis coronæ uox extollitur, Auditis'ne senatum Amorfortium à nobis stare, & nobiscum sentire? quousq; tandem horum superbiam pertæsi, non ferendam insolentiam istam ciues perferemus? nunquam'ne nos, quòd tot menses per ludibrium extrahimur, ut meminerint, ulciscemur? Multas diras pestesq; in caput religionis execrati, Amorfortijs gratias agunt. Concursum esset eo die tota urbe per huius multitudinis clamores in cœmeteriũ ad arma, nisi Tribuni interuentu, occasione secedendi in aliud tempus ostentata, à motu prohibiti fuissent. Fuerat autem Gerardus Canisius multis annis ob seditiosum ingenium, Soudenbalchorum, Vordiorum, aliorumq; consulariũ iudicio damnatus, ne eraso in operis nomine deinceps in senatum legeretur, nec publicis muneribus fungeretur. quam ignominiã adeò is ęgrè tulerat. nam perpetua ualetudine etiam conflictabatur, ut domi per multos annos inimicis & reipub. iratus se continens, hominum consuetudine careret: nec unquam, quod sciretur, in publicum prodiret. Multis hoc tẽpore à damnatione annis pòst, pulsis ijs à quibus notatus fuerat, popularis auræ præsidio fretus, in publicum primùm erepsit. Erat autem facie à perpetuo languore tristi, uultu pallido & macilento, cute laxa, lẽto impeditioreq; incessu, præ se ferens Trophonianũ aliquem. Et ea facies insignem ignominiæ ueteris memoriam, in exulum inuidiã, eorumq;

rumq; qui tunc quoq; rempublicam gerebant, populo fecit. Mox in secunda seditione plebs eum in medium extractum, tribunatu ærario, quo sua sponte ferebatur, fungi coëgit. Iam inde ad consulatum per impotentiam exercendæ potestatis in nobilitatem & religionem uiam parans, incredibile dictu, quàm plebi charus breui fuit. Tum primùm uulgò clamare, indignissimam huic iniuriam ab inimicis factam: eoq; notatum, quòd rectam uiam progrediens, illorum peculatum liberè damnare, accusareq; ausus esset: magnoq; reip. id damno fuisse, quòd per tot annos tanti uiri neq; consilio, neq; auxilio ciuitas usa esset. Inimicitiæ quo nobiliores extiterant, eo ignominiam acceptam acerbiorē contemptus suus fecerat: premebatq; dolorē, iniuriam suo tempore, cum se offerret occasio, ulturus. Domum Amorfortiorū legatis reuersis, cogitur ad accipiendam eorum relationē senatus. Ea audita, fit senatusconsultum in hæc extemplò uerba. Quoniam autē principi à duobus ordinib. ita «
persuasum est, ut ea censio constituatur, quę insigne detrimentum ditio- «
ni sit illatura, & quidem contra proximum omnium ordinū decretum: «
Senatum pop. q; Amorfortium, adiutore pop. Vltraiectino, eam perti- «
naciter tenere, quam ab initio tutati essent, & postremo conuentu, ut uti- «
lem omnes ordines approbassent, iussissentq;. Senatusconsultū Vltra- «
iectum missum est: ne amplius frustra concilia fierent, scripto'ue ipsi ad discedendum pedib. sollicitarentur. Animaduerso populi tota urbe fremitu, religio equestresq; diffisi diutius populo se, Amorfortijsq; posse obsistere, cura tutandi suum negocium in totū abiecta, episcopo authores fuere, ut quod ciuitatibus & pop. Vltraiect. placuisset, id teneretur: satius arbitrati cum gratia ultro tradere, quod cum inuidia breui per tumultum amissuri essent. Literæ itaq; XIII. cal. Aug. à principe Amorfortiam mittuntur: quæ in senatu recitatæ in hanc sententiam sunt. Multis ordinum precib. fatigatus, tandem assensi, ut in domorum rusti «
carum ædificia tributa constituantur. Dedi itaq; negocium Bernhardo «
Vtenengo à consilijs uiro equestri, ut quantum posset, uicorum, pago- «
rumq; primores ex agris in urbē ad recensionem euocet. Censeo, ut uos «
quoque ad constitutionem istam Vltraiectum legatos uestros mittatis, «
quorum consilio atq; iudicio interposito, ea æquissimè haberi possit. Legati missi Arnoldus Dolrenus, et Hēricus Cornelij filius, quęstor. Idem fecerunt Rhenani & Vuicani. In magna ordinum curia recensioni locus destinatur: hic tribuni rationum cum ordinib. quod nunquam antè factum fuerat, coniūcti fuerunt: fraudem illorum ueriti fortasse, ne per gratiam & odium, quæ in tali negocio plurimum ualere solent, parū æquitatis ratio haberetur. Apud hos in hunc modum recensūs actus. Ex uicis leguntur terni fide commmendati, & ætate uenerabiles, qui iurati, suum quisq; in ternas classes distinctum referrent, exhiberentq;. Itaque horum alij post alios admissi, locupletiores qui primā classem tenebant, primum: inde mediocres, secundæ classis rusticam plebem: postremo loco, prætenues ac proletarios scripto tradiderunt. Ternis his adiuncti,

sui quibusque ecclesiastę & pręetores, qui iuramento premuntur: neminē, quod scirent, in indicibus relatis, ab sese per obliuionem prætermissum
» esse. Actus autem census in hanc formam. IN iustam domum, in prę
» fectura Horestana, septeni aurei constituantur. In infera uero, quæ sub
» Frederico Hammone est, uersus Hollandiam, quòd homines agrarij i-
» bi ob rem pecuariam, pastionemque opulentiores sint, noueni aurei: toti-
» dem in iustam domum, quæ sub Amisiana præfectura est, imponantur.
Itaque Horesta recensuit focos septingētos quinquaginta quinque, et quadrantem: confecerūtque supra quinque milia, ducentos octuaginta septem aureos, & quadrantem. Hammo domos dedit, quinque supra mille quingentas, & dodrantem: contuleruntque eæ tredecim milia quingētos quadraginta quinque, et plus paulò. Amisiani foci iusti ac boni, qui quingenti nonaginta erant & uiginti quinque, redegerunt supra quinque milia, trecentos sedecim, & quadrantem. Ob istam impositionem quidem tributariæ pecuniæ tot concilijs frustra actis, resp. Vltraiectina magnos hos motus intestinos sensit, et utranque ditionem in externum postea bellum graue & ingens traxit. Per quos uero homines, eò rerum res sint dilapsæ, ex ijs liquere non obscurè opinor, quæ hucusque à nobis memorata sunt. Et ignarus princeps, imprudensque patriæ consuetudinis, & nimium speciosis quorundam apud se persuasionibus credulus, si cum iudicio, quod ageretur, pensitasset, potuisset aliquam malorum partem à republica auertisse. Hæc reputanti, duæ præsertim pestes has tempestates excitasse mihi uidentur: pertinax priuata tuendi cōmoda studium: & in Antistite simplicius, nimisque, quàm pro persona quam sustinebat, callidum sagaxque ingenium. Quod quidem propius considerantibus, quos ab intimo consilio domi habebat, et quibus solis utebatur, non magni fuit negocij res, illi persuadere, quàm id, quod à duobus ordinibus probaretur, tutum foret & compendiosum: populi cōtrà & ciuitatum sententiam difficultatem habituram fuisse non mediocrem: sed ne summam quidem posse confici. Hoc obtentu homines uersuti, principē parum astutum pro arbitrio uersantes, animos corruptos facilè palliarunt, & illum totum suum fecerunt. Sententias ciuitatum, pręcipue Amorsfortiorum, pro cōmodo bonoque suo domi interpretari: pericula, difficultatesque inde exorituras exaggerare: ipsos criminari: & quod constantiæ erat, pertinaciam appellare: quod prudentiæ, rebellionem. Denique, cum obtinere quod molirentur, se posse desperarent, inuidiam & odium, supra quàm dici potest, magnum facere: noctes & dies insidias tendere. Difficultate constituendi ad hunc quidem modum pop. & ciuitatum nisu tandem expedita, stato die pecunia, uerùm cum frigida gratia Dorestati persoluitur. Per moram & odiosam dilationem, gratiam amisit: quæ alioqui initio statim numerata, duplicem inire potuisset. Fuit et alio nomine minus accepta, quòd per eam resp. in grauissimos motus, et malum intestinum penè immedicabile cōiecta esset: quod quorsum adhuc euaderet, in incerto euentu positum esset. Et quia id humano consilio re-

gi

gi posse diffideret, curis et angoribus tacitè discruciabatur indies magis atque magis. Breui itaque pòst Antistes ꝗ̄ pecuniam accepit, ad Transiselanos, ea pacem redempturus proficiscitur (in quem usum ab ordinibus decreta fuerat initiò) tum autem oppida et castella, quę suprà dixi ab Duce capta bello Transiselano, militū præsidijs munita fuisse. Cum autem nullas certas pacis conditiones antea pactas cum Gelro haberet, & difficulter res componeretur, utrinq; ita conuenit, ut Treuirorum Antistitis ut disceptatoris arbitrio pax & fœdus sancienda starent: eaq; ita fierent iureiurando religiose addito, ut neutri iniuriarum unquam memores, conditiones ab altero expressas pollueren. Expectantibus diu, Gelrorum Transiselanorūq; concioni superuenere Treuirensis principis legati, longè ab domo exciti. Apud hos graues querelæ utrinq; deferri: certatim suas causas tueri, transferreq; : ut ægrè gratia coire posse uideretur. Disceptatores inter utrosque dati, nihil prius duxerunt, quàm (ne disceptando multi dies eximerentur) ea cura obnixè teneri, ut pax fieret: ne'ue prius discederetur, quàm ea composita, Transiselanis Gelro in gratiam reconciliatis, rataq; esset. Pacis autem factæ ad ultimum hæ conditiones fuerunt: Gelrus ex oppidis & castellis præsidia (Groninga exciperetur, & Conerdę pręsidium) deduceret. in posterum ius nullum in agros, oppida, castella Transiselanæ ditionis usurparet: transfugæ traderentur, captiuiq; utrinq; restituerentur: iniurię abolerentur, ut ne memoria quidem earū extaret. Exules in fortunas rutas, cęsasq;, & eas quidem integras restituerentur, neutri quicquam nouarent. In reliquum à dicacitate & cōuicijs temperaretur. Legibus in eum ageretur, quicunq; principis maiestatē uel lęderet, uel imminueret. Quòd ad populū uerò Transiselanum & Antistitem attineret, is Carolo Duci trigintaquinq; aureorum milia adnumeraret: nec prius hæ conditiones pactæ rataq; haberentur, quàm aurum pensum foret. Haud elanguescendum moratus Vltraiectinus, præsenti fide dissoluit expressam summam. Exequuntur inter hęc utrinq; recens fœdus, eoq; celerius, quo magis certatim ab altero materiam belli exortam uolebant uideri. Deducuntur hinc præsidia, recipiuntur inde exules, admissorum iniuriarumq; obliuio publicè edicitur, bona multatis redduntur. Compositis adhunc modum Transiselanorum rebus, episcopo omisso Dorestatum reditu, in Germaniam superiorem, tanquam longa grauiq; tempestate per nouē ferè menses continuos iactatus, ac periculis defunctus, portum terramq; tandem tenuisset, ociosus rerum Vltraiectinarum, iter auertit: cum tanquam nauis gubernatore spoliata, longè maiorib. turbinibus respub. sursum deorsum agi quatiq; inciperet. Redeintegrata igitur est per Tribunos, ante paucos menses mota rationum referendarum causa aduersus optimates, & plærosq; Canonici nominis homines, qui tribunatū ærarium ordinum ad annum retro (ut suprà à nobis memoratum est) undecimum, quiq; ędilitatem è populo in repub. per idem tempus gessissent. Ingentem animorum his consternationem fecit Tribunorum rationum ex uictoria ferocitas:

rocitas:eamq́ haud mediocriter auxit principis absentia. His plebis iussu ita stabat: quę iusto liberalius è dignitate urbis Vltraiectinæ in extero rum principū legatos, aut proceres peregrinos profusa essent, tertia, dimidia'ue eorum parte ibi mulctarentur. Syngraphæ temporū spacio aut corruptæ, aut hominum incuria perditæ, ipsis fraudi, damnoq́ forent. Qui soluendo non essent præsenti fide, citra dierum productionem, eorum bona publicata sub hasta uenirent: ipsi ad plebis arbitrium in tutissimam custodiam conderētur. Et quia consilium hoc si processisset, multis bonis mortalibus præsentem inopiam allaturum erat (nam mille rationes ipsis ex animo respondebant) illi pro uirib. obstare plebis Tribunis: religionis partes tueri è plebe, primæ seditionis concitatores: quorum principes erant, Henricus fusor æramentarius, & Michael pistor. Iam itaq; non solum certamen se continuit amplius inter plebem, et superiorum annorum Tribunos ærarios, quæstores, ędilesq́: sed populum bifariam diuulsum inter se cōmisit. Senatus nec intercessit, nec assensus est. Nam uidebat, si apertè hanc plebis causam impugnare adortus esset, multo maiorem tumultuandi rabiem, quàm antea experti fuerant, uel hinc imminere, quòd palàm tabulas in proxima seditione datas uiolare, pactaq; rescindere arguerentur. In illis enim disertè positum erat, ut rationes ab anno undecimo ad ærarium referrentur, eæq; exactissimè dispungerentur: qua pecunia agri fiduciarij, uectigales, publici, oppositiq; & resp. redimeretur, atq; illi populo restituerent. Quamuis autem intercedere illi cuperent quo ab grauiore motu urbem tutarentur, animos ipsis tandem ademit plebis metus, et commune periculum, ne in peculatus suspicionem manifestiorem uenirent, qua plus quàm sat erat, plerique premebantur. Lecti ex operis singuli Tribuni, non ex nominis dignitate, loci'ue, sed ut quisq; erat audacia atq; improbitate facinorosissimus, ita maximè idoneus ad id munus plebis iudicio habitus fuit: carpentarij, fullones, cerdones, pictores, coriarij. Et huius quidem tam præclari Tribunorum collegij caput erat Gerardus Canisius. Hi formidabiles non solum equestribus & religioni, sed senatui & Coss. esse: his in os minari (cum res posceret) abdicationem, magistratus, exilia, carceres, si suis conatibus obsisterent. penes hos ius potestasq; haberi conuentus indicendi, quoties uisum esset: hi primoribus diem capitis dicere, multam imperare, in uincula (quum uideretur) ire iubere. Impunè habebant in Coss. conuicijs petulāter ludere, peculatus reos in iurgijs agere: nec alijs nominib. uulgò, quàm ærarij expilatores appellare: inuito senatu cum populo agere. Atq; iste quidem reip. corruptissimæ status in causa fuit, cur illi (de quibus modò dixi) primæ secessionis authores animos suos à plebę ad senatum & ordines tuendos auerterant. His, præterq; quòd grassationes nocturnæ, cædes, pugnę, interdiu, & manifesta uis displicerent, metus haud modicus iniectus erat, ne breui plebs ad omnē auram mobilis, pręsentem remp. pertęsi, eos quos ante tres menses pepulerant, in ordinum inuidiā reuocarent. quare ipsi quoq; in capitis fortunarūq;

omnium

omnium periculum (quod certò futurum erat) præcipitarentur. Fuit itaque his unicè id studio, ut calculorum negocium, in quo toti illi erant; iamq́ nonnullos etiam mulctarant; importunis expostulationibus atq; certamine acri disturbaret: quò suos, quos hactenus armis defenderant, rationum periculo eximerent, eoq; nomine illis gratificarentur. Contrà ædiles & quæstores, quorum calculi, cum insigni fortunarum calamitate expuncti erant, ad plebem prouocare: uociferātes, indignum facinus patrari, atq; insignem se iniuriā accipere, si se multatis, equestres & homines è religione, flagitijs perditi, peculatus, omissa calculorum cura, absoluerentur. id enim palàm eorum furtum arguere, quòd cum initio paratos se ad referendum obtulissent, nunc quando seriò rem agi uident, obstare ne ex lata lege rationes procedant. E' diuersò ordinium ac senatus factionem tutantes, identidem clamare, sat turbarum motum in republica esse, in ea ad diocœsis euersionem his rationibus ali incendium, quod initio haud prospectum perpensum'que fuisset. Itaque maturè omnium bonorum studijs, ut extingueretur, occurrendum, priusquàm ciuitatem perditam desperatamq́ haberent. Creuit interim odium mutuum; creuit impunèquælibet perpetrandi licentia: parant utrique alteris, locis ac temporibus maximè opportunis insidias. Henricus uitriarius erat, plebis inceptionū, consiliorumq; acerrimus uindex, ingenio alioqui minimè malo: cui ex opere manuario fortuna sic satis munda suppetebat. Obuium fortè circa hos dies crepusculo habebat Corneliū Vueimannū, hominem uirtute & audacia singulari, quod cicatrices in straba aduersa fronte arguebant. Multos hic annos in uarijs bellis inter milites ob uirtutem honores gesserat. tandem cum longam militiam pertæsus, ad opus quæstuarium se recepisset, in ciuili tumultu Niueldorum factionem ab initio sequutus, in ea fideliter permanserat: quam unà & nobilitatem & religionem & senatū fortiter à plebis iniuria cum suis defendebat. Henricus cum casu, atrociter se salutantem obuium nihil benigniter, non sine dicacitate, in oculorum straborū uitium iocans resalutasset, Vueimānus dicto citius, suam uiam uadentem, gladio raptim stricto insequens, ad pugnā prouocat. Alter (ut inermis à cōpotatione domum contendebat) nudū ferrum ponè caput intuitus, in fugam se quantum potest, conijcit. Sequitur haud segniter fugientem Vueinmānus: & assequutus quidem erat in fuga, nisi ægrè in domum altero dilapso, uicinorum cōcursu à limine prohibitus fuisset. Distulit nihilo pertinacius clausis foribus ante ædes, deuia ignauiam alteri exprobrans, & molliciem increpans, iecit multa in eum probra: longum amētemq; appellans, qui in lingua & pedibus audaciā præ se ferret, cæterū ceruino pectore. Haud diu conuiciorum impatiens, cunctatur Henricus: corripit spatham prælongam, in prouocantem impetum facturus. & quidem in medium prosiluerat, nisi uxoris ululantis precibus flexus, abiecto ferro, ne pugnam detractare uideretur, de limine ferociter exultanti occurrisset, Vueinmāne (inquit) tibi qui nunc per largiorem potationē parum apud te, ignauiam,

u iam, molliciē fugacitatemq́ insolēter mihi obijcias, cedā in præsenti, ce dam impotentiæ animi tui, ne si quid, quod te dignum est, tibi accideret, per ebrietatem tuam, parum gloriæ à me, qui tibi impar sim, referas. Næ tu cras haud impune insultaueris saxo: ac tum si uir es, uirtutē in dextra, non in ore maledico fac ostendas: tum tibi diem præstituo, qui arguet, uter nostrum uir sit melior. Postero die Henricus, recenti ira stimulante, ad demendam ignominiam pridianam accensus, arma capit. Casu ita euenit, ut Vueimannus D. Stephanum Niueldium Teutonici ordinis magistrum è basilica Martini honoris causa (cuius frequens conuiua ob factionis so ietatem erat) domum sub tempus meridianum deduceret. Hoc ille procul conspicatus, properè ex interuallo sequitur. Iamq́ pontem Martinianū malorum securi transierant: Vitriarius in conspectum utriusq́ eminens, Heus tu, ait, Teutonicorum magister, absiste tātisper, dum cum isto, quod uelim, colloquar. Nunc me ab hesterno dedecore uindicaturus, te Vueimāne ad pugnā nunc prouoco. Nulla mora, utrinque infestè concurritur: ac Cornelius dum semispatha Germanica digladiando, ictum spathæ oblongæ à uertice uenientem exire laborat, per cerebrum medium, per dentes diuerberatur. defluente in scapulam lęua capitis parte, in terram ruit: feretroq́ inde moribundus domū ablatus, sub uesperum decessit. Hic quidem turbatæ ciuitatis status senatū uehementer sollicitum habebat, ut sceleratorum ciuium retusa audacia, per bonos resp. gereretur: itaq́ de ratione occultè consultari cœptum. Fredericus Regius Cos. senatum prid. Cal. Aug. conuocat tumultuose. Non latuit seditiosum uulgus, quid ordines consultando parturirent, quo'ue consilio senatus ediceretur, tota urbe regionatim sese colligunt. Tribuni rationum circa curiam obuersantur in euentum intenti, si quid grauius in se, aut durius in plebem, aut citra rogationem ad populum à senatu decerneretur, promulgaretur'ue. Lictoribus fores clausas diligenter aduersus uim Tribunitiā custodire iussis, Consul grauissima oratione deperdita calamitosaq́ rep. usus est. Verborum autem eius hæc summa erat: Nisi senatus ad uindicandā remp. sibi adesse uellet, in animo se habere, illam deserere, eoq́ die magistratu abire. Certum esse, si opem sibi, consociata animorum concordia ferant, armis cum seditioso ciue medio foro decertare: ac de principibus motuum arreptis, ut reliqui deinceps quiescerent, supplicium sumere. Ioannes Vordius senator primarius, qui ob populare ingenium plebi mirum in modum charus erat, homo pacis quàm turbarum amantior, aduertens rem arduam, & quàm apparebat, periculosiorem agitari, per speciem pulueris tormentarij expediendi (uim plebis ueritus, credo) è curia in portam Catharinianā abijt.
„ Fit interea huiusmodi senatusconsultum: VT senatus frequens arma-
„ tus, Coss. cum uexillo & lictoribus præeuntibus, in forum ad terrorem
„ plebi faciendum irrumperet: eoq́ edicto, ad signum, quod ad arma dare
„ tur, boni omnes senatui præsidio contra seditionis concitatores adesse iuberentur. Mos uetus tenuerat lege, ne uexillum euolutum in foro à

consule

consule erigeretur, nisi ad bellum in hostem iturus sex hebdomadas in obsidione ac castris perduraret. Id tunc expediri tumultuose iussum, tantum non in miserabilem cladem uniuersum ordinem coniecit. Conuocatur interim consueto signo in concionem populus, ad placitum senatus audiendum. Edicitur, uti ij qui rempub. incolumem, qui senatus authoritatem sartam tectam conseruari cuperent, ij uolūtarij in armis cum telis, statim cp̄ ad arma conclamaretur, in Palatino foro adessent. Concione uix dum domum dimissa (erat prima hora diei) consul frequenti senatu stipatus, præeunte cum uexillo lictore, forum Palatinum inuadit. Hic quoquò uersum tormentis quasi in hostem undique irrupturum dispositis, ad arma conclamare iubet. Pauor ingens & trepidatio animos tota urbe corripit: & tabernæ cum fragore clausę, mistusq́ ululantium matronarum clamor metum augent. Concurritur tumultuose sine discrimine in forum. Plebs multitudine superior, nihil inimicorum uim, nihil senatus authoritatem formidans, cum passis signis medio globo se immiscet. Clamor ingens & fremitus certatim aliorum in alios uociferantium, expostulātiumq́ confusus, ibi exaudiri. Illa dudum senatui infesta, per hanc aduersum se conspirationem multo magis efferata, comitijs altercando adeò in eos sæuijt, ut parū abfuerit, quin ad manus res peruenisset. Exprobrarūt illis ingratitudinem, animosq́ beneficiorum quæ à plebe accepissent, immemores: se super hęc omnia ab ijsdem lanienæ destinari, quòd rationes ex rogatione Tribunitia, quam princeps ratam esse iussisset, exequi pergerent. Nouos sibi pro duobus, multos carnifices se creauisse, quos defensores suos hactenus rati essent. Toleratu facilius exulum imperium fuisse, qui nunquam in plebem isto pacto arma induissent. Non clam esse, quorū cōsilio atq; impulsu hoc facinus ausi, cædem ciui pararent: at non ita illos euasuros. Multa pręterea de fastu & superbia senatus inde pro se quisq; impotenter simul & imperitè quęruntur: multa, quæ contra ueterem ciuitatis morem insolenter facerent. Horrendum spectaculum, & atrocioris consilij simulachrū, si ex sententia id processisset: quod postea compertum, spiritus præferoces, multò impotentiores in quęstorios homines fecit. Dum hic magnis clamorib. plebs medio foro cum senatu expostulat, cœtus alius è uulgo inconditus, incertum quo casu collecta, huc cōtendit, Hadrianum Rhenanum, Euerardi Soudenbalchi ex sorore nepotem, falsò insimulatum coniurationis crimine, captum trahens. Hi audito ex aliquanto interuallo suorum in palatio mugitu, rati uim oboriri, misso in proximam domum captiuo, cum suis se coniungunt. Consules consilij ancipites, cum neq; in armis, neq; in bonorum paucitate ullam spem auxilij uiderēt: neq; uiam ex tempore dimittendæ concionis comminisci ualerent: tum autem nihil quod ad crebras percontationes, cur populo ad arma cōclamassent, uerisimile subitò responderēt (nam pauor ac metus ingens animos mentesq́ ipsis ademerant) pauidi in Hasenburgum se subducunt. Incidit ibi fortè in animum è re in speciem plausibili celeriter cōmentum, cuius pręτ

textu parum prudens consilium palliarent. Diemenus consul manu silentio indicto, ex editiori fenestra, Vestrum (inquit) nemo sic inducat in animum, quasi in se senatus arma mouerit, aut signum prolato in forum uexillo dederit, cum eadem discrimina uobiscum adire, nobis stet omnino sententia. Placuit de uestra fide periculū facere, falsa iniecta trepidatione, quid sperandum nobis auxilij sit, si præsens discrimen ad arma raptim præcipitanda postulet. Quod quidem propius adest ciues, quàm credere uos reor. Soudenbalchianæ reliquiæ occultè noua consilia agitant, aluntq́ inter se coniurationem: alios magnis munerib. corruptos, nonnullos amplissimarum dignitatum atq́ honorum præmijs ostentatis allicientes, de exulib. uestris reportandis consilia agitant. Cum his ferro dimicandum nobis est. Vos qui opes Soudenbalchianas tueri parati adestis, hinc ad curiæ senatoriæ opistodomū secedite. Edicto consulari nemo paruit. Commentum enim extemporarium ad dispergēdam multitudinem, seq́ mala suspicione leuādos excogitatum, non solū non acuit exulibus, eorumq́ in ciuitate factioni odium plebis (quādo palàm uanum ac futile arguebatur esse, eos nouis rebus studere) uerū creuit per id multo magis magistratui apud illā inuidia. Compositus tamē in præsenti tumultus est. Cęterum priusquam aduesperasceret, sparsum in uulgus fuit futili quarundam linguarum intemperantia, quid mane in senatu auctum decretūq́ esset, quale senatusconsultū factum, quam quisq́ interrogatus sententiā dixisset. Vix efferatæ plebis rabies eo die contineri per Tribunos potuit, quo minus ad cædē senatus discurrerēt. Postero die Calendis Aug. Tribunorū iussu populus armatus in cœmeterium conuenit. Variæ ibi certatim senatum criminantium uoces audiri, tyrannos, parricidas, periuros, sanguisugos, carnifices, perfidos, & si quid his atrocius est, eos appellare. per illos rationes impediri, de quibus per Tribunos exequendis sancitam dudum legem, eamq́ promulgatam, tabulis suis ratam esse iussissent. nunc etiam de cæde miserorum ciuium eos cōsulere, ut soli dominentur in repub. eamq́, ut hactenus facere impunè fuit, dilapidare pergant. deposcere se latrones illos, & ad supplicium dedendos potius, quàm ipsis saluis, plebs tyrannicæ libidini uitam exposi-tam omnib. momentis habeat. Auxit eam efferatam rabiem uox cuiusdam excepta, eaq́ statim euulgata, Senatū cogitare de principe è Germania occultè reuocando, ut Tribuni rationum, qui eas quàm tranquillitati utile esset, exactius persequerentur, arrepti ultimo supplicio afficerentur. Hæc aliaq́ eòdem spectantia Tribunorum concionantium, dicendoq́ atrociter exaggerantium uerba, adeò circumfusam multitudinem acerbarunt, ut parum abesset, quin extrema rerum humanarum in senatum statuissent. Mitigata per Tribunos pleb. uiolentia, eodem die habita sunt comitia. Abeuntib. magistratu illis, nouus senatus creatur. Tertium à Calendis Febr. eodem anno renunciant̄ Coss. Gerardus Canisius, Ioannes Vordius: quorū posterior, quod nulli antea obtigerat, eodem anno Tribunus fuerat, supremus senator, et consul. De illo uero su-

prà

prà memini: qui plebi eo fuit charior, quo impotentius Tribunatum ad uersus quæstores omnium ordinum, & ædilitios in rationib. recognoscendis exercuit: homo acer & uehemens, cæterū auræ popularis amantior studiosiorq́ captator, quàm dignitati honestū erat: uarius, & ad omnem uentum, ut se uindicaret solum, mobilis. Habuit hunc exitum Regÿ & Diemeni consulatus, qui in prima tribus antè mensibus secessione omnium operarum suffragÿs, magno ordinum plausu Coss. declarati fuerant: & ÿdem breui operis tam inuisi facti, ut qui maximè. Plebeiam gratiam, quā principio tumultus ciuilis tantopere morabantur, qua potui perspicuitate & compendio commemoraui: quam illis Princeps uerò pòst retulit, ultimo libro narrabitur. Nec multò fœliciorem catastrophen sui consulatus Canisius habuit. nam quib. cum auspicÿs inÿt, ÿsdem obÿt. Popularium igitur suorum iam beneficio ad consulatū prouectus, Tribunorum ui adiutus, acerrimè quæstorios equestres et ecclesiasticum nomen uexare cœpit. Nec tantum eorum rationes exactissimè iussit recognoscere, sed diem peculatus dicere, multam irrogare, sed omnium primum ÿs, qui è plebe ædilitatem gessissent. In Godefridi Vordÿ exulis rationibus, & diuersis consulatibus, cum ingens pecuniæ uis uel turpiter profusa, uel sublecta deprehenderetur, absenti dictus dies est ad populum in cœmeterio. Damnatur populi iudicio, & indicta quidē causa, ut usuraria quæ publicè illi pendebatur pecunia in ærarium illata, ędes statim eius diruerentur. Consociatis omnium animis, eò sub signis concurritur. Domū primùm hostiliter prędæ datam diripiunt, fenestrasq́ uisendæ elegantiæ uitreas excutiunt. His patratis, nondum exaturati, ulterius sæuiere. Ianuas postibus ac cardinibus conuellere, proiecturas coronarum & loricas disÿcere: tectis conscensis, imbrices diffringere: suggrundia comminuere: à fundamentis domum totam deniq́ demoliturі, nisi Cos. Canisÿ iussu, ab incœpto consilio destitissent: ut postridie in publicum redigerentur, atq́ inde redacta pecunia ærario inferretur. Pari inde animorum ferocia in alias nonnullas domos sæuitum est. Biduo pòst Vordÿ bona hastæ subÿciuntur: domum eius licitatur & emit consul. Acceptum id uulgo ita perinde fuit, tanquàm infesto atque inimico animo in exulis inuidiā hoc factitasset, ut esset quod absenti doleret, atq́ ipse eius domum possidere diceretur, per quem aliquot antè annis ignominia publicè notatus fuerat. Egregia uindicta se ultus, si secundo uento rectum cursum tenere potuisset. Eo consilio patrasse uel hoc solum arguebat, quòd cum præsenti hic opus fide esset, nec soluendo ad se redimendum foret, coactus fuit paludes suas extemplò & domum luculentam, quam ad id temporis usq́ inhabitarat, diuendere. Longè alia ratio fuit eorum, qui credebant eum exuli reconciliatum: atq́ occultè per literas & internuncios rogatum fuisse, ut quātiuis potius sibi addici, quàm uel dirui, uel alienari pateretur. Quocunq́ consilio mercatus fuit: tabulas à populo accepit, quib. cauebatur, ne cui mortalium unquàm in posterum, sed ne exuli quidem reduci, aut eius hæredib. ius in eum fundum

ac domum foret. Itaque ei emancipata legitimè à populo est. Turbas domesticas externus timor superueniens, statim excepit. Pridie nonas, militum copiae Caesaris stipendio inauthoratae, è Brabantia in Brederodianam ditionem (quę pars est inferioris Batauiae) irruptionem fecere. Rumor Vltraiectum allatus, omnia eos ad traijciendum apparare, ordines solicitos habuit, ut à citeriore ripa arcerentur. Et difficilè erat à traiectu eos prohibere, nisi sociae ciuitates ad id quoque auxilia misissent: consiliorum ambigui diu, neq; uim contra Caesarianas copias audere parare, neq; libenter committere, ut suos agros populatū Leccam transirent: postq; multiplici metu intra muros distinerentur. Sed ne firmi quidem quicquam auxilij uidere, quod externis copijs obijcerent: cum rempub. haberent male concordem, princeps domo abesset, ueteres simultates cum Hollandis nondum exoletae, exulum absentium insidiae. Quod si transirent, periculum fore, ne impetu repentino ad moenia facto opprimerentur: id quod procliue factu, rep. tam seditiosa ac bifariam diuisa uidebatur. ubi mutuo odio accensum intestinum bellum effecit, ut neutri alteris tuto crederent. Transitu Rheni externum itaq; militem prohibitum, praefecti tota ditione rurestres ad oct. Id. Aug. in armis esse iubent. Edicto non parenti, multa publicatio bonorum, & capitis supplicium fuit. Superis designata statio est ad Taislicam (locus est inter ostium Leccę & Tuualim pagū) inferis uero in Leccae ostio cōdictus locus. Amisiani ad Holā conuenire iussi. Pręstituto die in his locis, rusticorum à suis quibusq; praefectis recensus actus est. In Leccae ostium ex Vltraiecto auxilia cum leuioribus tormentis mittuntur. Venere & ex Amorfortia. Diuiditur haec ciuitas in tres regiones: in Longā uiam, Curuam, & Bruelam. Ad bellum principi auxilia missuri, sortitum è patrio more conueniunt, quae in armis esse debeat: ut una in hostē missa, reliquae duę ciuitati praesidio maneant. Si quis autem militiam horreat, ita ab onere absoluitur, ut suffecto in locum stipendium soluat. Sub sortitione igitur Curua uia auxilio ducta, reliquae per capita cornutos singulos in exeuntium impensas contribuerunt. Pontonibus itaque suprà infraq; in citeriorem Leccae oppositum aggerem subductis, haud magno opere pedi tem, ne uadum transgrederentur, terruerūt. Superuenit huic terrori con trouersia è Burgundica aula de portorijs, & nominatim de paludibus, earumq; limitibus & iure renouata. Has ex iure manu consertum uocarunt: de quibus multis antè annis inter utrunq; populum uindiciarum iure saepe actitatum fuerat. Vsuraria pecunia omnis ex deposito, quę publicè quotannis ab Hollandorum quibusdam ciuitatib. Vltraiectini nominis hominibus pendebatur, iniecta manu asserta est. Prouentus item agrorum tota ditione Burgundica. quantum item fundorum in Isselsteinensi agro possident, per Florentium comitem Burensem: nō alio pręte xtu uindicationis, quàm quòd nulla iudiciorū forma statim de paludum possessionibus non cessissent. Satisdare ad haec pro praede litis iussi, ne paludes de quibus iurgium erat, fodiendo minuerent. Agitur ordinum

conuentus super uindiciarum lite. Huc acciti Amorfortij præter alias ciuitates diœcesis inferæ, sunt: quòd his in memoratis paludibus præcipuæ ferè possessiones essent: ut iure tabulisq́; quas haberent, in medium prolatis, ad refutandos consultando aduersarios simul adessent. Confecta est quasi in rem præsentem in plano, ad regionis situm et cardines oculis subijciendos, paludum ac finitimorum locorũ descriptio. Verùm cum nec demonstratio hæc quicquam, nec tot annorum possessio obtineret, nec illæ è manu iniecta ex iure dimitterentur, iniuriam acceptam pati necessarium magis, quàm æquum, tum propter intestinam pestem, tum ob principis absentis diutinam expectationem, esse duxerunt. Suggillabantur interim Tribuni rationum ab aduersarijs, ob iniquum iudicium in multis irrogandis, ijs quos ipsi peculatus conuictos apertè iudicarant. Hanc igitur reprehensionem ut in ordinum rationibus recognoscendis fugerent, poposcere collegas sibi ex utriusque nominis hominibus dari, sed quorum existimatio & fama semper integra fuisset. Alleguntur ex religione Ioannes Realis, Fredericus Regius, Regij Consulis frater, Lichtenbergus, Henricus Montfortius. Additi his ex equestribus aliqui. Cura his delegatur, ut ad aliorum exemplum pari seueritate agrarios calculos, Leccanos, molares, Hinderdami, & id genus alios dispungerent. Horum præcipua ferè ratio fuit, ut quemadmodum pridem Vordij peculatus damnati ædes & bona publicassent, sic Soudenbalchium multandi ansas omni moto lapide exquirerent. Verum ubi aduersus eum quanta maxima potuit & industria & acumine diu desudatum esset, nec momentum ullum quod dignum operæprecium diceretur, in acceptis & expensis offenderent: callidũ, uafrumq́; hominem eum et uersutum clamare, qui prudenter ad aliorum flagitia conniuens, ipse laudatam abstinentiam in suis consulatibus præstitisset. Restabat extrema anchora tentanda. Anno undecimo suprà millesimum quingentesimum, ordines legem tulerant' Ne qua pecunia usuraria ex ordinũ « ærario pro numerata haberetur, nisi rationes principis Montfortiorũ, « & duorum qui ex ordinibus huc dicti essent, manu subnotatæ antè fuis- « sent: ut illi quibus is magistratus deinceps demandaretur, eum integra « fide & è re ordinum gererent. Id aliquot annos initiò metu legis magis « quàm religione diligenter obseruatum fuerat. Postquam autẽ compertum esse cœpit, eam tribunorum ærariorum inertia ac indiligentia exolescere, simul & frigidè rationes cognosci, eas ex libidine illorum confici, legem pro antiquata haberi, securi omnia pro bono suo & commodo illi curatores agere cœpere. Cæterum ij qui ad rationum recognitionem ab ordinibus hac tempestate creati fuerunt, nullam nisi iuxta legem, subscriptam affirmarunt: multaruntq́; plerosq́; cum fortunarum memorabili calamitate, quorũ relati calculi olim ita expũcti non fuissent. Anno undecimo Gerardus Soudẽbalchius Canonicus, Euerhardi Cos. frater, ab ordinibus, rationibus agrarijs Hinderdami, Leccę, molaribus præfectus fuerat. Harum autem unam XVI. aut XX. milium, uerùm quo consilio,

silio,pro comperto non habeo dicere, suppresserat. Sperabant quidam ex religioso nomine cum pleraq; nobilitatis factione, illam ob id in acta relatam à Coss. tum haud fuisse, ne in manifestã peculatus suspicionem frater peruenisset. Rati itaq; quod uerisimile erat,propterea editam non fuisse,quod ex lege subscripta non esset: proinde nulli dubiũ,quin quindecim annorum spacio intercidisset. quare magnam iam occasionem uniuersam gentẽ perdendi animo conceperũt. Superstes in urbe erat frater huius mortui Hẽricus Soudẽbalchus Canonicus, uir eximia prudẽtia & candore uenerãdus: penes quẽ Gerardus moriens, & Consul solũ uertens, acta sua & rationes reliquerãt. Et in hoc negocio nè mortuis quidem parcebatur. Henricus citatur, ut demortui primùm, inde exulis fratris rationes relatas ederet. Nihil ille cunctatus, extemplò eas exhibuit. Tribuni, ubi recognitis acceptis & expensis, præter expectationem & spem, illam hypographẽ herois Montfortij aliorumq; in calce additam uiderunt, obstupefacti, & quasi attoniti re insperata, utrunq; absoluunt. Cœpit per hæc plebs subodorari, totũ contra exules factionis negociũ calumnijs agi. quare iussit Tribu. eadem æquitate aliorum (quæ factio diuersa erat) rationes ad legem resecare, ne cauillis ludi se, neu minis ab incœpto terreri, neu largitionibus transuersos agi paterẽtur. Non tulit factio, penes plebem de se uictoriam fore: quam ut ei præriperent, nouas consultando res inter se occultè agitarũt. Ager publicus quondã adocci duã urbis partem, qua Hollandiã spectat, populo Vltraiectino fuerat: à paludosa effossaq; regione nomen sortitus, uulgari uocabulo Humilia pascua dicebantur. Hæc anno trigesimo supra millesimum & quadringentesimum, cum æris inopia, per bella resp. laboraret, iussu populi partim onerata, partim alienata erant: sed quibus conditionibus, quia parũ constabat, à Tribunis rationum ad populum circa hos dies relatũ fuit, ut tabulæ possessorum inspicerentur. Apparebat enim ex pensionibus usurarijs, quæ in iugera testandi causa ordinibus quotannis pendebantur, in fiduciariam mancipationẽ à maioribus tradita fuisse. Iam cum soluendo æri alieno resp. esse uidebatur, quia ager ille tertia parte precij alienatus erat, aut etiam minoris, plebs eum habere, restituiq;, quàm tãtulam pecuniam, qua redimi posset, malebat. Contrà, senes quidam ætate confecti, à maioribus suis se accepisse affirmabant, initio mancupio datum fuisse. Sed decem annis pòst, cum ob eundem in ciuitate magni motus orirentur, (nam plebem agrũ alienasse sera pœnitudo cœperat) uelletq; populus possessores per seditionem ad remancipandum ob id adigere, quòd in uenditione, cum probè æstimaretur, plus dimidio precio se defraudatos clamitarent: negabant legitimam emptionem appellari posse: maximè quum intrà decenniũ pernumeratam pecuniam cum usura iusta emptores recuperassent. Audiẽs igitur plebs, aliàs propter hosce publicos agros seditione tumultuatum in urbe fuisse, multo iam acrius in id incubuerũt, ut quod olim tentatum parũ fœliciter esset, id nũc conficeretur: & rescripta pecunia, pascua iuris rursum populi Vltraiectini

fierent.

fierent. Metus interim senibus iniectus fuit, ne materia iniuriæ præbita, ipsi ad eam plebi authores essent: nam uulgi consilium in possessorum fraudem spectabat, ludibrium haud illepidum ad eam placandã, compescendamq́ seditionem huiusmodi excogitarũt. Si è rep. uideretur, & æquum, pascua olim publica postliminio restituere, possessores ad se accersi cum tabulis iuberent: ijsq́ inspectis, nouas, si uideretur, de redimendo confectas, per uetera foramina immitterent. Prudens commentum ad iniquos hominum conatus eludendum. Putabat enim plebs hoc pacto pulchrè sibi cautum iri, si integris ueterib. nouæ non separatim, sed cum illis commissę traderentur: cum hoc illi agerent eo consilio, ut possessori cum libitum esset, antiquis inuiolatis, incorruptisq́, nouas proscindendi potestas foret. Per hanc speciem cauendi, mutandiq́ emptionē utrisq́ satisfactum. Antiquis ilico nouæ immittuntur. Nonnullas pro præsentis pecunię copia, nō grauatim ferentibus dominis, redimunt, abolentq́. nam ex publicatis exulis ædibus pecunię aliquantum, et ex mulctis nonnihil redactum fuerat. In magnam itaq́ spem eriguntur, uniuersa pascua breui ad hoc exemplũ publica se rursum facturos. Itaq́ ad hũc quidē modum pleraq́ factio plebem ludificata est. Circa hos dies mittuntur ex urbe duæ cohortes, quæ insulam Leccæ, quam Brederodius princeps uir gultis consitã sui iuris, contra ostiũ Rheni fecerat, ui perfoderent, eamq́ agmini amnis peruiam sulcis in longũ ductis facerent. Aliæ, quæ Ioannis Benigni Amsterodami aggerem disijcerent. Paulò sub hos dies episcopus ex Heidelberga reuersus, ubi remp. spe turbatiorē offendit, nec inimicitias inter plebē & optimates, nisi rationes procederent, componi posse uidit, è Dorestato Batauodurorũ Vltraiectũ uenit. Nobilitas nihil moræ consilio, quod inter se principe absente occultè agitarant, tribuendum rata, de fœdere cum plebe ineundo proponunt. Refertur res ad rationum tribunos: non abnuunt ne illi quidē, concordiæ semper (ut ipsi dicebant) studiosi. Conuenit igitur inter utrosque, ut penes episcopum concipiendi fœderis ius & facultas esset, quodq́ ipse pronunciaret, id utrisque sacrosanctum haberetur: adeò ut ne ipsis quidem concordibus, inde quicquam uel mutare, uel addere liceret. Redijt paucis inde diebus, dissimulato consilio, Dorestatum. Itaq́ operis cautum est tabulis in sempiternam reconciliationem à principe. quarum tenorem de uerbo penè ad uerbũ, quod fieri potuit, quàm diligentissimè adscripsi. Tabularum autem, quibus populus authore senatu, principis arbitrium ratum esse uoluit, ante quàm in ciuitatem redijt, hæc forma fuit. Senatus populusq́ Vltraiectinus pręsentium tabularum fide testificamur, quicquid dissidij ac controuersiæ inter religionem & profanum nomen, quicquid inter nobilitatem et plebeios, & ciuem et conuenam intra muros urbis, nemine excepto, hactenus efferbuit, id uniuersum principis nostri Henrici Palatini præsulis Vltraiectinorum arbitrij esse iussimus: placentq́ eæ leges, quas ad concordiam pacemq́ omnem urbis iustam & bonam est dicturus. Has autem quascunq́ fœderis conditiones iusserit,

„ rit, sic affirmamus, assensu consociato eorum, quorum retulerint, si sine
„ sanguine, labefactationeque fortunarum in præsenti & olim fiant: si nemo
„ alterius causa atrocius lædatur: ut in reconciliationis legibus amplius
„ pronunciabitur. Nos uicissim religione obstringimus, hisque tabulis reli
„ giosius deuincimus, eas ita nos exequuturos, ut nihil tam magnum sit
„ futurum, quod impedire possit. Id autem in reconciliationis legibus in-
„ primis exprimi uolumus, ut rationes ab anno undecimo ad uigesimum
„ quintũ usque, sicut cœptæ, & quidem nullius iniuria, seruata legitima iudi
„ cij forma, exigantur. Ad hæc, fidem nostram obstringimus, quòd sena-
„ tui, ut par est & æquum, parebimus, utque semper facere consueuimus.
„ Quod si quis contrà ierit, aduersus hunc cum principe, Coss. & senatu
„ arma induemus: quęstionibusque habitis, ut fœderis uiolati damnatũ sup
„ plicio multabimus. Contendimus itaque à principe, ut quàm primũ
„ ad nos in ciuitatem se, his consilijs finem facturus recipiat. Nec est quòd
„ metuat à nobis noui quid: nihil enim ab eo uel iniqui, uel absurdi postu-
„ labimus: nihil inceptabimus, quod ad trãquillitatem concordiãque per-
„ turbandã faciat. Ista ut sincerè scripta arguantur, nos Operæ binos sena
„ tores nostros exorauimus, & quorũdam inopia, alios, quosque in suis o-
„ peris, qui hæc communi omniũ nomine subscriptione testētur. Id quod
„ libentes uolentesque ad operarũ preces nos fecimus. Anno uicesimo quin
„ to supra millesimum quingentesimum, decimotertio Cal. Septemb.

Hac plebis uolũtate perspecta, Princeps cursu propere Vltraiectũ contendit. Vrgent cum religione optimates, ut farciendæ concordiæ causa, quascunque uellet fœderis conditiones conciperet, & ad eas iureiurando affirmãdas in hoc ardore utrosque adigeret, antequàm pœnitudine uarij plebis animi ab eo consilio auerterentur. Episcopus nihil grauatè popu li postulatum suscepit: & quidem eo libentius, quod cùm nihil ultra se ad concordiam facere posse uideret, haud dubiam spem ex studijs omnium ordinum colligeret, haud difficulter hac ratione eos conuẽturos. Edidit paucis diebus fœderis leges ingenti animorum plausu, & lętitia

„ publica, in hęc uerba: Henricus Palatinus. Ab initio episcopatus mei,
„ huc animus semper spectauit, ut pacem domi forisque haberem: & adni-
„ ter indies, incumbamque in id, dum uiuam, ut ditionem ocio & tranquilli
„ tate florentem conseruem: maximè uero, ne illa per tumultum & discor-
„ diam, præcipuas rerumpublicarũ pestes, ullum malum parturiant. Et-
„ enim quoties mecum reputo calamitatem, quoties cædes & miserias di-
„ uersas, quę ex discordia nascuntur: & contrà, quanta cõmoda, qui pro-
„ uentus, fructus, emolumenta, quæ mutua beneuolentia & animorũ con
„ iunctio, quæ fœlicitas reipub. ex concordia pullulet, nihil antiquius, ni-
„ hil prius duco, quàm intestinũ malum ab urbe nostra propulsare. Atque
„ utinam id integrum mihi fuisset. Vidi discordiã reip. uidi certamina, mo
„ tus magnos, uidi coniurationes ordinum inter se: quarũ ardor animum
„ meum incredibili angore discruciauit. Iam ne hoc malũ ulterius serpat,
„ grassetur'ue, uerùm ut cõsilio maturè obteratur, stat huic cõtentioni re-

medio obuiam ire: bellum intestinum componere, & animos partium " cōsociare. Sed ista quo tranquillius transigi liceat, in disquisitionē popu " li prius uenire iussi. Operas separatim rogaui, ut quantum suæ contro- " uersiæ esset, meo arbitrio dirimendum remitteretur. Haud grauatè id " factitarunt, & quidem mea summopere id desiderantis, contendentisq; " causa, quo iniuriarum memoria omnium aboleatur. Reconciliationis le " ges dandas, qualscunq; uidetur, mihi permiserunt. Addiderunt & tabu " las, suo iussu, à singulis senatoribus fideliter subscriptas: quibus fœde- " ris pacisq; leges omnes, quas dabo, iustas & bonas sibi fore confirma- " rūt. Porrò quod ad diuersam factionem hominum religiosi equestrisq; " nominis, quorum ista ex æquo referunt, (quando id ipsum ab ijs cōten- " dimus) haud minus ardēter, quicquid fœderis erit, in nostrū arbitrium " pedibus concesserunt. Simili ratione datis dextris (quā utile & necessa- " rium esset) religiose, quicquid in fœdere exprimetur, se persequuturos, " spopondere. Quoniam igitur utrinque huc conuentum est, ut meo ar- " bitrio sempiternum fœdus coeat, conditiones disceptationis inter fa- " ctiones (quod è dignitate nostra fuit) commentatus sum. pro testimo- " nijs dixerunt ij, quos huc pressi: rem ipsam quanta maxima diligentia " licuit, propius cognoui. Comperi quantum seditionum, tumultuum, " dissidiorum in republica arsit, eorum omnium fontes è uarijs causis, oc- " casionibus, calumnijs, erroribus scaturiuisse. Inde initia orta inuicem " criminādi: inde certamina, iniurias, inde mutua odia emanasse: arma ad " corporum & fortunarum custodiā sumpta: neminem alteri tutò se cre- " didisse: deniq; læuas suspiciones ex tenuibus rebus natas omnia sacra & " profana miscuisse. Vt ista componantur, actarum omnium iniuriarum " memoria exolescat. Positis igitur simultatibus & spirituū ferocia, amo- " toq; certamine ut partes reconcilientur, utq; urbs Vltraiectina ab inter- " necino exitio defendatur, fœderis sempiterni leges in hanc formam con " cepi. Omnium autem primum placet, memoriam certaminum poni: " dissidia, simultates, & odia, quæ inter homines omnis nominis, in no- " stra repub. exarserunt, tum autē inter eos quibus nomen aliquod in par " tibus per eà tempora fuit, cum omnia seditionibus collliderentur, pror- " sus aboleri, sempiternaq; in posterum obliuione obrui ac sepeliri: et qui " dem ijs de causis popularibus, quas paulo antè memoraui. Nemo labe " factato, uel re, uel dicto nomē alterius, fortunásue: sed præterita admissa " condonantor. Certamina acta per has occasiones exorta, è pectoribus, " animisq; eraduntor. Quicquid nostræ urbis hominum est, cuiuscunq; " ętatis, de transactis è mala conscientia, indignationē meam in posterum " aut pœnam formidare desinito. In uniuersum admissorum omnium ue " nia, impunitasq; esto. Quantū ciuium est, deinceps Coss. & senatui pa- " reto, & (ut bonorum ciuium est, consueuitq; fieri) sponte deferat. Quin " aduersus hos nihil noui, & præter quàm decet, mouetor. Nulla omni- " nò comitia priuatim, nulli cœtus occulti, nisi publico senatus consensu " & authoritate, habentor: ut par est, & è more fieri assolet. Si usu eue- "

» niat,quem operarum conuentum haberi: is non nisi loco designato & » nutu senatus habetor. Calculi ab undecimo anno, ad præsentem usque » continuantor. Quin & rationum Tribunos, nihil præter rationes iam » deinceps publicè curare placet: sint in ijs toti recognoscendis, conficien- » disq́. Adsunto illi, quorum est exequi. Hic uis omnis publica, priuataq́ » abesto. Disceptationum publicarum ditionis & controuersiarum co- » gnitio penes senatum permaneto. Tribuni nullum ius, facultatemq́, quic » quam inquirendi ultra impositam prouinciam usurpanto. Secundum » ista edico, ne quis cuiuscunq́ loci aut nominis sit, qui'ue à partibus stete » runt (ut paulo antè dictum est) cum aduersario nouum certamen ca- » pessat, iniuriamúe faciat: sed pacem & amicitiam consociatis animis co- » lat: pertinax concordia in congressu familiari & mutuis commercijs ad » seratur. A' dicacitate, conuicijs, cõtumelijs, in totum abstineatur. Si cui » iniuriarũ actio aduersus quem oriatur, in ius uocatio esto. Lege agito: » diem dicito: de iure & iniuria disceptato. iudicio contendito: nec aliter. » Qui aduorsum ierit, ac secus fecerit, quàm in his legibus expressum est: » qui'ue unam aliquam eius partem uiolauerit: qui'ue ad cupidinẽ noua- » rum rerum consurrexerit, idq́ adeò senatui suboleuerit, stat nullo parti- » um discrimine, hunc ipsum ut fœderis ac pacis uiolatorẽ, publicatis bo- » nis extremo humanorũ supplicio afficere. Ad id studia necessariorum » nostrorum præsens auxilium ferent: ad hoc Coss. Tribuni, ordo sena- » torius, & consensus bonorum omnium arma induent: ut mihi priuata » fide interposita religiose receperũt, ubicunq́ extra, intra'ue muros eius- » modi opprimatur. Sin uoluntarius populus haud segniter, è fœderis » conditionibus, insigni cum laude sua ipsorum, suum officium faciat, (ut » non addubito eos facturos) faxo uicissim, ut in nostram dignationem » & fidem receptos pergam tueri. Talem aduersus eos affectum induam, » qualem est principis erga suos in rem omnium declarare. Affirmaui au » tem hoc fœdus, libero meo arbitrio permissum, tabulis signo nostro » obsignatis, XIII. Cal. Sept. Episcopus fœderis leges signatis tabu- lis expressas, ad hanc formam operis dedit. Et uidebatur facile pax, tran quillitasq́ hac uia coitura: quòd præcipuum omnium seditionum irri- tatarum consilium de rationibus continuandis in his sanctionibus, ad plebis nutum perspicuè expressum esset. Tribuni rationum per hæc ple bis toties expertæ inconstantiam ueriti credo, principi suam fidem ad- uersus nouarum rerum concitatores obstrinxerunt. Accessit huc quoq́ pertinax nobilitatis consensus: huc religionis acre studium, & senatus, ad restituendam rempub. & legum uim. Princeps fœdus promulgatu- rus, populum in curiam suam basilicæ D. Martini & Seruatoris hæren tem, in concionem aduocat: ubi Iacobus Mindenus de fenestra præsuli sinister, huiusmodi orationẽ ad conciliandos uarios plebis animos com positam habuit. Quem diem sæpenumero uotis, à deo Opt. Max. uide re desideraui, ciues, is hodie lætus mihi, uobis item (ut spero) candidus ac faustus, reipub. uero uniuersæ annua gratulatione atq́ obsecrationi-

bus festus illuxit. Is enim est, qui mihi ex animo ęgritudinem sustulit: ditionem publico gaudio perfudit: urbem ab horribili seditionis fragore, serenitate inducta, tranquillauit. Quoties conspexi uos (forsitã iustis de causis armatos, per templa, uias, cœmeteria, forum, comitia peruagari, tacitus apud animum meum depoposci ad supplicium eos, qui uestros animos pessimis artibus sollicitatos ad arma perpellebant. Quibus discursibus & tumultu insano, ne ipsi quidem res uestras domi haud modicè fractas diffitemini: confessis enim periculum factum est. Itaq; simul atq; principis libero arbitrio pacis ac concordiæ leges sanciendas ultro permiseritis, metu omni dempto, nusquã circumspectans pauidus, sed quasi post longam iactationem procellis & turbinibus elapsus, uisa procul terra alacrior, non possum non ad uos de salute parta uerba facere. Confido uos non oscitanter aduersuros animos, ubi intellexeritis uestram fœlicitatem. Dicam autem quo potero compendio, exuberãte lætitia nimium perfusus, quanto non modò metu euersionis, sed occidionis (dicam liberè) uos, uestrasq; coniuges & liberos prudentissimo cõsilio liberauistis. Maiores nostri cum utrinq; hinc ab Hollãdis, inde à Gelris uicinis principibus bellis incesserentur (non enim diutius licuit quietis esse, quàm illis bonum uisum fuit) nihil prius contra uim habuerunt, quàm hosti beneuolentia, quod fieri posset, occurrere. Erant autẽ haud omnino bellorum rudes: quamobrem multis prælijs clarum nomen adepti fuerunt, & tamen quietem tumultui, pacem atq; ocium bello anteposuerunt: ut principes uel bellorum, uel pacis artibus illustres essent. Quod si ea uia nihil promoueretur, & hostis obsidione pressis, scalas & machinas muris admoueret: tum uirtutem in dextera ostendere, egregiè pro aris & focis pugnare, strages edere, cõcordes pectora hostibus pro muris obijcere. Conspicuos eos uicinis populis cõcordia faciebat. Etenim ea tenues respub. à paruis initijs ad summa imperia sæpe creuere: ut contrà, urbes opibus florentes & amplissimarum rerum splendore, intestina discordia ruunt. Norant illi hæc: quapropter nobis ditissimam ditionem his artibus partam & propagatam tradiderunt, atq; utinam acceptam per manus consimili gloria posteris nostris relinqueremus. Sed is demum maximus hosti terror est, id ualidissimum præsidium, in quod tanquam in cotem nouacula, illiditur. Quàm angustis terminis circumscriptam, quàm pauperem rempub. initio habuimus, quis omnium est qui ignoret? ditionis pomœria quàm contracta? & paucos intra annos Imperatorum & regum munificentia, imò uestra cõcordia quàm uasta, quàm lata accepistis? quorum uix quartã hodie portionẽ, & tamen opulentã satis possidemus. Reuoluite mecum annales rerum Vltraiectinarum: in conspectu ponite, quibus maiorum nostrorum artibus ecclesiæ uestræ res auctæ sint: quantis difficultatibus, sed summa ordinum cõcordia ab externis principibus defensæ. Adelboldus cum diu bellum detractasset, dubium eius euentũ ueritus, coactus penè tandem cum Theodorico tertio eius nominis Hollandorũ Comite in pu-

gnam descēdit: sed infœliciter. nam prælio superatus, captusq; ab eo in Hollādiam abductus fuit. Neq; uerò una aut altera aduersa pugna opes nostræ accisæ fuere. Natiuum id uirtutis decus est, ut eo se uiolentius erigat, quo lacessitur magis. In tantam amplitudinē capto Adelboldo, breui res urbis creuerunt, ut ipsi potentissimis principibus essemus formidabiles: & alijs etiam suppetias tulerimus. Mox Conradus cum eius nominis quinto Theodorico prælio congressus fuit (bellum præsuli indictum constabat, quod Godefrido Lotharingiæ duci contra eum cohortes armatas auxilio misisset) hic res Comiti impuberi adēptæ, cum per nostrum Antistitem redditæ essent, pax facile sarta est: nam hosti formidabilior erat, quàm contemptibilior. Quantum bellum cum Herberto gessit eiusdem nominis sextus Comes: Ciuitatem hic etiamnum religiosam principijs bellorum, cum sex menses arcta obsidione ad Saguntinam penè famem usq; pressisset: diffidens eam se ad deditionem posse compellere, omnia apparare cœpit, quibus ad expugnationem opus esset. Stabant scalæ iam muris admotæ, arietes, machinæ expeditæ, acies instructæ, signum expectantes: cum episcopus pontificali ornatu, comitāte religione, repēte apertis portis intrepidus copijs in procinctu stantibus obuiam procederet, Comitem dijs manibus deuotū fulmine percussurus. Princeps Hollandus Antistitis uenerando habitu attonitus, inermem se ad eius pedes prouoluit: ac suppliciter ueniam petenti, his legibus iniuria condonata est, ut soluta obsidione cum exercitu è ditione Vltraiectina discederet: restitutis rebus, nunquam populo Vltraiectino arma inferret. Taceo quanta uirtute insignem à Guielmo quinto Hollandorum principe acceptam contumeliam, paulo pòst reducto exercitu uictore aboleuere nostri. Prætereo clades barbaricas, quibus cum ciuitas non semel ab Hunis, Danis, Nortmannis, Phrysijs perinde deleta esset, atq; à Græcis olim Troia, ab Alexandro Thebæ, ab Annibale Saguntus, à Mumio Corinthus, Alba à Tullo: tamen concordes id annixi fuere, ut & ampliorem & splendidiorem ditionem pararent: paratam ad nos transmitterent. Vindicarunt egregia sua uirtute ab hostium iniuria Imperatorum profusa ac prodiga in uos monumēta: quæ quidem hodie ius uestrum exiuissent, nisi concors maiorum uirtus dextra & ferro retinuisset. Eadem ciues, quibus artibus incolumia illi conseruarūt, ijsdem & nobis defendenda sunt. Talem igitur rempub. si in ocio certatim foueritis, nullus hostis exoriri poterit tam grauis, qui eam obterat. Sin Ate aliqua in partes uos diuellat, gloriam & fœlicitatem uestrā, per inferam Germaniam conspicuā, quæ hactenus incolumes mansere, perditum ibitis. Libet oculis exponere deformem discordiæ pestēm, nō ob aliud, q̄ ut ea urbe propulsata, et memoria quorundā temporū tacta, fœdus pacemq; factam sanctè deinceps colatis. Monstrū est, quo terra nullum procreat fœdius, nullum detestabilius. Parentes cōcitat in liberos, quos nullum fœdus domesticum quāuis arctum satis potest adiūgere. Germanos inter se committit: nihil pensi habet, quid misceat, dum omnia

nia transuersa agat. Omnia in ciuitatibus, ingenijs natiuis præclara inuertit, ne cœtus hominum, qui ad societatē colendam conuenerūt, possint in unius populi corpus coalescere. Dominatio multorum exitiabilis est, inquit poëta: at hæc per speciem iuuandę reipub. omnes ad dominandum extimulat, ut quot sint capita, tot rectores habeantur: & dum simul dominari laborant, fit, ut nullus omnino sit magistratus: citra cuius authoritatem & imperium nulla regna, nullę ciuitates cōseruantur: sed legibus dissoluta immanium beluarum more omnia feruntur, aguntuŕq;. Ibi cædes, latrocinia perpetrari necesse est: ibi undique insidias strui, dolos necti, pro libidine omnia geri: quando metus, quo ista prohiberentur, abest. Nunc non disputo de lucro è mercimonijs, & quęstu: quæ per deos immortales quanta forent, ubi neq; legibus uiueretur, neque uis, neq; flagitia supplicijs coherceretur? Nomades plaustris degētes fuisse legimus, qui incertis sedibus, nullis legibus ferarum more semper uagabantur. Vtrum igitur magis è repub. sit ducēdum, authoritati, imperioq́; magistratus concordi repub. parere, an nihil sani sapere, ultimo exitio per seditionem paratos, æstimationē uobis permitto. Redeo ad id unde digressus sum. Cū igitur in magna gloria & opibus semper res Vltraiectina per concordiæ uinculum esset, simul & militari gloria floreret, operępretium est cognoscere, ut uires nostræ in sese aliquando per dissidium intestinum ruerint: hostibus prædæ, ditioni calamitati atque uastationi extiterint. Possem externa alioqui, possem item remotiora exempla domestica cōmemorare: uerùm ea attingam solum, quæ uel uestræ adhuc memorię, uel parentum hærent: quo perspicuum sit, initium turbandi omnia atq; miscendi, ab intestino malo ortum. Tragici mali exemplum fuit Lichtenbergensis factio, quæ ut à paruis initijs cœpit, sic urbem & Hollandos in atrox bellū coniecit. Adiutus ad facinus perpetrandum opibus Suederi Montfortij, Huberti Vianensis, et Ioannis Bunschotiorum præfecti, dolo ac fraude minime Vltraiectina Iacobus Lichtenbergensis captum episcopum Guielmū domi suæ tenuit. Conspiratur à rusticorū multitudine: undiq; factioni dolus, insidiæq; nectūtur. Collegit interea se ex agris iuuenum robur, cum iam annum fermè in custodia proconsulis fuisset: atq; alij alijs uijs urbem intrantes, in domum Lichtenbergi impetu facto, principē liberarunt. Sequitur bellum ab exule episcopo indictum: & paratur communiter utrinq;. Occurrit Iacobus Lichtenbergus principi in Hœch Vuœrda, fit acerrimum prælium magna utriusq; clade: cadit per aduersum pectus transfixus episcopus. monumentum cædis adhuc extat. Excepit intestinum malum externum statim bellum graue & ingens: quo, cæso Archidiacono Guielmo è Comitibus Hornensibus, & pleraq; nobilitate, capitur Guido episcopus. Nec continuit se pestis, nullis quantumuis fœdis cladibus exaturata. oritur sub hęc intra urbem iterum seditio: qua ex composito, ab aduersa factione ui exuscitata, trucidatur Iacobus Lichtenbergus, cum aliquanta suorū parte: & quidem contra fœdus. At hoc recentius est, cum

Soudenbalchiana gens duce Henrico Montfortis ad dimicandũ instru cta è Palatio descenderet: acerrimeq; inter Castrensem & Romanũ pontem cum inimicis dimicans, magna clade affectos eos per aduersam portam expelleret. Timor sublatus, exacta factione, uidebatur: sed iacta ad bella solũ erat alea. Cõprehensus Mõtfortiorũ heros ab episcopo, in custodia paulo pòst tenetur. Mox inde amicorum fide & Montfortiorũ ciuium uirtute septus Henricus Niueldius, urbem armatus noctu cum parua manu ex Amorfortia profectus intrat, captum uinculis eximit, ipsum Antistitem ultimo supplicio affecturus, nisi inter pugnandum in prætorio uico ictu globi in uulnus corruisset. An non hic fortuna, imò fatum dominabatur? Captum Dauidem, uarietatis rerum humanarum parum memorem, Amorfortiam relegant. Et præclarè cum nostra repub. actum uidebatur, cum capto turbarum authore, (ut tum ferebãt) bonis restituta esset. Adfuit breui supplicij exactor Maximilianus rex, qui uos obsidione lõga cinctos, ad ultimũ ad quaslibet pacis leges compulit. Traditur Friderico Egmondano custodienda aduersus rebellionem porta Cathariniana, machinis uestris seclusis, fossa munita. Vilissima mãcipia in ditione Burgundionum, sub sacrificulo episcopo eratis. Capitalis dies dicebatur ei, qui per imprudentiam uocem inclementiorem aduersus tyrannidem effutiuisset. Mitto alia, quæ non operę est referre, ex domestica discordia tamẽ nata omnia. At recuperata porta, frustra (quia rempub. consociabant) Egmondanus alias atq; alias insidias, proditiones, & dolos postea urbi nexuit. Ex turbido itaq; cœlo in serenam lucem uos hodie mature euasistis: at dispercam, nisi multis argumẽtis similes tẽpestates exorituras breui, fuisset colligere, si perrexisset ista uestra rabies amplius conualescere. Æternas nostræ reipub. opes, si in percusso fœdere perseueremus. nam dissidia & factiones sunt uenena, eaq; (ut quidam disertè dixit) una opulentis ciuitatibus labes reperta est, citra quam imperia forent immortalia. Præclara sententia, quam ô dij immortales, utinam omnes saperemus. Sed illuc reuertar. Nonne spectaculo estis theatro finitimarum regionum? nõnne taciti in sinu rident uestram ingruentem euersionem? Exules uestros ad cœlum uehunt, quorum prudentia clamant, semper cautum, ne intestinis seditionibus sit tumultuatum: nunc rempub. magistro atq; clauo orbatam sursum deorsum iactari. Hæ illorũ uoces passim audiuntur: & uix audeo apertis uerbis argumenta proloqui, quibus auguror eos hoc agere, ut intestinus furor uobis externum bellum gignat. Vtinam Iani essetis omnes. Quid si bi uult aliud, quòd uos ad insueta uectigalia in mercatibus adigere anni tuntur? Quid, quòd ciuem retinent? quòd merces uestras bonaq; publicè possident? Quid, quòd agros, paludes, usurarios redditus in omnibus locis manu consertum uocant? Quid, quòd sponsionem recusant? Nimirum perspiciunt callidi homines, omnia æqua & iniqua nõ solum uobis inter uos dissidentibus extorqueri posse, (quid enim facilius?) uerum etiam opportunitatem dari, ut eadem uia de urbis possessione iudi-

cio contendant, uel armis: scilicet ut uobis unà cum sacris & profanis potiantur. An non huc dementiæ properastis? Nota uox Philippi cognomento Boni est, cum de paludibus contenderetur: futurũ, ut eas nõ in cardinibus regnorum, sed sub turri (proh superi) Martiniana effoderet. Creditis tum, ubi in eorum ditionem concessistis, spem finiendi mali adfuturam? Imò duplicabitur: nihil enim dulcedine libertatis gustata, seruitute durius. Atq; hæc denũciauit uobis ciuilis discordia. Sed mature resipuistis: quæ res affirmat mihi, claram æternamq; rempub. ad posteros, formidolosam uicinis principibus fore. Itaq; lætor, uosmet secedendi libertatem uobis ademisse: & quòd datis dextris fidem perpetuæ cõcordiæ sanxistis, id utile erit ditioni, & cum immortali gloria coniunctum. Ad hunc quidem modũ Mindenus: simul tabulas sanciti fœderis è gremio extractas, resolutasq; ostendit, ac tribunis tradidit. Postero die mane Tribuni rationũ in curiam coguntur, ubi datis dextris coram episcopo concordię fœderisq; uinculum sanxerunt. Adacti sunt super hæc iureiurando, subscriptis tabulis, affirmare, se senatui adiutores aduersus seditionis concitatores, & fœderis uiolatores in curia pontificia (qui locus ibi omnis ordinis mortalibus designatus est) adfuturos: pœnam de nouarum rerum authoribus sine mora sumerẽt. In episcopi uerba iuratum est. Vicissim princeps fidem Trib. suam adstrinxit, nunquàm se rempub. deserturum. Breui quàm hæc in urbe confecta sunt, Vuicam Batauodurorum in arcem se recepit.

LAMBERTI HORTENSII RERVM *VLTRAIECTINARVM* *Liber Tertius.*



PAX interim per aliquot menses, mitigata his artibus discordia, domi forisq; fuit. Sed quamuis per recens ictum fœdus, quãtum discordiæ fuerat, compositum uidebatur, feroces quorundam spiritus, ocio per diutinam comitia habendi licentiam, desueti, haud tamen quieuerunt. Aduertebant hoc consilium, quod in pacis leges concessum esset, ab optimatibus & religione ex industria desudatum fuisse, non tam publicæ utilitatis gratia, quàm ut lupato plebi iniecto, soli ipsi dominarentur. Paulatim igitur dolere cœpit, iugum induisse. Oriuntur interim acerbæ simultates, eoq; indigniores, quo ægrius erat, sub legibus et magistratus imperio uiuendum esse: ex composito se lusos ab ĳs, quos haud ita pridem ipsi in senatum legissent: in se non solum illos, uerumetiam omnes ordines cõiurasse: auctam, nõ diminutam seruitutem: tolerabiliorem Soudenbalchianam dominationem fuisse, quàm horum tyrannidem: deniq; de ĳs reuocandis, quos nuper exules esse iusserant, consilia agitare: quocunq; modo fœdus factum distinere. Cõtrà illi pauci quidem, sed manibus prompti, et uigentes corporibus,

quos antè dixi à prima secessione, nobilium & religionis factionem semper tutatos, negare id citra dimicationem futurum. In hac autem animorum dissensione, et irarum certamine, utrinque alteris huc insidiantur, ut in discrimen uiolatæ pacis mutuò se conijcerent. Et nusquam deest hortator ad præbendam materiam inimicis. Fortè crepusculo diei ita accidit, ut præter spem quaterni repleti uino ac cibo, in publico ab utraque factione sibi obuiarēt. A'religionis & optimatū partib. erant Michaël pistor, Gerardus Nouiomagus cultrarius, Cornelius Hackius, Harmannus Oestromus: plebeij, Gosuinus Amorfortius pictor, Arnoldus & Ioannes Sandanus germani, Vuolterus Damiæus: cum quibus post paululum se cōiunxit Guolterus, Theodorici filius, audacia & uirtute pares, & principes partium. Primo statim occursu neutri alteris de uia cedūt: neutri pedē referunt: pro comi salutatione, conuicia utrinque magnis clamoribus iactantur. Res inde ad manus uenit, pugnaturque acerrimè. Plebeij ad postremum Damiæo & Ioāne Sandano uulneratis, postquàm aliorum impetū diutius se ferre posse desperarunt, & uiolenta impressione iam loco pulsi, emotique essent, faciunt fugam. Alij, ne in fuga contractis auxilijs ferocius pugnam iterum lacesserent, palantes sursum deorsum insequūtur. Nec antè insequēdi finis fuit, quàm in domos quisque suas compulsi essent. Concordiæ ac pacis fœdere per istam dimicationem uiolato, cura senatū incessit: nec fœdifragos plebeios metu plebis, cui inuisi ob cōcordiæ conditiones esse cœperant, arripere ausi fuerunt. Addidit facinorosis audaciam Consulis fauor, qui ex cōposito religioni & optimatibus infestus erat. Itaque certatim in dies uires confirmare: inuicē periurij arcessere: rupti fœderis criminari. Vtrisque erant sui ad capitis diem dicendum, & ad uadandum instigatores: eratque ingens certamen non solum de pugna lacessita, sed etiam utri priores conuicia dixissent. Neutri, ad tuendum factionis suæ nomen, et demēdam ignominiam, uadimonium detrectant. Pistor cum suis in portam Catharinianam prior se recepit. Pictor in carcerem posterior, quod Macellum appellatur, uoluntarius uadit. Senatus plebem metuens, literas dat ad episcopum, qui per hos dies in Transiselanis erat, de authoribus uiolatæ concordiæ, ut reditum, quātum posset, Vltraiectum, priusquàm malum gliscens se reciperet, maturaret. Princeps per literas ilico in uinculis illos asseruari in suum aduentum mandat: constituens, ubi inde reuersus esset, tormētis de facinoris authoribus quæstiones habere, capitisque in eos animaduertere. Respōsum atrox principis relatū, haud secretò apud senatū hæsit, peruulgatūque statim tota urbe est: uerùm capitis uadatos nihil planè cōterruit. Et profectò sequuta fuisset animaduersio seuerior, quàm tempora & reipub. status postulabat, si principis aduentus statim à patrato facinore eos recenti ira oppressisset. At partes uehementer è patrati sceleris conscientia pro suis solliciti, (tametsi certamine magno ab sese crimē prius prouocatæ pugnæ auerterent) ne reuerso episcopo, qui in horas expectabatur, in grauius discrimen deducerentur, contemptis icti fœderis le-

tis legibus, ſpreto ordinũ conſenſu, & authoritate, cum telo tumultuoſe tota urbe in cœmeterium Ioannis quartùm ſecedunt. Diſſonis inuicem ibi criminantium clamoribus, tuentiumq́ ſuos diſceptatur: diuq́ in ira & odio perſeueratum, ne indicta cauſa pendentes rei damnarentur: ſed arte agendo, dum ira iuſta principis uetuſtate exoleſceret, huc à conſentiente omni multitudine itum eſt: ut uadati utrinq́ è publicis cuſtodijs ita ſua fide domos ſuas dimitterentur, ut comperẽdinatis uadimonium ſiſtẽdi differretur. Atq́ hac in re perſpicuè apparebat, animos plebis per ſanctum fœdus irritatos magis quàm fractos fuiſſe, redditosq́ multo quàm antea ferociores. Michaël piſtor accepto populi iuſſu cum ſuo ſodalitio prior ac libens è porta abijt. Plebeij primum aliquandiu in adſerenda uadatione perſeuerarunt, abnueruntq́ carcere exire. Precibus ad poſtremum ſuorum inducti, proteſtantur, ſe inde non ſupplicij metu conterritos, nec conſcientia uiolatæ pacis ictos, ſed iuſſu populi abire: nec ut ſordidatos reos uadimonium deſerere, ſed eòdem reuerſuros, cauſamq́ in uinculis dicturos, cum à principe iuberetur, & ad anteſtandum citarentur. Et in hoc quidem ſtatu res erãt Vltraiectinorũ: Transmontanis inter hæc Amorfortijs, tametſi domi res eſſent quietæ, per uicinam tamen peſtem conceſſo ocio ex ſententia frui non licuit. Erat Amorfortium nomen ob agrariæ pecuniæ conſtitutionem apud principem non ſolum inuidioſum, uerumetiam ominoſum. Exaggerabatur indies eius odiũ calumnijs alijs atq́ alijs, quarũ nimis credulus princeps poſtea ipſe ſibi pœnarũ exactor fuit. Ingeniorũ loci, & cordati populi ignarus, infeſtiſſime eos odiſſe cœpit. Legationes illorũ aliquãdiu admittere noluit, animũq́ iamdudum ad uindictã adiecit. Oppidum itaq́ ſæpe inſidijs aggreſſo, fruſtra inceptum fuit. Tantum apud prudentem epiſcopum ualuerunt paucorum conſilia, & priuata per id temporis inuidia. Edixit præfecto arcis Amiſianæ, & prætorib. eius ditionis, ut in Amorfortiorum agrorum cultores agrarios uectigal cõſtituerent. diſſimulãs interim ſuo id iuſſu fieri. Concurrunt totis agris coloni propere in ciuitatẽ, quaſi amentes: querimonias ſuas ad dominos fundorum, quid in ſe immeritos à prætoribus paganis tentaretur, deferunt. Cogitur ſenatus tumultuoſe, dant literas illico ad ruſticarum iuriſditionum prætores, in primis autem ad Præfectum præſidij, in hæc uerba. Viderent etiam atq́ etiam, quam rem agitarent: per nouam hanc, pecuniã colonis ſuis imperãdi formam, ſibi uim fieri, iura libertatemq́ pop. Amorfortij uiolari. Non commiſſuros ſe agros iuris Amorfortij uectigales ipſorum aut cuiuſquã libidini fore. Præfectus rem illico ad Antiſtitẽ defert, cum exaggeratione querimoniarũ: id quod procliue illi erat apud nominis Amorfortij iamdudum apertum penè hoſtem. Criminatiões autem omnes ferè ex uano erãt. His calumnijs epiſcopus multo in illos magis accenſus fuit: uiſaq́ res indignationis plena, quæ ſibi & prætoribus in poſterum inſigni damno foret. Scripſit ex ſuorum conſilio literas ad Amorfortium ſenatum, quæ lectæ in hanc ferè ſunt ſententiã. Po

pulum

pulum Amorfortium indies apud se ab hominibus utriusque nominis religiosi & profani de ui criminari: qua cognosceret suam iurisditionem non modicè lędi, et maiestatem imminui: se tamen haud ita temerè induci, ut delatoribus quibuslibet fidem suam accommodaret. Agerēt itaque de legatis ad se mittēdis, per quos se, de ijs quæ obijci possent, purgarēt. Condixit item diem, ad quem legatis audiendis sese daturus esset. Legati mittuntur, Nicolaus Gerardi filius, et Petrus Hardefeltius. Hi Amorfortia profecti ad Cal. Nouem. Dorestatum uenere. Acciti in prætoriū interius (ubi episcopus cū nobilitate primaria ab intimis consilijs sedebat) nihil benigniter illis (uti antè cōsueuerat) suum aduentum princeps gratulatur, sed toruo obtutu perinde atque hostes intromissos recipit. Dexter Iacobus Mindenus assedit, læuus libellorum magister, quē uulgo Cancellarium appellāt. Inde utrinque Fredericus Seldenackerus, Gybertus Hardenbrochus, Hadrianus Rhedius, prætereà hos unus & itē alter. Ibi Mindenus uehementis uir ingenij, & reliquis non paulo facundior, (ut sæpe antè dictū est) oratione præparata acerrimè in Amorfortios inuehitur: ut si hostilia moliti fuissent, nihil quicquam acerbius addere potuisset. Telam omnium eorum, quibus principis maiestatem in speciem imminuisse uisi fuerant, ordine à principio ad finem contexere exorditur: ea eleuans, exaggeransque, quātum dicendo ualet. Primū omnium obiecit, haud diu esse, quod Susatenos aliquos è principis iurisditione per lictorem intra muros retinuissent, ob nihil aliud, quàm quod ad constitutum inter suos uectigal (quemadmodum in alijs pagis factitatum fuerat) ibi contribuissent: quamobrem retētis grandem multam edixissent. Quam quidem contumeliam, quod ipsi ius multandi eos qui extra urbes agerent, usurpassent, principi haudquaquam ferendam esse, sed ære pensandam, perinde ac si res abstulissent. In literis haud ita pridem à senatu ad episcopum datis, eius nomen perspicuè à scriba læsum: quasi per uim, nullo iure Amorfortiani prædij colonum nuper arripuisset. His acceptis legati ad colloquendum pariter & deliberandum paulisper, quid ad ea præmeditatè respōderent, pace principis, egrediūtur. Post paulò intro reuersi, disertè obiecta refutarunt: expurgantes in primis senatum, qui semper illius maiestatem, quod licuit, à factione asseruisset, nedum hic imminueret. Accepta expurgatione legatorum, perrexit Mindenus (uti incœperat) historiam criminationum pertexere. Super hæc quotidie eos plebem rure in ciuitatem extractam, ad sistendum cogere: diem apud iudicem urbanum dicere: indicta causa statim damnare, mulctareque, ut libitum esset. Quoniam ista superbè ad lacessendum principi stomachum patrata constaret, iustè eum in illos hostilem spiritum induere, qui hostium speciem præberent: certum esse, non tolerare diutius se pro delectamento haberi. His moribus damnum insigne dari. Municipiorum numerum (inquit) indies augetis magno principis dispendio, ne in eos ius præfecto præsidij Amisiani imperiū ue sit. Vult igitur, ea de causa numerum eorum pariter & nomina in indicē relata

cogno-

cognoscere. His delatis quid expetat, poscat'ue uidebitis. Colonis uestris maximè sub Luesdana prætura prohibuistis, ne diebus iudiciorũ à prętore pro imperio ad constituendum iudicium uenire iussi, pareãt, præter consuetudinẽ, quæ haud nuper ibi recepta est. ut ex Ioanne Fonckio prætore loci, & ciue Amorfortio pridem accepi: & querimonias suas de uobis detulit. Accedit ad ægram principis mentem & hoc. ex illius mãdato prætor Luesdanus constitutionem uectigalem nuper cum in sua prouincia collecturus esset, edicto cauistis publicè, ne ad eum, sed uestrum quæstorem episcopo pernumeranda deferretur. Aqua & igni super hæc Ioannem Fonckium interdicere uoluistis, quòd quosdã agrarios fundi Amorfortij colonos Vltraiectum ad forum ecclesiasticum in ius ob id uocarit, quòd pensionem è liberalitate ultronea in singulos annos ei dari solitam, non pependissent: nam ea se redimũt, ne diebus operosis iuri dicundo adesse teneantur. Paululum in senatu addubitatũ fuit, num hac de causa urbe pelleretur. Insignis contumelia fuit, quòd per uos stetit, quo minus licuit episcopi uicario extremum iuris aduersus euangelicos fratres Ioannitas persequi: à quo eos defendistis. Postremò, quid hoc aliud est, quàm oblatum auxilium ijs qui principi oppedunt? maximè, cum Arnoldus Dolrerius Consul obstaret, ne uiator in Hœchlandios missus cum ijs iure ageret, qui imperatam pecuniam nondũ soluerant: ijsq́ multatitium pignus auferret. Obiecit præter hæc nonnulla alia perleuis momenti in speciẽ admissa: ut ad hunc modum captatis occasionibus Amorfortios percelleret, resq́ in suburbana eorum ditione nouo more pro libidine nouaret. Ad ea legati modestè, quãtum ex tempore impræmeditatis facultas suggessit. Effectum id interim est, ut actiones, & criminationum capita scripto traderentur. Regressi Amorfortiam, rem ad senatum referunt. Nec operosum sanè fuit, calumnias uerius, quàm criminationes, omnia perperam interpretantiũ diluere, & earum aliquas accusando exaggeratas, molliori interpretatione lenire. Scripto itaque episcopo ad singula respondetur, uerùm serius aliquanto. nam paulo ꝗ̃ literæ Dorestatũ adferrentur, populo Vuicano clam, Transiselanos petiuerat cum modico equitatu. Incidit hoc iter circa Cal. Nouembres. Obnupto capite, ignotoq́ habitu per Amorfortiam, (ne proditus Gelro opportunus foret) profectus, sequenti nocte in Scura pro populariter nobili nomine diuertit. Paululum ibi somno ac cibo potuq́ recreatus, sub lucem cõscenso equo, circa medium diei celeriter Dauetriam peruenit. Quatriduo pòst dux Vuolfgãgus episcopi frater, cum reliquo equitatu eum sequutus est. Hæsit in Trãsiselanis inde usq́ ad Cal. Martias insequentis anni, qui uigesimus sextus erat supra M. D. Vnde iterum in superam Germaniam abijt, nemine itineris certiore facto, penes quem in tanta inferæ ditionis rerũ uarietate, cura reipub. esset: cum superiores principes regni fines & septa egressuri, soleãt in ordinũ conuentu, quem haberent, curam & pontificias uices ipsis deferre, ne negocia obeunda & rerum administratio desereretur. Quapropter uariè id à

male feriatis hominibus acceptum fuit, alijs aliorsum occultũ abitum interpretantibus. Mansit in Germania à Cal. Martijs menses plus sex. cũ in tantum iterũ Vltraiecti fax seditionis se reciperet, ut metus esset, ne intestina rabies bellum externum excieret: tametsi plus irarum quàm iniuriarum esset. Pulso igitur legum plebs ac suppliciorum metu, comperendinatos fœderis uiolatores religione absoluit: ferox populus ocij desuetudine omnem lapidem mouet, ut per occasionem summa imis cõmutaret. At religio obsequendo omnia facere, quæ ad pacem retinendã adiuuarent, blandimentis mitigare, speciosis uerbis extrahere, rationes ex pacto exequi: quo princeps redux utcunq; pacatum ciuitatis statum inueniret. Canisio principio anni Cal. Feb. prorogatus est Cõsulatus prę ter morem. Ioannes Vordius, quia continuari abnuit, magistratu abijt: cui sufficitur Ioannes Vualanus. Multi tribunorum se magistratu abdicarunt. Hoc anno Amorfortiæ Coss. facti, Nicolaus Ioannis filius, & Euerardus Donsilerus. His temporibus principi ab Roma suus confirmatur episcopatus: ad quem usq; diem à Philippi obitu Consul primarius in ciuitate ius proprætor dixerat, ac uices imperatorias in hoc magistratu obierat. Traditum fuit (ut accepi) id priuilegij Vltraiectinis à Cęsare Vuenceslao. Idem factum Amorfortiæ, ẽ consuetudinẽ magis ab episcopis longa serie affirmata, quàm priuilegio. Redit inter hæc Dorestatum ẽ Germania præsul quinto Cal. Nouẽ. Ibi haud diu commoratus, ad septimum Idus Nou. (quia alijs super alias literis accersebatur) Vltraiectum cum ingenti ordinũ lętitia & effusa gratulatione uenit. Aliquot ibi diebus gratulando, comessandoq; magis, quàm ordinandæ rei pub. cura absumptis, in grauem & periculosam ualetudinẽ incidit. Descendens ad animum quàm parum tutum & odiosum foret, ibi decumbere, ubi ab armis & fremitu nulla quies erat, tertio Idus Nouem. Dorestratum se recepit. Quàm uariæ de eius morbo repentino per eam tempestatem suspiciones iactabantur, non operæ est referre. multi certè huc trahebãtur, ut crederẽt ueneni potione languorem obortũ: quod quia parum efficax erat, & minus præsens, ualetudinem aduersam et morbũ diuturniorem fecisse. Equidem nihil habeo quod pro comperto ausim affirmare. Vltraiecto discedens duos uicarios reliquit, Iacobum Mindenum & Ernestum Amerongum: penes quos omnium momenta caussarum esse iussit: summa item potestas sciscendi, edicendi, promulgãdi, delicta corrigendi foret. In uniuersum his demandatum, ut obeuntes per omnia principis uices, uiderent ne quid detrimenti respub. caperet. Toti hi in remp. intenti, nusquàm ex urbe discedunt, si eam authoritate magis & clementia, quàm imperio, ab armis, et in armorũ desuetudine continerent. Stimularunt eorum animos quoq; gloriæ studiũ, & apud posteros laudis amor, si pacis & concordiæ artibus remp. restituere ualuissent. Paulo sub hæc, quæ aliquot menses quieuerat controuersia de paludibus, deq; utriusque regionis cardinibus ab Holl. iterata est. Quoniam autem ea quæ ad hanc disceptationem pertinent, haud perinde mul

tis no-

tis nota sunt: operæprecium uidetur excedere paululum ad ueteris huius certaminis causam (quia frequenter nobis de eo mentio fuit) enarrandam: ne cum rebus, memoria disceptationis tam memorabilis ad posteros aboleat. Anno septuagesimo primo & secundo supra M. CCCC. in aula Burgundica assentatores quidam erãt (quod genus hominibus omnium ferè principum aulæ sunt refertæ) qui gratiam apud Carolum Ducem inituri (qui à rerum gestarum magnitudine Magnus cognomento fuit dictus) illi persuaserant, interiores paludes Goylandici iuris, aut certè dubię possessionis esse. Speciose dictum magis, quàm uerè. Persuasum fuit haud difficulter, quippe bellicoso principi, bello & gloriæ & ad amplificandum Burgundorum imperium nato. Eas mox ex iure manu cõsertum uocat. (nihil de hoc certamine ferè antiquius) Disceptatur inter ipsum & Dauidem de iure finium, magna ui. Ille studio recuperandi amissas paludes, ut persuasus erat: hic uindicandi tuendiq; cura, quæ suæ ditionis per tot annorum possessionẽ essent. Ad postremum, ut certaminis aliquando finis foret, uterq; arbitrium eiusdem regni & linguæ consultissimis uiris, & libellorum magistro tanq; primario arbitrij disceptatori defert. Apud hos cum prouincialis curator Ducis nomine, de regnorũ terminis, argumentis ac testimonijs certare contenderet, nihil comperti de terminatione paludum affirmare ualuit. Cõtrà Dauid episcopus cum ordinibus ditionis, limites suos nauiter, tabularum fide, quas ab Imperatoribus, ipsisq; Hollandorum Comitibus de cardinibus habebant, nixus, defendere. Adducti ad hæc octuaginta è capularibus locorum testes. Prolata item sunt & acta haud pauca, quæ de eadem controuersia extabant: allegata possessio: producti in rem præsentem. Curator prouincialis aduertens futurum, ut arbitri in consiliũ mitterentur, iamq; censerent, conterritus, ad demendũ principi dedecus, in eam uerecundiã adductus est, ut arbitrariã sententiæ pronunciationem persequi desisteret, & studio per suam negligentiã obliterari pateretur. Iam inde semper episcopi & ordines Vltraiectini in pristina possessione quieuere: & in tot seculorũ serie, nullo infestatore pacati fuerãt. Itaq; anno uicesimosexto (ut cœptum est narrari) ea lis de iure finium denuò edicto aduersus præsulem edito à Burgundionibus renouatur. Ex ordinibus mittuntur Emnessam cis aggerem legati: eò euocantur & Amorfortij, cum quibusdam ciuibus, quibus in ijs regionibus fundi erant, in rem præsentem: ut simul adessent in notandis utriusq; regionis cardinibus. Huc adhibuerunt Vltraiectini paludum locorumq; Amisianæ ditionis in plano descriptionem, quę posteris temporibus in nostrum ius concessit. Hæc ita parata erat, ut in ea paludum ordo contineretur. In radice montis, Amorfortia ad ortum. Vltraiectum ad occasum cum finitimis agris sic depositum erat, ut hinc Vechta amnis, illinc Amisiũ in mare se effundens, interiora uicorum, paludum, oppidorumq; utriusq; nominis duobus quasi brachijs complecteretur. Discurrebant lineę discriminatrices cardinum, quibus regiones distinguebãtur: fossa item ponè

Emnessam citeriorem in turri Martinianæ directè opposita, cardo utriusque ditionis. Huius autem chartæ ope adiuti, cardines, quos plebs incola rusticorum antiqua appellatione Leuuepalum nominat, & Raiam, ad uetustum soli ius uindicandum accuratè notarunt. Principum ad disceptandum de regnorum limitibus conuentus Schœnhouię inter hęc habetur. acciti huc sunt quoq; Vltraiectinorum ordines: & nihil aliud hic quàm disputatum est ad altercationes usq;, de Vltraiectinorum iniuria, contumelia, & insolētia: quod longè ditissimam partem palustris soli Goylandorū regioni ablatam, tot secula, nullo iure possedissent. Reposcere itaq; se, præter ipsius fundi ius, aliquot seculorum fœnus, quod in immensam & intolerabilem auri uim excreuisset. Ordine ius finium ualidis argumentis tueri, tabularum testimonia, annorum supra præscriptum, possessionem: arbitrij desertionem (qua uel sola in fraudem incidere aduersarij potuissent) producere. Adhibita est et illa chorographia in re quasi præsenti, de qua paulo antè dictum est. Adduxerunt ueterem et hodie adhuc durantem distinctorum in ijs regionibus terminorum nomenclaturam. Quæ argumenta liquidò limites arguerent, & controuersiam omnem exemissent. Redeūt ordinum legati rebus interea infectis domum. Ad hunc modum cum diu certatum esset, eò denique deducta res est à Burgundis, ut proponeretur de deferendo ad sequestrum certamine: interea tantisper à fodiendis palustribus desisteretur. dum cōstituta disceptatio finita esset. Paucis post diebus Margarita regnorū præses literas ad ordines Vltraiectinos dat: quæ in concione extemplò recitatæ in hanc sententiam sunt. Quoniam in conuentu Schœnhouiano nuper ita conuenisset, ne paludes Goylandicæ effoderētur, ni sequestratare litem confectam haberent: Scirent itaq;, eas se manu consertum iterum uocare. Responsum ab ordinibus, sibi nō liquere, ubi homines Vltraiectinæ ditionis, fodiendo alienum fundum, ius Goylādorum usurpassent: certè in confessione omnium mortalium esse hactenus intra diœcesis limites, suas paludes, quarum ius, sine ullo cum quoquam certamine, penes se hactenus fuisset, se fodisse: neq; commissuros se hanc causam sua inertia ita obliteratam ad posteros cum perpetuo ipsorum certamine, & suo immortali dedecore transmitti. De sequestro uerò nō liquere in conuentu quicquàm decretum fuisse: nisi quod ægris animis hac lege discessum esset, ut domos reuersi, rem integram ad suos referrent. Cum autem neq; scribendi, neq; infestandi finem facerent, ordines per uiatorem ad summum imperij iudicium prouocationē fecere. Res quo minus expectata erat, eo doluit Hollandis magis. Prouocationē tamen haud recusarunt: cum mallent alioqui certamen intra ditionis septa cōponi. Literas mox paulo Florentius dat ad basilicæ primariæ Decanū, expostulationum & stomachi plenas: prouocationes id genus in Burgundionum regionibus inusitatas: cum lites, si quę cum finitimis populis coorirētur de iure iniuria'ue, intra eas dissecari cōsueuissent. Per hanc prouocationē, contra morem maiorum aduersus Cæsarē factam, eius Maiesta-

maiestatem imminui: ansam hinc uindictæ nasci posse, & concitari ali-
quam tempestatem. Hinc manus iniectiones, hinc publicas bonorum
& usurarum possessiones exorituras. Itaq; ex amicis Imperatori inimici
fierent. Proinde antequam illius iram in se uertant, si rebus suis bene cō
sultum cuperent, rem integram ad arbitros deferrent, sequestros'ue po-
nerent. Sedato paululum pauore inter hæc, noua iniuria ab Hollandis
proficiscitur. Viatores duo, qui ad prouocandum missi erant, Mechli-
niæ contra ius gentium uiolantur: arrepti in carcerem ducuntur. Terti
ùm, mox quàm hæc agerentur, & paulo pòst quartùm cum edicto lite-
ræ mittuntur, ut à fodiendo desisteretur. Simul denunciatur, ut Isselæ ua
dosum fundum, & Rheni oblimatum alueum effossionibus perpurga-
rent. Mota lis simul damni infecti, ad id sarciendum, quod Amsteroda
mi, per Hinderdamum, ui fluminis illorum negligentia fractum pridem
acceperant. Indignātibus Vltraiectinis importunè omnia ista simul mō
ueri, cum nuper in conuentu Schœnhouiano placuisset, nouam disce-
ptationem Isselsteinæ de ijs rebus constituendam esse: interea de ijs su-
persedendū. Quare ad singula per literas responderunt. Deinde remis-
sius omnia Burgundi agentes, causam paludum negligere occœperūt:
dimittuntur interim uiatores domum è carcere. Externam inquietatio-
nem intestina procella suscepit. Medijs his temporibus, quibus foris ab
Hollandis exercebantur, domi sic satis placida ac quieta omnia fuerant.
In concordiæ legibus expressum erat, ut summa cura Tribuni rationes
continuarent: & multati quidem iam multi erant. Iamq; cœperant reli-
giosorum & equestrium rationes dispungere. Hi obscuram atq; humi-
lem multitudinē blandimentis ludificando, causas quærere cœperunt,
ne in fortunarum naufragiū, & sempiternū nominis dedecus (id quod
uidebatur futurum) uenirent. Pro se quisq; annititur, ut quacunque uia
posset fieri, rationes abrumperentur. Mindenus ut cognatos periculo,
quod ingruebat, eximeret, contra pactum persequēdi calculos, plebi se
opposuit. Nihil plebs ægrius unquam tot superioribus seditionibus tu
lerat, atq; hoc factum: quod ab eo rationes nunc impedirentur, à quo ea
rum dispunctio primum agitata esset: quiq; adeò nuper in pactis concor
diæ principi & populo autor extiterat, ut procederent: quiq; uindex ea-
rum datus esset: indignum uisum tolerari. Tribuni, quia contra fœdus
rationes abolere nitebatur, rem pari iure atq; æquitate indictis comitijs
ad populum ferre uolunt, uel inuitis urbis præfectis. Spectabant huc,
enim, ut contracta in comitium tota urbe plebe, ulciscendi se studio ma-
gis quàm rationum, (quanquàm harum quoq;) in inimicorum inuidi-
am exulibus reditus decerneretur. Iacobus Mindenus alter præfectorū
solicitudine iniecta, octauo Idus Decemb. Tribunos rationum sub Ha
senburgum cōuocat, (ipsum autem locum testudine lateritia ad specus
modum cōcameratum, Vltraiectini Papcameram dicunt.) Ibi multa de
exactis tumultibus, deq; uarijs populi studijs & fortuna & reipub. sta-
tu proximo biennio exposuit: quî seditio seditionem seruit, & quæ in de

incommoda domi ac foris fuissent sequuta. Ac nisi pacis tenaces essent, futurum ut breui grauior uis externa ciuitatē adoriretur. Verùm quòd ipse accingi diceretur ad impediendam eam rem, cuius affirmandæ dudum se authorem obtulisset: & plebem ob id fremere. Quoniam autem posterior dies priorum magister esset, nunc clarius se perspicere, quantum malorum agmen secum rationes traherent: contrà se consultorem, adeoq; bonis omnibus ad id adiutorem fore, ut amicitiam & pacem colerent, & cupidinem omnem à certamine inutili auersarentur. Proinde de continuandis calculis supersedendum. Multa id genus delinimenta in speciem utilia dedit. Ad ea Tribuni. posse quidem illas mitti, nisi nuper iuramenti religio obstaret: & allaturum id momentū aliquod ad placidiorem reipub. statum. Sed quia plebs tota huic spectaculo intenta, in dies faces subderet, ut fastigium rei aliquando imponeretur: si nondum iurisiurandi religione exoluti rationes intermitterēt, æternum dedecus suis nominibus inusturos. Adde & periculum commune, quod inde à plebe cùm sibi & senatui, tum religioni & optimatibus immineret. Expertos se nimium, quantum furor popularis ualeret: malle præfectos, adeoq; ipsum antistitem sibi inimicum, quàm plebem ad tragicam calamitatem extimulare. Feroci Tribunorū responso exagitatus præfectus, Agite dum (inquit) quoniā ita fieri necesse est, cum subsilio, omnia mea mouentur mecum. Simul ægrescenti animo inde se in curiam abripuit. Euntem sequuti mox Tribuni, postulant habendorum comitiorum potestatem populo dari. Negat ille se facturum. Plebs auditis ijs quæ ordines molirentur, ab ijs consertis capitibus in se coniurari, Consulis Canisij animū explorant, (nam is totus plebis erat) quid in re dubia, si ad nouas res consu gerent, ab eo sibi expectandum foret. Quia autem & hūc morum optimatum iamdudum pigere cœperat, occultè eos hortando ad arma, ne sinerent rationes per socordiā exolescere, per omnia se dissimulaturum promittit. Nocturnos cœtus domi suæ habere: uiam inire ad se ulcīscēdum: deniq; palàm cum præfectis de comitijs habendis expostulare. illi armis se intercessuros minari, si cōtra fœderis fidem ad res nouas consurgerent. Mandat inter hæc consuli (quando fremitus et clamor indies cresceret) ut in unum aut alterum arreptū animaduerteret, quo reliqui quiescerent. Consul modò hoc, nunc illud causans tergiuersando, eos extrahit. Addit illud quoq;, religioni periculosum fore, si tali occasione ad armatam secessionem concurreretur. Itaque sexto Idus Decemb. (qui dies Conceptioni D. Virginis solēnis habetur) ad uesperū, homines in proceres nobilium coniurati, cum ingenti urbis terrore in cœtū coiuere. Vbi multa secretò de nō ferenda seruitute, et perfidia tum procerum ecclesiasticorum, tum equestrium, questi essent, ira doloreq; perciti, datis dextris coniurant, eo die ante noctis cōcubium, uictoriam se præfectis, quam nimis insolenter aduersus plebem exercerent, extorsuros. Designant ad cędem & direptionem è factione utriusq; nominis. Tum demum parta uictoria, de reuocandis exulibus, de restituenda pri

stino

ſtino ſplēdori repub. ſe acturos eſſe. Poſtquàm datis ordine dextris religione ſe mutuò obſtrinxere, mittunt internuncium, clàm præfectis tota urbe, in primis autem in inferam ciuitatis partem, ad homines factionis plebeiæ, quorum uirtus ſæpe antea in dubijs rebus enituerat: ut paulo poſt diei crepuſculū, circa primam facem, armati in ſupera parte adeſſent: ſtare, nobilitatem & religionem nihil opinantes opprimere. Ipſi interim in ponte fullonum, molem è trabibus tranſuerſim rudibus aggeſtis, contra inimicorum impetum, erigere raptim aggrediūtur. Serum autem diei illunc erat, & nox tota, quo periculoſius erat cōſilium, quod incœptabatur. Et ut undiq; tuti forent, dextra læuaq; & à tergo uiarum anguſtias, ſcamnis & ſedilibus obiectis præcludunt: ut circumquaq; tuti forēt, ſi qua uis inſperata aliqua immineret. Diſpoſiti paſſim in ſtationibus cum armorum omni genere, qui, ne munimēta irruptione aduerſariorum diſijcerentur, prohiberent. Ipſum uero robur plebis in fronte ad trabium cumulatarum molem collocatur. Validum præſidium, unde memorabilem cladem edere potuiſſent, ſi diei aut plenilunij beneficio proſpectus in aduerſos pōtes datus eſſet. Teſſera erat, ut accepto aduerſæ factionis aduentu, ſigno in proximis templis ad arma cōclamaretur: ad quod & ij qui nondum adeſſent, ex inſidijs alios ferirent: & alij per ſtationes diſtributi, ad tuendum ſe, & fortiter pugnandum intenti eſſent. Præfecti urbis contrà, aduerſa plebis ui, per tenebras, Conſules primum, quorum alter (ut dixi) apertè coniurationis ſuſpectus erat, in curiam pontificiam celeriter conuocant: rati haud ſegniter agendum eſſe, priuſquā plebis robur tota ciuitate contractum inualeſceret. Contrahitur huc et nobilitas, & proceres nominis eccleſiaſtici. Voluntarij quoque è plebe pauci illi quidem (de quibus ſæpe antè à nobis memoratum eſt) ſed audaciſſimi, in armis adſunt. Horrenda facies, cum funalibus in curiam per tenebras undiq; concurrentium: & armorum ſtrepitus horrorem augebant. Nobilitas cum parte plebis, quamuis lōgè alijs numero impares, ducum tamen uirtute nixi, nihil grauatè cum in cōdita abſq; principe multitudine dimicationem capeſſunt. Præfecti ubi uidere ſuorum animos ultimæ pugnæ inſtructos, nullam moram interponēdam arbitrati, ſuos trifariam partiuntur. Religio curiæ præſidio relinquitur. Quantum uerò plebis & nobilium hominum erat, ita diuiſere, ut ipſi cum robore ſuorum à fronte, plebis opera adorirentur: reliqui dextra læuaq;, per nouam uiam, & aliam ad Teutones deſultoriam, magnis clamoribus ſubitò in ipſo pugnæ ardore, illos aggrederentur. Dantur teſſeræ è more militari, ut Iacobus Mindenus præfectorum alter, cum parte plus dimidia dextrum fluminis latus: Suederus Sulemus, uir nobilis, & belli artibus clarus, ſiniſtrum tueretur. Mindenus paucis ſuos pro tempore exhortatur, ne pauci multitudine imbelli deterrerētur. Noctis tenebroſæ beneficio, minus periculi à globis tormentarijs, qui in incertum nullo proſpectu mitterentur, adeſſe. Deinde ipſam cumulatarū trabiū molem, plus ſibi quàm plebi opportunā: quam ne magnæ quidem

operæ esset disijcere. Veniret in mentem pietatis erga patriã, cum quanta gloria pro liberis & uxoribus, pro aris & focis apud posteros, aduersus ciuem perniciosum, qui bonorum omniũ fortunis immineret, iam decertaturi essent. Illos sine duce uulgus iners nunciato suo aduẽtu, illico fugam facturos. Se principe duce, præeunte sagato senatu, optimatũ præsidio septos, patriæ communis salutem asserturos. Deniq; eam noctem pacem et ocium domesticum haud dubiè æternum parturã. Dum præfectus in hunc modum suos in procinctu stans ad pugnam animat, Pistori & fusori æramentario, domum Teutonorum exeuntibus, duo plebeij, Gerardus Niger, & Laurentius Godefridi filius, dudum Ædilis, & haud ita pridem Trib. ration. dum superã ui bis partem incauti petunt, in ipso propè limine occurrunt. Agnitos extemplò per umbram (quamuis alioqui haud facile esset) dedendos deposcunt. Negat Niger id citra pugnam ac sanguinem fore, ac priusquàm hastam expediret, Michaël telum in aduersum pectus arcu, quem ad id tensum, paratumq; habebat, torsit. Et traiecerat aduersum inimicum, ni ex cõposito ad armorum omne genus thorace & triplici uillo foraminibus consertis texto, ac loricato nulli telo penetrabili, pectus poplitetenus muniuisset. ui tamen sagittæ humi corruit. Capti ambo in uincula ducũtur. Inde primæ facis silẽtio in manipulos ita, ut dictum est, distributi undiq; plebis opera inuadunt. Condamatur ad Gertrudis et Nicolai ad arma. Primo impetu, clamore oppugnantium terror multo maximæ parti eorum inijcitur, qui luxu diffluentes, lingua quàm re promptiores erant. Hi per uado proximas domos dilabentes, occultis uiarum diuerticulis et anfractibus inde sese abripiunt. Reliqui in statione permanẽtes, acriter opera defendunt. Sed in hoc conflictu nullius æquè uirtus, ex optimatibus, insignis fuit, atq; Iacobi Mindeni. Primus enim in summam molem desultoria leuitate connixus, pugnam lacessiuit. Sequũtur hunc alij, ita ut quisque laudis ac gloriæ cupidus maximè erat. Clamor ingẽs oritur, nec minus inardescit cominus pugna. Plebs ferociter hos propugnaculis deturbare, nihil loci segniciei relinquere. Pars, quibus id negotij datũ fuerat, per trabium iuncturas ac rimas, inimicos ad strepitũ quemlibet quã tumuis leuem sphæris eminus ferire. Fuit ea dimicatio utrinq; hoc uehementior, quo ira atq; odio magis res gerebatur. Stetit diu anceps pugna, priusquàm se uictoria inclinaret: tantaq; ferocia oppugnantium defendẽtiumq; opera pugnabatur, ut insigni clade uictoribus & uictis luci ea conflictatio stetisset. Mindenus ter hasta loco submotus tantum nõ in terram concidit. Tum demum dolore & gloriæ cupiditate pariter, iraq; accensus, cum globo suorum iterum in summum euadit. restituitur pugna omni telorum genere, multo quàm antea infestius: ita ut loco plebs aliquantum optimatum tandem uirtute submoueretur. Cæterum antesignani postquàm & latera & terga, suorum præsidijs nudata præter spem animaduertêre, in fugam abeunt. Et quia per densissimas tenebras palantes tota urbe in uestigio uictoribus periculosum erat persequi, aduersam

uersam

uersam trabiũ molem extemplò disijcere aggrediuntur. Elabuntur interim muros seditionis è plebe principes, quos metus supplicij ex per mali conscientia stimulabat. Nonnulli, quos uel grandior ętas retardabat, uel pauor retinebat, aliquandiu latuerunt, dum muliebri habitu, aut ignoto cultu, quo portarũ custodes facile erat eludere, urbe paulo pòst exciderẽt. Sed multo plures fuere, qui noctis beneficio incogniti, de quibus nulla unquam suspicio fuerat, postridie in tabernis, suis opificijs operam nauare uisi, in posterum uictores latuerũt. Scio fuisse quosdam, qui ancipiti pugnæ euentu territi, in armis domi, utrò se inclinaret uictoria, intenti stabant. Hi audito suorum casu, oppessulatis statim foribus, ne & se proderent, luminibus extinctis, in penetralioribus ædiũ suarum partibus se continuerunt. Vtcunq; itaq; huius nocturni prælij fortuna cecidit: uictoribus tamẽ, quàm uictis, perniciosior, magisq; cruenta pugna fuit. Cecidit in uulnus globo traiectus Suederus Sulenus, uir ex antiqua Sulenorum gente, nobilis: & Quirinus Ridderus, crassus pictor, adolescens adhuc imberbis, & nec dum ad militiæ munus, & stipendiũ faciendum aptus. A' plebe unus desideratus est, qui nodo præacutis clauis graui, per caput & cerebrũ percussus perijt. Præfecti inde in curiam regressi, suorum uirtutem laudarunt. Mox (ne disturbata palansq; multitudo iterum se in cœtum conglobaret) uictores manipulatim urbem cum tympanis, alij alijs uijs peruagando, reliquum noctis consumpserunt: abutentes nimis impotenter aduersus uictos, insolenterq; uictoria, principum plebeiæ factionis ædibus uitreas fenestras excutiũt: in fores uiolenter insiliunt, eas quasi diffracturi quatiunt. Ad postremũ, nullam ferociæ hostilis speciem prætermittunt. Mane Dorestatum Mindenus ad præsulem de fuso nocturna dimicatione ciue seditioso, literas dat: simul de ijs, quos cõclusos in carcere habebat: si ualetudinis ratio permitteret, Vltraiectũ, ut de reis cõsilium præsens capi posset, quamprimum adueniret. Habetur eo die senatus, ad quem præfecti de habendis quæstionibus, de seditionis concitatoribus referunt. Multa hic in eum ordinem grauiter simul & acerbè ab illis dicta sunt, quòd eius somnolentia seditiosorũ ciuium audacia indies magis ac magis confirmaretur: quam nisi ipsi sua uirtute superiori nocte, cum tristi suorũ clade, oppressissent, iam religio, iam senatus, iam optimates, & quantum bonorũ hominum esset, cædi direptioniq; dati forent. At multo impotentius inuecti sunt in Consulis Canisij perfidiã, qui coniurationis conscius, cœtus nocturnos flagitiosorum ciuium in interiori ædium suarũ parte habuisset: eum illis, contra duos ordines, & aliquantam senatus partem, quæ suspecta plebi erat, cõiurasset. Arguisse id eum superiori nocte, cum nisi pudor, ne proderetur, obstitisset, neq; in curiam pontificiã uenisset, neq; ad frangendum illorum furorem, quenquam ad arma cõuocasset. Hinc illum in uultu pallorem fuisse, hinc trepidationẽ, eum præter spem, subitò domo excitus, in curiam, ubi ordines congregati erant, adesse iuberetur. Visos sæpe seditionis coryphæos, cùm aliàs, tum intra quatriduũ, illos

& illos (quos nominatim ibi perstringebat) post serum diei domũ eius intrantes, conticinio furtim rursum egressos: quos interdiu, ne se indicaret, ne nutu quidem obuios dignatus fuisset. Consul ad ea uehementi oratione usus, primùm se expurgauit: inde ostẽdit, occasionem & causam seditionis, ab ipsa nobilitate & præfectorum iniuria primũ ortam, qui contra concordiæ dudum sancitas leges, rationes optimatum & religionis impediuissent. Iustis de causis à plebe, cum se ludibrio haberi uiderent, comitia postulata. Itaq; ad uesperam usq; dicendo totũ diem exemerunt. Postero die iterum per præfectos senatus cogitur: fuerũtq; tum senatui authores huiusmodi senatuscõsulti faciendi. Qui in supera urbis parte in armis fuissent, in perpetuum exules essent. ne uir, mulier ue, eorum quem hospitio exciperet, capitis periculo. latentes proderent sub occasum solis. Indicibus sua præmia forent. De reis, qui in uinculis erãt, quæstiones haberentur. Indicio nemo proditur. Magna ciuium multitudo, alij aliò exulatum abiuerunt. Interuenit è Dorestato inter hæc, ordinum consilio, rempub. in meliorem formam constituturus pręsul, inualidus atq; æger. Senatui publica sollicitudo et cura incessit, ne securi periculorum, per proditionem ab exulibus opprimerentur. Itaq; duplicant in muris nocturnas uigiliarum stationes, excubias item pomœria nocte obequitantes, & portarum custodias. Interea de reis quæstione in carcere habita, confessio exprimitur, plebem metu ne arriperẽtur alij post alios, ob improbius diem habendorum comitiorum postulatũ, ad arma nocturno tumultu excitam fuisse. Nec ad cædem aut direptionẽ, ut maxime in eo conflictu fuisset superior, rationem cõsiliorum spectasse, ut ipsi fingerent, uerùm rationes cõtinuari uoluisse. Præfecti ueriti ne per moram quid interueniret, quo è uinculis eximerentur, capitis anquirendos condemnant. Nec alius ferè dies tristiorem rerum faciem, toto illo triennio, quo intestina discordia laboratum fuerat, habuit. Auxit horrorem armatorum equitum, à quibus è curia pontificia ad suppliciũ in Palatinum forum contra incertam uim deducebantur, apparatus. Et ne usquam Tragici spectaculi specimen deesset, pars equitatus iussa, tota urbe, ne qua uis à plebe cooriretur, uiarum ambages sursum deorsum obequitare. In hos omnibus passim regionibus ab imbecilli fœminarũ puerorumq; genere comitia, & uoces mordaces iaciebãtur: irudines, ac sanguisugas gangrænas appellare: fore nunc, ut ciuium sanguine, quem ardenter tam diu sitiuissent, aliquando explerentur. Clamor ululatusq; omnibus urbis regionibus audiebatur: sed multo continentius in forum confluentium mulierum agmen, uocesq; miserabiles edẽtium, tandem mouit præfectos, exciuitq; miseratione circumfusis in coronam equitib. lachrymas. Mindenus, interim dum lictor reos ad supplicium parat, reputans secum, quanta se & stirpem suam inuidia ex ciuium pœna ad posteros maneret, simul commiseratione ictus, uerso calcaribus equo. Reducantur isti (inquit) in carcerem: hodie superstites adhuc sunto. Niger inde supplex ueniam publicè à senatu cõsequutus, in quadrienniũ exul

esse

esse iubetur. Laurētius uerò, quoniā Tribunatū rationū superiorib. rei. tempestatibus gessisset, eumq́ impotentius aduersus pleramq́ nobilitatem exercuisset, quàm uel ocio quietiq́ reipub. conduxerat, uel illis gratum fuerat, in uinculis ad grauiores quæstiones asseruatur. Existimabat præsul, ut uerisimile, occulta consilia, quæ uulgus latuissent, se tormentis ab eo expressurū. Et in hunc quidem modum, uictrix factio plebeiam potentiam armis fregit: cum tertius annus ageretur, quo semina discordiæ intestinæ primum iaci cœperant. Verùm iuste'ne an iniuste ad seditionis faces hac uia extinguendas grassata fuerit, nō obscurè iudicari potest. certè ius inde æquum stetit, qui plus armis ualuit. Sed quantum ea uictoria, & dominatione, ex illa, parta ad ocium & securitatem promotū fuit, deinceps narrabitur. Exulū numerus tot penè hostes fecit, quot ciues intra muros essent: quorū multo maxima pars ab extorribus, ob communem iniuriam, taciti stabant. Duplicatus igitur fuit metus factioni: ut & ciuem ad imperata faciendum domi inuitum continerent, & urbem seq́ ab exulum insidijs, quibus opportuni erant, accuratè tuerentur. Præsul ob ingrauescentem indies morbum, non diu in urbe moratus, cum captiuo Dorestatum Batauodurorū nauigio breui se recepit. Nauigantem fœminarum manus suppliciter tendentium caterua, atq́ cum lachrymis obtestātium reum uinculis eximendum, ad ducētos ab urbe passus prosequitur: quantum uellet auri pacisceretur, in numerato fore. Nihil episcopus pecuniam moratus, cùm toruo immotoq́ uultu cursum nauigationis auersus silentio teneret: illæ spe potiūdi captiui abiecta, mœstæ domum retro abiuere. Detētus inde Tribunus in carcere Dorestati fuit, annū plus minus: nec post horrendos cruciatus, uita propemodum desperata, nisi grandi multatus pecunia, liber è uinculis euasit. Secūdum hæc respub. ab intestinis seditionibus quieuit quidem, sed eas externum malum illico, domestico propè par, excepit. Exules enim, partim elapsi metu legis, partim decreto pulsi, cum alij aliò exulatū proficiscerentur, à uicinis oppidis obuia humanitate suscipiebantur: siue id odio nominis Vltraiectini, siue in factionis inuidiam facerēt: siue humanorum casuum memores, supplicum misereret: aliquot certè eos ad rerū pub. suarum communionem benignè inuitabant. Ægrè id habuit factionem: quòd cum ex angustijs suę ditionis fugatos, in propinquo (unde propius periculum erat) ceruicibus suis omnibus penè horis imminentes ante oculos cernere cogerentur, ad extrema oceani littora profligare nequiuissent. Ad has urbes, ut literas det, principem inducunt, expostulatrices, quòd seditiosos homines & fœdrifragos, hostes à senatu dudum iudicatos, publica fide intra muros suos uersari paterentur, à quibus sibi & urbi Vltraiecto quotidie insidias parari, constans fama esset. Hac iniuria se prouocatum, posse ad iusta arma induendum temerè perpelli. Ad ea responsum apertè ac simpliciter. Liberas suas esse ciuitates, easq́ omnibus ijs patêre, cum quibus nullum publicè odium lis'ue intercederet: præsertim uerò supplicibus, quos uel fortunæ iniquitas, uel ali-

quis

quis casus, solum uertere compelleret. Memores casuum humanorum, supplicum didicisse misereri. Quoniam autem cum nullo publicè priuatimue odium exercerent, longæ paci assuetos, in ocio se neq; bellum neque simultatem quærere. Bellum restitantibus oblatum, quibus possent animis, quamuis uiribus impares, se propulsaturos. Neq; id se sine exemplo facere. uetus esse, et nusquam nō gentium usurpatum: profugis sordidatis, exulibus, & ob infortunium pulsis, ciuitatem quo receptum habeant, suppliciter petentibus, publica fide dari. Quãtum uero ad discrimen, quod sibi ab exulibus cōminisceretur, sic persuasum haberet: non esse tã se barbaros, & ab omni cultu disciplinaq; humana alienos, quin oppida religione imbuta, & legibus identidem ut armis munita incolerent: ubi non ex cupiditate, nullo pœnæ metu, sed sub magistratibus & legibus uiueretur: tantum abesse, ut asyla sine discrimine hominum sentinæ, in perniciem finitimarum ciuitatum patescerent. Hæc aliaq; id genus episcopo Vltraiectino à propinquis oppidis responsa sunt. Ad nullos autẽ infestius, quàm ad Amorfortios scripsit, odio magis gentis insolito, quàm ex merito. Aduersus hos grauissimũ erat, quod querebatur, inde latrunculorum more exules, Vltraiectinis infestos per mõtem euagari: à quibus tametsi uis abesset, metu tamen infortunij, nõnulli iter facientes, uiam flectere cogerentur. Ad ea senatus: Non occultum nobis est, quam male per quosdam multis nominibus apud te audimus: quos quoniam innocentia iam nõ potest tueri, olim certè & tuebitur, & fides commendabit, ubi cœperit quorundam impostura et offuciæ interlucescere. Exules, non inficiamur, nostris portis esse receptos. Aufer calumniam: nemo, cui pectus dextrum inest, in tuam inuidiam, communibus mœnibus à nobis eos donatos interpretabitur. Quod quidem, quamobrem factitaremus, nulla causa est: nec præbita ansa, cur fidem & obsequium nostrum labefactaremus: cum ultro semper effusa humanitate, (quod licuit) tuæ maiestati nos conciliauerimus. Cum autem irritato his consilijs odio, apertum sit, quid inde oriri posset: uesanum foret, si paucorum exulum, & quidem obscurorum ex incondita plebe hominum causa, nos in certamen, ubi quietis esse liceat, aliquod conijceremus. Quid dementius, quàm scorpionum catulos in sinu educare? Itaque eiusmodi conquiri iussi sunt, qui facinorũ, quæ abs te obijciuntur, rei iudicarentur. inuentus est nemo: ut miremur, quid sibi hoc nouum accusandi genus uelit, ac quorsum spectet. Sunt quidẽ (non inficiamur) sed pauci, qui nuper ex Vltraiecto huc profecti, ciuium numero sunt ascripti, adeò obscuri, ut uixdum uicinis suis de nomine noti sint. His in senatum uocatis, recitauimus tuas literas, ut se uel purgarent, uel sontes publicè confiterentur: ut eos illicò dãnatos in uincula duci iussissemus. Expurgarunt se: in primis autem de fœdere, aduersus quod fecisse coarguerentur. Neq; ueniã sibi dari petunt, quod arma contra inimicos sumpserint: sed quia ea iustis ac pijs de causis induissent, nõ abnuũt sisti iudicio, (modo incorruptus detur iudex) adeoq; principi suo, cui id quod

gesse-

gesserunt, aduersus quemlibet, à quo criminationibus oppugnentur, pium æquumq́ sint probaturi. Et ista quidē ad ea sufficiant, quæ de exulibus. Cęterum de euagatione, quia uanius est quàm ut refutetur, nō operæ est respondere. Illud autem haud paruum momentum ad pacē & concordiam feret, si maturè prospicias, ne è ciuilibus armis, & scintillante intestino bello, clarū incendiū oriatur: potius, quàm ad propinquas alias, & tuæ ditionis ciuitates, motu nouarum rerum, perturbandas cōuertas: à quo consilio quorundam animi non abhorrere uidentur. His enim haud satis est, ditionis metropolim bifariã laceratam terrorib. & discordijs implesse, nisi se deinde ad propinqua oppida diuexãda accingant: ferendum, si authorum captibus id malum, ad ultimū expiari posset, ipsiq́ concitatores deposcerentur. Nunc cum tua & tuarum ciuitatum referat magni, pacē'ne pergamus frui, an ocium nostrum seditiosis consultationibus discindatur, memor esse debes, in quem finem exibit. Ex similibus principijs cœpit Dauidis tragœdia, ab hominibus id genus, ex eadem urbe: libet rei nondum obliteratæ, memoriam tibi renouare, maximè cum adeò uetustate non sit obruta, ut multorū adhuc in oculis penè obuersetur. Illa, quàm è tenuibus simultatibus procemiū suum habuit, & exitum quàm tristem: Hinc eius captiuitas, inde bellū, & obsidio, quæ belli finem fecit, ipso bello grauiorem. Ad consimilem modum Fredericus Badius episcopatu excidit, quo, cum aliud ex alio bellum deriuaretur, dolore animi, quod suis opem ferre nequiret, contabescens, ultrò se abdicauit. Transiselanum nimis atrox bellum, è paucorū, hortantium ut initio traheretur, auaritia conflatum, non solum oppida & arces à nostra ditione alienauit, uerùm & Philippum mœrore, quòd ad ferendum auxilium non satis uirium esset, confecit. Aliena, princeps, cum hæc edita exempla teneas, non possumus dissimulare, quin te moneamus, ut ea tempestiuè in tuum usum uertas. Indic tuarum ciuitatum conuentum, in quo partium causæ ac controuersiæ disceptentur. Id si feceris, Amorfortiorum pronos, ad reconciliandū factiones, animos non desiderabis: nisi grauiora, quàm illi passi sint, ipse breui pati uelis. Respōsum ab episcopo est XVI. Cal. Februar. Neq́ pondus, neq́ momentum ea adferunt, quæ à uobis de exulibus scribuntur: ludificationes sunt enim, & cauilli, quibus elabantur, de iudice deligendo, apud quem causam dicant, & facta tueantur. Volo, ex edicti formula oppido pellãtur. non edicturus, nisi & certis sermonibus, & testimonijs, cum telis nocturno tumultu eos deprehēsos, & fuga mox ablatos per tenebras, pro comperto haberem. Quibus non coniecturis, sed argumētis, sontes esse conuincuntur. Præterea sunt, qui per libellos nō ita dudum fide ultro citroq́ cōmeandi data, quam ad expurgandum se de ijs quæ obijcerentur, eaq́ refellenda, exorarant, uadimonium deseruerunt. Hinc coniectãtibus rem ipsam, quàm nihil firmæ defensionis adferant, perspicuum esse arbitror. Si rem mihi gratam, uobis uerò utilem facere uelitis, exules, renunciata fide, ciuitate interdicitote. Ad ea incũctanter senatus Amor-

fortius? Tot uerbis, quibus ad exules pellendos hortaris, nondum nobis liquet, quos uelis. Si nominatim perstringãtur, ut de reis certum indicium sit, (quando nec ferrum, nec rotæ nobis desunt) possent extremo humanorum supplicio multari. Vltraiecti factio omnia interim pro arbitrio administrabat. Iura alia antiquare, constituere noua, consuetudines abrogare, plebiscita biennio proximo per tumultum facta, & rogationes obliterare. Decretum promulgatum, ne quis deinceps de secedendo mentionem faceret: pœna constituta, & ultimum supplicium, & bonorum publicatio. Vtq; uindicata dominatio stabilis foret & perpetua, in magno momento eius stabiliendæ posuerunt, lege promulganda cauere, ne deinceps Cal. Feb. populus creandorum magistratuũ causa comitia haberet, sed ea in perpetuum sublata essent. Operarum numerus, ut earum robur & uires frangerentur, illico diminuitur. Signa, sub quibus superioribus annis armati secesserant, in curiam pontificiam deferri iussa, per ignominiam in senatorum conspectu discissa discerptaq; sunt. Agebatur principium anni uicesimi septimi, cum ad hũc modum optimatum factio, ingenti animorum ferocia potentiam suam confirmare adoriretur. Circumferebantur tum passim uaticinia uulgi sermonibus, annum eum rerum mirabilium futurum: nunciatum quoq; prodigium, sparsaq; fama incertis authoribus est, in cœlo auditum fragorẽ quasi armatorum inter se concurrentium. Et paulo pòst, cum ad Diuorum delubra, obsecrationum ferijs, supplicationes è more haberentur, sol ingẽti ac nebuloso orbe sereno cœlo circumquaq; inclusus apparuit. Quæ prodigia, cum ab alijs aliò (ut quisq; animũ affectum habebat) ad reges & monarchas referrentur, postea extitere quidam, qui ea peculiariter dubias Vltraiectinorũ res, & mirabiles motus, uicissitudinesq;, quæ in hunc annum inciderunt, portendisse affirmarent. Coss. nouo more, è consilio nobilitatis pleræq;, à principe, nullis populi comitijs, dicti: Gybertus Sulenus, & Arnoldus Vuluenus, equestres ambo, pręter leges populi Vltraiectini: quibus inter alias cautum seruatumq; antiquitus fuerat, ne equestres comitijs interessent, in senatum'ue legerentur, nisi ad plebem transirent, in eoq; ordine perpetuò consistere sententia foret. Iam illud quoq; tertium aduersus legem, cum temporibus comitiorum nulli ciuium extra urbem abesse nisi cum memorabili mulcta, nec quenquam in senatum legere, Tribunum facere, senatorem'ue, multo minus uerò Coss. absentem renunciare liceret. Sulenum multos annos procul à repub. ruri in ocio senescentem, (molestias credo & factiones perosum) hoc anno tergiuersantem, recusantemq;, ac inuitum penè Cõsulẽ fecerunt. Omen finitę democratiæ, transferendæq; breui uniuersæ dominationis ad opes firmiores. Erat autem ætate grandior Sulenus, morib. & ingenio placido, sedatoq;, ocio quietiq; magis idoneus, quàm reipub. fluctibus. Cum iam tranquillitati uitæ rusticanæ diu assuetus, restitans, & quasi conserta manu in urbẽ extractus, assiduis turbis iactari occiperet, ac multa perperam non è suo, sed factiosę nobilitatis consilio,

& decer-

& decerneret & gereret inuitus, trāſuerſuſq; abire cogeretur, uir longè inter equeſtres optimus, animi æger, ac mœrore cōtabeſcens, diu corpore inualidus, domi per aliquot mēſes latuit, rexitq; per Ioannē Huchtēbrocū, cum collega rempub. id temporis. Initium turbandi præſentē ciuitatis ſtatum breui ab exulibus ortum: circa nonas Maias hi conuenere in locum, quem ad conſilium capiendum, de inuadenda urbe, opprimendisq; inimicis, peropportunum conſtituerant. Ibi dies locusq; dicitur, quando ad Teloneam portam in armis adeſſent, (ſextus enim Cal. Iunij is fuit.) Et ut ea conſultatio exulum quoſdam ad facinus audendū magis extimularet, & ſpecie ſimul tuti cōſilij, certæq; uictoriæ animaret eos, quos coniurationis participes ſocios Vltraiecti habebant, per literas & internuncios, certiores illos faciunt, trecentos lectiſſimos ſe pedites, robore et uirium & animorum inſignes, ſcriptos ad dictum diem in armis adfuturos habere: ſed & principem, cui ſacramento iurati eſſent. Illos ſtipendio ſenum Philippum in ſex menſes inauthoratos, cum tridui, poſt partam uictoriam, direptione. Nauigio, quanto maximo poſſent ſilentio, ad urbem ſe acceſſuros. Ipſi interea intus, quibus armis ad uectem tranſuerſarium uadi, ad pontem foris oppoſitum, & cataractas fluminis intus refringendas, opus foret, expedirent. Simul in ædib. portam proximis, ſecreto armatos diſponerent. Secundis uigilijs, unà cum Quinqueuiris, interceptis cęſisq;, cymbis in id antè paratis, ad certam utriſq; datam teſſeram, placidè auxilio ad diſcludendas cataractas adnauigarent. Et ne ſtridoris ferramentorum indicio proderentur, ſub primarum uigiliarum acceſſum, ſilices per pontem ter, quātis uiribus poſſent, contorquerent: ad quod ſignum ij qui ſub ponte eſſent, tantiſper à diffringendo deſiſterent, quoad uigiles inde centum paſſus proceſſiſſent. Se interea ad uirium ſuarum incrementum, alia auxilia occultè ſollicitaturos: atq; ita fore, ut prius proditionis ſecuris inimicis ſuperuenirent cum ſatis magnis copijs, quàm ad arma conclamaretur. Sed ſilentio & taciturnitate opus eſſe. fore tum, ut de iniuria factionis contrariæ ad ſatietatem egregiè ſe ulciſcerentur. Et proceſſiſſet proditio, niſi caſu indicio deprehenſa fuiſſet. Suboleuerat conſiliū homini Vuicano, (nomē uulgo incognitum erat) ſed quo caſu incertum. Credere par eſt, per futilitatem alicuius, coniurationis cōſcij, inter pocula exceptam uocem, ut ferè hominum uulgus uino incaleſcens, ſoleat linguæ eſſe parum continentis. Is pridie, quàm ad urbem illi uenirent, Vltraiectū iter facturus, pro magno negotio habuit, rem ad epiſcopum deferre. Ordine (ut exceperat) exulum conſilio expoſito, princeps ſine tumultu, ei literas ad Cōſulē Sulenū dat, mādatq; homini, ut quod poteſt, Vltraiectū acceleret. Sol in occaſum uergebat, priuſq; Doreſtato diſcederet. Inde ad mediū itineris progreſſus, circa ſerū diei in ſtationes exulū incidit. Quoniā aūt ignotus aliò iter ſimulabat, nec dicto nec facto læſus, quò iter intēderat, perrexit, ac prima noctis face ad urbē uenit. Inclamatis ijs qui in murorū ſtationib. erāt, ut portę aperirentur, Literas, inquit, ſe ad cōſulem ab

episcopo habere cum mandatis. Rem non pati moram: agi enim de communi omnium salute. Intromissus, extemplò, Cos. literis traditis, quid consilij ab exulibus caperetur, quidq; sibi ad ciuitatem adproperanti praeterea accidisset, exponit. Consul tumultuose senatum conuocat: tumultuosiusq; pro tempore consulitur. Mittuntur lictores, qui uigilias intentas ad omnem auram esse iuberēt. Ex operis, per turres suas alij distributi, cum operibus & tormentis silentio in stationib. constitere. Trepidè, quasi scalae moenibus admotae haesissent, omnia expediri: puluis tormentarius, bombardae, ad portas, & humiliores infirmioresq; muros aduectae. Dispositi item circa forum armati contra intestinam proditionem, ad eius impetum excipiendum, proterendumq;. Et plus periculi ab occultis hostibus ingruerat, si qua uis à fronte urbem inuasisset, quàm ab exule. Paululū inde moratus Cos. dum instructos paratosq; haud procul à suburbio Teloneo exules abesse coniectando (quantum ex indicis uerbis aestimare erat) assequi poterat, paucos ex audacissimis, qui robore & animi uirtute facile principes tota ciuitate erant, uoluntarios speculatum ex improuiso in suburbium porta emisit: paratos, utcūque caderet res, fortunam experiri. Irruunt primum hi in portae proxima diuersoria, ad explorandum, num quae praeparatae in occulto insidiae, quibus à tergo circumuenirentur, ibi delitescerent. At exules comperto, è fremitu, per noctis silentium accepto, proditionem indicio pate factam, peropportunè retro pēr flexus uiarū in pacatū abierāt. Latebāt in horreis tamen nonnulli foeno stramentisq; contecti, opertiq;, qui postea uerba indiligenter ac trepidè loca per metum explorantium ad suos detulerunt. Deprehensa quoq; in mensis potoria uasa sunt, unde à longiori itinere defatigati situm restinxerant, semiplena adhuc: quae recentem inde fugam eorum coarguebant. Postea uerò cōperta plenius cunctationis causa fuit. Copiae auxiliariorum, quas huc secum spe praemiorum & amplissimae praedae oneratos attraxerant, aliquot horas in ripa Rheni tergiuersabantur. Ab initio his persuasum fuerat, rem ductu auspicioq; principis alicuius patrandam, cuius nomen tum ederetur, cum muros subirent. Progressi iam ad suburbium Teloneū usq;, cum neq; urgendo humaniter, neq; expostulando improbè dicere ualerent, cuinam sacramento iurati, hostilia occiperent: reputantes secum, quod periculum facinus sequeretur in posterum, si nullius auspicijs inauthorati, per latrocinantium grassantiumq; speciem incursionibus ciuitatē captam diriperent, uastarentq;, magis quàm iusti iure belli: exulibus destitutis, incunctanter (quia id militare non erat) diuersis itineribus, noctis beneficio tuti, sese dispersērunt. Atq; hunc in modum exulum inceptū irritum, frustraq;, & consilium tum destitutum fuit. Nocte illa & insequentibus aliquot, in muris per uigilum stationes & speculas, aliquanto quàm antea diligentius uigilatum ēst. Cauponaria erat circa eam urbis regionem, ubi pons fullonum ēst. Huc ad serum diei duo habitu & uultu ignoto uisi homines ad symposium diuerti, postridie in suspicionem pro-

nem proditionis apertam peruenerũt. Hi, quoniam priusquàm res opprimenda ad Consules delata esset, urbem egressi in tutum euaserãt, mulieri extemplò missus lictor à senatu est, qui decem ei diceret. Perduellionis in senatu grauiter à Coss. accusata, quod coniurationis conscia, cum proditores hospitio celaret, eam illico non detexisset, cum se multis uerbis perpurgasset, sororis suæ filiæ maritũ cum extero alio homine quidem apud se cœnauisse, quid uerò absq; arbitris consilij agitassent, se scire non potuisse: nocte concubia, incertum quò, domo se illos aliò recepisse. Cumq; his, alijsq;, criminis suspicionem à se auertere niteretur, in carcerẽ à Quinqueuiris ducitur, ut de ea quæstiones tormentis haberẽtur. Paucis diebus interpositis, quibus senatus inquirendæ coniurationis cura ac solicitudine occupatus erat, mandatur rerum capitalium iudicibus, ut ex rea quæstionem habeant, referantq;. Illa tormentorũ, quæ ante oculos ad terrorem expediebantur, generibus statim exterrita, tantumq; non exanimata, coniurationis proditionisq; consilia, serie suprà à nobis exposita, confitetur. Reliqua de socijs cõiuratis intra urbem, cum primum blandimentis, inde trucibus minis inquirerẽt, eamq; cætera fugere argumentis aduerterent: lacrymis muliebribus insuper ubertim effusisq; obortis moti, quęstiones crudelius exercere destiterũt. Referũt de perfectis ijs cum cura & fide, nihilominus ad senatũ. Duplex inde fama fuit: altera, illam postero die in carcere necatã fuisse: altera, cũ indies noua quæ exules ab integro agitarent, à finitimis ciuitatib. & pluribus locis nunciarentur, quibus auertẽdis solicitè senatus occupatus erat, eam in carcere neglectam, situ squaloreq; absumptam, breui perijsse. Perseuerante de exulum coniuratione fama, senatusconsultũ fit, promulgaturq; cum edicto: ne uehicula uiatoria urbem propius quàm quingẽtos passus accederent. Vectores, à porta suburbana ad ortum, cui ab operis ciuium nomen factum est, pedibus ciuitatem introirent. Excubiæ portarumq; custodes, sed cum delectu ac iudicio, quàm antea multo accuratius multiplicãtur. Fuitq; inter per hæc aliquot dies iustitiũ. Nouos exules fecerunt: inter quos absens Hadrianus Rhenanus, Euerardi Soudẽbalchij nepos è sorore iussus fuit: quod inter eos, qui ab Amorfortia ad ciuitatem opprimendam profecti paulo antè fuerant, nominatus esset. Quam sycophantiam ipse postea hospitis sui testimonio discussit, apud quem ea nocte pernoctarat. Veteri credo odio inimicorum in societatis calumniam eum peruenisse, quod nullo alio prætextu reditum illi in urbem præcludere ualerent. Hoc facinore Amorfortiæ, & expostulatricibus inter hæc literis à principe acceptis, senatus, exules qui in expeditione fuissent, renunciata fide publica, ante noctem exire iussos, ciuitate interdicere publicè adactus fuit. Illi, quia iam dudum conuictu ac compotationibus quotidianis multam necessitudinem cum plebeij contraxerant, fidem eorum, ut patria profugis in communi repub. cõsidere liceret, implorare cœpere. Non deprecari culpam quidem, factum'ue excusare, sed in stultam quorundam persuasionem, simplicitatem suam & er

rorem transferre: petere condonari: quod factum admissumque esset, infe ctum dari non posse: nec post illa ad res nouas se consurrecturos ampli us. Misericordia partim ciuium moti, partim multa consuetudine conci liati, fidem opemque suam promittunt. Scinditur in duas partes statim to ta ciuitas, iubentium exules portis excedere, retinentiũque. Et uicerat non sanior quidem pars, sed uiolentior improbiorque, ni cõuocato iterum se natu, Consulibus demandatum fuisset, uiderent ne quid hac in re detri menti resp. caperet. Consul extemplò per lictorem missum, alios nomi natim post alios sub solis occasum portis facessere edicit, nisi malint arri pi, atque in uincula duci. Quorum partim edicto paruerũt: partim malo exemplo, contempto senatusconsulto, ab sui loci hominibus persuasi, remansere. Nonnulli, qui senatui paruerant, cum uiderẽt impunè quos dam à ciue retineri, paucis pòst diebus in ciuitatem redierũt. Vltraiecto à principe contra exulum insidias, ex ordinum cõsensu unius cohortis præsidiũ circa hos dies imponitur, ut ijs ad nocturnas excursiones res pub. & illorum cœtus disturbandos, uteretur. Depręhẽsus est ab agre sti hominum multitudine, ex nescio qua suspicione, quidam in agris pa lans, qui internũcius ac minister proditionis, ab exulibus precio, ad com meandum cum literis ultro citroque in urbem conductus ferebatur, nulli notus de facie. hic in uincula conijcitur. Decernitur illico à senatu quæ stio, mandaturque Quinqueuiris, ut ea primo quoque tẽpore ex captiuo tor mentis haberetur. Extimulabat, ad abrumpẽdam inquisitionis moram, factionem ira recens, odiumque flagrans, quo magis sperabant, certo hic indicio proditionis in urbe socios detectum iri: simul ut atrocis suppli cij exemplo in peregrinum hominem edito, ciuem exulem quæque intra muros cõiurationis reliquiæ erant, à nouandis rebus cõterrerent. Tor tus itaque paulo pòst reus, atrocitate tormẽtorum ad ultimum superatus, cum è quæstionibus aduerteret opinionem omniũ pro indicio futurã, nominauit quosdam utriusque ordinis, religiosi profaniique, paulò antè exu les factos, à quibus sesquidrachma conductus, literas ad uiduam caupo nariam pertulisset: ratus, extante indicio apud magistratum, ubi impu denter insontes, illorum libidini obsequutus, indicasset, (quam spem o stentarant, priusquam quæstionibus admoueretur) fore ut illico dimit teretur. Et quiduis profectò metuebat nullius conscientia flagitij ictus, quàm fraudem dolum'ue è fallaci lactatione. Damnatus iudicũ intra bi duum sententijs, tanto in ipso supplicio omnibus mortalibus fuit cõspe ctior, quanto innocentia uulgo maior credebatur: & impotentia domi nandi efferauerat iamdudum plebem, ad odium factionis. Cum ad tri ste ministerium iam restitans raptaretur, ibi homo plangoribus omnia complere, horrendumque uociferari, facinus indignum fieri, quod insons, à quo criminis, ob quod moriendum esset, culpa abesset, condemnare tur: supplex in genua prostratus iudices obtestari atque orare, ut moritu ro extremùm pauca uerba pro se dicendi potestas fieret. Vbi sensit à prę tore id negari, seque in cassum uerba fundere: adesse item lictorẽ, à quo ad

suppli-

supplicium humeri nudaretur: ibi homo quasi spiritu fatidico correptus, & numinis alicuius furore afflatus, Deum (inquit) Opt. Max. & quantum diuorum est, testes appello, me criminis huius exortem, cuius reus dictus plectar, moriturum. Me miserum, sunt quos optimos uiros insontes (quia uidebam hos id uelle) uano impudentiæ indicio, inter proditionis conscios, nominaui: quo uel uno nomine, extrema humanorum pœna merito multandus sim. Verùm ei confessioni, ut tormentis expressæ in carcere uerisimili mendacio fidem feci, ita eosdem falsus index omni culpa publicè leuo: ne illorum innocentia intemperantis linguæ meæ uanam futilitatem in posterum luat. Te prætor, uos Tribuni appello, qui hanc iamiam percutiendi accipere confessionem abnuitis, eam discerpti dilaceratiq; cum æterna existimationis ac dignitatis uestræ ignominia, ab isto conscientiæ & omnium uitæ meæ consiliorum & teste & interprete fideli (monachum uinctis manibus monstrans) cognoscere cogemini, ubi de meo tergo uestræ libidini satisfactum erit. Hierusalem Hierusalem (his uerbis orationem auertens utebatur) ô Vltraiectum, urbs olim florens ac celebris, & nulli usquam terrarum sapientum concilio inferior, quæ fax, quod incendium, quæ uastatio, quæ direptio, quæ agrorum populatio, quæ fuga cædesq; tibi in foribus adest. At nunc uati infœlici mihi nulla fides est: quam tamen meo sanguine, & insigni uestra clade breui, morte mea expiata, mihi conciliabo. Exercete uestram uos Trib. ad satietatem rabiem in hunc innocentem, quam in ciuem exulem crudeles exercere nequiuistis. Plura dicturientem interpellans prætor, Lictor (inquit) quin hominem ligas, et facis officium? quousq; differetur supplicium? Reus cum inde in medium harenæ aggestæ cumulum manibus pedibusq; obnitens traheretur, uirium robore fretus, obluctando lictorum carnificisq; manibus, in angulum elapsus theatri, sese resupinat: identidem misericordiam implorans, iudicumq; fidem obtestãs, ut morituro, Deum paucis precãdi copia spaciumq; daretur. Percussus inde, quadrifariamq; dissectus, ad exules crudeli exemplo perterrendos, è quatuor portis suspensus fuit. Per eos ipsos dies, quibus hæc gerebantur, peditum copiæ stipendijs exautoratæ, transgressæ Isclam, per proximam Gelræ ditionis Velauiam, sine duce uagabantur: sed quo consilio, incertum erat. Itaque finitima oppida in magno metu esse, eoq; maiore, quòd earum duplicarij centurionesq; Gelri nominis, qui in uarijs bellorum tempestatibus, sub Gelrorum principe ordines duxerãt, Arnimiam in dies ultro citroq; commeare, cumq; ipso Duce secretò colloqui dicerentur. Copiæ ipsæ non uno loco æstiua (ut sic dicam) habere, sed modò in limitibus subsistere, modò Vltraiectinorum limites transcendere: rursum retro, unde uenerant, iter reflectere: ut rarò plusquàm miliarium ab Amorfortia abessent. Obseruatus ad hæc fuit cum literis Vltraiectinorum iuratus tabellio subinde ad illos intercurrere: è quibus omnibus, quò illa copiarum circumductio spectaret, Amorfortij palàm cognoscebant. Nec perinde ab aperta ui, atq; à dolo insidijsq; principis, &

Vltraiectinorum metus erat, cùm ob exulum recens negotium, tum superiorum annorum in constituendis uectigalibus conflictationem. Publica senatū sollicitudo tenebat, ne per somnum, negligentiam'ue luci opprimerentur. Nec uanus metus fuit, nec probabilia fefellerunt argumēta. Fredericus Seldenacker eques, his curis occupatam Amorfortiā, ab episcopo missus uenit: in diuersorium ad Cornelium Dureriū, equo ita ut descēderat, ante fores ad sedilis postem in procinctu relicto, deflexit. Admissum hospitem in conclaue secretius, rogat caupo, num exutis armis, cibū potū'ue, ut reficeretur, apponi postulet, ut erat per armorū pōdus à longioris itineris iactatione in equo, lassitudine fractus. Ille trepidè: Res neq; cibum, neq; moram fert, quin Consulē è curia (ubi eum adesse reor) accersitum curre: res tumultuaria est, quæ celeritatem in cōficiendo poscat: quare effice, ocyus huc ad me aduolet. Cōsul haud cūctanter adscito collega adest, ratus arduæ aliquid rei, utilis salutarisq; reip. agi. Ibi post mutuam datis dextris eamq; honorificam salutationē, Coss. assidere iussis, cataphractus, quid uenisset, qua potuit uehementia, et uultu ad rem seriam composito, cœpit exponere: apportare se, quod nominatim ipsorum referret. Princeps, inquit, non diutius agros uicosq; circumquaq; ab infestis cohortibus, grassantium latrocinantiumq; specie, euastari tolerandum ratus, decreuit, quantum equitum habet, in eos immittere: ut in angustias compulsi, finibus nostris excedant. Hac de causa me huc exploratum præmisit, quam regionem insideant, per quos occultos semitarū anfractus, insidijs opportunos, adoriendi ac fundendi eos copia foret. Et quod uel in primis compertum oportuit, quantæ illorum copiæ esse dicerentur. Stat omnino, negligentius uicatim peragrantes pagos, ex improuiso aggredi. Hæc (inquit Consul) quòd nos huc interrogatum aduenis Frederice, nō de nihilo est. & miramur: cum ex nemine id propius exactiusq;, quàm ex agresti rusticorum multitudine expiscari liceat, quibus hospitium in dies cum grassatore milite cōmune est: quorum agri uastātur, pecus gratuitò omne trucidatur, penu absumitur: & quidem uestra ignauia hæc omnia. Et adhuc, si dijs placet, in hac nostra omnium calamitate, quiritationē facis, quæ itinera insideant, quamq; item frequentes sint eorum copiæ. Si horum certior esse desideras, Vltraiectum contende, eosq; roga, sine quorum consilijs per principem nihil edicitur, decernitur'ue, à quibus exploratius quid atque à nobis certò cognosces. Acerbius hoc forsan et dicacius, ac decet, sed uerius tamē quàm est honestum, cōueniatq; nomini Vltraiectino. Nam postquàm copiæ transgressæ Iselam, Velaniæ saltus ac deserta pagatim peruagari cœperunt, uisus obseruatusq; est hàc ad eas tabularius Vltraiectinorum publicus ultrò citroq; sæpe commeare: publico'ne id an priuato consilio factū sit, non magnopere refert, neq; enim id disputatur nūc: certe homines id genus non nisi à principibus, aut publicis concilijs emitti, mos tenet. Quare colligimus, ludi ex cōpacto: nec uestra referre arbitramini, quòd agricolæ (quæ solius episcopi suburbana iurisdictio

est)

est)ad aquā usq; redigātur, quorum inopiam ciuitates quoq; luere pòst cogētur. Ab hac grassantis militis iniuria, non solū nō defendit nos præsul, uerum edicto etiam nuper cauit, ne quis uim illatam arceat: ne, ut hostilia euitet, cum grassatore paciscatur, nisi assensu & prætorū nutu. Cōstituta adhæc mulcta est ijs, qui pecunia fortunarum incolumitatem stipulati, indicio deprehenderentur: adeò ut tolerabilius foret, apertū habere bellum, quò hostilia patientibus & inferre uicissim, & in hosticum egredi liceret. Quin his omissis, inquit ille, Cōsul, ocyus ad portā mittatur aliquis speculatum explorati quid, quantum eorū robur sit: ubi statiua habeant. Quanticunque is conducatur, ego soluam. Coss. re dubia haud mediocriter perculsi, inter spem metumq; ad portam uadunt. Casu ita incidit, dum in porta sedulò exquirunt, si quid noui allatum esset, commodum adesse quendam qui dicebat, superiori nocte in Vuaembergorum pago se apud exercitum fuisse. Hunc in diuersorium ad Seldenackerum adducunt. Ille in secretiorem locum paululum abductum, è militari more singula rogat. Quà æquus aditus in illos minimo periculo esset: ut leui momento, ex improuiso opprimi possent: aliaq; id genus opportuna. Hoc misso facto, ambos Coss. ad se eòdē conuocat, ne quis arbiter rei cognoscendæ interesset. Teneo nunc, inquit, ubi subsideant, salua res est: ad Mertsbergam, solidam adeuntibus terrā, & opportunā, ad disturbandum eos retro, uel in palustria, uel oppositos colles in Rhenum: idoneam nobis me hercle regionem, siue opus sit procursare, siue receptum habere. At Luesdanæ paludes densati soli sunt uici, an per omnia palustres: id operæ est scire. Apparebat id ei, trigesimum propè annum iam in his regionibus uersanti, memoriæ infidelitate excidisse. Breuiter ad singula à Coss. responsum datum. Si, inquit, equiti insequendo fatigato, noctis interuētu, ac longioris uiæ tædio, Dorestatum se recipere, aut Vltraiectum, molestum fuerit, aditus'ne receptui nobis in urbem uestram patescet, an non: Hoc illud erat, quod Consul post tot interrogationum ambages tacitus expectabat: suspicabaturq; eum ad ultimū sciscitaturum esse. Si id in nostra, ait, ditione positū esset, non operæ magnæ foret, expeditè tibi respondere. Verùm quia id non est, plurium super ea re consilia tentanda sunt. Quoniam, ait Seldenacker, omnino oportet rem consultandam proponere, & alios in consilium assumere, coge quantum potest, & quidem quàm paucissimos, ut silentio transigatur. Contrahunt Consules tumultuose sex Consulares principes, & tumultuosius hos consulunt. Intra horam in diuersorium reuertuntur, secū adducentes eos ipsos Consulares: simul ne sine arbitris equiti responderetur: simul ut coarguerent, rem præsentem publico cōsilio agitatam fuisse. Ibi exorditur Cōsul exponere, non uideri è rep. id quod postularet: exaggerans periculū, quod hinc ciuitati ingrueret. Nec suę potestatis esse, quod ne nouus quidem senatus, si conuocetur, præstare posset. Ad nouū et ueterem, et ad populum referri oportere. Spem concipere, ut ad ordines relatum & traiectum, omnium suffragijs sine magno certa

mine consequeretur: neque diu uerò consultatio teneret. At illud (inquit) uehementer demiror, qui cum tam modico equitatu tanto peditū agmini dicas te occursurum: in quos si equos admiseritis, nullis pedestribus copijs adiuti, ad unum omnes uos occidione delebimini: quo incœpto nihil stultius, aut etiam uesanius. Nihil minus itaque uerisimile, quàm uos id agere. Vt iam portæ nocte uobis, adde etiam uel sine custode, sine uigilibus pateant, certe id sine insigni calamitate reip. & graui incommodo fieri nequiret. ut taceam iacturam eorum qui suburbia extra portas incolunt: quibus incendia, direptiones, captiuitates, et mala id genus, ut hostium loco habitis, subeunda forēt. Stultum est admittere, quod prohibere queas. Quod si omnino principi stat sentētia, grassantem militē finib. propellere, signū per uicos tota ditione det, quo ad arma cōclametur. E ciuitatibus uoluntarij euocentur, ut tum delectu habito, contractisque in unū undique uiribus, eos fundat, fugetque. Quod si fecerit, Amorsfortiorum fidem non desiderabit. Quantum uero ad id de quo nunc agis, non grauabor extemplò ad utrunque senatum & populum conuocatum referre: penes quos, ut summam potestatem, permittendi negādique ius est. Sin alter uisum est, nullis scito equitibus noctu nostras portas patēre. Pontificius eques aduertens, tentatis uarijs consilijs, nihil toto poti undo superesse, celeritatem illico subeundi in hostem palantem fingens: Equitum, ait, turmæ me operiuntur in Birca. Ne quid frustra ijs sim in mora, Consul quod potes, raptim ad consilium rem referto: inde per lictorē, ut certus sim, significato: ibi eum operiar. Illico equo celeriter conscenso, iterū inde abreptus, in Bircam cōtendit. Peruenerat iam ad quingentesimum ab oppido passum, ibi subsistit aliquantisper: atque equo ad ciuitatem frenis circumacto, uersoque, eam obtuens dixisse fertur: Vtcunque respub. nunc omnibus tuis partibus cōcors sis, ut fores portarum in discrimine nobis obijciantur, patebis tamen aliquando, ubi ambitio & auaritia corruptos principum senatus animos uersare cœperit. Sibi fortunæque obiratus, quod incœptum suum frustra fuisset, subditis equo calcaribus, quò cœperat, ad suos in Bircā perrexit. Habetur interim indictus tumultuose senatus, nunciaturque per lictorem conscenso equo senatusconsultum. Omnibus unam stare sententiam, nulla ratione è rep. duci, equitatū noctu in ciuitatem à fuga & itinere recipere: alios alio metu percelli. Si qua alia re, à qua periculi metus abesset, principi gratificari possent, imperaret solum: fidei se exemplum edituros. Pontificij accepto senatus responso, proximos leniter erectos colles cursu petunt: ubi duos à grassantibus copijs speculatores missos, quò eques iter intenderet exploratum, intercipiunt, trahuntque funibus constrictos tanquā hostes. Paululum inde montem circumuecti, in accliui solutos rursum dimittūt. Inde longius deuecti, cum iam haud procul à Vuaemberga abessent, in plano campo, tanquam peditem ad pugnā excituri, alas in conspectu instruunt. Aberat haud longo inde interuallo domus rustica, à frequentibus ædificijs reliquis ad meridiem semota. Huc ubi nunciatū

est equi-

est equitatum episcopi adesse, prodeunt illico ex ea centuriones equiti obuiam. Hi cum equitum magistro aliquamdiu per secretò ab equis collo cuti, cum equitatu simul Vuicam se abripuerunt. Cognitis his, ab explo ratoribus ad id missis, dolo ac fraude accepta Amorfortij, ne sera aliquã do consultatio esset, maturè sibi deinceps ab insidijs seriò cauendum es- se, tum demum aduerterũt. Nam postquàm cõsuetis artibus, sycophan tijs, criminationibus parũ speciosis, calumnijs, uidere Vltraiectini se ni- hil efficere: ad opprimendam insidijs ciuitatem (aperta ui non poterãt) per principem, consilia intenderũt. Sequutus paucis mox diebus alius, sed artificiosius cõsutus dolus, cuius inceptum euentusq; iuxtà cecidit: ut planè intelligas, omnia diuino arbitrio magis, quàm cõsilijs humanis temperari. Episcopus Amorfortiam quinto Non. Martias ad senatum literas dat: quæ in senatu lectæ sunt, in hæc fermè uerba: Haud perinde nocturnam exclusionem meo animo ægrè esse, atq; solicitudinem uestrã mihi nunc per omnia expertam, gratam fuisse, uelim uobis persuaderi. Quare culpam offensæ (si qua fuit) omnem in uestræ uigilantiæ gloriam et immortalem laudem auerti. Adiuuistis præterea tam salutari consilio, ad copias finib. fugandas, quàm haud quisquam alius antè. Quo à Ma- gistro equitum accepto, censui non elanguescendum, quin extemplò in omnibus uicis dari signum iubeam, ut ad secundum datũ, agraria plebs in armis cum telis, sub præfectorum suorum signis, designatis locis ad- sint. Dedi item literas ad senatum Vltraiectũ, ut habito in urbe delectu, auxilia aduersus grassatores itidem mittant. Contenderim, ut uos quo- que uoluntarios ducentos armatos huc mittatis, qui cras prima luce ex robore ciuitatis in Bilta præsto adsint. Nam quo copiæ nostræ magis sint subitariæ, eo facilius erit, nostri consilij securis, inopinantibusq; su- peruenire. Cæterũ cum tempus angustius esset, quàm ut postridie sub exortum solis subitarios ducentos mittere ualuissent, indictum diem nõ seruarunt: nam serum diei erat, cum literæ Coss. redderentur. Exemit in terim cura habendi delectus totum propè biduũ. Tertio inde die Tert. Non. (ne imperio suo non pareri obloqueretur) sub signo delectos ar- matos prima luce in Biltam mittit. Veritus Cõsul insidias parari, (ut est mens humana rerum ferè in sinistram partem præsaga: simul quia sæpe antea insidijs tentati fuerant) huiusmodi consilium init. Institutum ue- tus erat, & multis sæculis obseruatum, quoties duce episcopo, hosti bel- lum quatuor inferæ ditionis ciuitates consociatis animis ac uiribus face rent, ut in obsidionibus cum Vltraiectinis Amorfortij castra coniunge rent: aliæ unà itidem castra metarentur. Ne igitur in locum insidiarũ ar- matus ciuis traheretur, Cos. nuncium duas horas, quàm illi ciuitatẽ exi- rent, antè exploratum præmittit, satis'ne tuta omnia essent. Inde Vltraie ctum properè contendere, ac Consulem adire, percõtariq; iubet, ubi ca stra ipse posuisset: cum quibus Amorfortij, qui in mõte præsto iam ad- essent, coniungerentur. Peragit mãdata nuncius. Rogat Vuluenũ con- sul (nam Sulenus commodum in periculosam ualetudinem tum incide rat)

rat)in quem locum Amorfortij,ab domo exciti,ad Vltraiectinorum si gna conuenirent,ubi castra ipse haberet. Ad ea obstupens Cõsul, ut huius consilij planè ignarus,paululum obmutuit. Mox quasi ad se reuersus,ac meditabũdus altiori cogitatione occupatus abfuisset: Paululum (inquit)me hic operire,dum in principis curiam ultro citroq; eam, euestigio tibi responsurus. Nuncius nihil expectato Consulis responso (ne non maturè occurrisse,suis fraudi fuisset)Biltã cursu quàm maximo potuit repetiuit. Ibi cum Amorfortios casu obuiam haberet, hastis terrę defixis audiendi cupidos,quid boni Bitius (id nuncio fuit nomen)adportaret,cõsistere iubet: ac iusso manu silentio· Milites(exclamat)militia lõga exautorati,domos quisq; suas redite:persoluistis principi uestram fidem. Stipendium uobis pronũciatum emeruistis. Exoritur clamor pro indigno habentium,se domo frustra excitos ludibrio haberi. Nunc demum apparere,fraude ac dolo planè Vltraiectino se petitos esse. Si iterum aliquando ad conueniendum dies indicatur:non magis eum se ob seruaturos,quàm is seruarit, cuius consilio princeps diem hunc indixisset. Regressi inde ad ducentos passus in dumos uersus erant,cum subitò quendam ita infestè equum calcaribus agentem,se sequentem uident,ut à cursu uix spiritum trahens, iamiam procubiturus appareret. Missus hic è principis curia erat, ut retro pedes domum referentes de uia reuocaret. Episcopus uos,inquit,ab itinere cœpto retractos ad urbem accedere iubet: ut à designatore mansionario per hospitia suburbana, dum ciuis se instruat, distribuamini. Amorfortij mandatorum Consulis memores,pergunt iter,quod facere cœperant. Nihilo securius miles grassator propulso omni hostis metu interim pagatim singula loca peruagãdo,continentibus agminibus rusticos ex agris in urbes migrare compulit. Descenderat iam infesta manus in ripæ Vechtæ amnis finitimos uicos,qui spectant Hollandiam. Fiebant huc ex urbe Vltraiecto quotidie excursiones,eruptionesq; equestres in palantes:edebantur leuia sed fine effectu certamina,ne nihil clari expectatiq; facere dicerentur. Medio ciuilis tumultus ardore, cũ omnis religio in summo direptionis metu uersaretur:D. Stephanus Niueldius Teutonum ordinis Magister,relicta urbe,in Marsos(miliare uicus ab Vltraiecto distat) ubi arcem ad delicias magis,quàm ad uim propulsandam in alluentis Vechtæ ripa nuper cõditam habebat,tanquam in tutum asylum confugerat. Huc quoq; omnes ordinis sui opes,quæ immensæ erant, quibus quàm uitæ suę magis metuebat,solicitus transtulerat: tutiores ibi fore ratus,quàm intra mœnia. Sed euẽtus(inquit Fabius apud Liuium,disertè & uere) stultorum magister est. His ipsis diebus,quib. milites omnia quãti in Vechtę fluminis ripa uici sunt, loca insidebant, ipse in arce erat: tuendi gazas studio magis,quàm recreãdi animum. Fossa arx circumducta erat satis alta, in qua ad omnem usum,piscium uaria genera conseruabantur. Huc gregarius fortè temporis fallendi gratia hamo piscatum exierat septimo Idus Martias. Ordinis magister piscatorem è fenestra sublimi conspicatus, (ut uehe-

(ut uehementis erat uir ingenij)ab arce recedere edicit:& nisi pareat, habiturum mox infortunium. Nihilo ille constantius, contemptis minis, subinde pisciculum attrahens,atque escam mutans, securus piscari pergit. Stephanus pro indignissimo habens, se in suo regno à lixa uili contemni, famulo (Guielmo ei nomē)tormento eū iratus submouere iubet. Haud cunctanter is, quod iussus erat, herile imperium exequitur: traijcit globi iactu piscantem gregarium per aduersum pectus. corruit ille, defluente è manu uirga in uulnus. Temerarium mehercle facinus, ne dicam stultum: quòd cum undique in arce tam infirma, nullisque præsidijs impositis munita, tātis facinorosorum militū cohortibus septus, obsessusque esset, periculi sui non admoneretur: ubi nec auxilia expectaret, quorum aduētus à ui illos & grassationibus represisset. Quare temerarium facinus similis statim exitus est secutus. Manauit repēs rumor atrocis facti in proximos uicos, inde ad duplicarios & centuriones: à quibus tantæ copiæ authoritate magis tum (quia militari gloria inter suos illustres clarique erant) quàm imperij iure sursum prorsum circumducebantur. Ad hos simul undique efferati unius cæde milites concurrere, indignarique cum ingenti fremitu, socium fortem uirum nullo suo merito ex arce trucidatū. Cuius mortem si inultam sinant, rusticos etiam undique iam arma consociaturos, à quibus omnibus locis per insidias incauti opprimerentur. Exemplum in hostem edendum, qui prior hostilia intulisset, utcūque res caderet: quo reliqui mortales edocti, interfectorū pœnas in authores iustè uetti scirent. Concors omnium dissonus clamor erat hic denique, ut ulciscendi magis necem gregarij, quàm prædæ studio arx expugnaretur, ipseque Magister suo sanguine cæsi necem expiaret. Iuratur in cēturionum uerba efferatis spiritibus, ab oppugnatione non recessuros prius, quàm arce potirentur, ipsumque contrucidassent, qui facinus cōsciuisset. Inde expugnationi ultimæ instructi, arcem ingenti clamore cingūt: collocatis circuitū tormētarijs, dispositisque ita, ut adductis & colliniatis in fenestras, & rimas fissurasque murorum ac turrium tormentis, ad prohibendam inde domesticorū præsidiorum uim, reliqui tutò machinas admouerent. Quare ij pauci qui intus erant, nullis telorum generibus de fenestris aut pinnis se ab impetu efferatorū hostium defendere poterāt. Omnibus inde copiarum uiribus per fossam murum inuadunt: atque undique scalis admotis, ingenti certamine in summa nitūtur. Pars fenestras subductarijs funibus in transuersa consertaque earum ferramenta iniectis conuellere: alij ianuas & limina è cardinibus, postesque ipsos succula demoliri. Nonnulli tormentario puluere indito seris, uectes ac pessula perrumpere: omnes ad subeundum aditus tentare: magna ui rem gerere. Intus trepidatio ingens erat, et metus, armisque quibus poterant potissimū, ex occulto fenestris hærētes scalas cum scansoribus deturbare: impigrè quisque suis stationibus patētia loca tueri: solū cauere, ne qua tormētarijs expositi conspicerentur. Itaque diu uirtute magis, & loci natura, quàm armis arcem tuebantur. Cochlea erat, per quam ex imo loco sursum gradibus ascen-

bus ascensus patebat, per interualla rimis speculatorijs perangustis distincta. Per hanc in superius conclaue suos inhortaturus ordinis praefectus ascendit. forte clamoribus dissonis expugnantiũ inferentiumq́ scalas turbatus (ueritum credo, aditum aliquà in arcem patefactum) admoto fissurae capite explorat quasi tutò, ecqua fortuna sese daret, aut hostes impetum remitterent. ibi globi iactu per frontem trãsuerberatus, retrorsum abijt aliquantum, ac propemodum prae uertigine concedit. Descendit tamen genibus labantibus uacillantibusq́ semianimis: ac progressus in atrium domus, apoplexia subitò ictus, exanimis in terram in suorũ cõspectu corruit. Accurrunt desertis stationibus hero famuli opem laturi: cum sentiunt animã exhalasse. Oritur totis ędibus cõploratio: nec spes, nec uolũtas est amplius tuẽdae arcis, id anxijs, ut reb. suis & uitae prospiciant: cum undiq́ inter haec conferti diffractis foribus, & per fenestras illapsi, arcem capiunt. Cũ armis obuios primo impetu efferati trucidãt. Sacrificum caesi heri corpori imminentem, dum animam eius precibus Deo religiose commendat, in uestigio obtruncant, ac super mortuum adhuc palpitans cadauer deuoluunt. Sed ne adhuc quidem his supplicijs exaturati, in recenti strage fusos etiam rabie plusquàm barbarica crudeliter ferro desaeuiunt. Famuli qui in testudineatum turris columbariũ trepidi subducti scala fugerant, pacti fidem, inuiolati dimittuntur. Reliqui arcem diripiunt. Huc statim sub multum in has regiones accessum, quantum rusticorum erat, omnes suas opes tanquàm in inexpugnabile pręsidium congesserat. Vniuersae haec quoq́ cum thesauris sanctioribus ordinis Teutonici, praedae militibus fuere. Vasa tamen argentea grauiora ducum iussu in mediam concionem congesta, reddere coacti sunt. Rumor patrati facinoris Vltraiectum allatus, cùm plebem, tum pleramq́ factionem, incredibile dictu, quàm turbauit: quos de Centurionib. sua existimatio & dudum perspecta fides fefellerat. Cohortes statim patrato facinore iustam Vltraiectinorum uindictam, mala icti conscientia ueriti, metu poenę ob latrocinij speciem, diuersis itineribus alij aliò domos quisq́ suas dilabuntur. Efferarat caedes Praefecti Teutonum, factionem ad odium execrabile grassatorum, ad quos carpendos mittũtur extemplò equites. Septem in ripa Vechtae oppressi, retractiq́ in urbem à fuga, tertio quàm in carcerem deducti essent die, in foro Palatino percutiuntur. Centuriones ancipiti periculo soliciti, antequàm à suis destituerentur, & praeda onusti in persecutorum manus peruenirent, cum parte copiarum Leccam traijciunt: ubi exposito in ripam milite, & fide publica implorata, Viennae Herculanorum aliquandiu commorãtur. Recens ira ad eos insequendos stimulabat episcopum, & factionẽ: ad quorum aegras mentes illud quoq́ accessit, quod Brederodius princeps ad robur oppidi sui augendum, exulibus latronibusq́ asylum aperuisse uidebatur, quibus à diuinis humanisq́ rebus nihil tutum foret. Eam autem animi aegritudinem episcopus nihil dissimulauit: cum Vltraiectini per literas expostulatrices ad illum datas nihil impetrarent, legatos ipse mi-

ipse misit, qui cum eo coràm de accepta iniuria expostularent. Missi autem sunt Iacobus Mindenus, Fredericus Seldenacker, Lubbertus Vualanus, et extra hos pauci alij. Cæterum Viennam hi profecti, ubi post acerem expostulationem eò spiritibus præ ferocibus efferbuissent, ut nisi, quos deposcerent, ij traderentur Vltraiectinis, talionem Brederodio minarentur. Quare rebus infectis, & ægris animis discessum est. In metu interim erat Viennensis, ne qua ecnephias ab Vltraiectinis cooriretur, quos non quieturos sciebat, quin aliquid memoratu dignum designarent: uigilias noctu in muris, custodes interdiu in portis & speculis collocat, ne incautus opprimeretur. Arx huic inde erat, situ loci & opera satis munita, Termeida appellata, mille passus à Vienna, à Leccæ ripa ad teli coniectum sita. Huc sub noctem præsul Vltraiectinus lectum manipulum occultè mittit, qui eam nouis artibus inuaderent. Hi prima luce uadũ transgressi, in ulua abditi in insidijs tantisper latuerunt, donec præfectus præsidij in ædem Meidensem proximam ad sacrum cum familitio descendisset. Oriuntur inde duo, ad texendam proditionem delecti, monastico cellariorum fratrum habitu, capitibus attonsis cucullati. Hi placidè pulsato ostio, à famula insidiarum secura intromissi, aditũ occupant. Ibi cum mugitu ex occulto emergentes reliqui, accurrunt, arcemq́ extrusa famula, ijsq́ paucis qui intus relicti erãt, capiũt. Extemplò quicquid telorum ad arcem à Brederodio defendendam ibi inuentum fuit, contra incursum hostis disponunt. Nuncio inuasæ arcis Viennam allato, heros primò non satis secum caũsam hostiliter ab Vltraiectino illatæ uis reputare ualuit: cum quo semper quoad licuit, fidam pacem & amicitiam coluisset: ne quid dicã honorificũ nominis titulum, quem in ipsa urbe gereret. Deinde submonitus à suis, id mali propter exules partim acceptũ, partim quod cẽturiones in fide publica intra muros uersari pateretur, intellexit cõsulto opus esse. Et quanquã exasperato animo arma illata indignationẽ mouebant, censuerunt tamen sedatiores ingenio uiri à cõsilijs, priusquã ipse uicissim hostilia tentaret, per legatos res repetẽdas esse. Missi extemplò ad episcopum legati, ad altercationẽ usq; de illata iniuria disceptarunt. Captari in se belli materiam, cum domi intestinę seditionis concitatores desint. Haud satis eum habere, domesticam facem tumultibus flagrantem iam extinctam esse, nisi finitimos principes quocunq; prætextu lacessat, & ad bellum prouocet. Maiores (inquit legatus) nostri societatem necessariam magis quàm utilem cum populo Vltraiectino & episcopis ob nominis in urbe fumosum titulum semper coluere. Leccam nunquam cum infestis signis transiuere: nec à se iniuria prius orta diceretur. Et nunc si illo argumento uos læsos querimini, edite, ut sit quod domum referamus: sin minus, præsidia deducite, ac res ablatas reddite. Quod si illa facere recusatis, pati q̃ retaliare iniuriã malumus: quãdo armis disceptare nõ libet. Ad ea ferocius episcopus: Nulli obscurum esse, cur Leccam transisset, atq; arma prior intulisset. Neq; ipsum adeò Brederodium fallere, quantumuis dissimularet. Exules nu-

per in sui primũ, inde & nominis Vltraiectini odiũ eũ apud se haberet: à quib. hostilia indies aduersus amicos suos positis insidijs tētaretur. Ad hæc, paucis diebus haud clàm esse, quòd in parē contumeliā latrones illos sceleratissimos, à quibus haud ita pridē in Marsorũ arce latrocinia horrenda perpetrata essent, in intimo pene cōsilio haberet. Id à se & Vltraiectinis ordinib. perinde accipi, atq; ipsius tacito cōsilio et ope illi adiuti essent. Abunde hinc constare, ab eo prius damnũ datum. Quod uero amicitiam & societatis fidē iactitaret, sciret eam his ex rebus ab ipso apertè prius uolatam: Proinde se hos ad supplicium deposcere populo Vltraiectino tradendos: illos uerò iuberet sua ditione decedere. Quod nisi faceret, se præsidia ex arce Meidensi non deducturum. Quòd exules (inquit Viennensis) in oppidum receptos querimini, nihil est quod ad uos pertineat: cum uetus sit exemplum, patria profugorum & exulum in aliena ditione fidem publicam suppliciter petentium misereri, & è iure gentium exoratam miseris seruare: nisi uestrum imperium in nos etiam prolatum esse fortassis arbitremini. Vt iam è Viēna ad uos opprimēdos, texendamq; proditionem profecti sint, id publico cōsilio factũ certè conuincere non potestis: & uestrum esset, his capitis diem apud iudicem suum dicere. Apud nos quoq; legibus sua est seueritas, & sontib. sua pœna constituta: sed quā nisi in legitimè cōuictos exercemus. Iam quod de capitibus grassantium copiarum tradendis, cum in nostra potestate sint, uelim ita arbitremini, ius gentium inuiolabile seruatum oportere: nec ipsi negabitis, quantumuis omnia misceatis. Reliquum igitur est, ut renũciata fide publica, uestræ libidini fiat satis, resq; ademptæ restituantur. At Vltraiectinus exolescente paulatim aduersus grassatores ira (ut dies omnia lenit, adimitq;) turpe ac stultũ ratus, si elapsis hostibus, ex arce uoto non potitus præsidia illico deduceret, arte agēdum censuit. Populus ancipiti in urbe metu, quorsum res euaderet, æger, factionē, eosq; qui principem huc impulerāt, execrabili odio persequebatur. Precari solum, facinus, quod patrarāt, authorum capitibus aliquando expiatum iri: ne quod paucorum consilio admissum esset, id uniuersi ad postremũ luerent. Nota enim uulgo erat uehemētia ingenij Brederodiani: nec iniuriam sic inultam abituram, quacunq; uia id fieret. Suspecta erat in primis cunctatio uiri ad uindictam, reputantibus præmatura consilia sæpe infœlicem exitum sortiri, lenta uerò maiori impetu suscepta, auspicatius cadere. Et quanquam cum episcopo imparem esse satis constabat, timebant tamen, ne imploratis Burgundionum opibus (quod ea cunctatio minari uidebatur) & amicorum fide in fines suos effusus uicissim hostilia inferret: & magno paucorum stulta libido staret. Deferuescente itaq; indies ferocia, episcopus cum apud animum suum anceps periculum reputaret, cœpit primùm per literas ad Brederodiũ factum excusare: trāsferreq;, se ad reddēdum impelli posse, quod ademerat, si locus colloquio legatorum destinaretur. Inde medius his interuenit Gelrus, per internũcios amicos Vltraiectini nominis, haud pacis sarciendæ studiosos perinde, atq;

de, atq; Hollandorum opes formidantes, inductus. Postulat per literas ad utrumq;, sibi deferri disceptandæ controuersiæ arbitriũ. Abnuit neuter. Episcopus enim res quocunq; modo redditas hac occasione cupiebat. Brederodius haud obscurè aduertens quid à principibus Vltraiectini nominis talium rerum artificibus elaboraretur, fidem penes arbitrum constare iussit. Gelrorum Dux paucis pòst diebus, quàm ita inter principes conuenisset, occultè per literas arcis Meidensis præfecto imperat, ut extemplò ex ea deductis præsidijs, ditione Viennensi decedat: iam inter Vltraiectinum & Brederodium de pace cõuenisse. Ille uim hostium ueritus, priusquàm pacis fides omnibus innotuisset, nocte cũ præsidiarijs furtim transmisso uado, Vltraiectum fugit.

LAMBERTI HORTENSII RERVM *VLTRAIECTINARVM* *Liber Quartus.*



LOCVS monet, ut intermissa paululum rerum Vltraiectinarum narratione, stilus ad ea recensenda reuertatur, quæ circa hos dies inter episcopum & Amorfortios agitata fuerunt. Hi cum principi ob supra relatas causas ad execrabile odium usq; inuisi essent, uia haud facile inueniebatur, qua eorum pertinacia retunderetur. Nam post tot insidias positas, cum nulla fœliciter successisset, omne penè consilium uindicandi se amiserat. aliud itaq; per hos dies cœpit. Iacobum Niueldium ex factione equestrium primaria, præfectum in præsidio Amisiano locat, paratum (ut uidebatur) certamina cum uicinis serere, inimicitias & odia infestè exercere. Primũ is adortus est Amorfortiorũ municipes, sparsim in proximis uicis agentes: ab his multa iniqua postulare: his iudicia, accusationes, mulctas minari. Ab his procemijs ad ciuitatis iura & plebiscita inusitatis commentis uiolanda animum appulit, ut ex compacto rem geri palàm appareret. Monitus à senatu per literas, ut ab incœpto desisteret: ac si quid uellet, iure secũ ageret: respondit, se principi suo iuratum, nihil nisi eius imperata exequi: sed uix quidquam adhuc à se tentari cœptum. Colonum quendam Vuaembergensem è uilla dominij Amorfortiani noctu in lecto oppressum arripuerat: hũc indicta causa, nulloq; iudicio damnatum, cum memorabili possessoris damno in uinculis per multũ tempus asseruabat. Ablato, abactoq; omni armento, ac supellectilibus, nihil præter rurestre ędificium, & uacuum fundum reliqui fecerat. Quare uillam, ut calamitosam ac fatalem, cum agrorum cultores abominarentur, deserta incultaq; aliquandiu negligebatur. Captiuo interea è uinculis causam dicendi potestas non fiebat. Mittuntur è ciuitate legati ad præfectum, ut ex fide ueterum priuilegiorum (quia sonticã obtendebat causam) reum liceret uadari: aut si pecuniæ res foret, bonis prædijs se cauere uelle. Sed ne hic quidem æqui

quidquam obtinuerũt. Vim (inquit præfectus) fecit in suburbana principis iurisditione: quare capitis iudicio damnãdus est. Vos enim haud fallit, cum nuper cum manu ciuium fœnum cuiusdam igne in agro corrupisse. Damnum infectum prius redditum oportuit, quàm de uadimonio uerba fiãt, disputetur'ue, aut de priuilegijs maiorum agatur. Quare inanem operã scribendo legationibusq; mittendis sumere desinite: pro crimine si nõ extremas, certè ex principis arbitrio pœnas dabit: ne similis inferendi uim per uos licentia alios in posterum ad nefarium exemplũ inuitet. Tum Amorfortius: Dato damno in senatum statim te maiorum tuorum exemplo uenisse, & iure egisse cum reo oportuit, & iniuriarum formulam principis nomine intendisse: ac non insolenter in contumeliam Amorfortiorum hostiliter direpta uilla, abactoq; omni pecore, è ciuis prædio extractum prehensumq; rusticum in uincula coniecisse. Sonti scelerisq; cõuicto certè sua mulcta parata erat. Imprudens locorum, in quibus medius consideas: & populi, cum quo feris (utcunq; cadat) certamina, nunquàm inceptaturus, si cogitares, id quod maioribus tuis, qui in hoc ipso præsidio præfecturam proximè gessere, euenerit, postquàm populum Amorfortiũ lacessere cœpere, tibi quoq; euenire posse. Memineris si per occasionem infortunium feras, retaliatum ex iure esse, & nõ læsum prius. Præfectus contemptis Amorfortiorũ expostulationibus, principis iussum obfirmatus obire pergit. Petit extemplò per literas senatus fidem ab episcopo legatis mittendis ultro citroq; Vuicam eundi, (non enim temerè erat, quòd contra ius gentium se uiolatum iri metuerent) à quibus querelas de superbia & ui quorundam præfectorum iurisdictionis Amisianæ intolerabiles in agrarijs administrationibus cognosceret: à quibus ipsi & coloni sui indignis contumelijs afficerentur. Respondit episcopus, Calen. Iun. se mirari, cur bonam pacem ab se exorarent, cum ea non nisi ab hostibus, & ijs quorum fides suspecta esset, peti soleat. Quod potuit, omnem beneuolentiam erga ipsos semper declarasse: nec dubitare, quin ita quoq; de se existimarent. Tantum abesse, ut hostilem spiritum aut insidias ab sese metuerent. Nihil moratus senatus, legatos mittit quatuor senatorij ordinis principes, Iacobum Dolrerum, Ioannem Sosium, Gerardum Sosium, Nicolaum Gerardi filium. Breui pòst hi profecti Dorestatum uenerunt. Nuncio in arcem Amorfortiorum legatos aduenisse allato, postridie exponẽdæ legationis ijs copia facta. Huc intromissi, principem pedibus holoserico fasciolo obligatis humili scimpodio sedentem, pallidum extremaq; macie confectum, (ut qui ab aduersa ualetudine nõdum restitutus esset) ac planè Trophonianum aliquem offendunt. Assidebant dextra læuaq; ab intimo consilio, Iacobus Mindenus, Fredericus Seldenacker, Hadrianus Rhedius, Gysbertus Hardenbrochus. Atq; inter hos præter spem & expectationem præfectum arcis Amisianæ offendunt. Et quanquàm hi commodius eum coràm de ui & indignis contumelijs acceptis criminari, ac uicissim ille suam causam tueri poterat, quàm si in absentẽ multas acerbas

accusa-

accusationes cumulaturi fuissent, non fefellit tamen Amorfortios, quid inter ipsos alebatur. Dissimulata interim in præsenti solicitudine, Dolrerus exorsus est acerrima oratione, indigna, quæ indies à præfecto paterentur, exponere, eaq́ exaggerare, quantum dicendo ualuit. Per illum iura patria, instituta maiorum, beneficio priscorum antistitum accepta priuilegia, laudatas consuetudines forenses in suburbana iurisdictione, in uillas & prædia plusquàm tyrannica ferocia sæuientem euerti. Colonorum passim fugam fieri, alios arreptos indicta causa in custodiam trahi. Vt uis prosit, causas eum comminisci, ac principis imperium prætexere. Velle scire se, num hæc illius iussu exerceat, an priuato consilio. Poscere res ablatas reddi, indigna illata farciri aliunde, atq; illũ facinorosum ob graues iniurias memorabili multa anquirendum. De his certiores fieri cupere, ut esset quod domum regressi ad senatum referrent. Finem dicendi fecerat Amorfortius. Legatis paululum exire iussis, Niueldius in consilio mansit. Dissimularunt tamen dolorem in præsenti Amorfortij, & indignitatem, quam paulo pòst aperto stomacho detexerũt. Intrò mox reuocatos, magnis certatim clamoribus toto consessu aggrediuntur: nulla uox satis grauis atroxq́ inuenitur, qua dignè appellentur. Sub hæc paulisper silentio facto, Aulæ præfectus acerbè in eos inuehitur, nihil expurgans præfectum Amisianum, sed translatione utens: Nõ est, inquit, cur uos Amorfortij rogetis, quo consilio, suo'ne an alieno, uestræ possessiõis colonos arripiat præfectus Niueldius. Quod ut sciatis, quicquid huius gessit hactenus, episcopi iussu, cui iureiurãdo obnoxius est, gessit: et grauiora in sua iurisdictione deinceps ubi iussus erit, moliturus. Nec uestri fori possessiones iura'ue usurpat, cum extraurbanæ iurisdictiones ad episcopum pertineãt. Vana interim sub uestro nomine libertatis persuasione facinorosi homines agrarij tuti, quicquid neq; iure, neque conditionibus æquis obtinere possunt, ad id occupandum aperta ui palàm utuntur. Vestrum exemplum imitantes, libidinẽ pro iure habent. Peruicaciæ impunitas uobis ad omnia animos facit, ut ubiq; etiam iura libertatesq́; allegentur. Habet in memoria adhuc princeps refractariam illam superioribus annis pertinaciam uestram, cum temporibus ciuilis discordiæ, per uos tantis & tot tumultibus conquirenda pecunia differretur. Qua ex re irritatum eius animũ multo adhuc inclementiorẽ experiemini. Iniuriæ tardè senescũt. Aduersus hæc, cum multa, quæ uiderentur opportuna, Amorfortius respondisset, quorum alia probabiliter refellendo, alia defendendo, continuis orationibus aliquot horas consumpsit. Exitus hic ad postremum ab eo orationi est impositus. Cõclamando obtestati sunt, indignam uim sibi fieri, & opprimi suam libertatem. Vel illud rem ipsam coarguere, quòd is cuius criminãdi causa huc conuenissent, contra ius æquumq́;, excuntibus ciuitatis Amorfortiæ legatis, in consilio, reus actus, permaneret. Tot denique horis frustra disceptando absumptis, cum episcopus ad omnia obmutuisset, Amorfortiam legati redierunt. Per eos aũt annos, quibus otium reip. Vl

traiectinæ turbabatur, æris alieni, ob impensas, quæ in uarios legationũ usus factæ fuerant, ad quatuordecim aureorũ milia, & septendecim, conflatum fuerat. Vt ea redigerentur, breui dies ordinibus ad conueniendum edicitur his ipsis diebus, ut quantum impensarum factum esset, cõmuni ditionis sumptu dissolueretur. Quę res tametsi ad Vltraiectinos, à quibus id æris pecuniæ inopia tum conflatum erat, propriè attinebat, ad audiendam relationem, aliæ tamen ciuitates è consuetudine per literas ad conueniendum eódem accitæ, dictum diem quoq; seruarunt. Proposito hoc tum in consilio nihil aliud fuit actum, quàm ut in proximum conuentus diem, qui tum eódẽ indicebatur, consultatio integra reijcere tur, de conquirendis conficiundisq; milibus, quorum index capitatim recitatus lectusq; ibi fuit. Exemplum indicis, de factis impensis, ciuitatũ legatis petentibus est concessum. Domos quisq; suas reuersi referunt. Amorfortię, postq; legati quid in conuentu ordinum propositũ in consultationem proximi concilij fuisset, retulere, legendum exhibent indicẽ capitum, in quem usum ea pecunia insumpta diceretur. Nondum ad finem legendo peruentum erat, cum ab omni concilio uno ore recitanti sit reclamatum. Ecquæ inuerecundia esset, quod Vltraiectini nulla fronte proponerent ciuitatibus de contribuendo, ad ea debita, quę ipsi sua ipsorum stultitia, nullo sociarum ciuitatum neq; consensu, neq; consilio parassent? Quid si animam nexi deberent? Olim cum Amorfortij iniquitate fortunæ, simul per intestinam calamitatem omnibus penè Hollandici nominis ciuitatibus obærati essemus, ut capita uix è portis exerere liceret, metu ne uel retinerentur, uel nexi intercepti in uincula ducerentur: nulla Vltraiectinorum ope adiuti, ipsi nosmet argento facto & infecto in ærarium certatim collato redimebamus. Tunc & matronarum pecunię signa argentea quoq; congerentium, nostrum ærariũ adiuuerunt. Smullingiacæ inimicitiæ nulli ferè non mortalium in conspectu adhuc sedent. Hæc & id genus alia huc spectantia absentib. occlamantur. Quare in dictum diem conuentus non seruarunt. Et quia sine illis neq; largitio agraria, neq; recensus domorum rusticarum constitui poterat, cum diem concilij non obseruarent, nec ad frequentiores ordines cõsultationem suam per literas saltem deferrent, rati illi id quod res erat, eos restitare ne conferrent: ad principem illico, qui satis ab ipsis stabat, rem integrã deferunt. Erat adhuc is à diuturno morbo inualidus, ægerq;. Quamobrem eum perpellunt (quia non minima portio eius pecuniæ illi addicta erat, quo alacrius negotium urgeret) ut diem Vuicam Batauodurorum conueniendi ordinibus indiceret: eoq; Rhenanos, & nominatim Amorfortios ab domo exciret. Cupidè & haud cunctanter postulatum Vltraiectinorum Præsul exequitur: ut principes facile omnes muneribus corrupti, diuina etiam humanaq; omnia uenalia habent: gurgites inexplebiles, & edaces populorum uoratores: quorum sitim Tantaleam neque Tagus, neq; Pactolus, quãtumuis auri arenas rebulliant, unquã expleuerint. Per hanc turbatum fuit ocium populi Vltraiectini, lõgæ paci assue

ti: hinc

ti: hinc calamitas & euersio ditionis magna gloria & opibus florentissimæ: hinc prima totius tragœdiæ scaturigo erupit. Breui quàm id receperat Præsul, XVIII. Cal. Iun. literas Amorfortiam dedit ad senatum. Lectæ autem sunt eodem die in hæc uerba. Ex quo episcopus renunciatus, & in hanc regionem procul ab domo accitus ueni, magni sumptus, cùm in alios usus, tum in crebras legationes, cõtraq; grassantem iam nuper sine duce latrocinij specie peditem, à me facti sunt. Scopus autem eorum hic fuit, ut in ocio & pace nostra ditio floreret: id quod sedulò pro uiribus nostris præstatum fuit. Sed aliquanto grauioribus impensis cõstitit controuersia idẽtidem ab Hollãdis iterata de paludibus: quas utinam publico & commodo & quiete circumcidere licuisset. Longè uerò maximam partem in equitum præsidia, atq; peditum, quę Vltraiecto aduersus seditionẽ secessionesq; ciuiles imposuimus, profusam esse, haud dubito quin uobis constet. Quare æquum est, & par, uectigal aliquod constitui, quo hoc æris conficiatur aliquando, uosq; redimamini ab ijs, à quibus mutuò pecunia absq; hypothecis accepta est. Quoniam autem impensæ in hos usus factæ communiter ad omnes ordines pertinent, in contributione neminem excipi debere censeo. Diem ac locum Vltraiectum conueniendi indictum oportuit, ut hæc res ad frequens ordinum conciliũ referretur: quę ipse quoq;, qui indixissem, obseruare cuperem. Sed quia à graui diutinaq; aduersæ ualetudinis conflictatione, corpore adhuc languidus sum & æger, ut conuentui interesse non detur, primores ordinum, in primis autem religionis, magno consensu obnixè à me contenderunt, ut locus habendi conuentus Dorestati edicatur. Idẽ reliquæ ciuitates per legatos flagitarũt. His à suis quibusq; permittetur potestas, constituendi quod è re communi uisum erit: ne consultando tempus extrahẽtes, in nouos & inexplicabiles labyrinthos malorum denuò abripiamur: id quod superiori triennio heu nimium experti sumus. Velim uos legatos huc uestros quoq; ad XIIII. Cal. Iun. è senatu, cum integra transigendi cõstitutionem potestate citra relationem mittatis: ut eo die sub uesperum in diuersorio adsint. Mane postero die statim ad consultandũ maturè cõuenietur. Postridie uetus ac nouus senatus in huius rei deliberationem habitus, facto senatusconsulto, in hæc uerba per literas principi respondit. Non esse è repub. potestatem transigendi quicq; hac in re cum ditionis ordinibus, cuiq; permittere, quamuis tutum ipse obtenderet, & periculum auertere uideretur. Sed & causam eiusmodi esse, ut eius deliberatio sit, penes quos summum imperium in repub. esset. Retulisse itaq; hanc consultationem ad ueterem senatum & populũ. Decreuisse autem, scisseq; hos, ut ea quæ legatis mittendis mãdarentur, scripto ad concilium Dorestatum dato responderentur: ut ordinum atque ciuitatum auditis sententijs, Amorfortiorum resignatis literis, sentẽtiæ non desiderarentur, (non enim fefellit eos quò iret tam præceps ad decernendum consilium) ne quid obstinatiam calumniarentur. Cęterũ eorum sentẽtia scripto transmissa, hæc fuit. Multis in exordio uerbis spe-

ciosis excusabant, cùm illud, quòd conuocati cum alijs ciuitatibus legationes nõ decreuissent, tum quod extra necessitatẽ, integram rem ordinibus nõ permitterent: temporis rationẽ enim ad eam rem maturius cõsilium postulare. Velle tamen principi & ordinibus scripto id consilij dare, quod per legatos daturi fuissent, utcũq; acciperetur. Omne studium præsulis cõseruandæ pacis, & ocij publici firmandi iustum se habere & bonum: uerùm hoc unum sibi uideri ab eius dignitate alienum esse debere, quòd cum ditio omni difficultate, parta post horribilem tempestatẽ tandem tranquillitate, se euoluisset, & onere quinquaginta milium, quorum collatio difficilis fuisset, leuata foret: nunc eam ipse in nouam malorum excetram conijcere adoriretur, quasi tot tantisq; malis nondum satis edoctus esset, hac uia rem Vltraiectinam in suum ipsius exitiũ defluere. Impensas autem has, de quibus soluẽdis in præsentia disceptaretur, factas, nihil ad se aut communem ditionem pertinere: quarum cum bona pars ab Vltraiectinis per intestinos ciuilesq; tumultus nuper cõflata esset, in confesso stare, ad eosdem illas separatim pertinere. Iniquum peti à se, & aliarum ciuitatum legationibus, ut cum publica ditionis calamitate eorum amentiam in commune luerent. De paludibus uerò, in quarum lites cum aduersarijs, & legationes, nõ tenues sumptus facti essent, commentum impudens uerius, quàm ludibrij speciẽ uideri. Et hos quidem nihilo magis publicos, quàm illos, ad Vltraiectinorum motus cõpescendum, collocatos. Placuisse semel frequenti ordinum cõcilio, cum luculento decreto facto, ut fundorum domini ad eas soli, quæ fierẽt, impensas deinceps tenerentur: atq; illę in dominia earum, de quibus lis agitaretur, priuata conijcerentur. Se cum alijs antè tempestatibus, tum superioribus annis in disceptatione de iure paludum, legationes suas publico sumptu ex ærario etiam misisse, simulq; indies mittere. Et ne tanq; uanum id coarguatur, superesse quæstores, quorum calculi relati eam rem testarentur. Quare non magis se teneri ad Vltraiectinorum impensas, in domesticos usus, in legationes factas, quàm ipsi olim ad octuaginta milia tenebantur, ob quæ omnibus prope mortalibus ciuitas Amorfortia in Smullingiaco negotio obnoxia fuisset. Qua tempestate, ut ipsorum fides non implorabatur, quo pecunia adiuuarentur, ita nihil sua sponte uice humanarum fortunarum ciuitatis sociæ eos commotos fuisse. Cum ea controuersia iustiori ratione publica ad conferendũ, quàm hæc sit, esse potuisset, quare ordinum fidem tum implorasse debuissent Amorfortij. Recitatæ in frequenti ordinum conuentu hæ literæ Dorestati effecerunt, ut tum constituendis collationibus sit supersessum. Laboratũ nihilo segnius est ab ordinib. ut cõstitutio tributaria aliqua excogitaretur. Et quamcunq; ingrediebantur uiam, unus is scrupus obstabat, urgebatq;, quòd Amorfortij ubiq; intercederent, ut ipsi à contribuendo immunes essent. Ratus princeps cum eo populo mitius agendum, blandimentis eos adoritur. Quarto nonas Iul. Hadrianum Rhedium, quem ciuitati charum, & gratia populari plurimum illic ualere con-

stabat,

ſtabat, legatum eò mittit. Poſtridie quàm uenit, ſenatus ei datus fuit: in quem introductus, quid miſſus eſſet, breuiter exponit. Repetitis eorum annorum uarijs caſibus, in quos præſul infœliciter inciderat: docuit qua uigilãtia, ablata olim caſtella, oppida, arces, ditioni grandi ære reſtituiſſet. Inteſtinum inde incendium ortum: cui mederi cupiens, cum nõ poſſet, cauſam illi fuiſſe periculoſæ ualitudinis, à qua neq; etiamdum conualuiſſet. Omnia autẽ ſua conſilia huc intendiſſe, ut quanticunq; daretur, hinc à Gelro, inde à Burgũdis pacem & otium ſuis redimeret, iura maiorum tueretur: poſſeſſiones, dominia, & iura finium pertinaci ſtudio uindicaret. Quod quidem cum cõſtaret obnixè ab eo elaboratũ, quare magnos huc ſumptus factos oportuit: obteſtari ob eã cauſam præſulẽ, ſenatũ & pop. Amorfortiũ, ut in cõquiſitione pecuniæ ſe adiuuent, quo exoluatur ijs à quib. mutuò accepta eſſet: ne nouas interceſſione ſua (ut nuper) turbas motusq; cõcirent. Sũma deniq; orationis huc tendebat, ſi grauarẽtur poſtulata per omnia decernere, petere uel impenſarũ factarum collationẽ decerni. Nec poſituros beneficiũ apud immemorẽ, ſi id impetraret. Inde legatus curiã egreſſus, in hoſpitiũ conceſſit. Eum Coſſ. cum ſenatus placito mox illò ſequuti, huiuſmodi reſpõſum retulerũt: Senatum Amorfortiũ, ipſamq; Amorfortiã, ſe ultro ſemper ad contribuendũ cum ordinibus ad quaslibet impẽſas, quæ iuſtè eſſent, & neceſſariæ, quæq; publicè in ditionis ſalutẽ incolumitatẽq; fierent, principi obtuliſſe: quib. patria uita ipſa charior eſſet, adeò ut ſi hoſte imminente, à bello uacatio daretur, eam recuſaturi eſſent. id quod periculo breui compertũ eſſet, tantũ abeſſe ut pecuniæ cauſæ patriã communẽ parentẽ defererent. Sin aliò pecuniæ ſiue publicæ ſiue priuatæ erogarentur, ſtare ſententiã, ne obolum quidem uelle contribuere: interceſſione etiam impedituros eſſe, ne qua conſtitutio decerneretur. In quem autem uſum hæc uerſa ſit pecunia (inquit) uobis liquet: certè ad nullam ſociarum ciuitatum publicè attinere, uel nuper in ordinum conuentu ſcripto à nobis abunde perſpicuè demonſtratum arbitramur; quod nec ipſi inficiabuntur, qui diſcriminis æqui & iniqui miſcẽdi principi authores hac in re ſunt, licet diſſimulanter id habeãt. Interiectis ſub hæc aliquot diebus, de eadem re, conuentus ordinum ad conſultandum iterum habetur. Cõſuetudo uetus regionis inferæ multis ſeculis tenuerat, ut cum de arduis ditionis negotijs apud principem diſceptaretur, in eo conuentu Vltraiectinorũ & Amorfortiorum primores iudicio præſiderẽt. Forma illius iudicij quia temporum & hominum uitio corrupta erat, multa perperam diſcrimine æqui iniquiq; confuſo perpetrabantur: ita ut ſententiæ ſuffragijs obtinerentur magis, quàm æquo. Ordines, qui ea tempeſtate in adminiſtratione reipub. omnia pro libidine impotenter Vltraiecti gerebãt, ad deprauatam iudiciorum conſuetudinem corrigendam, diem habendi conuentus indixerunt. Conſilium in ſpeciem laudatum, niſi fraudẽ ſubeſſe indicio compertum fuiſſet. Amorfortij cum aduerterent dolum: id ſcilicet agi, ut ſe poſſeſſione & dignitatis iure in eo iudicio deturbatis,

quælibet decernendi in absentes etiam pro imperio reliquis ius foret: ut ordinibus hic fraus parum prodesset, in concilium per hos dies accersi-ti, diem non seruarunt. Lusos se suis artibus, quibus alios aggressi fuerāt frustra illi, sentientes, infecta re domos quisq; suas discesserunt. Hęc paucorum dierum spacio inter Vltraiectinos & Amorfortios incredibili animorū certamine gesta fuere. Redeo nunc eò unde excurri, hoc est, ad ea quæ memorabili casu deinceps & uarietate ab exulibus & episcopo acta sunt. Episcopus, qui ad hunc diem fermè usq; firmus ab Vltraiectinis steterat, tum demum detecto dolo, labare cepit: utilissimus episcopatus functioni, si popularium, si uernaculorum ingeniorum prudens, initiò turbarum intestinarum, antequàm factio potentiam suam firmasset, auxissetq;, quod postea, cōsilium maturè sequutus fuisset. Quare cū cura reconciliandi factionem & pulsos in gratiā, ut res Vltraiectina pristinæ gloriæ & opibus restitueretur, laboraret: simul ne qua inertia aut socordia in hac parte apud posteros nomini suo officeret, dubiū est, perniciosior'ne fuerit ditioni, an utilior. Cuius si indolem & animum ad pacis artes nati perspicias, uir fuit cuilibet superiorum episcoporum par: si casum & uices fortunarum humanarum, si mores eorum quibus domesticè in rerum administratione utebatur, perniciosus, ut nemo alius. Cætera egregius, nisi credulitatis uitio, ab alijs egregijs artibus degenerasset. Sed superat omnia humana consilia, fatalis necessitas, ad quam regendam iacent consilia, et uiuax sagaxq; ingenium humanum: ut falsò ac temerè sæpenumero aliorum studijs nostra iudicia interponamus. Sudatum id interim ab exulibus, effectumq; est, ut partim à Transiselanis principis animus lenita ira ad partium concordiam, ac causarum cognitionem apud incorruptos iudices flecteretur: partim per principes & regulos Burgundici nominis, seditiosum populum semper exosos, ut iudicio sisterentur. Horum secreto colloquio multa (ne indicio quæ agitabātur palàm fierent) accepit, quæ aduersariorum deprehensas artes coarguerent. Dissimulauit, ac tacitum interim consilium habuit per totā prope æstatem: mansissetq; in occulto, nisi exules nimis luxuriosa lætitia impotenter exultantes, inimicis paria exilia indicio conuictis damnatisq; ubiq; insultassent. Quare Vltraiectū his undiq; rumoribus allatis, à factione trepidatū seriò est. Metu igitur, ne plebs ad nouas res inclinata, per hos nuncios alios super alios è finitimis ciuitatibus in urbem repentes, resumptis armis cœmeterium occuparet, episcopum per literas ex arce Dorestato ordines tumultuose Vltraiectum euocant. Iam à graui morbo utcunq; bonæ ualetudini redditus erat. Lætus ille sibi eam occasionē offerri, quam dudum dari sæpe exoptarat, per literas Florentium Burenorum Comitem, cuius nominatim consilio ad hanc rem etiam antea usus fuerat, illico consulit. Erat is per id tempus Iselsteinæ, (oppidum id ab Vltraiecto iustum miliare abest) dabatq; per literas è re præsenti natū huiusmodi consilium: Quoniam ingens solicitudo ordinibus tranquillandæ conseruandæq; à nouis motibus reipub. inesset, nec id sine præsi-

dijs arma-

dijs armatorum fieri posset: id quod ex superioribus secessionibus nuper expertis satis constaret: principem ipsum quoque sui debere periculi admoneri: documēto esse trium annorū tumultus, quàm parū inter armatos ciues sibi inermi ad illos à nouis rebus prohibendum tutum foret. Quare aduersus uim incertam, iniuriasque omnes, ad custodiam corporis sui item, ab ordinibus equitum turmam unam, peditūque unam cohortem, quibus munitus urbem ingrederetur, sibi decerni ipsorum sumptibus exposceret. Fore id non solum ipsis ad quietem domesticam firmandam utile, sed etiam necessarium: nisi mallent ex tranquilla & serena luce in turbidam tempestatem, maiori quàm antea cum omniū eorum, quæ reliqua sibi fecissent, periculo relabi. Nec esse cur id ad plebē ferāt, uelint, iubeant'ne id fieri: positum in ipsorum ditione, quo dignitatem ac salutem suam tueantur. Instructus his artibus episcopus, literas Vltraiectum ad senatum trium ordinum dedit. Resolutis lectisque, maior solicitudo uniuersos incessit: reputantes, quantum ipsi aliâs, quantum episcopus authoritate, blandimentis, cum ciuitas in armis esset, effecisset. tandē huc conuenere, ut (quoniam commune omnium periculum ageretur, et salus) præsidia peditum in urbe collocarentur. Decernendas eas copias principi per speciem tuendi corporis sui, ad quas conscribendas festinato opus esse: ut primo tempore cum his, non autem maioribus in urbem maturaret. Et quanquam decreta præsidia aduersus gliscentem ab integro coniurationem imponenda è repub. ducerent, tacita suspicio è sparsis exulū rumoribus, primoribus factionis è nobilitate equestri inerat, & metus, ne aliò uerterentur. Auxere illum metum crebra cum Burensi colloquia, et insolens consuetudo, ac frequens: cuius pater, adeoque ipse semper hostili animo erga se fuisset. Accessit ad hæc mali consciētia, in læuam partem ferè suspicax. Decreto ordinum factiosi quidam terrore armatorum perculsi, umbra Tribunorum freti, cum armati in publicum prosiluissent, obstare palàm conabantur ne procederet: uociferātes, auxilia externa non ad cōtinendam ciuitatem à seditione, sed ad exules reducendos, sumendumque ultimum humanorum supplicium de ijs, qui episcopo ad pellendos inimicos authores, quique actarum secessionū concitatores extitissent, spectare: se clausuros illi portas, si præter suos, mercenarium aut stipendiarium equitatum, aut supra decretam unam cohortem pedestrem, secum adduceret. Consul Vuluenus, ne qua uis oboriretur, portam Albā qua urbem intraret, occupat. Vrbem eo iam lectica ingresso, multo maior fremitus exortus, conquerentium clamantiumque, nunc se apertè & rempub. proditam: omnia ex compacto geri. Pedites ex infestissima nomini Vltraiectino gente, cū qua natiuū quoddam odium & fatale in æternum exercerent, conscriptos in se intra mœnia collocari. Hanc esse stirpem eorum, à quibus bis penè per proditionem urbis olim, auspicijs Frederici, Gysberti Strabi cognomento Isselsteinensis, & filij eius ductu Florentij capta fuisset: huic bellum etiam se ob acceptas illi iniurias intulisse, & oppidum obsidione cinxisse. Erat autem co-

tem cohors subitaria illa tumultuose è Benscopijs contracta, atque à Florētio episcopo (quia raptim hæc agebantur) Vltraiectum properanti missa. Per hospitia his uixdum distributis, cum sensisset præsul talia inter ciues moueri, postridie quàm urbem introisset, Benscopios exauthoratos dimittit: translata culpa in errorem & ignorantiam, facile iram fremitumque uulgi lenijt, ac se suspicione liberauit: magis ut id quod in animo tectum habebat, dissimularet, quàm ut uulgi querimonijs, aut insanis clamoribus, metu aliquo compulsus, morem gereret. Statim ordinum conuentū habet: in quo de ditionis negotijs ordines disceptarunt: præcipue autem de ui & iniurijs Hollandorum, aduersus quas nullo iure gentium agi posset. Ciuium bona & usurarias pecunias in omnibus locis manu iniecta publicè tenere: fructus agrorum pro libidine in sua ditione occupare. Sponsione cum nollēt contendere, aperta ui inuasis omnibus, paludes non iudicio, sed ferro atque igni, nisi sponte cederent, usurpaturos. Postulasse se constituendum disceptatorē, aut controuersiam iudicio dirimendam, contentos eas sibi abiudicatū iri: oblatis præterea, dum pronunciaretur, fundis fiduciarijs: prædibus prædijsque cauere uelle. Ad postremum (quando illa abnuerent) causam petere ampliādam: uerùm ab illis nihil æqui obtineri posse. Hoc ipso conuentu relatū quoque est, de certamine irarum inter Gelrum & gentem Transiselanam, deque eorum errore: quorum neutri, ira, cupiditateque effascinati, cum alterius causam sanè perspicerent, sese mutuò criminationibus insectari, incusare, fœderis facti uiolatores exposcere: animos resumere, res repetere, queri pacis conditiones à Treuirensi dictas non exequi. Suollanos contrà conqueri, nullas pacis leges, nullam fidem sibi à Gelro seruari. Ille contrà, ferocius culpam à se in Suollanos auertere. His omnibus de rebus cum crebri conuentus ingēti ordinum sumptu habiti essent, parum fuisse promotum. Veriti itaque ordines, ne paulatim ira stimulante in tantam rabiem certamen tandem erumperet, ut dirimi nequiret: idque Gelrus annitteretur ut primùm Suollanos, inde uniuersam Transiselanorū gentē sub ius ditionēque suā redigeret, proposuerūt quod è re superæ inferæque ditionis foret: idque maturè exequendum, antequàm serum auxiliū malo accepto circumspiceretur. Quoniam autem hinc ab Hollando, inde à Gelro in diuersis causis & locis infestarentur, eorum alterutrum in gratiam sibi reconciliandum censent. Legatos ab episcopo ad Gelrum (quia is ex eo, quo arma ferre potuisset, iureiurando propè hostē se Burgundionibus perpetuum fore obstrinxisse, ob crebras in eorum agros incursiones uidebatur) primo quoque die mittēdos, qui utili aliorū principum & populorum exemplo, cum eo de societate ineūda, quo res suæ ualidiores essent, posito cum Transiselanis certamine agerent. Fœderis leges, quæ iustæ essent ac bonæ, daret ipse: quæ si placerent, ratæ haberētur. Hoc pacto propediē fore, ut per hanc initam societatem, sua potentia & opes, in magna gloria celebritateque, & inimicis terrori ipsi foris essent: & eorū edictū de sodiendis paludibus editū, sine effectu intermoreretur.

retur. De exulibus uero, qui urbi imminere, alijs super alios nũcijs indies allatis ferrētur, ordinibus curæ fore, ut frustra essent. Refrixit interim res de legatis mittendis, ut multa alia per id tempus frigidè quidem, sed utiliter tamen in deliberationem ad consultandum deintegrò, proposita, segniter ad exitum deducebantur: siue id opera & artibus quorundam, qui inter ordines Burgundionibus impense fauebant, accidit: siue quod de fœdere desperarent: neutrum habeo cur affirmem. Erant apud Vltraiectinum & Gelrum in intimo concilio singuli prudentia inter suos conspicui: nec minus apud suos uterque principes gratia & authoritate pollentes: pacis concordiæq;, quod dabatur, alijs aliud suadentibus, semper authores. Hi ex composito suum uterq; secretò, ignorantibus ab ijsdem concilijs reliquis, tentant, num uia ad æternum fœdus sanciendum inueniri posset. Abnuit neuter: quin benignè utrinq; responsum, gratiæq; insuper actę sunt: ut quibus principũ salus, & patriæ cuiq; suæ res curæ essent. Hortari ad maturandum, quàm possent occultissime, conceptum fœdus, ne per dilationem & segnitiem, consilium, si indicio alicui innotesceret, disturbaretur: ut pacis & fœderum leges æmulantium studijs sæpe in bello & ocio distrahi solent. Cogitare quàm utilis pariter & opportuna ea pax utriq; regno esset. Admonere suũ quęq; periculum, opus esse maturato, quòd res Transiselana haud procul ab armis abesset. Ab altera parte Hollandos bellandi cum Vltraiectinis materiam quærere. Quarè cum hi utriusq; gentis principibus in medio opportuni ad exitium starent, necessarias magis quàm honestas in ultimo discrimine quasuis conditiones cum Gelro societatis episcopo accipiendas esse. Distulit, dum hęc à duobus desudarentur, exulum destinatum episcopus negotium in aliud tempus: maximè cum pręter expectationē præsidio Benscopiorum tumultuario destitutus esset. Sed in fœderis legibus conscribendis acriter interea laborari cœptum: & habebat res tanto plus difficultatis, quanto hostilia inter Gelrum & Suollanam factionem feruerent magis. Cætera conuentura facile uidebantur. Et ut celerius transigerentur omnia, placuit principi utriq;, unum aliquem fidæ taciturnitatis, ac continentis linguæ in negotij participationem, utrunq; assumere. Interim dum hæc peraguntur, dies ad cõueniendum in Apeldornam Gelro & Suollanis ut iniuriæ disceptarentur, indicitur. Seruato ab utrisq; die, frequentes illò conuenere. Eòdem ex ordinibus Vltraiectinis, quia apud ducem gratia ualebant, ad utrosq; in gratiam reconciliandos, Transiselanorum literis euocati, ut disceptatores legati sumpti mittuntur. Ibi ducis legatus acerba oratione in Suollanos inuehi exorsus est, nihilq; grauius principem suum ferre dixit, quàm petulãtes quorundam linguas, & in se dicacitatem: qua cum liqueret eius maiestatem palàm imminui, posse se haud iusta minus in illos arma induere, quàm si rebus ablatis priores bellum intulissent. Fuisse Suollę item plebeiũ hominem, qui præter cõuicia multa, in frequenti compotatione Carolum Ducem proditorē appellasset: nihil aperto Marte, sed omnia Punica fi

de,& per insidias proditionemq; gerere. Hæc cum ab illo dicta fuisse omnibus mortalibus constaret, in eum lege non agi, supplicium non sumi. Quare nisi episcopi diuturnus morbus obstitisset, cuius rationē haberet: contumeliæ irrogatæ pœnas, uniuersos dudum exoluturos fuisse. Mensis spacium, dum restituatur, quiritationi, sumendoq; supplicio, de maiestatis reo concedere. Velle, salua ueteri cum Vltraiectino populo necessitudine, debito supplicio temeritatem linguæ petulcę utili aliorum exemplo & documēto ad posteros puniri. Excusantibus autem Suollanis hominis statim fugam, iussisq; se eum ad pœnam conquiri primo quoq; die, secretò de societatis legibus illi, quos suprà commemoraui, conscribendis interim colloquuntur. nam ij principes legationis data opera utrinq; ad summā quandam fœderis complectendam, ad hunc conuentum missi fuerant. Tabulas, quibus inuitus coactusq; præsul in secessionibus ciuilibus populi iussa de exulibus, de æquanda plebi in rei pub. oneribus ferēdis, religione approbarat, Tribunis circa hos dies extortas discidit: plus (ut apparebat) ad legem de exulibus à se latam olim, abrogandam, quàm restituendam religioni ademptam libertatē. Nam cum, illorum quoq; tum pari ui expressas tabulas consignatas, hic repetere, & restituere potuisset, eas penes populum reliquit: odio quodam eorum, ut à quibus initium miscendi omnia ortum esset: & præbuisset hac uia paulo pòst, restitutis exulibus inimicis, in æternum pendendis uectigalibus uexandi eos opportunitatem, nisi fatū diuersum ursisset. Quare omni nomini religioso odio esse cœpit: eū criminari inter se, eū párere id tandem quod diu parturire dictus esset: ijsdem se quibus ciues opprimeret, artibus sub iugum grauius propediem missurū. Fremere item plebs, et indignari, nec aduersari audere: quippe cuius uires eneruatę iādudum, fractęq; essent. Factio uarie his rebus affici. Nam ut ob fractam plebis uim lætior erat, ita cum ex his, & similibus colligerent, in eo rem uerti uideri, ut de sistendis exulibus, rescindendisq; tot actis superiorum annorum moueretur: in metu ingenti erant. Auxit eam suspicionem & aliud. Episcopus nihil moratus, extemplò ordinum concionem aduocauit: in qua postquàm multa de difficultate continendi populum sub imperio disseruisset, rempub. non suffecturam perpetuis impensis, quæ in stipendium militare in urbe contra rebellionem fierent: ad ultimum postulauit, sibi concordibus suffragijs locum intra muros designandū arci cōdendæ suo sumptu decerni. Quod si id iudicarēt ad deformationem nobilium ædificiorum fore, tradi unam quatuor portarum præsidijs obtinendam, quam libero suo arbitrio muniendam permitterent. Alioqui, inquit, nullam spem conseruandæ intestinæ cōcordiæ habeo. Nam cum neq; mihi pecunia ad cohortem alendam, neq; uobis ærariū ad turmas equitum per aliquot annos suppetat, quibus artibus potissimum plebs tam efferata regi possit, non uideo. Et omnino tumultuandi licentia tantisper prohibenda est, donec ferox populus longo ocio assuetus, armorum obliuiscatur. Sed nimis remissos animos amplissimi

ordines erga rempub. gerimus, nostra oscitãtia ipsis arma in reipub. uiscera suppeditat. Quid quæso tanta nostra cura, quid tot uigilijs à nobis effectum est, non operæ est commemorare. Ex eo certè, quo omnẽ uim, omnia flagitia facere occuparunt, uix nocturna una dimicatione, eaq; cũ periculo euersionis reip. coniuncta, inermem multitudinis incõditę turbam post duos amplius annos, quod intestinum malum cœpit, cum uestra clade insigni superastis. Clausi trabium uallo, et noctis beneficio caliginosę tuti, nisi occupati fuissent, in equestres, in religionem, in omnes bonos ad cædem destinatos, cum prima aurora erupissent. At uos uicistis: sed ea uictoria præsenti numini magis, quàm uestræ uirtuti adscribenda est: ut mirentur homines militaribus artibus clari, uestram temerariam uerius & inconsultam, quàm circumspectam audaciam uobis tam fœliciter cecidisse: neq; maiorẽ per tenebras cladem fuisse acceptã. An deinceps speratis statum reip. pacatiorem absq; præsidijs? Nullus (credite mihi) hostis grauior est, quàm qui uictus, ademptis semel armis per ignominiam, ad arma iterum consurgat. Habemus eosdem hostes intra muros, cum quibus sexto Id. Decemb. collatis pedibus pugnauimus: sed eo infestiores, eoq; grauiores, quo sint occultiores. Minima eorum pars sunt exules. At ij quos ego metuo magis, sunt, qui intra eosdẽ parietes multa blandimenta dando, nobiscum uiuunt, ad omnem occasionem ulciscendi se intenti. Quare omnino præsidio opus est, & quidẽ intra muros, ne in posterũ ad arma recurratur. Atqui quid è rep. his tẽporibus magis sit ducendum, æstimare libet. Aduersus maleuolorum uim, certè nihil æque ad concordiam & societatem animos conglutinabit. Bonis asylum, facinorosis & concordiæ turbatoribus multiplex terror erit. Quod autem imperium, quæ authoritas senatus olim fuit, iniecto metu restituetur, si in officio durantes in priorem habitum iterũ mãsuescant: Leones uidemus, & re ipsa experimur, & ursos, & si qua sunt his truciora animantia, domari: adeoq; ut naturali posita truculentia, ad humanum conuictum & consuetudinem cicurescant: peneq; insiti ingenij obliuiscantur. sic efferati hi longa tumultuandi licẽtia, nisi perdomiti perpetuo metu, barbara ingenia exuere nequibunt. Leges huc usq; sepultæ, quantum obfuerint ad opulentiam tum publicam tum priuatam, experti sunt ij, qui ex opere manuario numerosam prolem domi alunt, quiq; usuris defraudantur. Valuit uis: quippe quos nullus pœnæ metus coercuit, ij non custodiam, non anquisitionem, non præsidium in quod arrepti, tantisper uincti detinerentur, dum quocunq; modo se redemissent, formidarunt. Emolumenta ditia hinc itaq; ad omnem ordinem prouenient. Iam si quod proprium est huius rei, libeat expendere: ad ciuem sub ius & potestatem uestram redigendum, unum id esse necessarium, in cõfesso erit, extra quod respub. & omnes utriusq; ditionis opes breui aliò delabentur: sed magis in pace quàm in bello extremè opus erit. Portæ foris ab exulibus, intus ab infesta omnis ordinis mortalibus plebe, quamuis tectè obsidentur. Arripiatur quis è nouarũ rerum

authoribus: cōsociemus & arma & animos, ut ab armata multitudine, si ad arma conclametur, nos ferro defendamus: quo præsidio ordines septi, tuti erimus, si armata secessione cœmeterium occupauerint. Præclusis fugæ portis, ad cædem, & supplicium de uobis sumendum uertētur, ne meo quidem capiti parsuri. Vincent illi perleui mehercle momento: quippe & numero & robore uigentium corporum superiores. Captus in hac ipsa urbe ad consimilem ferè modum fuit (sicuti accepi) Gulielmus Mechliniensis, à Lichtenbergana factione & pleraq; nobilitate: cuius tamē potētia quàm plebis minus formidabilis in intestina rabie est. Vt eò armorum non ueniat res, uerùm cum omnia casuum sint incerta, dementiæ est uelle eorum furori stare opportunos, ubi liceat esse securis. Me timor incessit ac horror, quoties mihi in mentem uenit ille dies, quo ad trepidè allatum nuncium excussa epomide, è basilica excitus furēti multitudini ad cratem cœmeterij occurrebam. An quisquā uestrum est, qui nō horreat, quando subit illa trepidatio, cum plebe tota urbe cōcurrente, quisq; auro suo argentoq; signato, facto & infecto consuleret, metu ne opulentiorum ædibus diripiendis imminerēt? Præsidio uerò posito, sacra profanaq; omnia extra metum direptionis stabunt. Non imponent insueta religioni onera: non adigent ad uectigalia pendenda: non libertatem uestram opprimant: neq; quoties subit in mentem, consignatas tabulas armata ui extorquebunt. Porro peditū in urbibus præsidia, ut magnis impensis constant, ita haud perinde firma sunt, atq; arx fossa ualloq; circumducta. Corrumpuntur familiari conuictu hospitū: & cum urbano luxu, perpetuoq; ocio frangantur, contemptui magis q̄ formidini uulgo fiunt: ut si ad manus ex præparato perueniatur, rem in ancipiti pugnæ euentu ponant. E' uestris annalibus mihi narrari memini, hanc urbem ualidissimis mille trecentorum peditum copijs à Dauide munitam, Henricum Niueldium cum parua Montfortiorum Amorsfortiorumq; tumultuaria collecta manu, per portulā intromissum aliquādo oppressisse. Quare rectè iuxtà ac prudenter finitimi principes mihi fecisse uidentur, qui populum sub imperio & ocio conseruaturi, arces & castella ciuitatibus imposuere: quamobrem nullo intestino incendio amburuntur, nullæ factiones ibi flagrant. Pacis ocijq; turbatores arrepti in uincula ducuntur. Illud autem interim uereor, ne taciti, nescio quid difficultatis rem habituram, apud animos uestros auguremini: nec dubito quin iugum inde metuatis, exemplo portæ Catharinianæ ab Edmōdano uallo fossaq; cinctæ territi. Frustra mehercle id metuitis: plebis enim potentia quassata, nemo cōtrà mutiet, tantum abest ut quisquam arma sit sumpturus ad opus impediendum. Eo iam absoluto, mea præsidia deducam, ac uobis tuendum tradam, ne per me libertatis uestræ iura labefactata ullo seculo dicantur. Vtile consilium & necessarium ad tradendam posteris rempub. Quod ni scirem, nunquam hodie ad id uobis persuadendum in concionem prodijssem. Sin quid secus uisum erit, eo uti mini, meq; certiores breui deliberatione facite: ne consultando extrahētes tempus,

tes tempus,& uos,et rempub. in nouas turbas conijciatis. res morã non patitur. Oratio principis sparsos de exulibus patriæ restituendis nũcios non tantum confirmauit, uerumetiam eum factioni inuisum fecit. Nunciabatur super hæc, exemplum ingentis præsidij in Brabantia delineatũ fuisse uisum, opus miræ magnitudinis, turritum, aggere intus, fossa foris circumductum, inexpugnabile: quantum ex picturæ lineamentis colligere poterant ij, qui uiderant ipsum in re præsenti præsidium effigiatũ. Adferebatur & alius rumor, eum cohortes aliquot Benscopiorũ in urbem recepturum fuisse, si cõsilium processisset. Huic trepidationi superuenere ex aula Burgundica literæ ad homines primariæ nobilitatis occultè datæ, ut circumspectè intenteq́; portarum custodias agerent: ne externas equitũ peditum'ue copias in urbem reciperent: ali aliquid inter quosdam aduersus eos, qui tũ primas inter ordines tenerent. Agi item, ut ualido imposito præsidio, opes episcopatus ad Hollandos transferrẽtur. Quare noctu interdiuq́; excubias in portarum murorum stationib. quanta possent solicitudine, teneret. Alijs super alios his nuncijs allatis ordines seriò perculsi, maturè deliberarunt, conueniuntq́;, episcopo postulatum apertè negandum esse: tum enim subibat omnium mentes miserrima ciuitatis conditio, cum sub Dauide porta Cathariniana in Edmondani ditione, ablatis urbi tormẽtis omnibus, & seclusis, foret. Adfuit breui interim conuentui habendo edictus dies, quo principi certũ responderetur. Ibi prius ordines suis in præsulem multis commemoratis officijs, quæ negari non poterant, gratias ei egerunt, quòd urbem incolumem quàm perditam magis cuperet: quem affectum optarent perpetuum. Deinde communem omnium ordinum uoluntatem eò spectare, ut retusa seditione ciuili, mutuam operam consociarent, ne pax parta discinderetur. Verùm consilium de præsidio collocando, aut porta in præsidij formam munienda, planè è repub. non esse: aliunde enim haud plus periculi sibi & ditioni, atq́; inde fore. Nam cum inter duos potẽtissimos monarchas medij, atq́; utrisq́; proinde ad uim opportuni sederent, in procliui futurum (ut sunt omnia humanorum casuum incerta) ut uel ui uel dolo capta arce, in uictoris potestatem, & duram æternamq́; seruitutem peruenirent. Dulcedini libertatis assuetis, morte ipsa iugum esse grauius. Maiores suos memorabili posteris exemplo id expertos, fœlicius excussisse, quàm prudẽtius aggressi fuissent. Simul hic commemorãdo exaggerarunt tyrannidem, quam ea tempestate domi forisq́; exercebant illi, qui tum portam tenerẽt. Iam uerò nullam arcem tam ualidam, tamq́; munitam intra muros condi posse, quam nõ concors ciuium manus expugnarit, etiam si muri eius turresq́; eductæ cœlum cacuminibus pertingerent. Atq́; interim præterire se, ut omnes impensæ illæ siue ex publicæ siue priuatæ forent, in sceleratos ociososq́; milites factæ perirent. Ad hæc, non uidere aduersus quem tantam arcis molem erigi committerent, qui nullum haberent hostem foris, ubi omnia intus ab armis pacata essent. Rebellantem intra muros ciuem ita constrictum teneri, ut facile legibus

ciie legibus debellari posset. Extorrem cõtemptui magis quàm formidini nunc deinceps futurum. Episcopus indignationis cupiditatisq; plenus, dissimulata in præsenti animi ægritudine, concionem dimisit. Cõstituit alia uia singulorum animos explorare separatim, si eo pacto discissa sententiarum concordia, remp. in duas partes diuelleret: ita ipse eam, quæ à se staret, partem armis opibusq; iuuando, miscendoq; omnia, uoto ad extremum potiretur. Callidum profectò consilium, si perinde id uerendum eum atq; inuidiosum ordinibus fecisset. Postridie separatim ordines in curiam ad se aduocati, iubetq; liberè apud se expromere, si pridie alij aliorum inimicitias fortasse ueriti, aut odium, sententiam dissimulassent, num suum postulatum iuberent liberi. Communiter à singulis responsum est, non uideri è repub. esse, libertatem publicam per id adẽptum iri. Stare sententiam, illam uelle retinere, adeoq; armis tueri, quàm diu daretur. Nõ assuetum populum Vltraiectinum ferre iugum: quod ij susciperent, quibus seruili ingenio, excussa libertate in uilia mãcipia degenerare placeret. Spe collocandi itaq; præsidium in præsentia abiecta episcopus, simul consilio in aliud tempus dilato, ira ardens extẽplò Dorestatum se cum præsenti equitatu abripuit. Præterierat interea tempus, quod præsuli ad Suollanorum res inspiciẽdas, Gelriq; querimonias delatas nuper, cognoscendas datum fuerat: quo temporis spacio curis Vltraiectinarum rerum impeditus, & à ualetudine ægra corpore adhuc marcidus, nihil exequi ualuit. Quare Dux ad ordines literas expostulatrices dedit: quibus deludi se ab episcopo grauiter tulit, quòd is diẽ præstitutum, ad deposcendum in pœnam Suollanum, maiestatis reum, nõ seruasset. Si uel contemptum hunc, uel ludibrium præsensisset, sibi iustã materiam ad certamen belli cum Suollanis serendum, esse potuisse: fore breui, ut se nõ segniter (quia ociose ille omnia ageret) ulcisceretur. Ad episcopum in eadem uerba eodem tempore literæ datæ sunt. Metu ille partim, ne quod consilium de legibus fœderis occultè agitabatur, temerè turbaretur, partim studio auertendi à Trãsiselanis belli statim perpulsus, per literas ab ordinibus contendit, ut per legatos ad Ducem excusata ualetudine, extrahendi negotij in Transiselanis spacium impetrarent, (sperabat enim fœdus & amicitiam talibus conditionibus interea coituram, ut fraus Suollanorum quælibet, quamuis capitalis, et turbarum satores, in illis, noxę uenia concessa, continerentur) se primo quoq; tẽpore, cum per ualetudinem liceret, omnia cum fide præstaturum. Suscepta legatione Vltraiectini Arenacum, ueriti præcipitem Ducis iram, extemplò petunt. In locum, nulla mora, colloquio destinatum ubi sunt admissi legati, auditis grauibus Gelrorum principis de episcopo longa oratione querimonijs, multa blandimenta dando extenuare negligentiã adorti sunt. Mortalium nulli non clarum esse, quàm periculoso morbo, ad desperatam propè ualetudinem, continuò laborasset. Multa cõsilijs destinatis sæpe interuenire, per quæ, uelit nolit, etiam cordatissimus quisq; uanus habeatur. Nec ipsum Ducẽ diffiteri, fatalem necessitatem ineuitabilem esse;

bilem esse: cui repugnare perinde esset, ac si quis cum Deo pugnare contenderet. Argumento uel illud esse, nihil ab Vltraiectino præsule per cõtemptum (ut ipse interpretaretur) omissum, quod præter inuiolatam hactenus amicitiam, nunc pacem etiam & societatẽ cum eo perpetuus iungere cuperet: id quod propediem fore confideret. Comperendinãdam itaq; se petere Suollanorum controuersiam, ne quid animo iraq; extimulante, temerè ante congressum cum episcopo tẽtaretur. Legatione benigniter audita, Casuũ humanorũ et uarietatis (inquit Dux) memor sum, ut inter calicem & labra fortunæ uis suam tyrannidem sæpe exerceat. Et mihi multa sæpenumerò animo uoluenti, certoq; destinanti, præter cõsilium secus cadunt, quàm inducta fuerunt. Adeò diuina uis omnia pro suo arbitrio temperat, uersatq;. Sed et fœderis adiungendi, quæ conscribuntur leges, sincerum pectus episcopi mihi possent coarguere, si ex animo, id quod is simulat, & uere ageret. Nunc qu a aliud contẽptu mei committitur, quod nõdum in lucem editũ, per fidos amicos mihi subo leuit: cupiditate ulciscendi me, breuiter ita me explebo, ut ipsi doleat, alieno magis consilio credidisse, quàm pactam fidem religiose non seruasse. Responsum hoc referte, ne speret fore, ut in gratiam Vltraiectinorum, regis'ue Galliarum, ipsiusq; adeò Imperatoris, unquam à uindictæ cõsilio deducar: quando prior ludibrium (quod grauius accipio, quàm si hostilia arma intulisset) me suum fecit. Neq; hic dicam quid sit, quod animum meum tantopere offendat: semetipse breui prodet. Cum nihil pacati legati exorarent, metu ãnxij, ne bellũ in Suollanos ex subita ira renouatum præcipitaret, obtestando obsecrãdoq; tantum exorarunt, ne quid hostile prius moueret, quàm fœderis leges, quas in horas ingenti pacis firmæ ac societatis spe expectabant, scripto traderentur. Quæ si displicerent, non deprecaturos amplius, quod pœnæ ocia urbs trans Iselam mereretur. Mora ad instruendũ bellum ægrè in hunc modum impetrata, legati domum reuertũtur. Cæterum quid'nam Duci tantam indignationem mouit, ut fœdere nondum perpetrat , uix paucos dies cõcesserit, quo minus illico bellum appararet, ac statim omnẽ agrum Suollanum immissis copijs infestum redderet, haud obscuris tum cõiecturis colligebatur. Longe princeps in urbe, cùm secessionum temporib. tum hoc anno, à quo ciuiles discordiæ intermissæ fuerãt, amicorum suorum factio erat. Hi ad potentiam domi suam contra pulsos inimicos confirmandam pro uiribus sedulò id annitebantur, ut cõciliato iunctoq; cum episcopo per fœderis conditiones Duce, spes omnis reditus ijs in ciuitatem incideretur. Et Gelrus ad suas suorumq; opes stabiliendas his occasionibus opportunum ratus, ueteri odio, ob ignominiam, qua amicos suos affecerãt, exulum principes patria arcere conabatur. Hac uia haud dubiè sperans, se adiuuãtibus ordinibus omnibus, qui sui erant, propediem in possessionẽ superæ inferæq; ditionis æternam peruenturũ. Sed postquàm fama de exulibus sistendis, multaq; alia signa, quibus eos palàm in urbem reducere deprehendebatur, serpere occœpere: quia societatis pa-

tatis pactum,quod paucorum sententia breui coiret,certò aboleretur:et suæ item factioni exilia & direptiones perpetiendæ uicissim forent, indignationis plenus,furorisq;,consiliũ præceps ad omnia armorũ strepitu in Transiselanis miscenda extemplò uertit:ea ratione præsulis Vltraiectini consilium de rebus nouandis,impediturus.Et colloquia crebra cũ Florentio Burenorũ Comite, speciem alienati à se animi et occultę fraudis præbebāt.Sed nihil animo eius ægrius fuit,atq; id quod ad ordines deponendo præsidio,& porta in præsidij formā munienda retulisset: quæ res non ad sanciendam societatem,sed hostilem existimationē spectabat.Horum omnium internuncij ad Gelrum præpotens Vltraiectina factio,quia rebus suis metuebat,erat.Quare Suollani,ob suspectā legationis fidem,cum præsule agunt,ut è suo consilio legatos ad Gelrum mittat:à quibus is amicitiæ cũ episcopo admonitus, æqui aliquid concederet.Sed ne hi quidem benignius quàm superiores respōsum retulerunt.Vertit se inter hæc à Suollanorum cōtrouersia ad exulum causam disceptandam episcopus:quorum indefessa instantia ad postremum uictus,literas ad ordines Vltraiectinos in hæc fermè uerba dedit·Iam pridē cum uicinis oppidis expostulādo,quod exules suos tutarentur mœnibus se defatigari. Responderi sibi quasi ore uno ab omnibus, iudicia & leges in suis rebuspub.uigere.Exules indies queri,quòd indicta causa per summā ignominiam solum uertere subacti essent·Optare,neq; recusasse unquam,causam iudicio incorrupto agitari:nullum suppliciũ se abnuere,nisi bonam ac iustam probent·Constituisse se aliquando finire certamen,ne perpetuò sinister rumor de exulum iniuria sparsus,suũ Vltraiectinorũq; nomen apud uicinos populos inuidiosum redderet· Ob id accersiuisse se è populo Transiselano,coram quibus, quantum cōtrouersiæ esset, finiretur: ut exules aliquādo desisterēt passim occlamare,se falso crimine insontes opprimi. Statuit simul Vltraiectinis diē, quo ad indictum iudicium Vuicam conuenirent. Misit & circa uicinos populos literas cum publica fide ad XXIIII. dies, ut quantum exulum usquā Vltraiectinorum esset,decimo quarto Calend.Augusti Vuicæ ad sistēdum adessent.Acciuit ad edictum diem ad causarum cognitionem exercendam simul & Transiselanos.Conueniunt lętitia immodica illico effusi exules frequentes,ut uicisse eos iam crederes, antequam in ius peruētum esset:triumphare ante uictoriam:exultare insolenter.inimicis absentibus paria exilia minari, sibi gloriā promittere: qui lege de se lata dudũ antiquata,principis humeris in patriam iam iam reportarentur.Episcopus ut ad dies aliquot belli à Gelro Suollanos ociosos redderet,liberum ei arbitrium scribendi, quas uellet fœderis conditiones, per eos quibus hoc negotij ab initio datum fuerat,permisit. Nihil ille cunctatus, haud grauatè suscepit:ac breui eas à se subscriptas per fidum quendam hominem consiliorum utriusq; participem,ad episcopum transmisit.Æternę „ autem Gelrorũ Ducum cum episcopis populoq; Vltraiectino societatis leges hæ fuerunt. NIMIS hactenus diuersis temporum difficultatibus ciuita-

bus ciuitates Vltraiectinæ ditionis cum Gelris principibus, per episcoporum creationes ad odium usq; penè immortale conflictati sunt: parũ nanq; ex utriusq; regni re habitæ credebantur. Cardines enim illorum ita se contingunt, ut in mercimonijs exercendis & permutandis, neutrũ penè alterius amicitia carere possit. Quod cum hactenus cæca certatim ulciscendi se rabie non sit animaduersum, grauia inter se populatis incẽsisq; agris bella gessere: quib. uictor ac uictus iuxtà gloriari potuit. Quare uotis omnibus precandum, ut ea in hostes nostros DEVS deinceps auertat. Itaq; ut aliquãdo duo regna in corpus unius populi coalescant, placuit in posterum cauere, ne eædem pestes ambos principes amplius bello committant: cui quo uia præcludatur, uiri his regnis consultissimi iussu principum leges amicitiæ æternas, ditionibus tum utiles tum necessarias, in hanc formam conscripsere. Ne deinceps à religione Vltraiectina in interregno ad comitia episcopia Canonicorũ sodalitia in suffragia mittantur, nisi Gelrorum Ducis placito iussu'ue: simul et illius posterorum, qui perpetua serie in eum principatũ successuri sunt. Manebit, quoad uiuat, interim Henrico Bauaro & Palatino suus episcopatus integer & incolumis. Quo mortuo, sortietur demum hoc fœdus ius suum. Verùm id ut stabile sit ac firmum, & auspicio aliquo sanciatur: statim q; præsenti numine religiose fides futuræ amicitiæ data erit, Vltraiectinus collegã, quem Gelrus ei dicturus est, quiq; defuncto in functionẽ succedat, asciscet. Dux in totum à rerum Vltraiectinarum administratione abstinebit: easq; præsuli suo regendas relinquet. Et quo fausta hæc semper auspicataq; sint, fœdus percutient, quo domi ac belli in rebus gerẽdis socij sint: benemeritis amici: hostes, hostilia inferentibus. Neuter absq; cõsilio alterius res moliatur. Deniq; communiter bellum parent: duo in unum populum coalescant. Placet hoc quoq; in eodem fœdere exprimi: si horum alterutri princeps populus'ue alijs bellum indixerit, facere'ue occuparit, aut rebus ablatis prior lacessiuerit, ut prius inter se maturè cõsulant, quàm bello arma repetendis rebus, quamuis pia ac iusta contrà induantur. Stultum est in discrimen cæcis oculis ruere, quod consultando disceptandoq; auertere liceat. Sin minus ab armis quietis esse detur, ut ui subactis ferro iniuria sit propulsanda, tum demum bellum cõsociatis animis communiter parent. Neuter agros, uillas, fundos, uicos alterius, uectigali stipendio insolenter imposito, aut onere ullo infestato. Liberis populis suæ leges ac iura maiorum integra seruãtor: & ipsi illi quasi sub uno principe in rerum commercijs habendis tutò ultro citroq; cõmeanto. Neuter alterius exulibus domum hospitium'ue tanquam asylum aperito. Multo uerò ei minus, qui alteri damnum dederit, publica fides danda erit: nisi se sistendum lubentem, & ad dicendam causam offerat. Sed ne tum quidem nisi principis sui permissu, publicam ei fidem faciendam esse. Postquam aũt leges hæ ijs datæ fuerunt, qui huc operã omnem ab episcopo ponebant, haud negarunt utiles esse illas quidem, sed uideri grauiores, quàm quæ ad seuerũ unguẽ ita seruari possent. Responsum

ſponſum ab alijs eſt: quamuis in ſyluam quandam rudem ita eſſent con
iectæ, principum tamen arbitrio alia poſſe mutari, eradi alia quæ uiderē-
tur, leniri itē quæ cenſerent. Quare illico in hanc mutatū formā fœdus,
» mitigatumq́ fuit. Comitijs cauſa creandi epiſcopi in ſuffragiorū ſor-
» tes, ſucceſſionem'ue per translationē, aut collegam, aui deniq; ullā aliam
» functionis huius ſuſcipiendæ formam, nemo petitor deinceps candida-
» tus'ue ueniet, niſi quē Ducis calculus iuſſerit. Reſtituet ille uiciſſim Gro-
» ningam, ſatrapiam Druentonum, Couerdiam, Diepenheimum, & quā
» tum agrorum urbi eccleſiæq́ Vltraiectinæ ademit, deductis præſidijs
» poſſeſſione cedet. Secundū hæc, fœderis præſenti glutino uterq; prin-
» ceps, & amborum populi ita alteris cōiungentur, ut ſi alterutri arma ali
» unde inferantur, res'ue auferantur, prius ipſi cauſam in conſilium com-
» mune relatam diſceptent, quàm bellum contrà parent: ſi hoc pacto con
» trouerſia citra certamē componi poſſit. Sin ea uia bellū diſcuti nequeat,
» tum demum arma parent, bellum communibus animis ſuſceptum com
» muni ſumptu gerant. Populis iura ſua patria integra ſeruantor: ut neq;
» maiorū inſtituta, neq; conſuetudines domeſticæ labefactentur. Neuter
» alterius populo oneribus ferendis, grauis eſto: ut è gemina gēte unus po
» pulus cōfletur. Venditionibus, emptionibusq́ rerum mutua mercimo-
» nia exercebunt. Neuter alterius hoſtes, ob datum damnum, fide tutabi-
» tur, niſi iudicio ad cauſam dicendam, uoluntarius ſiſti cupiat: ac ne tum
» quidem fide adiuuandus erit, niſi placito alterius. Si per errorē inter fœ
» dere iunctos animos (ut temerè multa ſolent uinculum humanæ ſocieta
» tis incerta diſſoluere) ęmulationis ſtudium diſſidium'ue inciderit, tene-
» bitur hoc in fœdere, ut cura reconciliandi eos in gratiā, ij qui genere &
» ſanguine proximi ſunt, diſceptatores ſumantur. Tranſmittūtur hę ſo
cietatis leges per ſecretioris cōſilij internunciū ad epiſcopū, cū huiuſmo-
di uerbis, ut liberū arbitriū ei & poteſtas, quæ uideretur, mutādi rejciē-
diq́ foret permiſſum. Haud cūctanter ille, acceptis ijs reſpōdit benignè,
paululū ſpacij ad relegendū requiri: quare breui ſe omnia cū fide remiſ-
ſurū, quæ ad perpetuæ amicitiæ iura iungēda faceret. Exemit ea res pau-
cos dies, cū per internunciū morā excuſaret, & curas quotidianas, quib.
indies alijs ſuper alias obrueretur, ut uix fœderis cōcepti cōditiones per-
legēdi facultas fuiſſet. Perlegiſſe tamē eas raptim cū magna uoluptate: ut
animū ſibi fecerint, haud difficulter inter ipſos conuenturū. Sūma ad ul-
timū literarū fuit, uelle ſe cōſultationē de toto negotio integrā ad fratrē
ſuū Bauarorū Ducem & Palatinū rejcere. Ad quod cum tēpus ſumen
dū foret, ne ex cōpoſito ſe extrahi exiſtimaret. Cæterū benignā hanc pol
licitationē tum demum Dux ludibriū eſſe (id quod è fama nuper iacta-
ta, ominatus fuerat) re ipſa deprehēdit: nihil tamen per iram impotenter
ſtatim molitus eſt. Obliteratū inde deſperata concordia totum negotiū
fuit: ſiue quod perpetuæ ignominiæ epiſcopū per eā ſeruitutē puderet:
ſiue quod Ducis pertinaci ferocia in ſociā urbem Suollanam tactus, a-
nimo ab eo alienaretur: ſiue, quod magis crediderim, detecto pridē con
ſilio, in

filio, in spem firmioris paciscendæ cum Burgundis societatis à Florētio adductus esset: id quod breui pòst exitus coarguit: utrinque certè de pactione deinceps est supersessum. Exulum capita Vuicam iam conuenerāt. Hi ne cœpta causa segniter procederet, per Comitem Florentium secretò episcopum submonent, ut Vltraiectinā factionē ad obseruandū iudicij diem edictum adigeret: nisi causa cadere uellent. Fecit id ille haud grauatè: tametsi per inimicos, quorum aula principis referta erat, uix tutò ac sine arbitris id fieri poterat. Quibus submotis, eum edocuit, ne pateretur, quod procliue esset, sibi speciosis uerbis imponi. Vltraiectinos homines esse desertos, haud dubie cōsutis dolis & cauillis lusuros, ne in mala causa uadimonium obirent. Perspicere alterutrum sibi uictis necessariò faciundum esse: aut pulsos per inuidiam & uim in urbem recipere oportere: uel clausis & ipsi & exulibus statim portis, bellū parandū. Nosse se factionis sæuitudinem, quæ armorum fiduciam contra principes in opibus semper habeat. quæ tamen tantæ non essent, ut belli euentū in paucos menses traherent. Iam aliquando moderatū decere episcopū esse memorem, per quos uiros huius functionis fastigium, quibus eorum occlamantibus, qui nunc rempub. gererent, ipsi esset partū. Dedecorosum, ingratum appellari: nec iuuare nunc, cum sua opera & ope seruare illos posset. Res lætas præsenti fortunæ statu contentas, aduersas uerò & iacentes fidem postulare: neque promitti uerbis tantum, uerùm rebus ipsis exhiberi uelle. Vt iam de ipso nihil essent meriti, pro quo illi gratiā repeterent: uel illud subiret, in tanta gloria & opibus res Vltraiectinas eos tot annos administrasse, quanta neminem alium antè. Excelsos semper uiros pro exhaustis pro patria laboribus ingratitudinis præmium summū ferre. Populum, ubi armatus ad uim euadit, nō discernere inter amicum & hostem. Eum hostem habere, qui præclare de repub. sit meritus: contrà prouehere incendia & regnorum pestes, homines nobiles & factiosos, per quos popularis administratio subuertatur. Quare urbes quasdam prudenter ac laudatè institutas, optimates à gubernaculo repulisse, ueritas ne firmatis opibus patriam in seruitutē pertraherent. Innatam esse ijs qui plurimum ualent, ad maiora semper aspirandi cupidinem: adeò ut affectibus & prauæ imperandi libidini moderari nequeant. Athenienses has ob causas olim, & Lacedæmonios, primæ nobilitatis homines in rebus pub. testulis pepulisse: non ut ob admissa flagitia de illis supplicium sumerent, sed ne opprimere ualentibus, copia in patriam peccandi aliquando foret. Habuisse eos tanquam oraculū in memoria uocē Solonis, quæ extat contra Pisistrati tyrannidē. Per summos uiros urbs corruit: ipse aūt populus uidens, at inscius in seruitutē cecidit. His à Burensi præsul præsentis periculi, & beneficiorū admonitus, consilium quod antè cum Comite cœperat, seriò persequi constituit: omnia uerisimilia reputans, unde primi motus essent coorti, quibus de causis, per quos homines. Quales uiri essent, quos exules fecisset: quis præsens urbis status, quis olim fuisset: non potuit animo certum turbatæ per tot

bonorum exilia, reipub. finem prospicere. Mittit Vltraiectum ad ordines per nuncium literas in hæc uerba·Quod uestri legati pro socijs Trãsiselanis sedulam operam apud Gelrum nauarunt, ipsorũ uerbis habeo gratiam: & illi plenius referent, cum se offeret uicissim remetiendi occasio. Nam quamuis in legatione nihil effectum est, aut certè parũ: spes est tamen breui fore, ut in gratiam reconcilientur, ne nostra socordia extrahi se querantur. Restituta iam ualitudine pro me sedulò id annitar, ut pace domi forisq; facta, res nostræ in magna gloria & opibus floreant. Verùm quàm diu studium nostrũ exules spe turbandi omnia aliò trahunt, non uideo quî consilium meum rectè instituam. Qua de causa stat sententia (ut nuper ad uos scripsi) quantum potest, certamen finire, eiusq; cognitionem legatis Transiselanis deferre. Tria autem cum sint exulũ genera præcipuè, quæ huc cẽsentur: horum primi fuerũt Euerardus Soudenbalchus, & Godefridus Vordius Hẽrici filius: quorum causæ quia ante episcopatus mei inaugurationem cœpere, in tabulas separatim cõiectæ ad me mittantur. Secundum genus est ex eorum grege, qui postrema seditione ab urbis præfectis pulsi sunt. Postremum autem, qui ab initio tumultus ciuilis à senatu uel exules facti sunt, uel peregrinationis ergò relegati ad tempus fuerunt. Actiones itaq; horum in suas quasq; classes congestas, commissas noxas, causasq; sonticas, ob quas anquisiti sint & damnati, excutiendas ante iudicij diem publicè exhibete. Cæterũ de iudicio edicto die in præsenti nihil arbitror monendum esse: quem non minus obseruaturos uos scio, quàm illi seruabunt, quorum causa indictus est. Missus extemplò Vuicam est criminationũ index à senatu. Tenebat factionis animos præsaga in sinistram partem rerum, tacita solicitudo: ne per speciem dicendi iuris, exulum externorumq; auxiliorum robore instructus urbi immineret. Anni solstitialis tempus tum lætius agebatur, quo ludi solennes ubiq; gentium ad recreandos mortaliũ animos ob pestilentissimi sideris exortum fieri solent. Indictum Vuicæ sagittariorum spectaculum è more est. Quod ut clarius expectatiusq; foret, ad id certamen ludicrum honorificè inuitarunt, episcopum & Florentium Comitem, eorumq; pleramq; nobilitatem populus Vuicanus. Episcopus iam bona corporis habitudine factus, uolens uisendæ fabulæ, quæ è finitimis uicis huc excitorum oculos detineret, aliquod specimẽ repræsentare, familiam omnem singulis tunicis donauit. In his symbolum totius historiæ, quam in suo episcopatu ediderat, mirè aptum, intexi ad ludorum statum diem, iussit. Erat id autem huiusmodi· Cauea aurato filo dextræ manicæ intertexta, leonem hiatu linguam terribili exerentem ita inclusum referebat, ut unguib. insertis clathros refringere, & quasi diu coercita ira, fractis claustris erumpere cuperet. Intellexit factio quid symbolica pictura significabat: eam affirmare scilicet, principem diu sedisse quasi conclusum domi: arbitriumq; administrandi, ut libitum esset, ditionem, paucorum potentiæ permisisse. Quare se clam, multa eos perperam tuendæ stabiliendæq; dominationis causa ex libidine magis quàm

æquo &

æquo & iure perpetrasse: quæ obliterare ipse collecto rursum uirium robore nunc aggrederetur. Cæterum in hoc certamine ludicro deiectę uolucris palma penes episcopum fuit. Populo Vulcano exuberante gaudio luxurianti, magnifica congiaria dedit: dataq́ uicissim sunt dona illi honoraria non minus ampla, ad serię in imperium augurationis simulacrum. Missa illi sunt item ab Vltraiectinis ordinibus, palmam ad ostentationem opum suarum usq́, magnificè gratulantibus, singula laudatissimi uini plaustra. Accepit ægrè interim Gelrus, uerbis se specie amplis, (quod ad fœdus) ludi: sibiq́ re uera nihil aliud quàm uerba data. Qua de causa ijs ipsis statim diebus literas ad ordines dedit, quibus infestè de perfidia episcopi & uanitate conquestus est. Omnem nauatam impigrè utrinq́ operam in uentos abijsse. spem superesse nullam populos ac ditiones fœdere consociandi, ad quam multorũ animi erecti fuissent: ut miraretur, ausos fuisse quosdam, quibus non propius eius ingenium esset perspectum, tanta fiducia indubitatam firmandæ societatis expectationem affirmare. Edoctum se ab amicis fidei exploratæ, in eo rem uerti, ut consilio unius Florentij fide mutata, ad Burgundionum uires inclinaretur: cuius societatis lenocinio & se & Vltraiectinũ populum apertè prodi. Nihil fidi enim illi genti esse: agere, ut præsule conciliato, infida societate eum suo regno aliquando exuãt: & ueteri inde actione renouata, cõualescẽtibusq́ nimis opibus se bello adoriantur. Hoc sibi solennia uelle ludorum sagittariorum illa spectacula: hoc benignam ad id certamen & honorificam inuitationem, & comessationes perpetuas principum Dorestati. Editurum se breui exemplum, quo sibi eam rem dolere testaretur. Accersuntur confestim Vltraiectum inter episcopum & Gelrum disceptatores, quos horum omnium quæ occultè transacta ferebantur, imprudentes esse ignarosq́ liquebat. Lectis hi literis amentia non simplici perculsi, haud ualuerunt induci, ut crederent tantam inconstantiã in principẽ uirum incidere potuisse: rati nimis religiosè pactam fidẽ, plus apud episcopũ ualuisse, quàm ut ullis promissis aliò flecteretur. Maturant hi unà cum Gelri literis properè Dorestatum, nouam societatem, si nondum coisset, auersuri, perplexi inter spem & metum. Episcopus audito, quæ suspicio per congressum & dierum aliquot solennes conuiuationes cum Florentio, coorta Duci esset: præcipitem eius iram nonnihil ueritus, in præsentia ita se purgauit disceptatoribus, ne clam id Gelro haberent. Quòd Dux (inquit) ob familiare colloquiũ, ob unum item aut alterum congressum cum Burensi, sinistrè suspicetur, equidem prohibere non possum: ut nec ipse, quoties mihi plusquàm domestica ipsius colloquia cum pleraq́ nobilitate Vltraiectina, multo iustius in suspicionem rapere libeat. Decubui ad desperatam propè ualetudinem annũ & plus eò inualidus ac æger: quo tempore cum rebus tantum medicis uacarem, non admisi impendiò officiosiores in uisendo amicos. Vicinus ubi audiuit bona me habitudine nuper factum, cursu properè huc contendit, salutem gratulatum. Moti officio ibi humani Comitis Vulcani,

cum pileo donatū ad ludos anniuerſarios inuitarūt. Venit, abſumpſitq; nobiſcum in publico gaudio aliquot dies. Quid quæſo eſt quod ille hic criminetur? Si ſtatim cum in hanc regionem deſcenderē, ob locorū affinitatem, ſocietatem cum eo iunxiſſem, credo probaſſet Carolus meum cōſilium: quia utile fuiſſet & mihi, & Vltraiectinæ genti. Ecquę tandē inuidia eſt, cur mare cœlo miſcet, quod aliquot dies exhilarādis animis unà dedimus? Nec ipſe tam ſuperbus eſſet, aut inhumanus, quin rogatus benignè, lubens ad cōſimiles ludos adueniret. Nec mihi ſtomachum ipſe conciret: aut faciendi fœderis cum alio, exoleto priori, ſuſpicionem pareret, ſicubi cum hoc ipſo, aut alio colloquia clam publicè ue ſeruiſſet. Sententiam non uerti (ne fingat) neq; dum uertere cōſtitui, niſi qua ſpes me fallat. Tantum à me obuiando duci præſtatum eſt, ut ultrà nihil poſſit. Quid ſi (ut cogitationib. humanis multa interuenire poſſunt) ad aliam ſocietatem animum adieciſſem, num acceptam iniuriā queri potuiſſet, cum dextris nondum datis, conceptæ ſolū ſocietatis leges fuiſſent? Nūc id reſpondi modo, cauſam me integram ad fratrem reiecturum. Quid ſi is diſſuadeat? quid ſi ad firmiores opes exhortetur? Certè ne tum quidē quod indignetur, erit. Spacio, addidi, ad conſultandā rē, opus eſſe. Cur igitur dilationē indignè fert? cur per morā ſibi dolū necti ſuſpicatur: ac nō ſuſpicatur ſolū, ſed etiam palàm affirmat: cū argumentis probabilib. uanitatis conuincatur? Agè diſpiciamus quàm abſurde id metuit, cuius liceat eſſe ſecuro. Cum adeſſet hic Comes, grauiter cum eo expoſtulaui de accepta iniuria à Burgundis: qui in me, ut aduerſus apertum hoſtem, animo feroci eſſent: niſi quod bellum non nunciarent. Non deeſſe animum repetendi uindicandiq; cōſerta, occupata, manu, ſi perinde domeſticæ opes paterentur. Hæc fuit per eos ferè dies noſtra conſultatio: quibus ut nimis credulus aſſentatorum quorundam uerbis, de nouo ſanciendo fœdere cum Burenſi tempus me abſumpſiſſe credit. Id ſolum, ubi me expurgauerim, de ipſo addam interim: ne uerbis ſpecie blandis quorundam prior perfidus coarguatur: nec à me illi addetur prius fides, quàm ubi nihil commiſſum erit. Expurgatio extemplò ad Gelrum, ſed uerbis mollioribus relata, eius præferocem iram mitigauit aliquātum. Eadem & Vltraiectinos in ſpem cœptæ ſocietatis certiorem erexit. Mittuntur ſub hæc Amorfortiam ab epiſcopo literę ad ſenatum, ne grauarentur ad IIII. Non. Auguſt. Vuicam legatos mittere, qui cum frequentiori Trāſiſelanarum ciuitatum concilio exulum cauſas iudicio cognoſcerent: ad ipſos ut integros iudices prouocationem factam eſſe. Habitus & Vltraiecti circa VI. Cal. Aug. à Conſulibus de legatis Doreſtatum mittendis ſenatus eſt. Dictæ à multis ſententiæ, bis per omnia (ut dici ſolet) uariarunt. Cenſuerunt multi criminationes ſcripto per nuncium ad cōcilium mittendas: quo manſuetè epiſcopi imperio obedirent. Contrà alij, omnino nihil uel reſpondendum, uel nullam mittēdam legationem, præter exemplum tabularum, quibus præſul in perpetuū illos exules initio tumultuum inteſtinorum eſſe iuſſiſſet. Media inter has & æquior ſentētia obtinuit:

obtinuit: quando illi populi iudicio, approbāte senatu & episcopo, damnati essent, turpe nunc fore, si cum postulentur, fugiendo iudiciū, desertæ causæ rei conuincerentur. Censere ex omnibus ordinibus legandos eos esse ad conuentum, qui per totum trienniū ciuilibus rebus & interfuissent, et præfuissent: qui acta omnia memoriter tenerēt. Hi cōmunem causam præsentes & scripto et oratione tuerētur: neu discederēt, (modo à qui tutos esse liceret) priusq̄ diiudicatum foret. Superuenere in consiliū literæ ab episcopo datæ, quibus cōtendebatur, ut quoniam scripto aduersarijs fieri non posset satis, ex equestri nobilitate communi omnium nomine mitterent, qui iudicio exulibus opponerentur. Facto senatuscō sulto legati nominantur Ioannes Vuluenus Cos. & Æmilius Vutenengus: minus, q̄ reliqui, ciuilibus secessionibus nobiles. Voluit autem episcopus ex eo ordine huiusmodi mitti, qui uel breuem, uel nullum magistratum per id tempus gessissent: quos ante oculos uersantes obtueri, minus exulibus doleret, quàm principes ciuitatis, à quibus curia, foro, & patria pulsi essent. Exules cognito legatorum aduētu, in forum toto oppido undiq̄ confluunt, ac nisi iuris gentium religione ictī fuissent, uix à pulsando eos temperarant. Legati apertum discrimē protestati, traditis scripto actionibus, domum reuertuntur. Veritus episcopus ne (ut fama ferebat) post legatorum discessum, Vltraiectini temerè ad res nouas auerterentur: trepidè ad ordines literas dat, in hanc sententiam: Audiuisse passim spargi rumores, sibi in animo esse, exules reducere: quod cum fictum esset ac uanum, imò ne cogitasset quidem, allatum ad se fuisse, ipsos consultare de auxilijs equitum accersendis. Velle se scire, num quid ueri haberet, quod ferretur. Responsum ab ordinibus episcopo per eius præsides: id ipsum pari ratione commentum, ad ipsum delatum fuisse, qua multa indies in sui odium ab inimicis persuaderentur: neq̄ in consilio unquam propositum, neq̄ mortalium ulli id inmentem descendisse. Egerat iam antea cum Florentio, secreto colloquio, de equitum auxilijs mittendis, cum peteret. Mittit statim ad eum literas, ut partem equitatus sui in destinatum locum inter Vuicam et Vltraiectum Cal. August. præmitteret: cum quibus & suis iunctis armatus, ex improuiso ordinib. urbem ingressus superueniret. Vetus consuetudo genti Vltraiectinæ ad eum diem usq̄ durarat, ut princeps in urbem uēturus, ordines, præmissis cum armis culinarijs, coquis, aduentus sui certiores faceret: ad cuius ingressum ter signum tintinabulo, cui ab eo nomen factum erat, honorifice dabatur. Ministeria autem ita nunc præ se uehiculis in ciuitatem misit, ut eorum propè tergo cum equitatu hæreret: essetq̄ iam ad portā prius, quàm aduenire nūciaretur. Detectus fuit occultus episcopi aductus, casu magis quàm destinato cuiusquam cōsilio. Accidit fortè, quod cum equites è ripa Culenburgana Leccam in citeriorem ripam transportarentur, in ijsdem pontonibus Culenburgani nominis unus & alter simul traijcerent. Ab his rogati, quò iter haberent, cū nusquā essent bella: Vesperi, responderunt, Vltraiecti cultros nostros escarios stringemus.
 ducentos

ducentos præterea equites, qui e uestigio sequentur, adhuc operimur, et quingentos pedites. Vox ea non excidit surdis. Hi enim, dum loco constituto episcopū illi præstolantur, in urbē anteuertentes, quid uidissent, audissentq́ ad Coss. trepidè deferunt. Huic nuncio superuenit & alius è consilio principis missus: qui accuratè Coss. mādabat, si se suosq́ & rempub. seruatam uellent, intentè portas præsidijs circà dispositis custodirent: ne'ue plus equitum in urbem admitterēt, quàm quibus pares se futuros existimarent, si ad uim res spectare occiperet. Peruenerat iam episcopus cum domestico equitatu ad eum fermè locum, ubi externa auxilia syluoso salicto ob umbræ opacum frigus, stabant: (anni tempus calidissimum agebatur) hi defluentibus frameis quasi ex insidijs coorti, ad serij concursus simulacrum infestè admissis equis episcopo occurrunt. Quibus ille conspectis, obuiam processit: inde subuectis iterum alij frameis, infestum cursum effusumq́ illico cohibentes, equos circūagunt. Ibi inter equites salutatione ab equis facta, pergunt iter ad urbem facere. Factio his nuncijs alio super alium allatis trepida, uix credēs principem cum tot armatis ad urbem accedere, exploratum unum emittit, quantas equitum turmas secum adduceret: simul quàm procul à ciuitate adhuc abesset. Ipsi interim, inuito Cōsule, atq́ etiam obsistente ne fieret, (lāguidus enim adhuc & extremè macilētus, pallidusq́ à diuturno morbo in publicum protrahebatur) ingressis commodum coquis episcopo portas claudunt. Sagittariorū sodalitium armatum ad forum Palatinū occupandum edicto tumultuose conuocatur: sed tumultuosius habetur senatus. Fit senatusconsultum, mittendos legatos obuiam de auxilijs dimittendis: non esse è rep. ueterum nomini Vltraiectino hostiūm equitatum portis recipere. Redit inter hęc speculator exploratum emissus: nūciatq́ principē cum ualido equitū præsidio, sed incerto numero urbi appropinquare. Obuiam legati Ioānes Huchtenbrochus & Adamus Diemenus à senatu dicti, principi circa Vechten pagum, mille circiter passuum ab urbe procedunt. Substiterat ibi horā in equo, postquàm clausas portas accepisset. Altius ibi Diemenus homo disertus orationem orsus, ostendit qua uia, quaq́ ratione in episcopatū uenisset: competitoribus eum omnibus præpositum. Quam ob causam Burgundiones infestos multis in controuersijs (ut ipse sciret) palàm populo Vltraiectino fuisse, et hostiles spiritus per eos annos in se gessisse. Hos iam secum eum adducere: cum ordines id sedulò hactenus annixi essent, ut nullius egentes, pacem domi, nullum bellum foris haberent. Aperiri uiam hac inusitata intrādi specie ad bellum. In illa multa esse, quæ hostilia præ se ferrēt: subitarium, ac non multo antè nunciatum, sed furtiuum accessum cōtra ueterum episcoporum morem: externa equitum auxilia, pedestres, quæ adhuc expectarentur, copias: equitum item turmas. Senatum, optimates, adeoq́ omnem religionem orare, ut missis auxilijs, cum suis urbem equitibus introeat, & cum præfectis: (nam hos paulo antè Vuicam ab domo accitos secum proficisci iusserat) omnis ordinis mortales paratos

pro eo

pro eo fortunas ponere, & uitæ discrimen subire. Super hæc si corpori suo quid timeret, uelle eos pedites, qui urbi præsidio nuper impositi essent, sacramento ipsi obstringere, ut fideles & obedie͂tes ad quoduis imperium & officium exequendum essent. Veniret iam saltem in mentem, ut omnes boni per omnia sine rebellione eius imperio obedientes se præstitissent: quos immerentes hac fraude, & omnem agrum ditionis Vltraiectinę bello infestum posset reddere. Si ne hoc quidem exorari daretur, uel equitum numerum ederet, ut esset quod ad consilium referrent. Episcopus obtutu in Ioannem Huchtenbrochum paulisper fixo, obticuit: post paululum ab equo, Numerus equitum, si uacuum est, oculis perlustrate, inquit, quantus sit. Audio uestras portas mihi clausas, utcunq; id uobis cedat: nec decreui nisi his copijs armatus in urbem uenire. Vos retro redite, atq; ad senatum referte, (quoniã hic dies festus habetur, quãobrem à largioribus poculis temulentis parum mentes co͂stant) uti cras prima luce uetus nouusq; senatus habeatur: tum maturè in deliberationem proponatur, decernaturq;, num mihi, meisq; his quos uidetis, equitibus patebunt portę. Idq; denũciate, ut certus sim, in Oestbroeck: quò me recipio, (abest id cœnobium ad mille ab Vltraiecto passus) principem'ne me an hoste͂ patriæ iudicent. Simul circũactis equis illò se irę plenus abripuit. Vesper erat diei, cum syluę Oestbrochianæ appropinquaret. Abbatem euocari iubet, sciscitaturq;, an ipse quoq; sibi portã obijceret, perinde atq; Vltraiectini fecissent. Hospitium, inquit, peto uel unam noctem, contentus pauxillo cibo, qualis decet præsentem fortunam: & pabulum equis ab itinere lassis, ut reficiantur. Michaël pistor, & Henricus fusor æramẽtarius, & homines id genus, me exulem lato priuilegio, esse iusserunt. Quare ostiatim hospitium & uictus mihi nunc emendicãdus est: primumq; ad te ut hospitalitatis haud rudem, exclusus statim diuerti. Si tu quoq; regiæ tuæ fores mihi clauseris, sub diuo cum his armatis pernoctandum erit. Sin lubens uolensq; receperis, non pones beneficium (si sospitem me seruet Deus) apud immemorem: sed quod, cum datur, cum fœnore tibi remetiar. Lætius nihil (inquit Abbas) illustriss. princeps, tuo ac tuorũ aduentu nũciari potest: quantũ esculenti ac poculenti est, et omne deniq; penu, tuũ ducito. Simul equites uia facie͂da totũ propè diem fatigati, ductis in stabula equis, ad reficienda corpora conce dũt. Episcopus ægritudinem animi dissimulans, pulte paulula ex colatis pisis sumpta, cubitum abijt. Missus eode͂ uesperi est ex urbe ab ordinibus ad equitatũ panis, ac cætera edulia, honoris causa, haud secus q̃ si in ciuitate episcopus fuisset. Et exclusus ad hunc modum Cal. Augusti. à pop. Vltraiectino Henricus Bauarus episcopus fuit, quarto anno q̃ presul creatus esset. Postero die utrunq; senatũ Consul clausis portis co͂uocat. Colligit se quoq; factio equestris gradus in co͂cionis modum, ad consilia agitanda. Et quia subitò episcopo respondendũ erat, non uisum fuit senatui è rep. esse, eum intromittere: certum enim habebant ex tanto strategemate, de tergo factionis, si reciperetur, satis futurũ. Auxerat eum

metum rumor, eadem nocte ad classem equitum Burgundicam, quæ Florentij erat, quingentos lectos pedites accessisse: quorum cēturiones essent omnes Burgundicæ gentis: quiq; in multis bellis sub Carolo imperatore ordines ductarant. Hi, quoniam anno undecimo, quo bellum ipsis cum Isselsteina fuisset, sæpe agrum Vltraiectinum populando urendoq; infestum reddiderant, probabiliter argumentabātur, se cum his copijs fraude ac dolo ab episcopo peti. Accedebat huc quoque aliud, quod omnia uerisimilia arguebat: aduenisse qui dicerent, exules inter armatam peditum cohortem uisos. Placet tumultuose (quia dilationē nō patiebatur subita res) aduocare ordines, ut eò relata re, ex ijs dicerentur, quos legatos ad principem mitterent. Nominantur legati utriusq; nominis religiosi profaniq;, qui à factionibus semper fuissent tam alieni, ut qui maximè: & inter hos Gysbertus Sulenus Consul. His mandatum est, ut precibus lachrymas miscentes, eò inducerent præsulem, ut uel cōmotus uice imminentis fortunæ, posita ferocia, auxilia domum ab se ablegaret, & in urbē ueniret. Cum mandatis his legati profecti, postquàm in Oestbroeck peruenere, copias non magnas illas quidem, uerùm formidabiles magis quàm ualidas conspexerunt. Quæ quantæ essent, primum non quiuerunt expiscari: postea tamen sciscitando compererunt, equites non plus ducentos esse auxiliares, & quingētos pedites. Admissi Vltraiectini, statim quàm aduenissent ad principē, decretum ordinū exponunt. Addunt hoc quoq; priuatim, utcūq; uerteretur, intromisso eo cum præsentibus auxilijs, statim populum Vltraiectinum præsens et ineuitabile cum Gelro bellū habiturū, cuius quis futurus esset exitus, incertum esse: certè sex hebdomadū bello se expertos, (& adhuc uomicam dolere) quid sit armis decertare. Negat se, obfirmato animo, nisi cū præsentibus armis episcopus Vltraiectum uenturum. Egressis paululum inde ad colloquendum legatis, superuenerunt primores à consilijs principis. Hi se Vltraiectinis de istoc negotio expurgarunt: Cum Dorestato proficiscerentur, de auxilijs neq; equitū, neq; peditū sciuisse. Sed ne mētionē quidem ullam in consilio de asciscendis illis unquā iniectam, unde uel leuiter, quid ageretur, subodorari licuisset. Ad eos uisos in itinere nō minus se obstupefactos, quàm ipsos Vltraiectinos. Sed necdum scire satis, quid episcopus in animo haberet, aut quorsum tantum copiarū pertineret. Intro paulo pòst regressi legati, exorant spacium ad consilium referendi uisa, auditaq; et quidem in bonam partem omnia. Haud negatū id quidem illis est, sed ut statim quàm domū redissent, aduocatis in concionem ordinibus certi aliquid decerneretur, ne cauillando ludendoq; tempus absumeretur: ac se ante decimam meridianam certum, quæ staret sententia, redderent. uisi hic sunt inter armatam multitudinem exules. Cum hoc responso legati in urbem redeunt. Mœstos antè ordines atroci responso multo mœstiorés fecerunt. Tum demum perspicuè animaduersum id est, quod toties fando auditum, de restituendis exulibus callidè episcopus dissimularat hactenus. Quamobrem alterutrū sciscendum: aut

dum: aut rescisso priori decreto, illis reportandos: aut rem bello decernendam. Quod ut auerteretur, omnia prius periclitari statuūt. Eosdem legatos eódem redire cum priori mandato iubent: edicūtq́, ne locum ullum obtestationibus ac precibus prætermitterent: ut dimisso mercenario exercitu, cum consuetis equitibus urbem ingrederetur. Proponerēt ob oculos uastitatem ditionis, incēdia, rapinas, cædes, latrocinia ex atroci bello, quod præsentissimum essent habituri: & ea omnia quidem, quātum possint, dicendo exaggerarent. At legati desperantes, obstinatum principis animū à proposito dimoueri posse: siue uerecūdia moti, quod frustra domum regressi, nihil à consilio æqui impetrassent, legationē recusarūt. Circumspectantur alij, atq; item alij, qui tertiam legationem susciperent. Cum autem nemo legatus ire uellet, redeintegratus terror, amentiæ ad unum omnes impleuit: quamuis aleam subituros potius, q̄ ut exilio & bonis multatos reduci paterentur. Decursum tamen eò est, ne nihil renunciando, animum acerbatum furore magis accenderent: ut quod per legatos responsuri fuissent, id per literas significarent. Lectis præsul literis: Agite, inquit, quando ita stat sententia, omnia deinceps armis gerenda erunt. Cōscensis statim equis, ęgritudinē dissimulans, Vuicam redijt: neq; per iram quicquam ordinibus respondit.

LAMBERTI HORTENSII RERUM VLTRAIECTINARUM

Liber Quintus.



ECQUIS est, qui non omnium rerum in uita humana commutatione perspecta, fortunæ uicissitudinem in utramq; partem, ad modum reciproci ęstus, attonitus obstupescat? Aut quis adeò eminētiæ & fœlicitati suę nititur, ut humana imbecillitate grandius quid aut cōstantius sibi promittere audeat? Communis enim uita tanquam à deorum aliquo, clauo adhærenti gubernata, bonis malisq́ uicissim perpetuò circumagitur. Quare admirabile uidetur, nō si quid inopinati eueniat, sed quod nō omnia quę gerūtur, preter spem cadant. Quamobrem par esse duco, historiæ narrationem aptè accommodare: gestarum enim rerum uicissitudine, ex immodica in secundis rebus agētium insolentia, & infortunio eorum qui uoto frustrantur, lapsabundi erigimur. Henricus episcopus in summa necessitudine cū optimatibus, in publico foris ocio de improuiso hostis iudicatus, in atrox bellum incidit. Nam sibi restitutus, ac tandem perspecta fraude, rempublicam constituturus, cum opinione infœlicius res caderet, paucorum nobiliū potentiæ se parem ratus, & se fefellit, et ditionē inuitus ad aliena sopes transtulit. Clarus immortali nomine, ut nemo magis antè, quod ablata pomœria precio ecclesiæ recuperasset, nisi id æterno domus suæ dedecore nunc obliterasset. Postridie tormenta in publicum prolata expediri, atq;

omnia quasi ad bellũ apparari iussit. Quo spectaculo terror Vuicanis, at effusa exultatio exulibus oborta est, clamantibus, bene iam rem habere, nihil alio duce opus fore, cum ipsum principem haberent eiusdẽ con ditionis socium, cuius auspicijs ad reditũ in patriã uia pararetur. Huic terrori ad nobilitatem pleramq; ab amicis ex Hollandia et Brabãtia missæ literæ superueniũt, famam in ijs regionibus constantẽ ferri, pedestres copias Burgundici generis conscribi ab episcopo ad urbem inopinatò inuadendam. Haberi simul & equitum delectum.: quare intente custodias portarum haberent, & nocturnas uigilias murorum stationib. collocarent. Auxit ad hæc pauorem hominũ ex agris in urbem pecus armẽtumq; omne trepidè agentium uulgus, penu & frumentũ uehiculis pro se in oppida uicina quorumq; asportantium. Multi, quibus res esset lautior, cum supellectilibus, ut apertum bellum fugiẽtes, in ciuitates emigrabant. Ordines ancipiti re perculsi, uaria consilia agitare. Reputabant enim inter se Hollandorũ iniurias, cũ quibus nihil solidæ amicitiæ haberent, ab illis infida omnia ob nuperas cõflictationes esse. Exclusionẽ exulibus foris item, et exulũ amicis intus animos facere: seq; eos, ac spiritus præferoces suo indicio indies magis ac magis prodere. Super hæc ad ultimũ, in quo extremã ancorã fixerãt, ab ipso se deseri principe: pro quo fortunas & uitam in dubijs rebus ardoris ciuilis posuissent: quem defensorẽ urbis futurũ semper rati fuerãt. Bona item ecclesiarũ in ditione Florẽtij iniecta manu publicè possideri: quæ initio tumultus intestini in gratiam Vltraiectinæ factionis, & Soudenbalchi Vordijq; exulum inuidiã libera fecisset. Nunc eundem Comitem pari studio, quo antè ad præcludendam reditus uiam, ad reducendos eos pro uiribus anniti: adeoq; ad eam rem non solum promittere episcopo præsentem opem, uerumetiã ultro equitum & peditũ auxilia suppeditauisse. In hac ancipiti animorũ anxietate, legatum dominũ M. Vuesiũ cum literis ad Carolũ Gelrorũ Ducẽ homines nobiles primæ factionis clam Coss. mittunt, oratum, ut quando omnia infida & hostilia in episcopo & Burgundionibus aduersum se cognouissent, ne ipse Vltraiectinã gentem insidijs à principe suo petitam, penè sub cultro desereret. Ad ordines relatum esse, Vuageningæ esse equites, eosq; sanguinis Vltraiectinæ nobilitatis. Petere hos, se ac cersendi ad tuendã contra uim, urbem, potestatẽ: nam ipsum Ducem ijs haud magnopere ad bellum indigere. Dux sæpe antea cùm ab alijs, tum proximè à Suollanis lusus, primũ negauit callide, se id facturũ: probabiliter Suollanũ certamen, quod nondũ confectum haberet, excusans. Respondit tandẽ, posse fieri tamen, ut centũ equites aduersus assultum permitteret, nisi suo insigni detrimento edoctus esset, hominũ in speciẽ amicorũ, & magnifica addicẽtium uerbis fidem magis non habendã. Quare si tabulis principũ factionis manibus subscriptis sibi cauere uellẽt, postulata eorum se facturũ. Cum hoc responso legatus in urbem reuersus, offendit suorũ animos ad quiduis faciendum inclinatos potius, q̃ eque stribus auxilijs destituerentur. Conficiuntur raptim tabulæ, subscribũturq;.

turq;. Quibus acceptis antequàm legatus proficiſceretur, prid. No. Augusſt. omnem rem Gyſberto Suleno Coſ. detegunt. Quantũ ipſi diiudicare ex probabilibus argumentis ualerent, fore, ut nihil opinantes opprimerētur: ſic enim ſecum comparatum eſſe, ut amplius amicos ab hoſtibus intra extraq; urbem non dinoſcerent. Non audere diutius ſe tam infirmis peditum intra muros præſidijs credere, niſi centum equites ad urbis cuſtodiam conſcriberentur. Vera iſta ſunt quidem (inquit Coſ.) neq; mihi ſatis liquet, quos deinceps hoſtium, quos'ue amicorũ loco habeam. Adeò non poſſum diſpicere principium exitum'ue huius, quod agitur, negotij. Autor tamen uobis nõ ero ad accienda externa auxilia, neq; diſſuaſor: ut uobis liberum etiam faciam diſceptare, quæ è rep. uideantur. Vnum id exoratum interim mihi dabitis, ut tantiſper ab accerſendis externis equitibus deſiſtatur, dum ipſe ultro citroq; legatus ad principem eam, qui me Coſ. fecit: ut expiſcer, bellum'ne nobis paret, an pacē portet: ſimul quo conſilio cum tantis copijs ad urbem acceſſerit. Ad ea quidam: Non fallit nos Coſ. quid tu agas, ut per ſpeciem legationis in apertum elapſus, omnino abdicatus magiſtratu Vltraiectum non reuertaris, ac nos in magno rerum diſcrimine derelinquas. Noſti ipſe omnia Vuicæ impedimenta, machinas tormentaq; apparari: non modò ut bellum nobis faciat, (quod præſentiſſimum habebimus) ſed etiam, ut dum cõſultando ſupine tempus eximimus, ſcalas ad ſtãtia mœnia inferat, impræmeditatosq; expugnet epiſcopus. Non faceres pro magnitudine & dignitate Conſulari, ſi rempub. prædæ ac cædibus in medio delereres. Etſi ſtat ſententia (reſpondit Conſul) obita legatione domum redire: ſi tamen ante ueſperum craſtinum Vltraiecti non adfuero, tum facite quæ uobis uidebuntur, ne reſpub. detrimentum accipiat. His conditionib. Conſuli Vuicam ad epiſcopum profecturo, ex ordinum iuſſu adiuncti, Arnoldus Vuluenus collega in conſulatu, Bernardus Vtenēgus, Franciſcus Nienrodius: & ad hos nonnulli religioſi nominis homines, quibus priuatim Vuicæ negotia obeunda erant. Mane legatis uixdum urbem egreſſis, contra datam Cõſuli fidem nihil factio cũctata, conuentũ habet tumultuoſe de equitibus è Vuageninga in incertum legationis euentum ad urbem euocandis: negotiũ mandatur D. M. Vueſio, ut quantum poſſet, reditum domum cum auxilijs maturet, priuſquàm legatorum reditu è Doreſtato ſub ueſperum opprimerētur. Videbantur iam epiſcopum exoſi bellum malle, & cum Gelro ſocietatem, quàm ullas cõditiones quamuis tolerabiles, ut reciperetur, admittere: licet aliud lingua quàm pectore clauſum erat, gererent: ſiue ob paulo antè Duci pactam fidem, fœliciter conſuli celatam: ſiue quod, utcũq; conueniretur, parum epiſcopo crederēt. Quare cũ nihil legatorũ reſpõſo expectato, illud maturarent, id conſultabatur, ut eorum reditum in urbem auxilia occuparent. Ac ne detectum conſilium motum excitaret, ſimul ne Vueſius cum Gelro equite in inſidiarum locum imprudens traheretur, ſparſit rumorem, ſe indicti ludicri certaminis gratia, ab agraria plebe uolucrem eiaculatura

culatura inuitatum, in uicum Doranum iter habere. Et ut id quod iacta batur, similitudine ueri cōprobaret, neu fucus suboleſceret, diuerſa porta cum Ioanne Varao equeſtris familiæ, quem poſtea ſub arce Vredenburgo à Burgūdionibus feriri uidimus, urbem egreditur. Fortè tum in ciuitate erat Ducis à conſilio intimo, Erculeus Groſſius: qui cum priori ad Gelrum occulta legatione in ciuitatem per amicorum inuiſendorum ſpeciem, prudenter quod aleretur diſſimulans, uenerat. Legati interea poſtquàm Doreſtatum uenere, ad epiſcopum nulla mora admittūtur. Conſul ubi multa diſertè in utranq; partem, de pacis commodis & belli calamitatibus, commemoratis Vltraiectinorum in epiſcopum multis & magnis meritis, diſſeruiſſet: obteſtatus eſt, ut poſitis affectibus, & belli cura auerſa, copias dimitteret, atq; uernaculo equite ſatis cōtra uim armatus, urbem intraret. Audita benigniter legatione, poſtquàm placidè pauca reſpondiſſet, minus ferociter quàm antea percontatur, ecqui equites ab ordinibus acciti intromiſſi'ue eſſent, num nam quos operirētur. Negauit Conſul id factum, cum ex urbe proficiſceretur: neq; de euocandis quicquam decretum fuiſſe, quod ſciret. Cōſul autem, ut ex ſponſione pacta factionem à nouandis rebus auerteret, collegam Arnoldū Vuluenum & reliquos legatos præter Nienrodium maturè ſub ueſperū domum remittit. Tota autem ciuitas in ſpem concordiæ extra factionem erecta erat. Conuocatur in concionem ordinum ſenatus eodem die. Recitatæ hic literæ ſunt Conſulis Suleni, quarū hæc erat ſumma. Statim ꝙ Doreſtatum ueniſſent, ad principem introductos ſe, ac legationē ſuam benigniter auditam fuiſſe, & certam concordiæ eſſe ſpem. Epiſcopū reſponſum in inſequentem diem diſtuliſſe. Ne quid rerū igitur nouarent, priuſquàm uel ipſe domum reuerſus eſſet: uel per literas, quid ſtaret ſententiæ, eos certiores feciſſet. Rogati reliqui legati, ecquid ipſi referrent: reſponderūt, nihil ſe cōperti ex principis uerbis elicere per multas obſcuraſq; ambages potuiſſe. Fecit ea res factioni fraudis manifeſtæ ſuſpicionē, quòd incautis et ocioſis ſuperueniret epiſcopus. Haud diutius ceſſandū rati, equo expeditum quendā ſubornant, qui quanta poſſet celeritate additis calcaribus Vuageningam properaret, nunciaretq; equitibus, ut ſub diluculum poſteri diei ad urbem adeſſent: exploratū habere per trepidè allatum nuncium, epiſcopum ſe totum ad oppugnāda mœnia apparare: idq; fortaſſe poſtridie eueturum. Emittuntur & exploratores, qui tranſuerſis regijsq; itineribus circumquaq; omnia ſpecularentur: ut ſi quid hoſtium uſquam in agris diuagari deprehēſum eſſet, celeriter uigilibus ad urbem ſub mœnibus foris repentibus, & in murorum ſpeculis excubantibus nunciarent. Sub noctem Cōſuli Vulueno per uim claues portarum (quia conſtanter negabat externū in Gelrorum equitatū intromiſſurum) extorſerūt. Tota nocte à factione peruigilatum eſt, expectatusq; in horas eques, miſſis ex urbe, qui per manſiones eius acceſſum ad Albam portam denunciarent. Miſſus & Doreſtato eques ſub mediam noctem eſt, exploratum, num quid ueri haberet rumor allatus.

Paulo

Paulo itaq; post noctis conticinium Rhenos prætervecti silentio, cũ ad Elltam usq; processissent Gelri, prætor loci ex intervallo per noctis silentium hinnito equorum accepto, celeriter equum conscendit: ac subditis calcaribus, Dorestatũ petit. Intromissus hic in arcem, episcopo rem denunciat. Haud segniter is statim lecto correptus, Consulem Sulenũ, & Nienrodiũ excitari iubet, nunciariq; rem deprehensam nunc coarguere, haud uanum fuisse rumorem, de equitibus Vltraiectum occulte accersitis, ad se allatum: eos iam ultra medium itineris progressos ad urbẽ accelerare. Apparere hic factionis perfidiam: quam integra legatione nihil nouare decuerat. Mane sub illucescentẽ auroram Vltraiecti tanto silentio ad notam tesseram & signum patefacta porta in urbem uenerũt, ut nisi ungularum in silicibus strata uia strepitus equos quadrupedantes prodidisset, ducenti illi armati (tot enim erant) & uigiles in stationibus & plebem horum ignaram fallere poterant. Tum demum publicẽ luctus oboriri uisus hominum manus ad coelum tendentium, querentiumq;, nunc inchoatum esse bellum, quod execrabilis factio hactenus tacitẽ precata esset: iactam per istam causam defectionis ad excidiũ patriæ, aleam. Quin priusquàm numerus exterarum copiarũ augeatur, eas urbe profligamus. Compescuit frementem plebem blandimẽta dando factio: conuentutum de pace: uerum ob metum oppressionis præsidia esse imposita: ea deducturos, ubi pax conuenisset. Id quod propediem esset futurum. Ibi perditorum ex factione ciuiũ audacia sese prodidit. Michaël Pistor, Gerardus Nouiomagus cultrarius, cum paucis sui ordinis alijs, tanquam poenarum metu per defectionem ad Gelrũ posito, impetum in ædes procerum collegiorum, qui principi uel ob honores obnoxij, uel functionem aliquam iurati erant, faciunt: casq; hostiliter diripiunt. Inde ad ostentationem præclari facinoris holosericis undulatisq; uestibus ad talos diffluentibus amicti, annulatiq; tota urbe sursum deorsum per publicũ ob oculos ciuium obuersabantur: ad imitationẽ lustrationis amburbialis rudendo uicos plateasq; circumeuntes, asininis uocibus omnia complere: nullum contumeliæ in episcopum, nullum insaniæ atq; stultitiæ spectaculum prætermittere. Iugum per hãc dissolutã quiduis patrandi licentiam exuisse uidebantur. Sed inter arma perpetuũ est iustitium. Opulentiores repentina urbis facie trepidi, quantum ex tẽpore dabatur, tumultuose aurũ argentũq; auferre, occultare, ne quid grassatoribus statim ad prædam obuium esset. Quisq; deniq;, qui munera ab episcopo gerebant, in magno direptionis metu esse. At Gelrorum equitum magister auditis ijs quæ tota urbe facinora licenter designabãtur, reputans secum quàm difficile foret alienam ciuitatem usurpatam diu retinere, si suæ factionis paucis sceleratis, uti coepissent, potestatẽ quæuis flagitia in quemlibet perpetrandi impune ac licenter faceret, ad se secretẽ aduocatos illico grauiter castigat, eo se urbẽ non ingressum, ut ipsis eam prædæ aut deuastandam daret, uerùm ut ab hostiũ iniuria, si qua inferretur, assereret. Si id quod agerent, faustum esse uellent & foelix, plebem

bene-

beneficijs deuinciendam esse: quo consociatis animis communiter rem pub. defenderent, ac non ut infestam satis, infestiorem redderēt. Frustra autem foris se bellum habituros, si plus sibi ab interno hoste q̃ ab episcopo esset metuēdum. Iam in armis nihil firmi fore, si legum repagulis domi ruptis, omnia miscere aggrederentur. Pauor iam pleranq; opulentiam ex urbe continenti agmine per uias exportantium bona supellectilia'q; effuderat, quasi aperto bello utrinq; iam res gereretur. Gelrus ueritus ne ciuitas per fugam ditiorum, qui oneri ferēdo in bello essent, præsidijs nudaretur, exemplò cauit edicto, „ Ne quis res bona ue sua ex ur„ be asportaret: deprehensi multarentur, bona prædæ forent. Qui belli metu paulò sub Gelrorum ad urbem accessum profugerāt, publicè per literas reuocantur. Fuerunt, qui edicto contēpto, exules à senatu fierent. Consul Sulenus auditis, quæ circa urbem impotenter à factione gerebantur, à Vuica rus, unde nuper in urbem ad Consulatum extractus fuerat, concessit: ac mox paulò, quia belli horribilem tempestatem ingruentis preuidebat, rebus ex urbe nauigio asportatis, Isselsteinam in pacatum abijt, priusquàm de bonis efferendis publicè cautum esset. Indicitur breui pòst iterum dies ad conueniendum in arcem Beueruuerdam, antequ͂ iræ, quas utrinq; ingentes in pectoribus conceperant, in rabiem exirent. Huc ad conciliandos animos, hostiles inter se spiritus gerentes, ac bellū parantes, conuenere et Transiselani. Legati, qui ab ordinibus ad statutū diem in arcem adessent, ea conditione se profecturos paciscebantur, ne se absentibus quicquam nouaretur: neu ad presentia equitum auxilia, alia in urbem reciperentur. Postridie quàm profecti essent crepusculo diei silentio nunciatur trepidè, centum quinquaginta equites, & peditum cohortem unam extra urbem subsistere, ut intromitterentur. Consul totus in spem sarciendæ cōcordiæ erectus, audito nuncio insperato, attonitus obstupuit. Antesignani Gelrorum equitum in urbe, accepto nuncio nouarum copiarum læti, haud elanguescendum ignauia rati, armati domum Consulis petūt: postulant'q; portam Albam aperiri, ut eques & pedes faciendo itinere fessi, absq; mora intromitterentur: ne extra urbem pernoctantes, episcopo, cognito eorum aduentu opportuni forēt. Negat id se Consul contra datam legatis fidem, facturum. Equitū Magister ne quid mora suis ante urbem hærentibus officeret, & Ducis indignationem prouocaret, conuocat in Palatinum forum quantum equitum atq; peditum in ciuitate erat. Cum his iam multa nocte, lychnuchis cum funalibus preeuntibus, ad Albam portam descēdit: atq; ea ui effracta, socias copias in urbem frustra reclamante Cos. recipit. Erat autē ea peditum uis nullo delectu raptim è fece rusticorum in agris contracta. Quare bene foris consulta neutrū alteri iam reconciliare poterant: quod unum haud dubie ualidis præsidijs urbe firmata Gelrus spectabat. Prima luce nouæ copiæ per hospitia distribuuntur. In Beueruuerda à rerū omnium, quæ circa urbem accidissent, legatis ignaris, de concordia disceptatur interea. Transiselanus disceptator inter episcopum & Vltraiectinos

ie ctinos

iectinos sumptus, ubi multa diserte ac grauiter de incommodis ex bello præfatus esset, iussit Vltraiectinum priorem occasiones & causas repentinæ alienationis, repetitis altius ordine exulum controuersijs, exponere. Tum Vltraiectinus legatus exorsus, singula à temporibus primi motus in ciuitate, ut quæque gesta erant, exponere cœpit: quibus occasionib. causis, principijs, quibus authoribus, qua uia, quo cõsilio, per quos homines, contra seditiones rempub. tutati essent, & cõseruassent. Nihil ab se aduersus sceleratos & seditionum concitatores, earumque comites uoluntarios susceptũ, actum'ue, nisi principis auspicijs fuisse, & iussu. Rebus ipsis fidem suam patriæ persoluisse: ad quam præstandam iuramento adactos, eius religione exolui haud potuisse. Sed & concordiæ cum inimicis leges nullas unquã se recusasse: ut non possent satis mirari, quid illi in mentem uenisset, quòd non ut amicus, sed ut hostilem animũ præ se ferens cum armatis peditum equitumque copijs, Vltraiectino nomini hostibus ad urbem furtim accesserit. Omnia quàm bellum potiora ducere, ac malle. Sed quando neque pacem æquam obtinere, neque uim suis opibus à mœnibus propulsare possent, par esse ut auxilia ad tuendos liberos & uxores aliunde accerserentur. Quæsitum inde est à Transiselano, quid de recepto Gelro in urbem equite futurum esset: staret'ne incœpto consilio perseuerare, an integrum esset adhuc illum uel retinere, uel amittere facta pace. Exulum, inquit Vltraiectinus, quorum conatus toties irriti & consilia frustra fuere, animi, & insolens ferocia: tum autem & iniusta præsulis ira atque indignatio: sed & quorundam in urbe exulum conatui fauentium terror, nos ad amicorum opem implorandam subegerunt. Horum autem cum nullus ferè sit, quin sanguine uel affinitate nobilitatem Vltraiectinam attingat, si pax cõueniat, nulla cuiusquam iniuria urbe cedent. Transiselani paululum ad consultandum submoti, ac mox intro regressi, actis gratijs Vltraiectino quod ad præstitutum diem conuenisset, quodque nihil grauatus fuisset, ea quæ propria huius causæ essent, à principio ad finem exponere: rogant num qua uia inueniri posset, qua auxilia utrinque statim dimitterentur. Respondit Vltraiectinus legatus, quòd ad se, id tum demum futurum, ubi controuersia de exulibus finita esset. At sciri oportere, quid animi ac sententiæ episcopo esset, pro quo fortunas & uitã deposuissent semper: par esse, ut uicissim ille eũdem animũ in se gereret. Æquum, respondere Trãsiselani, eos postulare: neque ex eorum usu fore, si secus ille contenderet: maxime uero quòd diu exulũ negotium integrũ staret: ne urbs nullis præsidijs firmata, inimicis ad insidias opportuna foret. Interrogatus Vltraiectinus deinde, an plus copiarum uel expectaretur, uel intromissum esset, negauit id factum: (fefellerat eum præter fidem abeunti datã, copias in urbe præsertes nouarum copiarũ accessu se absente auctas) neque de pluribus adhuc decretum, nisi episcopus prior nouarum rerum autor esset. Conuenit itaque in hunc modum: ne præsul prior bellum populo Vltraiectino faceret: quo per ocium de concordia ageretur. Sufficitur in locum Suleni,

n qui se

qui se paulo antè Consulatu abdicarat, Ioannes Huchtenbrochus. Arnoldo Vulueno magistratus continuatur. Legationes interea Vltraiectinæ domū approperantes, ubi haud procul ab urbe ab obuijs uiatoribus præsidia in urbe nouis copijs Gelris præter fidei religionem aucta esse accepissent: tanta eos consternatio & pudor, quòd dicta sua Transiselanis affirmata, & facta Vltraiectinorum non iuxtà conuenirent, coepit, ut auerso ab urbe itinere, retro abire, neq; domum redire consiliū sederet. Qua re ad urbem nunciata, mittūtur celeriter legatis obuiam, qui ordinum uerbis eos obtestando, orando'q; ne se in medijs malis destituerent, à fuga retraherēt. Superuenisse quidem peditum equitumq; auxilia, sed ea non accita, ita ut ubi uideretur, exautorati domum dimitti possent. Quo autem errore id factū esset, ipsos præsentes melius cognituros, quàm nunciari posset. Persuasi legati conscenso iterum uehiculo spe deducendi ex urbe quantum copiarum interea accessisset, iam multa nocte in ciuitatem reuertuntur. Offendunt statim ciuitatis opinione foedus turbatum: ipsamq; factionem bifariam discissam, effringētium cum Gelrorum cataphractis portarū seras, & obstantiū id ne fieret. Ad hanc discordiam accedebant graues legatorum de ipsorum perfidia querelę: quòd nulla cōscientia tacti, pactam fidem abeuntibus uiolassent: ut causa belli & initium, si quod haberent, ab ipsis ortum uideri posset. Cōtrà alij factū excusabāt, in errorem depulsum. Non inficiabantur quidem, accitam cohortem, & portis receptam: uerùm curam eam omnibus inesse, ut amplis pollicitationibus preces miscentes, illam rursum ex urbe deducant, ac domos suas tantisper dimittāt, donec episcopus uel hostis iudicaretur, uel pax cum eo fieret. Addebant & errorem uerisimilē. Ab se conductum fuisse quendam nuncium, qui cum literis ad ciuitatem accelerātibus copijs properè occurreret, & Vuageningam retro à coepto itinere auersans, ibi subsistere tantisper iuberet, dum reuocarētur. Spem enim in pręsenti statu omnibus reconciliandi episcopum in gratiā, ostentatam. Nuncium autem ob uiaticum, quod per obliuionē differebatur, totum diem in ciuitate moratum fuisse, cum iam dudum abisse crederetur. Quare obuium cuidam eum factū, acriter obiurgatum, castigatūq;, quòd iamiam serò profecturum, redisse obito negotio oportuisset. Statim intellecta moræ causa, accepto uiatico sub quintam paulo uespertinam quanta maxima potuit celeritate in pedes se coniecisse. Noctis autē interuentu eum à uia aberrasse: atq; interim auxilia omnium circa urbem ignara ad portas peruenisse. Et ne belli causa quæreretur, postulantibus equitibus Gelris ut portæ clausæ aperirentur, à Coss. constanter reclamatum fuisse. Tum demum equitem præparatis antè ad id animis (ut apparebat) cum parte ciuium nouandarum rerum cupida, ui claustra serasq; portarum diffregisse. Nuncio nouarum copiarum, quę à Gelro ad turbanda omnia nocte Vltraiectū missæ erāt, Vuicam mane perlato, pauor maior oppidanos cepit: quod rebus adhuc stantib. non modo quod nihil fidum in factione esset, uerumetiam quod ad bellum

tota

tota animos pararet: neq; pacem neq; concordiam augendo uires quæreret, tametsi uerbis in speciem benignis pacem dari cupere uidebatur. Transiselani desperatis rebus, ne sui ad exitum conuentus intenti, præter expectationem imparati opprimerētur, domos quisq; suas illico maturarunt. Videbant iam non ab Gelro hoste seorsim, utrum illi secū & cum episcopo bellandum esset, nec ne, consultari: sed qua bellum ratione gereretur: quosq; opportunos magis primùm adoriretur. Episcopus nihil iam amplius cunctandum arbitratus, ne occuparetur, lectissimos pedites ad intercludendum Vltraiectinis ad austrum è Rheno commeatum, in ostium Leccæ mittit: hisq; Pilanum Amorsortium, & Pellitium Buscoducensem duces præficit. Cum his coniunxit Fredericum Sombrenum cum ducentis equitibus magistrum equitū. Magno aūt bello Vltraiectino lęuum huius ostij brachium ualidū præsidiū iam olim habuerat, natura ipsoq; loci situ firmum, & ad utrinq; suprà infraq; nauiū cursus intercipiendos idoneū. Locus ipse à reliqua planicie ita eminet, ut utroq; uersum in amnem longissimū prospectū præbeat: & ad excurrēdum ad urbem mirum in modū sit opportunus. Hic intra paucos dies opere tumultuario ex arborū trūcis rudiq; robore & gleba superiecta præsidium erigit: non altū illud quidem, sed latitud. pedū quinquaginta plus minus: cum cuniculis, & uallis præacutis in ipso aggere & præalta fossa circumducta adactis. A' tergo (ut nauigio hostibus inaccessum foret) scaphæ in ostij faucibus tegulis onustæ demerguntur. Imposita metu proditionis in hoc deinde externa selectorum peditum præsidia sunt. Inde latè immissis peditibus hostium agros peruastauit: quantūq; hominum ac pecorum in possessionibus Vltraiectinorum oppressum esset, prędę fuit. A' ferro & igni & strage uillarum solùm temperatū est: promulgato simul edicto, ut quicquid hominum Vltraiectini nominis, ecclesiasticorum profanorum'ue, absq; discrimine sexus ætatisq; interciperetur, hostium loco esset. Iam tum segetes maturuerant. quare quicquid earum hostium erat, Dorestatum ex agris conuehi: eòdem & pecus omne compelli iussum. Sub hæc bellicas machinas omnes Vuicæ tanquàm ad expugnationem apparare, expedireq; aggressus est. His ex rebus matura ad hostilia uicissim inferenda Vltraiectinis data materia, cum alij atq; alij trepidis rumoribus de accessu episcopi ad urbem nonnihil affingentes alimenta suggererēt, tumultuariorum peditum nouas copias scripserunt. Fuga ingens hunc terrorem è cœnobijs suburbanis penu omne in urbem asportantium, migrantiumq; ex agris longo agmine cum armento omni per uias spectātibus auxit. Et ut bellum seipsum aleret, uicos & pagos, ne hostilia paterentur, stipendio imposito episcopus ad paciscendum compulit in tres menses. Contrà Vltraiectinus, eos pro hostibus se habiturum denunciat, qui cum episcopo paciscerentur: ab eorundem uicis, ne hostilia acciperent, se quoq; pecuniam stipulaturos. Misera profectò plebis agrariæ conditio, quæ cum hostes non haberent, ab Vltraiectino, & Vltraiectinæ ditionis suo principe, ne prædę

essent, pacisci subigebantur. Vltraiectini adhæc non contenti hac rusticorum calamitate, insuper eos, quos inuitos restitantesque operam suam in ostio Leccæ fossis ducendis posuisse constabat, nocte arreptos, ac rure in urbem extractos, in carcerem coniecerũt. Erat totus interim in hoc episcopus, ut hosti undique cõmeatus clauderet. Haud quieuit inter hæc Gelrus. Lacessentibus ad hunc modum Vltraiectinis bellum in infera ditione contra episcopum, ipse aliquot dies de bello Transiselano cõsultauit. Ioannes Vuissingus cognomento Henricus Macer, & Matthias Ketellus è Transiselana regione oriundi erãt: equitum par nobile, & ob belli artes Carolo Gelrorum Duci chari. Hi relicta patria multis & magnis bellis sub illo meruerant: quare & prior ille in gradus interioris amicitiæ receptus fuerat. Corrupti precio, seu (quod magis affirmarim) ut gratiam apud principem Gelrum inirent, Hassaliam haud procul à Suolla proditione tentandi negotium suscipiunt. Postridie Id. August. lucis principio tanquam ad mercatum nauem armatis grauem, sed asseribus sparisque instratam, ipsi oppidanis ut popularibus domesticè noti in oppidum recipiunt. Postquam autem ad forum uentum fuit, ibi deiectis asseribus cum ingenti clamore ad faciendum subita hostium specie pauorem oppidanis oriũtur armati, occupantque oppidum. Trepidatio maior, quàm pro hostium numero, quantũ hominum in publico erat, in fugam compulit. Capto oppido, à direptione & cæde temperatũ est. Vnus, qui solus obuios foro arcere armis ac uirtute contendebat, à confertis multis uulneribus confossus cecidit. Ingentem interim hominũ ac mentorumque prędam ex Batauia egit: diripuitque, quicquid uillarum obuium habuit episcopus. Tum consilium ordines Vltraiectini de abrogando publicè præsuli episcopatu, ac societate cum Gelro iungenda cœpere. Quare XVII. Cal. Septemb. conuentus habendi dies ciuitatibus, ut Vltraiectum conuenirent, indictus est, ad audiendum publicè in frequenti ordinum concilio diploma ditionis Vltraiectinæ recitari: simul ut ea quæ uitio perperam quotidie admitterentur, mutarent & corrigerent. Spectabat autem eò Gelrus, & factionis primores, penes quos uis omnis miscendi omnia erat, ut assensu trium aliarum ciuitatum principe hoste iudicato, ipsę quoque in belli societatem traherentur. Ex Amorfortia uenere legati Segerus Vuilda, & Nicolaus Gerardi F. Et reliquę ciuitates, quamuis extra belli societatem Vltraiectini, quia commune trium ordinum negotium, cum accerserentur, prętexebatur, legationes suas quoque misere: ne non uenisse fraudi fuisset. Postquam ad edictum cõuentum Vltraiectum in curiam magnam basilicæ D. Martini frequentes cõuenere, primarius decanus historiam quatuor superiorum annorum dicendo texere exorsus, ostẽdit quàm multa beneficia pop. Vltra. in Henricum episcopum contulisset, eaque qua nunc ingratitudine uastãdo agros, ac claudendo undique flumina & cõmeatus, pensaret. Exaggerauit pericula, sanguinem, facultates: quę pro eius dignitate tuenda, pro incolumitate ac salute patriæ conseruanda deposuissent. A' quo tantorũ beneficio-

beneficiorũ admonito, cum gratia par repeteretur, cõtra diploma religiose à se iuramento inaugurationis die confirmatum, ipse indies alia atque alia, quae ad nomen Vltraiectinum extinguendum spectarẽt, moliretur. Bellum illatum cum ordines auertere nõ possent, modica auxilia ad prohibendam, si qua inferretur, uim, non ad concitandum bellum, comparasse: legationibus mittendis, orando, donandoque quantum in humano consilio situm esset, sudauisse, ut id declinarent. Inde ubi haec & alia multa id genus in hanc sententiam perorasset, rudem quandam ex tempore delineatam formam decreti de iungenda societate cum Gelro, et bello cum episcopo gerendo, in medium è sinu protulit: lectumque illud publicè est. Fuit id autem in haec uerba, cuius exemplar Amorsortijs ad referendum petentibus datum extemplò est. Nos collegiorum primates " Decani, canonici, V. collegiorum basilicae D. Martini, Seruatoris, Ioannis, Petri, Diuae uirginis, in urbe Vltraiectina. Post hos, equester ordo " ditionis inferae: Cõsules, Tribunitia potestas: uetus nouusque Senatus urbis Vltraiecti: tabularum harum lectoribus, atque cognitoribus: tum autem & ijs quorum hęc cõtrouersia refert, referet'ue in posterum, S. Episcopus Henricus à quo in episcopatum uenit, nobis non minus gerendis rebus pestilens, quàm ditioni perniciosus fuit. Primùm autem, cum " nullo publico, sed priuato quorundam consilio, quos in interiori amicitiae gradu habet, nuper arcem Meidensem cæpisset, penè nobis bellum " concitarat. Nunc quoque uicis inferae ditionis omnibus grauia stipẽdia " imperat, praeter ius & bonum: tributo ne humili quidem agricolarũ feci remisso ac tenui. Arces & castella praesidijs impositis exterorum equitum peditumque infimi loci, exclusis summo loco Vltraiectini nominis " natis uiris, firmat. Agrestem ad haec hominũ multitudinẽ totis agris armatam, cum fossorijs instrumentis ad fodiendum, & loco munito inexpugnabile pręsidiũ in Leccae ostio collocandum, non ad tuendos aduersus communẽ hostem fines, sed intercludendas uias aditusque omnes in " urbem conuocauit. Vt mittatur, quantum exterorũ auxiliorũ equestrium ac pedestriũ indies conscribit: quorũ bona pars est ex eorum genere, " qui P. Vltra. semper infesti hostes fuerunt: scilicet ut nos in angustijs cõclusos obsideat, & ad deditionẽ cõpellat. Ex agris ciuiũ nostrorũ, quasi " hostiũ, bubulũ pecus egit: & quantũ armẽtorũ in pascuis fuit, pręde militib. dedit. Cum aũt tutos nos ab hostib. esse existimaremus, nulla quiuimus cõiectura assequi, quorsum ista, quo'ue cõsilio paret: quib. admissis, hanc iniuriã nobis cõciliauimus: cũ hactenus nõ fortunas modò nostras cũ eo, sed uitã etiã periculis ingẽti animorũ consensu obiecerimus. " Quare hoc eius consiliũ & turpe & foedũ, tũ cũ diplomate ex diametro " pugnat, tũ amplissimis eius promissis aduersatur. Spectat aũt id ipsum " huc quoque, ut cõmunis libertatis iura labefactentur, publica totius ditionis libertas, laudatae cõsuetudines, instituta maiorũ, iactura nominis Vltraiectini & agricolarũ, in praeiudiciũ cõmune omniũ obliterentur, abrogenturque. Itaque ut haec, & id genus alia maturè auertantur: simul ut, ne "

„ nobis exitio sint, occupentur. has ob causas & pericula in posterum im-
„ minentia, quæ hinc pullulare nobis, & possessionibus nostris olim oriri
„ possent: simul ut diploma, iura, libertatem, consuetudines, sanctas cōso
„ ciatis animis tueamur: censuit senatus & ordines consultatione matura
„ amicitiam aliquam ineundā esse, ne incauti ex improuiso opprimamur,
„ & insidias declinemus. Quamobrem concordes societatis fidem sanxi-
„ mus, nobis & posteris utilem futuram: & fœdus adiunximus, ratū san-
„ ctūꝗ auxilio senatus hoc decretum habituri, quod huic calamitati, hisꝗ
„ impēdentib. periculis consociata animorū concordia obstabimus: uim
„ armis propulsabimus. Quod impensarū in bellum fiat, id ad uniuersos
„ pertineat. Alea secunda aduersaꝗ omnibus ad exitū eius usꝗ cōmunis,
„ & par ex æquo omnibus sit periculū. Placuit quoꝗ, in conferendo nemi
„ nem excipi mortaliū debere: nulli remitti stipendiū impositum, quo mi
„ nus cum alijs contribuat, sed ut compar profanis religio censeatur. Con
„ tribuent æqualiter huc imaginibus maiorū illustres homines, & humili
„ loco nati: opulentia cum tenuis fortunæ & infimæ classis proletarijs, ut
„ res publica posteritati incolumis tradatur. Neꝗ magni quidem referet,
„ unde pecunia redigatur: ex mutuo'ne usurario'ue ære, ut agri pignori, si
„ necesse sit, opponantur: quo hoc negotium alatur, & ærarium sufficiat:
„ an alia uia. Quare apud Deū datis dextris mutuā pacti fidē spondemus,
„ quod sicubi opus erit, summo omniū cōsensu, aut certè bonæ ac magnę
„ partis uoluntate mutuā uicissim operā nostrā in hoc ponemus, ut oppo
„ sitæ hypothecæ redimantur, mutuū fœnus dissoluatur, ut damni exper
„ tes inde euoluamur. Nemo tum ea in re tergiuersabitur, sed datæ dextræ
„ sancitæꝗ fidei quisꝗ memor, lubentē se ac uoluntariū (ut par est) offeret
„ ultro. Inter ordines nemo ius sibi ulla ratione, aut uiam ad elabendū ulli
„ us libertatis prætextu usurpabit, qua cōtra hoc decretū ad asserendam
„ suā dignitatē tum uti posset. Quod si nos bellū (quod deus auertat) ha-
„ bere contingat, cum hoste neꝗ pacē faciemus, neꝗ amicitiæ fidē adiun-
„ gemus, neꝗ ullas si quæ offerantur pacis recōciliationis'ue leges quāuis
„ iustas & bonas, quæ hanc societatē impediant, ipsi ordines separatim re
„ cipiemus: sed ne ipse quidem, qui nobis ad hoc bellū auxilia miserit. Si
„ uero interim tolerabiles dari pacis cōditiones usu eueniat, ea nō per unū
„ aliquem ex ordinibus aut socijs iungetur: sed eius faciendæ potestas tri-
„ bus ordinibus, aut bonæ eorū parti permittetur. Et quæ in ea bona atꝗ
„ æqua uidebuntur, illa cæteri rata, iusta, ac firma iudicāto. Dolus frausꝗ
„ abesto. Quoniā autem ista inuiolabilia esse placuit: nos collegiorū proce
„ res & collegiorū sodalitia, nostra sigilla: itidem & nos cōmuni equestris
„ nobilitatis nomine rogati, Ioannes Reneschius Vuluenus eques aura-
„ tus, Gysbertus Varaus, Vuolterus Hammo, Ernesthus Vuicanus. Cō
„ sules itē urbis Vltra. tabulis sanciti fœderis magnū urbis nostræ sigillū
„ appendimus. Datum Vltraiecti, anno XXVII. super M. D. XIII. Cal.
„ Septemb. Postquam fœdus iunctum de bello cōmuniter parando in
frequenti ordinum ac ciuitatū concione recitatum fuit, legationes ciui-
tatum

tatum, quarum nulla uox cōsentiens accesserat, acceptis exemplis ad referendum illico domos suas reuertuntur. Episcopus auditis ijs quæ circa urbem indies fierent, metuens ne ob superiorum annorum odium et simultatem Amorfortij à se per hanc occasionem alienarentur, literas ad senatum dedit in hæc uerba. Vestra fides & studium erga me effecit, ut apud uos animi mei ex iniuria accepta ægritudinē effundam. Dubium mihi nō est, quin rumor de exclusione ad uos allatus, uarie uos affecerit. Lætor tamen, uobis eundem animum adhuc esse in me, qui superiorib. annis fuit: uti rationem rerum à me gestarum, & conscientiæ rectæ testimonium uobis probem. Audio Hattaliam nobis in Transiselanis à Gelro per homines talium negotiorum artifices ademptam, à quo quiduis potius quàm hostilia expectaram: cum incolumi ad hoc tempus amicitia, pax à me prius, & quies ab armis data, uiolata non sit. Atq; utinā ea perpetua, quoad uiuerem, esse potuisset. Statueram nuper Vltraiectum ad tranquillandos discordiarum turbines armatus contendere, ut restituta repub. ocium pristinū ditioni recuperassem. Erat consilij mei ratio talis, ne inermis urbem ingressus periculum, ut antea aliquando, subirē. Quare auxiliarib. copijs, & equitatu ad corporis custodiam instructus ad urbem ueni: non alio mehercule consilio, quàm ut intestinam facem pàrtim per id tempus, quòd in Germania supera abessem, partim in uastitudine mea aduersa exortam, penitus extinguerem. Aduenienti portas clauserunt. Quàm uero isti ea in re iuramentu religioni fecerūt satis, esto ad posteros de ea re iudicium. Super hæc externa equitum & peditū auxilia in urbem receperunt. Nihil itaq; aliud humani consilij mihi superest, nisi ut à uobis contendam, ne, quod ad belli dubium principium attinet, uestri periculi admoniti, ad maturè consultandum oscitātes opprimamini: reputantes identidem apud animos uestros, quid hinc sit exoriturum, uiam inueniatis, qua malum imminens propulsetur: ut si in rabiem propediem animi ad bellum parati exarserint, extra eius necessitatem uos amicos habeam, ac colam: quibus fretus, inimicorum, quos hostium loco posthac habebo, illatā iniuriam ulciscar. Quod si obtinuero, beneficium non ponetur apud immemorē. Cæterum quoniā cùm aliàs, tum belli temporibus in speculis intentior custodia propter ditionis limites necessaria est: ne ciuis per nocturnas uigiliarū perpetuas miserias nimium obruatur, è proximo Hoechlandios in ciuitatē accite, qui pro muris uobis in agendis stationibus auxilio adsint: ne per proditionem tentati, in hostium potestatem trahamini. Christophorus Lāgius, uir militari gloria clarus, qui nuper cum grassatore pedite castellū Teutonum in Marsis ipso magistro ordinis cæso, expugnando ui ceperat ac diripuerat, per id tempus reconciliatus factioni Vltraiectinę, cohorti in urbe præfectus erat. Hic Calen. Septemb. cum quadringentis peditibus ad Emnessiorum agros effusa populatione uastādos mouit: qui cum nihil minus quàm hostilia operirentur, pridie esculenta uenum Vltraiectū importarant. Emnessæ accepto Vltraiectinorum aduētu, cum iam haud

procul à uico abessent, tumultuariò collecta rusticorũ manus, in auia loca aditu difficilia diffugit: unde eminus inordinatè irrumpentes, & ipsum robur agminis à tergo tardius sequentes, sclopis tormẽtisq; manuarijs carpserunt. Numero enim hosti longè impares, nequaquã acie occurrere poterant. Vbi uerò agmen citatum insidias prætergressum esset, clamore à tergo & ab latere terribili segnius ab itinere procedentes adoriuntur. Fit pauor ingens atq; trepidatio. cadunt alij globulorum nymbo: alij armis abiectis callium ignari, in circumiectas uię paludes diffugiunt, ubi à suis longo interuallo exclusi hauriuntur. Interim prægressum agmen effuse omnia uastat populaturq;, eoq; infestius, quod partem suorũ ab occultis insidijs carptam, ac compulsam in paludes accepissent. Quicquid graue nimis asportatu erat, corrumpunt. Fuit autem pręda, nimis quàm opulenta armentorum & pecoris omne genus & pecuniæ ad septẽ milia aureum. Addiderunt & flagitio perfidiam. Opulentiores ubi in manipularibus fidem, ne hostilia paterentur, pacti essent, ex composito ab alijs superuenietibus se suaq; omnia redimere adigebãtur. Moti iniuria Emnessiorum Amorfortij, (nam amplas ibi possessiones habebant) literas extemplò Vltraiectum mittunt. Earum autem sententia hæc erat: Senatum Amorfortium accepisse, quàm hostiliter colonos suos, quos Emnessæ in agris suis collocassent, immissis peditibus ipsi diripuissent: perinde se eam populationem accipere, ac si ad muros suos arma scalasq; intulissent. Velle scire causam, quamobrem pro hostibus haberẽtur. Responsum ab Vltraiectinis est benigne & callide: Non debere mirum uideri, quòd infesta & hostilia nullam pacti fidem paterẽtur Emnessij, qui priores lacessiuissent. Superioribus enim diebus uoluntarios eos ad ostium Leccæ episcopo in ponendo præsidio fossorijs armis opem tulisse. Si à bello esse alieni uellent, hostem non adiutum opportuisse. Inde cum infesto agmine in Hamersfeltios mouerunt, (uicus est sub prætura Lu esdana, ad mille passuum ab Amorfortia) eosq; fœde depopulati, opimã pecorum & rusticorum prædã Vltraiectum compulerunt. Hac expeditione postquam ingens damnum prædijs Amorfortiorũ datum esset, per literas & legationes cum Gelro & Vltraiectinis grauiter de accepta iniuria expostularunt: quòd hostilia omnia paterentur, cum ipsi in hoc certamine à neutra parte semper stetissent: ut utrisq; animos suos donec debellatum esset, probarent: neq; aliud hactenus declarasse, q̃ id quod amicæ uicinitatis esset, coargui possent. Polliceri nihil aliud adeò deinceps Gelrorum principi & populo Vltraiectino se præstaturos. Super cætera mirari, quòd illi non reputarent secum, quàm infestus Gelri Vltraiectiniq; nominis ager reddi ex Amorfortia posset, si uellẽt in belli societatẽ discedere. Ad ea Dux benignè Amorfortijs respondit: Nunquã aliud animo suo persuasum habuisse: nec aliò se quàm ad perpetuã amicitiã inclinatum, & uicinitatis ius cum senatu & pop. Amorfortio colendum. Id ipsum quoq; suis ordinum ductoribus ab initio inchoati belli mandasse. Verùm ut multa sæpenumero absente principe peccantur, ef-

fectūrum

fecturum se, ut primo quoq; die ipsis fundorum suorum coloni in integrum restituerentur. Qua de re & literas se dedisse ad Vltraiectinos, ut quemadmodum edixisset, facerent, si Amorfortij prius agros & prędia sua in indicem coniecta, ut dinoscerentur in posterum, exhiberent. Nihil illi morati, scripto ea Vltraiectū transmiserūt: quare aliquanta pars pecoris colonis illico est reddita. Hac prospera re Langianorū militum excitatus Arnoldus Faber, tertiæ cohortis ductor, ad parem fortunam tentandam, Driebergam (episcopi ea tum uilla erat) cum expedito exercitu eam depopulaturus proficiscitur. Erat in eo exercitu gregarius, seu lixa uerius, famulus cuiusdā Gerardi Eccij, e nobilitate Vltraiectina, neq; armis ferendis aptus, neq; ad militaria munera obeunda maturus: adolescens impuber adhuc, cęterum indole feroci, & truci ingenio supra ætatē. Hic officij causa exorato hero, agmē expeditus sequutus fuerat. Quoniam autem præda ob incolarum & uici tenuem fortunam non magni nominis contracta, non operæprecium uisum fuit diutius ibi castra habere: simul quia periculosum ob densati soli naturam erat, per quòd hostiab Dorestato opportuni fuissent. Quare celeriter Vltraiectū, priusquam nuncius depopulati agri Driebergij Vuicam allatus esset, iter occupant. Præcesserat iam agmen ducentos passus, cum lixa, quod agricolæ nullam pecuniam exprimere ad paciscendum secum posset, ardenti manipulo admoto, & uillam, & ditissima duo granaria incenderet. Robur & cohortis ductor exorto incendio stupefacti, mittunt speculatores extemplò retro, exploratum quid rei esset: iubentq; autorem patrati flagitij arreptum (mulcta extremi supplicij ab incendio abstinere iussi fuerant) atq; equo funib. alligatum, secum in urbem trahi. Rumor incēdij in agris tum primū à Gelris misti haud paulo concitatiore cursu Vltraiectum allatus, plus ciuitatem quàm ipsum hostem conterruit: quod quantum ædificiorum extra urbem & castellorum haberent, episcopo incendijs ac populationibus opportuna forent. Et quod præsagiebant, id opinione omnium celerius statim accidit. Episcopus insequēti incendiorum auspicia nocte, cum quingentis peditibus & modico equitatu ex ostio Leccę ad urbem accessit: ac copijs in ripa Rheni ad ducētos inde passus instructis, nequaquam Gelrum metuens, manipulares lectos ad suburbana tria incendio infestè uastanda emisit: addito tamen hostili spiritui clementi edicto, ut antequam ignis tectis inijceretur, & omnia flamma absumerentur, quantum pecorum & supellectilium seruatum quisq; uellet, raptim è domibus auferrent. Dum in tenebris silentio hæc geruntur, pauci, quibus animus ad omnia paratus erat, placidè ad portarum uersatiles clathros succedunt auscultatum, num ij qui in murorum stationibus excubabant, suorum aduentū fremitu strepitu'ue sensissent. Inde ubi sopitos uigiles, ut in nullo uicino metu sensere, tectis in tribus simul suburbijs ignem inijciunt. Clarum exortum prius incendiū fuit, quàm stationarij hostem adesse cognouerunt. Et quia laborantib. suis, quod hostiliū copiarum uis incerta esset, per tenebras opem adferre nō

audebant,

audebant, totis mœnibus & turribus tormentorum tonitru eminus ful minatum inde per plerumq; noctis in incertum est. Plebs cum armis ad muros adesse, quisq; in suis stationibus: religio uero in curiam pontificiam armata exciri trepidè ad omnem euentũ iussa est: numerum magis auctura, quàm ad bellandũ apta multitudo. Incẽdio hoc suburbano tota urbe perturbata, præfecti militum, ut fuco aliquo inuidiã popularem ob prius datũ incendiũ à se auerterent, testarenturq; nullo publico consilio facinus patratum, ipsum incendiarium capitis anquirendũ publicè condemnãt. Nec dubitant, quin plebes, pœna authoris ac spectaculo exaturata, fremitum remitteret. Peruentum erat in circũ Palatinum, ubi reus iudicum sententijs damnatus percuteret. Ille autem inter triste supplicij ministerium cũ semianimis nudatis scapulis in sabuli aggerem ductus esset, lictore ex composito auerso, extrahenteq; animaduersionem, ad circumfusæ militaris multitudinis hortatum recepto animo, ut manibus uinctus stabat, in fugã se dedit: elapsusq; nullo insequente in Ciuici templi asylum euasit. Crebræ inde quotidie eruptiones utrinq; in hosticum factæ: frequentes item uelitationes, ac prælia multa commissa. Interim secundo mense quàm bellari cœptum esset, ærarium in urbe exhaustum (quia stipendium non persoluebatur) mercenariũ militem tam ferocẽ fecit, ut nec ad contrahenda certamina, nec ad eruptiones in hosticum faciendas induci potuerit. Quare pecuniæ inopia ordines cõpulsi, D. M. Vuesium ad Gelrum quindecim aureorũ milia mutuò petitum mittunt: pro quibus uicissim illi prædibus ac prædijs omnibus ecclesiastici nominis in eius ditione cautum est. Vuesius noctè (quia interdiu & indicium & occultas hostium insidias metuebat) iter emensus, breui cum pecunia domum, præsens gaudium & ciuitati ob direptionis metum, & militi secum ferens, redijt. Noluit autem factio locupletioribus, qui oneri ferendo essent, circa initium belli, ut tutius id traheretur, ne'ue eorum animi à se alienarentur, aut ad nouas res excirentur, stipendiũ imponere. His Dorestatum allatis, episcopus, cui animus ad obsidendum Gelrum per hæc additus erat, cum sexcentis peditibus & centum equitibus impedimentisq; pridie Iduũ Septem. ad urbem mouit, & quidem clara luce: occupauitq; cœnobiũ Pacatæ uallis, mille circiter ab urbe passus. Agitabat id aũt, si in castris ibi positis perseuerasset, ut iter aditumq; Gelro intercluderet, ne'ue commeatus è Batauia in urbem portarentur. Et apparebat hinc ab ortu, inde à meridie in Leccæ ripa insessis itinerib. id facile futurum. Ne Gelrus receptum, cùm uideretur, in urbem, aut ex urbe Arenacum haberet, statim quàm locum castris occupasset, à frõte lapidibus stratam uiam transuersam perfodit. A' tergo uero, ob difficilia accessu palustria pascua, minus tormentis admouẽdis & equitatui apta, nihil erat, quod periculi ab hoste metueretur. Rumore de hostium aduentu & capto castris loco per quosdam ex agris trepidè in urbem allato, cum uanum unum id de duplici eorum numero sparsum inter cætera esset, claudi extemplò portæ iubentur. Et quanquam eorum accessu

nihil

nihil auxiliares Gelri perterrerentur, metu tamen ne præsidium in ipsis propè portis statim inchoatum intra biduum ita muniretur, ut inde exturbari nequirēt, & utrinq; arcta obsidione pressi, fame rerumq; inopia turpiter ad deditionem compellerentur, tumultuose cum tormentis Albana porta erumpunt, occurruntq; hosti ad portam cui ab operis urbanis nomen est, trecentos ab urbe fermè passus. Constitere intra portam & proximum pontem tuti à globorum iactu, dum pauci cum leuiorib. tormentis emissi, hostem ad uelitandum eminus lacesserent. Episcopus nihil moratus, & ipse manipulares ad prouocandam pugnam Gelro obijcit. Stataria autem fuit nulla, sed procursando refugiendoq; per pascua inter leprosorum ędes & obiectam portam, Parthorum ac Numidarū more inuicem procul ferire, simulacrum uelitationis præbere. Nec stabāt interim copiæ utrinq; ociosæ. Illæ enim grauiorib. in regiā adductis uiam sclopis infeste inuicē ex interuallo incessere. Cæterū quia mutuus conspectus per intercapedinem extra globorum fermè iactum erat, & utraq; acies ita instructa stabat, ut neutra ab altera nec à tergo, nec à frōte lateribus'ue uulnerari posset, (nam hi portę mole uelut uallo obiecto, illi syluæ densitate tuti, certaminis spectatores erant) nox imminēs procursatores ad receptum utrinq; cōpulit. Ab neutra parte clades illa accepta fuit. Habebat hostis intra cœnobij pomœria sua castra, equitibus Gelrorū inaccessa. Statuit Martinus Rossemus militū Gelrorū Tribunus per prata, à tergo castris circūiecta, cum omni pedestriū copiarū ui Episcopū, utcūq; caderet, adoriri. Quare ea nocte impedimēta, & cāpestria tormenta, puluerem tormentarium, cratesq; expediri appararíq; iussit. Mane ingens coorta nebula, caligine densa cœlū obtexit: quam paulo pòst tempestas sequuta, consilium discussit, ac Gelrum intra muros continuit. Eodem die mulieres aliquot Vltraiectinæ in itinere ab hostib. intercipiuntur. Quæ de urbis statu, deq; auxiliariorum numero interrogatæ, ubi ea quæ fando domi audierant, fideliter exposuissent, nulla neque contumelia neq; ignominia affectæ, quò ire cœperāt, dimittuntur. Nocte insequenti duas molas iniecta flamma ad Albanā portam in Gelrorum conspectu manipulares aliquot corrumpūt. Rossemus uarijs curis animo agitatus, qua arte ex loco suapte natura munito sine suorū clade hostē submoueret, ludibrio rem cum Duce ita aggressus est. Dux fictitias literas ad Rossemum in hæc uerba scripsit: Se sequenti die paulo sub exortum solis cum quatuor milibus armatorum, & mille equitum, ad Biltam adfuturum: ipse interea quantum copiarum in urbe esset, expeditum ad inuadendum à tergo securum hostem silentio portis educeret: se uerò circa aduersam portam cœnobij eum inuasurum. Has literas callidus princeps & gloria militari clarus cum huiusmodi mandatis tabellario tradit, ut ex composito in hostium stationem intercipiendus cū literis diuerteret: ut ijs lectis, hoc dolo pauor hosti inijceretur. Erat tamen in urbe persuasio talis, ut seriò id futurum fuisse autumarent. Haud fefellit Gelrum ars sua. Nuncius ex industria in stationarios illapsus excipitur.

cipitur. Literæ extortæ, & ad Trib. delatæ, illico inter initimi cōsilij primores duces, rerum consiliorumq́, quæ Gelri inter se agitarent, cognoscendorum auidos, recitantur. Et quanquàm denouis coprjs cōscriptis nihil allatum esset, uanis literis tamen habita fides effecit, ut seriò extemplò ad uasa conclamaretur. Rati fugam occultò futuram, impedimenta cum bellicis machinis, ne à Gelro præuerterentur, diluculo Dorestatū præmittunt. Timorē uanum sequuta est fuga effusa inordinataq́ agminis, haud perinde metu, ne ē proximo à tergo carperentur, atq; ne nouarum copiarum occursu à fronte simul & à tergo circumuenti, memorabilem cladem ad internecionem usq; acciperent. Gelrus cognita per exploratores effusa sine ordine hostium fuga, paucis in urbe præsidio relictis, fugiētes equitibus immissis assequuntur. Fugientiū postremo agmine turbato, uersis equitib. pontificijs in Gelrum fit supra Sestū equestrē certamē. Paucis utrinq; uulneratis peditū accessu, Gelrus receptui in urbem canere compellitur: diremptūq́ in hunc modum prælium fuit. Statim quàm relictis castris episcopus Dorestatum in hyberna abijsset, priusquam consilium mutaretur, Gelrus nouis coprjs quadringentorum peditum urbem firmat: quæ per suburbium in hospitijs (plebs enim palàm eas tectis recipere recusabat) sunt distributæ. Cum his simul superuenit rumor duas cohortes secundo Rheno tectis nauibus, ut ab aqua et terra in Leccę ostio pręsidium expugnaretur, indies expectari. Ac ne uanus rumor, coargueretur, quo aures omnium impleuerant, omnia, quibus ad demoliendum quatiendumq́ præsidij uallum, & fossas obruendas opus esset, crates atque scalas item apparant: commemorando accitos plures equites Iuliacenses. Ipsum adeò Ducem tantum auri propediem, quo bellum traheretur, adportaturum, ut eo Episcopus & eius frater Palatinus uendi possent: hac persuasione multitudini obsidionis & famis metum ademerunt. Et quia iam exacta æstate autumnus serus erat, ut hyems iam appeteret: qua pluuio cœlo, ad ostium Leccæ tormenta grauioris generis per præpinguem uiarum rotis hærentem & glebosam terram adduci nequibant, multos sumptus superuacaneos fecerunt. Inter hæc media consilia, ne quid temporis remitteretur, Langius in Schalcuicanos profectus, inde magnam hominum ac pecorum uim præ se egit: à quibus paulo antē episcopus pecuniam quoq; stipulatus fuerat. Et hactenus quidem Gelro sua societas cum Vltraiectinis impunē fuerat: cum episcopus animaduertens sibi necessaria in utrumq; hostem arma sumenda esse, transmisso Rheno partem Batauorum insulæ peruagatus, incendio populationibusq́ omnia deuastauit: stipendiarijs Mauricanis, Rysuicanisq́ factis, præda onustus Vuicam redijt. Nec Vltraiectino quidquam iam prēter suæ ditionis uicos reliquum erat, & eos quidem paucos, unde stipendium ad bellum, ne hostilia sentirēt, stipularentur. Consultabatur interim de circūsidendo hostium præsidio. Sed obstabant multa, quibus id quod agebatur, ad exitum perducere nō poterant. Anni tempus, quo sub pellibus miles habendus erat: uires infirmio-

infirmiores quàm quæ ad obsidionem sufficerēt: suspecti plebis animi, ne urbe egressis præsidijs nudata portæ clauderentur. Tentandum omnino tamen erat aliquid, ne uel militū animi bello desueti, luxu Vltraiecti no frangerentur. Cæterū ut defectionis securi in hosticum cum omnib. copiarum, quas intra extraq; urbem habebant, uiribus ex urbe tutò mouerent, callidum consilium in speciem plausibile repertum est. Decreuerunt ex omni sagittariorum sodalitio, quod ea tempestate ex opulentia pleraq; urbis conscriptum erat, trecentos selectos, obsidum loco secum, suspicionem dissimulantes ad obsidionem abducere: et hi ipsi, ex operis, quos uideretur, binos sibi allegerent. Vbi uerò id detectum in uulgum promanauit, fremitus tota urbe multitudinis exortus est, indignātium, uociferantiumq;, hasce ne esse copias terrestres naualesq;, quæ à Lecca hostem circumsiderent? Hoccine illud auri, quod à Duce in belli usum adueheretur? scilicet ut ad cædem & obruendas corporib. suis hostium fossas destinarentur? Adeò tota multitudo cum episcopi esset, quia propter obsides adductos nihilo tutior à defectione urbs uidebatur futura, abscissum id consilij fuit: ne quemadmodum Vltraiectum Gelrorum facta fuisset, rursum sub nutum ditionemq; Episcopi perueniret: ut solet nimis callida consilia euentu rerum tristia, mortales plerūq; fallere. Versi inde ad operas cōductitias publicas, & baiulorū plebem, fossoresq;, quorum ministerio in castris ponendis, & ad alia quæ laboris maioris opera erant, pro lixis uterentur, uix inuitos restitantesq; factionis odio, addito edicto, fossorijs instructos armis secum urbe extraxerunt. Equitum præfecto cum ducentis equitibus ad occupandum opportunum castris locum præmisso, pars aliquanta urbi præsidio relinquitur. Equitem Dornam iter habentem (nam Vuicam oppidum haud perinde loci situ aut laboribus munitum, præter imminentem arcem episcopi sedem, mutato consilio prius circumsidere parabāt) cætera multitudo peditū subsequi iussa, in Ameronga illi se iunxit. Viginti fortè equitum Gelrorū ad eliciendum hostem Vuicam propè euagabantur, relicto à tergo in insidijs cætero equitatu. Fredericus Seldenackerus episcopi equitum Magister cū una turma Gelro, nihil moratus, subitò patefacta porta occurrit. Gelrus ex præparato, quasi uiribus impar, prælium detrectans, paulatim cedendo, hærentes in tergo episcopios, in locum insidiarum pertraxit. Ibi à tergo Gelrorum insidiæ exortæ, & multitudine et clamore ingenti, hosti inopinata re perterrito pauorem faciunt. Itaq; quāuis ab oppido exclusi, in hostium undiq; potestate erant, acerrimum tamē, si quo pacto per consertum ordinem erumpere potuissent, prælium edidere. Aliquādiu tentato certamine cum pauci hostium impetum, septi undique, non ferrent, neq; fuga elabi possent, Gelris se dedidere. Præfectus equitum cum paucis inter dimicandum per confertos hostes statim post contractum certamen in apertum dilapsus, armis in fossam occultā abiectis, ut ad fugam expeditior esset, equo Vuicam per Lambrocam se abripuit. Duodeuiginti capti, et Vltraiectum abducti, lege militari multan-

tur, dimittunturq́. Mox paulo mutato rursum consilio auersis itinerib. VIII. Cal. Octobris Leccam cum pedestribus equestribusq́ copijs Gelrus petit. Et quia nocte iter illud emetiebatur, ignes ex cōposito è speculis, maximè turri Dorestatiana ab episcopo ijs editi sunt, qui in præsidio ostij erant. Hi ubi hostium aduentum sensere, adeoq́ iam intra teli conjectum esse, mane horas aliquot tanto fragore ac ui tormentorū tonitruis fulminarunt, ut fumus in nubem coactus Gelris pręsidij omnem prospectum, post clarum incendium longumq́, ademerit. Rossemus omnium Gelrarum copiarū ductor, uix dum positis castris, ne hyberno cœlo incœptum occuparetur, extemplò militibus in concionem aduocatis (præmiserat iam exploratum, quà minimo periculo præsidiū oppugnādum adiri poterat) ita dicere exorsus est. Nisi hyberni cœli intemperies appetēs, commilitones fortissimi, mihi necessitatem maturandi consiliū destinatum imponeret, nunquam hodie uos ad expugnandum hostis, quod in conspectu est, præsidium educerem: cum alioqui ne ocio marcesceretis, laboresq́ militares leuiores uobis forent, in castris uos exercere liceret. Vix hanc periodum orationis absoluerat, cum clamor ingens sibilum militarē sequutus, parantem haudquaquam tempori conuenientia, dicere, exploderet, exposcētium debitum prius stipendium numerari: cuius persoluendi spe, urbe egredientes, Persicos montes pollicēs, impleuerat. Id'ne eum agere, ut postquàm agmen uana spe lactatum, blādimentisq́ ex hybernis extractum, in castris habeat, pro stipendio speciosa uerba adnumeret? lanienæ hostium obijciat? Maiorum deniq́ more menstruum stipendium pro subeūdo expugnationis periculo, certatim dissonis clamoribus postulare. ad hæc in sex menses autoramentum addici. Ac tum demum ad iussum exequēdum, loca ac uices se sortituros. His autem fremitibus cum personuisset undiq́ clarum concio, Langius cum sua cohorte sacramēti religione exolutus, ad Galliarum regem, qui per id tempus arma contra Cæsarem parabat, ipse seditionis author transijt. Cum quo se coniunxit illa cohors, quam postremùm conscriptā in supplementum, paulo antè in suburbano per hospitia distributam fuisse dixi. Hac defectione militum Rossemus animaduersa, uiribus suis diffidens, priusquàm hostium inopinato impetu opprimeretur, castris relictis, reliquias copiarum infecta re in urbem reportauit. Nec fugerūt per hæc apertam suggillationem. plebs enim tota urbe collecta, redeuntib. ad portam turmatim obuiam processit, gratulataq́ egregiā de infirmo hoste uictoriā, quem se difflaturos insolenter iactitarant, percontabatur ubi opima spolia episcopo detracta reliquissent. Ludibria passim exaudiri occinentium, Gelrum, apparatus armorumq́ terrore tantum bellare: haud perinde manus in prælijs uigere, atq; linguas haberēt minaces, & insolēter temerarias. Episcopus triduò quàm hęc acta essent, ne quid commeatus Vechta amne ex Hollandorum ciuitatibus Vltraiectū portaretur, arcem Vrelandiam in fluminis ripa propè sitam, sed ruinis ob uetustatem, & bellorum uarias tempestates desertam ac deformem, im-

positis præsidijs firmare aggreditur. Fuit autem id præsidium olim, nulla ui propè expugnabile, ob parum densati circà soli pascua, maximè autem hybernis mẽsibus, inundatione excurrentis alueos suos fluminis irrigua, Hẽrici Viandensis episcopi opus ibi aduersus uim ab ea parte Hollandicam positum. Multos inde ab episcopis neglectũ annos (ut multa alia, aduersus uicinorum principum incursiones cõdita: pręcipuè autem Gildenburgum in ostio Leccæ ab Anoldo Hornensi collocatum) uetustate collabi, ab alijs dirui inde laterum inopia in fundamẽta posteà cœptum. At postquam ditio sub Hollandorum ius atq; imperium transijt, reliquię uetustarum ruinarum Vltraiectum à fundamentis subrutę, ad arcem Vredenburgum auectæ fuerunt. Huius ruinas itaq; tũc, ne ab hoste impetu transcenderentur, tumultuario opere episcopus muniuit. Ad illum ab opere, antequam absolueretur, disturbandum, Dobbelsteinus cum cohorte una & leuioribus machinis profectus, nocte exploratorem emisit speculatum, quantę profunditatis circumducta fossa esset, quam sudam fuisse persuasus antea fuerat. Cæterum noctis silẽtio rem multo aliter comperta, postquàm audiuit stationarios aduentum suum pręsensisse, inordinatè effusos in fugam suos, metu ne per tenebras carperẽtur, (id quod episcopijs haud factu difficile fuisset) in urbẽ reportauit. Per hos dies episcopus ex ostio Leccæ in Batauos rursum transmisso amne mouit, lateq; eorũ agros uastauit. Vnde præda omnis generis parta, Dorestatum compulsa fuit. Non desedit Gelrus, hostium transitu accepto in urbe: quãta potuit celeritate trãsgressum subsequitur. Sed postquàm Taislicam, ubi traiectus est, peruenere: offendunt pontones in ulteriorem ripam, ne iter à tergo intercluderetur, de industria subductos. Spe fluminis traijciendi frustrati, ne spiritus ferociæ relanguisse uiderentur, à cœpto itinere in Leccæ ostium ad lacessendos præsidiarios in pugnam, diuertunt: sed frustra eorum cõsilium fuit. Nam ij qui in pręsidio erant relicti, pauci illi quidem, sed delecti, tutius rati, id armis de uallo tueri, quàm inuadendum, si ad uelitandum longè numero impares occurrerent, hosti patefacere, & quidem omnibus præsidijs nudatum, machinis eum retro submouerunt. Erat autem belli negotiũ in hoc statu. Cum Ioannes Dux Cliuẽsis, uir pacis artibus nulli principũ per eam tempestatem inferior, cuilibet uerò superiorum facile par, per Palãtum præfectũ regni hæreditarium è principis utriusq; sentẽtia efficeret, ut datis in octo dies inducijs, ad agendum de reconciliatione & pace, Huessenæ conuentus ciuitatum ditionis Vltraiectinæ superæ inferæq;, & principum amborum haberetur: ipse cura reconciliandi in gratiam utrosq;, disceptator sumptus, quod posset, controuersiam dirimeret. Cõuentui uerò dies indictus est quintus Cal. Nouem. ac fides publica huc per eos dies ultro citroq; commeãtibus data: ne quis periculum causatus, disceptationem de reconciliatione pacis, si ea coiret, discutere potuisset. Venerũt ab Vltraiectinorum episcopo legationes Iacobus Mindenus, & principis à scrinijs proximus Archigrammateus. Transisclani ad mittendũ quo-

que huc legatos (quia id concilium, ipsorum non minus quàm ciuitatũ aliarum referebat) rogati ab episcopo, ex equestri nobilitate & singulis ciuitatibus oppidisq́ legationes miserunt. Oppida item inferę ditionis, Amorfortia, Vuica, & Rheni, quæ in fide adhuc erant, & partim extra belli etiam societatem, in principis sui gratiam è primoribus senatorij or dinis suos legarunt. Adfuerunt & à Gelrorum Duce. Ex ordinibus aũt Vltraiectinis D. Æmilius Niueldius Decanus basilicæ D. Martini, Gerardus Sukerodius Decanus ad Seruatorem, D. Marcus Vuesius, D. Fredericus Regius. Ex equestri autem gradu, Ioannes Renescius, Ioãnes Huchtenbrochus, equites aurati. E senatorio ordine, Adamus Diemenus Consularis, & Gysbertus Clutingus conuenerunt. Hi sub noctem profecti, episcopi insidias, quæ uano rumore ad montem tenere nunciatæ fuerant, ueriti, ab equitibus centum Arenacum deducuntur. Postq́ uentum est eò, legati in sua quiq́ buleuteria (sic enim uocantur loca consilijs designata) concessere. Primum legationes ciuitatum atq́ episcopi in concilium, ubi uiri regni consulti ad cognoscendum causam consederant, introducuntur. Erant autem ex intimo consilio ad id lecti, Archidiaconus Cliuensis, Palantus præfectus, eiusq́ frater: ac prǽter hos unus & item alter. Ibi Archidiaconus altius exorsus, acta per episcopum Treuirensem disceptatorem & alia in quodam Husseno conuentu, de fœderis legibus inter Gelrum & ciuitates episcopumq́ Vltraiectinum exposuit, ita orationem pertexens, ut æquior Gelris q̃ par erat, & obliquè fœderis uiolati culpã in ciuitates transferre uideretur, ea ratione illas fortasse ad dandas accipiendasq́ tolerabiles pacis cõditiones perpulsurus. Finis autem orationis hic fuit, ut expromerent, si qua uia æqua pax sarciri, omnis belli apparatus discuti, ditiones ab euersione conseruari possent. Remittendum esse utrisq́ aliquid de suo iure uolũtate, quod armis extorqueri non posset. Nullas inimicitias tam graues, nullũq́ tam atrox bellum arsisse, quod non æquis bonæ ac iustæ pacis conditionib. potuisset componi. Quare cum ambo populi in spem pacis essent intenti, darent nunc operam, ne tam ad uerbis disceptandum, quàm studio finiendæ controuersiæ cõuenisse uiderẽtur. Ad ea cum parcè respondissent legati, è concilio digressi, post moræ paulum rursus intrò mittuntur: adhibenturq́ & Gelrorum Vltraiectinorumq́ legationes. Tum legatũ episcopi ad hunc modum dixisse accepi: Quod precatus est episcopus Henricus à Deo opt. max. eo die, quo armatus auspicatò inauguanrdus urbem ingrediebatur, lætor id exponendi occasionem uobis, pacis conciliatoribus, uiri regni Cliuensis consultissimi, mihi hodie datam: præcipue uerò iniurias querendi, quàm inuiti in hoc bellum nullo nostro merito, nullo consilio tracti sumus, & à quibus belli initium sit ortum. Precatus autem fuit, ut quemadmodum ad arduam prouinciam gubernandam Colonia excitus esset, mens principe digna inter ignotam gentem, daretur: ne meliorem amisisse quàm creasse dicerentur. Vt in id sedulò anniteretur, ne quem lęderet prior, aut ad uim prouocaret: pacẽ & ociũ

ac tranquil-

ac tranquillitatem inferæ ditionis pro uiribus non solum tueretur, sed, quod posset, ad magnã gloriã & opes etiam proueheret. res in Transiselanis amissas, recuperaret: turbatos componeret: deniq; nullũ locum socordiæ, quoad ecclesię rebus præsideret, aut ignauiæ daret. Hoc uotũ utinam obtinere potuisset, florentissimæ ditioni difficilis collatio certè fuisset. Sed numen magno luxui & summis opibus obiratum, nõ modò non audijt, sed statim in rempub. Vltraiectinam, facem intestini tumultus penè inextinguibilem immisit: ut nullus ferè locus sit in nostro orbe tam obscurus, ubi eius flamma non sit conspecta. Malum inde episcopatus principium, hoc est intestinum malum, peior exitus excepit. Sequutum est bellum funestũ, quod nunc habemus. Quod utinã uobis reconciliatoribus componatur. Cuius inchoati culpa quoniã passim in nos ab hominibus Gelri Vltraiectiniq; nominis confertur, apud eos qui negotij huius ignari sunt, fit ut ab hoste stent, et nos concitati belli nomine male audiamus: ac nobis parum propitij etiam ij sint, qui uolunt ac debent esse æquissimi. Exponam igitur breuiter, à quibus prius ortum sit bellum, & illatum, ut testimonium nos iusta in hostes arma sumpsisse, apud uos, ut pacis recõciliatores extet: neq; priores lacessiuisse, sed illatũ, iure gentium auertisse. In fœdere, proximo bello, quod Gelrus cum populo Transiselano gessit, ab episcopo Treuirorum, sumpto ad id disceptatore, ita expressum tabulis ea de re confectis fuit, ut Gelrus omnibus oppidis & castellis Transiselanis, quæ tum tenebat, præsidia deduceret. Et in spem in perpetuũ firmandæ pacis, deinceps à præsidijs & ciuitatibus, quæ ecclesiæ Vltraiectinæ essent, abstineret: nullum unquam ius sibi in ea usurparet: præter Groningam. Hæc pacta iureiurando, teste numine, & tabulis scriptis rata esse iussa sunt. Rursum, ne ille arbitrium Treuirorum principis ut iniquum rejceret, sed id damni uicissim pensaretur, Vltraiectinus episcopus inuicem Gelro quinquaginta aureorum milia pro redditis possessionibus persolueret. Numerato itaq; argento, deduxit præsidia, restituit omnia è fœderis pactis. Sed quid cũ huiusmodi agas, qui neq; ius nouit, neq; fœdera sancta habet: apud quem nec fides ullum dignum famæ laudatæ precium obtinet? Spes nos, minimè insidiarum perfidiæq; suspicaces, ita securos, ac propemodum sublatis pedibus altum stertentes habebat, ut conuersi ad intestinum incendium extinguendum, cœlum citius ruiturum existimaremus, quàm is fidei religionẽ, etiam barbaris sacrosanctam, uiolaret. At quantũ nos fefellit Carole, nostra de te existimatio & securitas. Rebus domi utcũq; iam ex sententia compositis, ex præparato Vltraiectũ occupauit, Hassaliã in Transiselanis per proditionem cepit, bellum nobis intulit: uicos Vltraiectinæ ditionis, imposito stipendio in tres menses exoluendo, tributarios sibi fecit: uillas, horrea cum magni precij frumentis, ferro & incendio populatus est: agros abducta pecorum hominumq; ingenti multitudine, hostiliter uastauit. Hæc cũ ne uerbo quidem tactus prior patrasset, præsul ad bellũ uicissim se armare, & effuse omnia uastanti obijcere adactus

 fuit, ma-

fuit, magis ut suos ab hostili incursione, quàm ut se ab iniuria uindicaret. Ad hæc si quid habet, respondeat, quare res nostras repetimus: deducat ex Vltraiecto quantum armatorū ibi habeat: decedat urbibus & oppidis: reddat ablata. Quātum damni utrinque datum est, arbitrio principis Cliuensis æqua fiat existimatio. Pacem petimus cùm utilem, tum utrique bonā. Et episcopi quidem legatus in hæc uerba loquutus est. Gelris inde Vltraiectinisque legatis, ubi ille dicendi finem fecit, potestas dicendi, quæ uellent, facta est. His submotis paululum ad colloquendum è concilio, ac mox rursum introductis, Gelrus facto silentio, ita dicere exorsus est. Si perinde id quod principio episcopatus Henrici utiliter per Treuirū expressum fuit, ut ab iniuria utrinque abstineretur, et nos intra ditionis nostræ pomœria uos contineremus, seruatum fuisset, bellum profectò nullum haberemus: pax fida, quæ triennium fuit, nunc quoque inter principes integra, sarta tectaque esset. Sed cum in exaggerando perfidiæ crimine, quod in nos cōgeris, sis immodicus, satius esset causas prius, cur huc rerum sit peruentum, excutere, quàm nos apertis criminationibus uiolati fœderis magno spiritu, et nullo ore temerè accersere. De præsidijs equitum peditumque Vltraiecto impositis, de capta Hassalia, adde & populationes uicorum, & conflagrationem unius horrei: constat factum. Sed iure'ne, an iniuria, quibusque de causis hæc patrata sint, tum ad quos pertineat res, id in cōtrouersiam uenit. Nec hoc in negotio uelim nobis fraudi esse, quod uulgari ioco de nostra fide, tantum nō Punica iactetur: cū ne uobis quidem id, quod de ipso episcopo fertur, quicquàm prosit. Pacis arbitrio Treuirensi permisso, ab eo ita expressum fuisse, non nego: & paruit Dux lubens, propterea quòd multa de iniurijs uoluntate in gratiam reconciliatoris excelsi uiri remittere decreuisset: simul quòd bellādo fatigatus, utrique regno ocium restitutum mallet, quàm ulterius cædibus multoque sanguine ditionis suę pomœria propagatum iri. Sed ne tam iniquum quidem uisum fuit fœdus, ut nō facile passus sit illi se alligari. Dissoluta ab episcopo expressa pecunia, deductis illico præsidijs, omnibus oppidis & castellis cessimus: & quidē ob id tanto celerius, quanto hostium, si quid cunctati fuissemus, maiori calumnia prægrauabamur. At in ijsdem pactis positum quoque fuit, quod tu haud scio callide'ne, an per imprudentiam suppressisti: certè ut omnem culpam cōcitati belli, uiolatique fœderis speciose in nos trāsmoueas. Positum autem simul in eodem fœdere fuit, (sic enim sperabatur, increscentem in posterum maleuolorum audaciam coherceri potuisse) ut à conuicijs in nos & dicacitate populus Suollanus deinceps temperaret: ut est ad maledicēdum & scommata iactanda, quàm ad benigniter loquendum pronior. Factis enim dictisque inimicorum iuxtà principes læduntur, & ad arma prouocantur. Vtque pax perpetua uindicaretur, legibus in conuiciatricem linguam animaduerteretur: suppliciū ad reos, exemplū ad uniuersos perueniret. Quod quidem utrum exequuti estis tum, an à nobis nuper prius rupta sint pacta, querimoniæ Ducis ad episcopum & Suollanos delatæ, indicio extant. Suol-

tant. Suollani, ueteri statim à percusso fœdere, odio nondum exuto, feroces spiritus continere non potuerũt. Plebeij quidam, quos Suollæ uix natos norant, nullum petulantiæ genus in principem nostrum prætermiserunt: & quidem impune. Querimonias per legatos ad senatum delatas pro ludibrio accepistis, tantum abest ut ad pœnas è fœdere eos depoposceritis. Suollanos nunc appello. nam horum & peccatum & causa ad uniuersos attinet. Additum item fuit reconciliationis pacto, ut exules, qui ob Gelri nominis sectam in fugam acti fuissent, extemplò in integrum restituerentur: decretum fieret, ut ædes, fundi, bonaq́ omnia ipsis adempta, redderentur. Qua fronte uos audetis, datæ occasionis ad bellũ suspicione à uobis auersa, nos perpetratæ pacis uiolatores, ad execrabile odium usq́ appellare, & damnũ pensari poscere, res ablatas repetere, cũ ista nec refellere nec refutare possitis? Super hæc Ioannem quendam Goierum, conuentus habiti die uixdum exacto, hominem Gelro nomini amicum, arreptum in carcerem duxistis. Interea dum ibi pedore squalens per multum temporis computrescit, longa consultatio uos de eo percutiendo tenuit: illius capite scilicet fœderis auspicia, quasi porco mactãdo consecraturos. Miror uos in eam inuerecundiam adduci, cum hæc ita sint, ut adhuc commẽtum istud nobis uos probaturos speretis? Quare cum constet à uobis materiam belli exortam, nihil profectò est quod dicatur amplius. Quod uerò de occupato Vltraiecto obijcitis, sic accipite. Censeo cum his agendum, (Vltraiectinorum legatos monstrans) quam obrem ordines episcopum excluserunt, & ad tutandam contra uim urbem equitum & peditũ auxilia suis impensis conduxerunt. Eam per nos recuperare ab ordinibus licet, si queatis. Nec plus hoc belli negotium ad nos pertinet, quàm Gallicum bellum ad Ducem Cliuensem, cum ad stipendium faciendum ex eius ditione illò manibus prompti equites accersantur. Nec debet id tam ægrè ferre episcopus, quòd Dux patiatur, suos, cum nullum ipse foris habeat bellum, ne armorum desuetudine & ocio elanguescãt, alibi stipendium facere: cum si ipse prior eorum opem ad bellum promptam proposito stipendio implorasset, haud grauatè permissurus fuisset. Id quidem sic esse, uel illud coarguat, quod ipse, posita, quod ad se, armorum cura, in urbe nondum fuerit: licet uos pro hostibus eum habeatis, totamq́ eius penè ditionem ad pacifcendum, ne hostilia patiantur, compellitis. Quod uerò ad Hassaliam, nihil est quod agatur, si unum illud dicam, talionem esse iustam. quemadmodum uos homines intemperantia linguæ maledicæ in Ducem inuectos non arripuistis, ut in fœdere pactum fuit: adhæc nostros amicos contra fidem priores læsistis: uicos Batauiæ pòst graui stipendio imperato uobis tributarios fecistis: sic captum talionis iure oppidum, quasi pignori oppositũ ita tenere stat sententia, ut bello nisi coacti, nos nõ interponamus. Petimus nos quoq́ concordiam, & utriusq́ ditioni pacem optamus: sed damnũ datum, & contumeliam acceptam, per arbitros pacis, ut medios decet amicos, digna æstimatione pensari postulamus. Quod ni fiat, nullæ pacis

conditiones erunt. Hęc Gelrus. Quoniam utriusque oratio uehementior erat ob mutuum conspectum, quàm ut pax expectaretur, uisum fuit senatui Cliuensi, colloquium in posterum diem ita reijcere, ut unaquęque legatio separatim ab aduersarijs arbitris audiretur. Itum itaque est in eam sententiam ab omnibus. Postridie Vltraiectinorum ordinum legatis coram Cliuensibus seorsim datum est concilium. Horum autem prima, adeoque ferè tota oratio fuit, beneficia & merita in episcopum per trienniũ commemorantium: plus effusæ beneuolẽtiæ, plus studij in eum unum se cumulatè collocasse, quàm maiores suos, in uniuersos, si in unum locũ coacti essent. Egenum in episcopatum penè ascitum, ac propemodũ precio emptum. Cum reliqui competitores haud sine ambitu, rescissa ditionis pomœria se sarturos suo ære, nullo Vltraiectinorum impendio promisissent: illis repudiatis, Bauarum creasse: ac statim ipso penè inaugurationis die quinquaginta aureorum milia, communiter ditione pendenda, quibus amissa oppida & arces à Gelro redimeret, decreuisse. Ortam inde propter hanc pecuniam, antequam cõficeretur, atrocissimam ciuilem seditionem: quam tertio uix anno, cum totius nominis Vltraiectini ad internecionem usque periculo, restinxissent. Media urbe se cum amicis eorum, quos ipse iam dudum cum assensione populi exules esse in perpetuum iusserat, conflixisse, & quidem fœliciter: neque sine sanguine eam de ciue uictoriam stetisse. Paulo pòst eum ad ordines retulisse de præsidio in urbe erigendo: aut, si id obtinere non posset, de porta in præsidij formam fossa & aggere cingenda: prætexuisse nescio quem metũ ab ciue. Compertum mox, eum cum Burgundica aula, absque Vltraiectinorũ ordinum autoritate, societatem pactum. Nuper autem ad urbem, cum multiplicibus equitũ peditũque copijs accessisse, ut exules hostes urbis, senatus autoritate & populi iudicio, suoque adeò ipsius edicto iudicatos, in ciuitatem reportaret: seque, qui ad id temporis usque cum ipso principe rem pub. gessissent, uicissim ad cædem destinatos. Quare se clausisse illi portas. Misisse extemplò circa eum legationes alias super alias, ut ijs quibus uenisset copijs externis, à se amissis, à quibus metuebatur, ne quid ui ageretur, cum equite familiari urbem ingrederetur. At æqui nihil exoratũ. Exorsum inde, cõscriptis maioribus copijs, eum esse bellum: atque undique intercluso commeatu in urbem, infestas copias ad mœnia admouisse. Nihil ad postremum hostile cum prætermitteret, perpulsos ordines fuisse, equestres pedestresque copias contra incertã uim suis impẽsis (quia nihil satis tuti usquam erat) raptim contrahere. Acciuisse autem equites, qui sanguine ac propinquitate pleramque nobilitatem Vltraiectinam attingerent: quos ut sibi fidissimos fore confiderẽt, ita eos dimittere, sibi, cum uideretur, liberum fore. Nullo fœdere diu se Gelro alligatos: abnuisse, ne secum aduersus episcopum arma caperet. Et ne hæc, tãquam inanis sonitus uerborum, uana coarguerentur, non recusare quæcunque imperari possent, si ea hostis refutaret: imò uoluntate ab armis se discessuros. Apparebat cum gratia coram concilio, quod nihil absurdi habuisset oratio,

set oratio, eos pro se respondisse: & eo magis, quod ob Gelri amicitiā, æquiorib. aurib. ijs fauebāt. Intromissis sub ea episcopi legatis, ubi Vltraiectinorū orationē totidē uerbis exposuissent, iussi sunt ad ea, si qua haberēt, inuicē dicere. Tū ad ea legatorū alter, Non ignorabā, inquit, Vltraiectinorū uerba speciosa magis fore q̃ uera: ut quorum oratio præparata sit semper, translata culpa ad purgationē. Neq; id nouū mihi uidetur, cum mos is genti huic sit, orationib. in speciē uerisimilib. & blandis magis, q̃ ad probandū aduersarijs præsentibus, in cōcionib. apud rerū ignaros apparere. Sed multo uehementius mirabar, quid sibi uellet eorū tam numerosa legatio: quę quidē nihil aliud prę se ferre uidebatur, q̃ quod numero et multitudine superiores nos obruerēt. cum ea planè ad hunc conuentū ociosa sit. Ex quo enim de urbe bellare cœptū est, nō cū pop. Vltraiectino, quāuis ab eo belli principiū cœpit, sed cum Gelrorū Duce nobis certamē fuit. Sic arbitrari ergo uos udim, de Vltraiectinorū reb. me in mādatis nihil habere: ut cum quib. separatim pòst agendū sit: sed huc aduenisse, ut cum Gelro, si fieri possit, pacē faciā. Quare in præsenti nihil est quod his respondeam. His semotis, Vltraiectinorum iterum in concilium legationes conuocatæ, ubi sensere, se hoc consilio ab episcopo reijci, ut facta cum Gelro pace, ipsius tyrannidi, omni auxilio destituti, ad uictoriam exponerentur, uel paucis uerbis in scriptum coniectis ea edi, quæ aduersus se episcopus potuisset obtendere, petiuerunt: ut causam suam & ius, innocentiamq; reconciliatoribus probarent. Episcopi legatus paululo ad deliberandum cōsultandumq; spacio sumpto, in concilium reuersus, negauit ius agendi cum Vltraiectinis sibi permissum: quare ab hoc conuentu eos alienissimos duxisse. Sed quia Cliuēsis principis dignitas causam illati belli cognoscere uehementer aueret, simul & iniurias, in episcopum, Vltraiectinorū: ne superbiæ id quod iussi facerent, priuatæ tribueretur, aut causam parum æquā tueri apparerent, ordine se, gratificandi magis, quàm illos criminādi causa, rerum seriem explicaturos. Pertexuit inde telam historiæ ciuilis tumultus ad belli externi cum episcopo initium, eius narrationem ita temperans, ut culpa & fraus omnis prius facti belli penes pop. Vltraiectinum esse palàm uideretur. Facto inde perorādi fine, legatus Vltraiectinus uicissim atrociter recriminari episcopū. Sed cum infirma prorsus eius refutatio esset, protulit in medium exemplum diplomatis, quod è ueterum episcoporū more, inaugurationis die, iuramento sanctum se habiturum affirmarat: uix sibi à conuicijs interdum, ut nimis uehemētis expostulatoris ingenium non contineret, temperans. Primum omniū eum superiori anno castellum Meidense Brederodio ademisse, & quidem sine ullo publico ordinum decreto, contra instituta maiorum, & diplomatis fidem. Quam temeritatem penè atrox bellum sequutum fuisset, nisi stultum inceptum opinione fœlicius cecidisset. Iam cum se ecclesiasticæ libertatis, & religionis immunitatis uindicem iureiurando, teste numine, fore recepisset, nō obscurè periurum & perfidum conuictum esse. Quoniā ipse fidē prior suam uio-

suam uiolasset, se nulla uicissim religione ad ulla officia exequenda teneri: sed & uano ipsius ingenio impelli posse, ad amplissimũ Episcopij munus iure ei abrogandum. Compulisse insuper omne religiosum nomen, remissis plebi oneribus tributarijs, ad uectigal de cocto potu pendendum: id quod nullo æuo fando auditum esset. Adhæc legem de exulib. promulgatam, & in tabulas relatam, inuitis reclamantibusq; ordinibus obliterasse. Hæc aliaq; id genus magno spiritu criminando, huc deniq; rem deduxit, has ob causas se coactos sibi consulere: nec in animo esse eum mœnibus recipere, qui restitutis inimicis, bonorum omnium fortunis & capitibus insidiaretur: sed ne fidem quidẽ ullam pacisci, nisi ex autoritate Cliuensium. Atq; ista quidem Vltraiectinus præsentib. Gelrorum legatis: hi enim consilia conferebant. Postulatum ab ijsdem est, ut episcopi legatus, ne promissis extraherentur, criminationũ capita in indicem coniecta Cliuensibus traderet. Nihil ille grauatè id extemplò fecit, hac lege illorum fidem pactus, ne Vltraiectinis ea inspiciendi copia fieret, neu (quia cum illis agendi potestas permissa non erat) exemplum petentibus daretur. Responsum ad ea ab Vltraiectino est. Quoniam secum agendi ius permissum illi non esset, uicissim se religione solui. Sin ille scripto publicè criminationem ad conciliũ referret, se quoq; facturos, ne ad pacem episcopo defuisse in posterum dicerentur. Proposito inde separatim episcopi legato, Vltraiectinorũ responso, paulum obticuit: ac mox, Nihil, inquit, est, quod eadem toties ad tædium usq; repetãtur: quando potestas, cum ordinibus neq; de bello neq; de pace agendi, nulla mihi permissa sit: quorum causam à Gelri negotio ita alienam episcopus habet, ut eam sui arbitrij integram relinqui uelit. Illud interim ordinibus publicè, ne uos ignoretis id quod ipsi dissimulant, respondeo, ab ipsis prius incendium ortum: quo exemplo adductus episcopus, ferro et incendio uicissim populabundus in eorum agros irruit. Dimisso hoc è concilio, introducũtur Gelrorum & Vltraiectinorũ legati. Inter quos Gelrus, ad atrocem de incendio illato querelam, Si id quod priuata temeritate et licentia peccatum est, ille publico consilio patratum esse interpretetur, nihil est profectò quod dicatur amplius, (inquit:) sin militari licentia multa sæpe peccari, quæ à publico consilio absint, fateatur, erit in quem autorẽ uobis æquis arbitris, à nobis culpa trãsferamus. Lixa fuit, qui Driebergam episcopi uillam populatum, cohortem ex urbe absente atq; ignorante Tribuno proficiscentem cum esset sequutus: iamq; nulla præda graues urbem alij repeterent, solus in uico relictus, granaria iniecto igne exussit. Quam ob causam militaris ira statim arreptum, atq; in equum manibus constrictis coniectum, in uincula abduxit. Triduo autem pòst ad supplicium incendiarius educitur, utili exemplo, ne quis iniussu centurionum temerè deinceps ad urẽdas hostium segetes tecta'ue raperetur: sed ut è disciplina militari, imperio parêre assuescerent. Stabat iam arenæ obnupto capite admotus, ut feriendus erat, cum per militarẽ commiserationẽ, clamore mixto tumultu exorto, hortantiũ ad fugam,

subtrahen-

subtrahentiũq; reum, cum iudicũ fuga, in asylum ille dilaberetur. Cum igitur id publico consilio non factum esse constet, sed priuato audacia perditi lixæ scelero, quæso num à nobis rectè primum incendium exuscitatum dici potest? Nõ opinor. Alioqui in principum capita resiliret, quicquid priuatim usq; à naccis iniustis committeretur. Desinat proinde id obijcere, quod nec nostro iussu, nec à nobis factum sit. Cum circa hæc omnis disceptatio legatorum, quos dixi, uerteretur, aliquot diebus altercando magis quàm consultando ad hunc modum absumptis, inferæ ditionis ciuitatum legati domos reuertuntur, paucis relictis, quibus pro magno negotio erat bellum, quod fieri posset, componere: nec inde discedere, priusquàm in formam certam reconciliationis leges expressæ essent. Sed in tanta legatorum ciuitatum Transiselanarum, & equestris nobilitatis turba, difficile erat pacem reconciliare, alijs aliud postulantibus: quare placuit, paucos utrinq; ad colloquium deligẽdos, quibus ita belli pacisq; arbitrium permitteretur, ut ex autoritate Cliuensium consilia ad suos referrent. Huc lecti sunt è legatis Transiselanarum ciuitatũ, Petrus Manuickius, eiusq; collega, Coss. Dauentrienses. Ex equestribus Ioannes Bockhorstius, & præfectus Volenhoæ. Cum his cõiuncti sunt legati episcopi. Erant autem isti in hoc toti, ut ita moderarentur concordiæ conditiones, ne ut parum æquæ ab alterutro principum reijci possent, aut etiam offenderẽt: ita tamen, ut ipsis omnia adhuc integra forẽt, & ad unam communem utriusq; regni utilitatem, & cumulum florẽtissimarum opum cederent. Pacis autem leges exprimi cœptæ in hanc sententiam sunt. Omnium primum Vltraiectinus permitteret statim collegam sibi renunciari, quem Gelrus ei diceret: is esset aut Lunenburgensis Ducis filius, annum agens uicesimum secundum plus minus: aut Carolus, ipsius Gelrorũ Ducis è concubina filius, qui per id tempus apud Treuirensem episcopum agebat, natus annos uiginti, aut plus paulò. His relatis ad alios legatos, interrogatum inuicem est, ecquod cõsilium aut sententia huius rei esset, ecquæ ratio aut forma administrationis penes collegam foret? Nam episcopum Vltraiectinum collegam Vuormaciensi episcopo datum quidem, at penes eundem esse summæ rerum gubernaculum. Contrà Leodiensem & ipsum asciuisse collegam, uerùm sibi omnem prouinciæ administrationem seruasse, ne cum re nomen episcopi simul amitteret: & sub specie quietis, dominum sibi præfecisse diceretur. Huiusmodi constituendæ amicitiæ ratio cum ciuitatum legationibus prorsus displiceret, quod communi hosti hoc pacto adiungerentur, amplius consultare de pace supersederunt: discussumq; id consiliũ fuit. Inter has conditiones pacis item continebatur, si utrinq; placuissent, quod statim, ubi collega dictus esset, Gelrus quicquid castellorũ, quantum oppidorum, possessionis iuris Vltraiectini olim episcopatui ademptum occuparet, id uniuersum deductis inde præsidijs ita restitueret mãcupio, ut nullo seculo ecclesiæ res & fines magis integri sarti'ue fuissent: caueretq; in futurum, ne à successoribus in regnũ Ducibus, eius pomœria inua-

ria inuaderētur. Promissum mehercle specie amplum, sed ad inescandū ad leges seruitutis, re compositum. Additum enim sub hæc erat, In conditionibus fore, ne collega administrationis clauum antè capesseret, q̄ è prisca episcoporum consuetudine religioni, equestribus, & ciuitatibus iuramēto obnoxius, legitimis auspicijs inauguratus esset: ipsiq; adeò ordines utriusq; ditionis, inuicem illi se iureiurando obnoxios dedissent. Adiecta inde fuerat turpis seruitutis lex: ne in futurū comitijs episcopijs, præsul, nisi Gelri, & eius hæredum in perpetuum, nutu iussuq; designaretur. Harum conditionum prætextu, nō inuasorem regni, aut oppressorem metuerent, sed tuendi iuris & latarum possessionum D. Martini, ac stabiliendæ ueteris libertatis causa, episcoporum tutorem & uindicē, ab Hollandorum superbia futurum. Quòd ad Suollanos uerò, & uectigalis portorijq; ius Suollanorum attineret, nihil fore, quod amplius disceptaretur, aut laborarent ipsi: id uniuersum se remissurum. Iam ut Dauentrienses aliqua beneficij specie sibi conciliaret, in pactis hoc quoq; tenebatur. Quoniam autem Gelrus Isalam suprà infraq;, duobus præsidijs Lucifero & Vultenao in ripa positis, ne naues cum cōmeatibus ad ciuitatē conueherentur, obsederat: ut ueteri odio posito, rem arbitrij Ducis Cliuensis faceret: idq; adeò lubens exequeretur, quod is è re, ad indissolubilem gratiam inter ipsos conciliandam, esse censeret. quare id illius arbitrio se permissurū. Hęc quamuis ita in concilio ab episcopi & Transiselanis legationibus reiecta fuerūt, ut id ratum esse iubere. ipsis permissum non esset: nisi illi prius hoc integrum ad episcopum, hi ad frequens ordinum Transiselanorum concilium retulissent: cōuenit, ut post octo inde dies circa Dauentriam rursum conueniretur, ibiq; quæ uiderentur ad communem utriusq; ditionis utilitatem uerti, durātibus inducijs, disceptarent. Scriberet interea episcopus Vltraiectinus per literas Palāto, ecquid animi, quæ sententia sederet, ubi satis deliberasset. Se itidem extēplò facturum Gelrus promisit. Datę hanc ob causam in octo adhuc dies induciæ. Intra quod tempus, liberum utrisq; populis commeādi, quò uideretur, ius, sine fraude esset: similiter & legatis utriusq; nominis, interea eodem ultro citroq; faciēdi iter fides integra foret. Hæc tertio nonas Nouem. Accepta episcopus ea, quæ in concilio Husseno, acta propositaq; ab Gelro essent, perinde interpretatus est, ac si defectis uirib. et Duci et Vltraiectinis uictum se dedere compelleretur, nec ulla auxilia, copijs in arcto conclusis, aduersus utrosq;, præstolanda sibi forent: omnem cogitationem in belli curas statim conuertit. Passus tamen est, Gelros Trāsiselanosq; ad diem indictum concilio uel ob id conuenire, si mutata sententia priori, ac collegæ nomine discusso, in diuersam hostis abduci potuisset. Misit extemplò Dauentriam D. Abstemium VIII. Idus eiusdem mensis, ut præsens ijs quoq;, quæ in eo colloquio dicerentur, interesset: simul, si pax non conuenisset, rerum Transiselanarum curam præsens ageret. Iter fecit per Amorfortiam. Vesper erat: & iam ciuitatem eo, quem dixi, die ingressus, statim ad se Cos. conuocauit. Percontatusq; est, ecquid

quid uideretur de collega asciscēdo, deq; seruitutis sub Gelro legibus, à quo deinceps in comitijs episcopus dictaretur. Alia item præterea, quæ in conuentu disceptata erant, num è re cōmuni ea ducerentur. Si in consilium adhibiti, sententiam super his interrogarentur, quid ad insuetum et insolens ditioni hoc uerbum, respōderent. Firmiores (inquit Cos.) quidem, aduersus fatalem penè hostem, uires haberemus, hoc adiūcto: cui et ipsi quoq; sempiternum contra Burgūdiones odium innatum est. sed cum imperiorum mutationes, propter inusitatas leges & cōsuetudines, quæ simul solent irrepere, fermè ad graues motus intestinos sint occasiones: & ipse Gelrus parum tenax fidei audiat: uix uideo, utrò inclinarē. Dicam tamen (sed absit dicto inuidia) quod non præmeditato mihi in mentē uenit. Ferunt Eumenē regem, de Antiocho, cum is multa inania & fumosa, atq; in speciem amplissima satrapis in concilio promisisset, fabulam huiusmodi retulisse. Accidisse aliquando, quòd leo puellam quādam forma insignem adamaret. Vbi hic cum patre uirginis multa de eius nuptijs disseruisset, respondisse patrem: se quidem ad dādum esse paratum, sed ungues eius formidare se, et dentes: ne quando abducta in uxorem filia, per occasionem ac causam quęsitam, ad ferinum ingeniū reuersus, eam beluina ferocia inuaderet. Hoc audito, leonem ungues posuisse, & dentes. Quare patrem, simulatq; uidisset eum ijs exarmatum, quibus esset formidabilis, correpto fuste leonem extemplò interfecisse. Simile quiddam Dux molitur. splendidis enim promissis nos tātisper posita ferocia inuitat, dum imperio potitus, subactos pro libidine mulctet. Quãobrem haud temerè illi credendum esse censeo. Manc Abstemius inde profectus, Transiselanos petiuit: atq; ibi moratus est ad id tēporis usq;, donec superæ inferæq; ditionis uniuersum ius sub Burgundionum opes imperiumq; transijt. Frustra interea Cliuensis responsum ab episcopo expectabat. Conuenerunt legationes Transiselanarum ciuitatum et Ducis dicto die in colloquium, ad Speculā Dauentriensem. (abest is à ciuitate Dauentria locus quingentos passus) Erant in Gelri legationibus Harmannus Cnopperus, Doctor Vuinaldus, Doctor Langius, iudiciorum Arenaci præses, ac Ducis à libellis supremus. Gelri inter eos legatus prior multa grauiter ac uerè de fœderis utilitate communi, quàm ingens, & planè necessarium utrisq; populis societatis uinculum illud esset, orsus dicere: utq; errore magis, quàm insito odio aut malicia huc usq; bellum exarsisset, eò ad postremum peruenit, odijs tandem aliquando desistendum, & utrunq; principem cum altero in æternum stabilito fœdere iungendum esse. Vt autem id ceu pignore aliquo interposito, firmius coiret, allegendum collegam, Ducem hęreditarium ecclesię decernendum tutorem: exequenda ad ultimum ea omnia, quæ octauo inde die ad Hussenam dicta essent. Ad ea Transiselani: Pacem ut utilem se quidem expetere: & in id sæpe antea cōnixos, ut eam in uaria belli fortuna obtinerent, nec ad eam peruenire potuisse. Semper ob dictum factum'ue aliquod insolens, ab altero rursum bellum lacessitum fuisse. At

de collega asciscendo, deq; decernenda in sempiternum Gelrorum principibus tutela ditionis Vltraiectinæ: pro quibus omnibus in speciē amplissima uicissim ille polliceretur: conditiones illas pacis, nisi aliæ excogitarentur, ciuitatibus, quæ adhuc in fide essent, non placere. Prætextu enim tuendi ditionem, et confirmandi uires, seruitutis leges impositū iri. Tum autem, quod ea regni forma noua, & insueta, in futurū: quū principum ferociā pertæsi, uincula eorū soluere cuperēt ciuitates & ordines, (ut assolent fermè in suos potestate parta paulatim abuti) calamitosum exitum promitteret. Quare aliam rationem quærendam, qua pax fieret: utq; semel hic de summa rerum cōsultaretur. Ibi Gelrus ferociam, quam hactenus prudenter dissimularat, (quia certam pacis fiduciam animo cōcepisse uidebatur) spe falsus, uerbis æquauit. Si nuper, inquit, in colloquio hoc responsi dedissetis, nihil fuisset opus iterum huc ad conueniendum legationibus diem indicere: ut tempus disceptationibus, sine momento ullo absumeretur. Sed quia id factum non est, & cum pax oblata repudietur, nihil est quod de ea ad cōcilium referatur amplius. Illud autem etiam atq; etiam moneo, ne concilij, dum nimium cauti in præsenti & prouidi uideri uultis, in futurum pœniteat: cum uel alterius ultro socii etatem nostræ præpositum iueritis: uel bello deuictis, & pacem petentibus, quam nunc abnuitis, ea non nisi cum grauiorib. oneribus, dabitur. Iam pax alijs legibus coire non potest: quæ uobis uel ob id tanto magis optanda est, quāto minus spei in episcopo superest, qui uix ad unum id castellum tuendum, in quo cōclusus sedet, sumptibus sufficiat. Reputate quam urbem, quæ oppida, quot præsidia uobis bello adempta tenemus: in quantas angustias res uestras compulimus: ut omnibus itineribus, Ducis præsidijs, obsessis, extra unum, & id quidem difficilè & angustum, commeatus uobis omnes exclusi sint. Et si cut ad bellum trahendum nimis exhausti estis, ita intra mensem uobiscum debellatū erit. Vestros etenim pollices Dux, uos quólibet circumacturus, morsicus tenet, ita ut manu propè consertos, quamuis iam etiam restitantes habeat. Inter legationes Transiselanus erat, Consul Dauentriensis: M. Gerardus Suauius, Legatorum facilè princeps, homo preter insignem prudentiā, singulari faciunda clarus. Is insolenti respōso Gelri motus, paucis ad ea. Agite, inquit, quoniam ita res nostras fractas dicitis, ut nobis hæc pax, quam offertis, necessaria sit: tum & inopia commeatuū atq; ærarij adeò exhaustos, ut nos dedititios uestros facere cogamur: adde uel nolentes etiam sine cunctatione: (quod quidem Deus non approbabit) quid igitur superest, nisi ut leges imponi nobis sinamus? Non sunt adeò accisę uestres nostræ, nec ita circumsessæ, quin Ducis copijs obstabimus: & tantū commeatuum, quantum opus sit, uel ipso inuito, aliunde quoties libitū erit, importabitur. Nec adeò contemnenda est Transiselana ditio, ut nemo sit, qui imploratus auxilium ferre nolit. Pacem ut utilem, ita & utrisque iuxtà necessariam, sed tolerabilem petimus. Neq; uero quamlibet reijcimus (ne finge) sed eam ut inutilem nostræ ditioni & nimis grauem

libero populo, & iugo ferendo insueto: tum autem ut impendiò superbam: quasi ita teneamur conclusi, castris uestris in portis positis, ut neque auxilium speretur, fameque contabescẽdum sit: aut deditionem faciendã. Testaris id nõ obscure: sed quàm prudenter, haud scio: certè parum circumspectè. Dicam paucis (quando per uos ad cõcordiam & pacem uia præclusa est) id quod non tam uerbo in præsenti inane uobis uidebitur fortasse, quàm euentu ac exitu rei uerum experiemini. Satius est, quicquid sors belli ferat, pati, quàm hic quasi belli deuictos dedere. Pollicẽ, inquis, nostrũ ore morsicus uos tenere? Superbum me hercle dictum, & insolens. At faxo tamẽ, ut nobis utilius sit pollices præmorsos, utcunque cadat, amittere, quàm integrum corpus aut manum cum re simul in exitium præcipitari. Pacem superbi ac feroces tolerabilem recusastis; cum ad eam animos inclinatos omnes haberemus: & ne nesciat Dux nõbis uires non defuturas, bellum rursum restaurate. Sciatque id nos amicorum opibus fretos, iisdem spiritibus gesturos, quibus uobis renunciauimus: utcunque uertat Deus. Discessum ita utrinque irritatis animis, è colloquio domum est. Ferunt postea Ducem, ubi paulo pòst opes uniuersas ecclesiæ Vltraiectinæ præter spem ad Burgundiones attractas uidisset, dixisse: Ferox responsum, de pollicib. morsicus compressis, ditionẽ utranque è faucibus sibi eripuisse: qua certò potiturus fuerat, si pacis leges paulum mitigari passus esset. Sed imprudentia legati, cui per incogitantiam ea uox exciderat, è ditione decidisse. Itaque utrinque summa ui bellum reparari cœptum. Etiam exierãt induciæ. Defecit circa hos dies ad Gelrum peditum una cohors, quòd æris inopia infideliter stipendium ab episcopo persolueretur. Reliqua signa, quia hyemis tempus maturum erat, paucis in ostio Rheni præsidio relictis, cum impedimentis Vuicam in hyberna duxit. Gelrus uicos statim circa Dorestatum tributarios facere iterum est aggressus, ac infesta populatione ad portas Vuicanas usque abducta nobili præda uastauit. Mox per aduersam portã in pascua, quæ humilia uulgo nuncupantur, euecti, quia imperatum stipendiũ soluere nolebant, quantũ pecorũ obuiũ fuit, præ se egerunt. Dauẽtrienses eodem tẽpore, transmisso Isela, in Sutphaniensem agrũ populabundi irruerũt. Qui dum cunctantius prædam colligunt, datis in pagis tota Velauia ad arma signis, penè hostiũ multitudine, quib. neutiquam pares erant, intercepti fuere. Præda amissa, cedẽdo procursandoque, hostib. tergo hærentibus, uix inordinati ad ripã integri euasere. Huc postquã peruentũ fuit, dum priores in põtones se præcipitant, posterioribus, ne carperẽtur, cũ hoste à tergo infestè lacessente, uelitandũ fuit. Quo repulso, dum põtones cursu repetunt, partim globis fundũtur, partim saltu pontonũ, ubi moueri cœpissent, rudẽtes manib. nacti, è ripa uicina ita hærentes confodiuntur. Pugnatũ simul inter nauigandũ eminus tormentis acerrimè fuit. Stabat plebs in aduersa ripa certamen spectans ingenti animorum ægritudine, quod suis laborantibus, quos sic commistos, procliuius quàm hostes erat procul ferire, succurrere non ualerent. Paucis i-

taq; amiſſis, reliquos ſaluos & incolumes receperunt. Cum autem id anni tempus rebus gerendis ſit immaturũ, hoc bello nunquàm ab inferendis hoſtilibus, nunquàm ab excurſionibus ceſſatum fuit. Circa hos ipſos dies duæ cohortes Doreſtato profectæ, Rheno traiecto trãſuerſam Batauorum inſulam populantur ad amnem Lingam uſq;: quem tranſgreſſæ, Tielreuerdam, hoc eſt, Tylæ inſulam totam, effuſa populatione peruaſtarunt. Vicus eſt cum præſidio in inferæ eius inſulæ parte, iuxta Aſpernates, Gelcomium. Hinc præſidiarij tumultuoſe effuſi, abeuntiũ terga, prædæ etiam aliquanta parte intercepta, carpſere. Addiderunt inſuper in cæſos barbaricæ inhumanitatis horrendum exemplum. Cæſorum enim corpora membratim diſſecta (quale ſupplicij genus legibus in proditores conſtitutum eſt) è ruinis feneſtrisq; turrium, qua hoſtes reuerſuri erant, ſuſpenderunt. Hac ſuorum clade & ignominia, cohortes in rabiem efferatæ, pro concione iurarunt, ſuorum cædem, hoſtium ſanguine ita expiaturos, ut ui capto præſidio armatos ſimul et inermes ferro contrucidarent: nec uictis apud uictores uenia ulla foret. Cinctum inde præſidium undiq; illatis ſcalis, obrutaq; cratibus foſſa, cum terribili clamore inuadunt. Præſidiarij primum eorum aſſultum ſatis fortiter ſuſtinuerunt, ſcalas unà cum ſcanſoribus ui ac uirtute deturbantes. Ceciderunt primo impetu fortiſſimi quiq; circa principia, dum uirtutẽ animis in ſuorum conſpectu æquare certatim conantur. Clades quo erat fœdior ob oculos, tanto ipſi ira & pertinacia ad perſeuerandum in oppugnatione accendebantur magis. Et qui in præſidio erãt, haud ſegniter ſe ſtationesq; ſuas tutabantur. Hoſtes occupata ea parte, qua præſidium facile aditu erat, diſpoſitisq; in orbem bõbardarijs, qui à ruinis, ne qua uis inde oriri poſſet, alios arcerent, ingenti impetu illud iterum adoriũtur. Erat autẽ in eo tum præſidio prętor Arenacus Otho Scarpeſellius. Hic dum incautus è ſublimi feneſtra ſe prodit, ſphæræ coniectu procubuit. Cuius caſu cum militũ animi & egregia uirtus ſimul elangueſceret, hoſtibus, quos ea res non fallebat, creuit rabies, et trux ira: captumq; præſidium ad poſtremum multo ſanguine eſt. Tum hi qui in pręſidio erant, quamuis omnem ſpem ueniæ ab initio abiecerant, ſupplices orare abiectis armis, ne talionis memores, uim ultimam inclementer inferrent. At illi crudelitate in commilitones, & clade recenti ſuorum adhuc palpitantium efferati, eos ex arce ſuper cæſorum cadauera protractos trucidant. Ad direptionem inde uerſi, præſidio flamma iniecta corrupto, pręda opulenta onuſti, Doreſtatum redierunt. Caſtellum Renoium in Lingæ ripa diuerſa haud procul à Gelcomio aberat: hoc cum præterirent, nulla ui laceſſiti, ſed recenti uictoria ferociores, primo impetu raptim capiunt, corrumpuntq;. Rumor inde acceptæ cladis Vltraiectum allatus, nũcio è Batauia præmiſſo duas cohortes cum duabus equitum turmis exciuit. Hi citato agmine ad aggerem Leccæ profecti, ut à tranſitu amnis hoſtem prohiberent, traiectum occuparunt: ſperantes à tergo ruſticorũ tumultuaria ui, in ea inſula, contracta, mediũ agmen ſe concluſuros. Ho

ſtis intel-

stes intellecto per exploratores Vltraiectinorum ac Gelrij cōsilio, raptim fossa aggeribusq; ductis, in ipsa penè ripa castra muniūt. Quibus & sua castra Vltraiectinus trans flumen opposuit. Interim absentib. præsidijs cœptum est in urbe trepidari. Recentem enim terrorē fecerat uanus rumor, incerto autore, trecentos armatos hostium diuersis itinerib. et portis muliebri habitu urbem ingressos, in cellis subterraneis abditos teneri, ut nocte opportuna factionem cum modicis peditum præsidijs relictis interficerent. Quare tumultuose tormenta leuiora circa Hasenburgum in omnem euentum disponūtur: accuratius quàm antea stationes seruatæ, excubiæq; in foro & speculis actæ. Extemplò è castris in urbem cohortes reuocantur. Edicto publicè inde cautum est, addita etiam mulcta, Ne quis post nonam uespertinam, lucētem candelam, luculentū ue focum domi haberet. Episcopus præsidio in ostio Leccæ nouos milites exules Vltraiectinos imposuit: deductis in hyberna præsidijs mercenarijs, quorū fides propter colloquia cum Arnoldo Fabro duce tertiæ cohortis Vltraiectinę, suspecta esse cœperat. Per eosdē dies in agros Apcaudanos ex Vltraiectò prædabundi excurrerunt. Horum accessu per exploratorem accepto, collegit se raptim ingēs ex omnibus agris rusticorum multitudo, adiunctis simul ijs qui in arce erant tum, prçsidijs. Hostes intra coniectum teli postquàm esse senserunt, exoriuntur ex insidijs cum incondito clamore & agresti, cedendos hostes, nulliq; parcendum esse: ut est rusticorum plebs, ob iniurias, bellorum tempestatibus, illi hominum generi infesta, & inclemens, si quando superat, quacunq; arte. Apcauda ita sita est loco plano, & nimis quàm campestri, ut maturo uere ob solum palustre et minime densatum, uix in pascuis cōsistas: hyeme uerò excursione lacuum & amnis Vechtæ latè omnia inundantur. Nondum tum aëris clementia amnes fortè ripas suas egressi, proxima prata perfuderant: nisi quod propter anni tempus hybernum, omnia salebrosa, præcipue autem paludes profundiores, quàm solebant, essent. Vltraiectinus inexpectato clamore ibi territus, cū uideret multis simul locis inordinatè agrestem hominum multitudinem, & inter hanc armatos milites in se ad cædem impetū facere: abiectis statim armis, metu ne locorum ignorantia paludibus immersi, haurirent, præsidiariorum fidei sese aduersus rusticorum uim captiuos dediderūt. Duobus amissis, reliqui sub rude militari amittūtur. Dux, belli initio Ordinibus in stipē diū militare grandē pecuniā mutuò dederat: hanc cum iam reposceret, religioni exactio imperata est. Habebat per eos dies Fredericus Palatinus conscriptas aliquot copias in supera Germania, eas fratri missurus, cum per anni tempus illi eas usui fore sciret. Nuncius postquàm cum literis de ijs rebus Dorestatum uenit, benigniter cōsalutatus, exceptusq; à consiliorum Principis primoribus, ipsis literas tradidit. Quibus illi lectis, ne non procederet, quod parturiebant: clàm episcopo, eius nomine, Palatino per literas suppositítias, respondent Habere fratri, pro solicitudine & cura erga se, gratias, hactenus animo suo se uirtutē gerendis

rebus ita æquasse, ut hosti non solum par, sed superior etiam esse uideri possit. Quare cum haud dubiè propediem debellatum iri confideret, petere, ut eas copias dimitteret, quibus opus non foret. Rossemus interim in urbe Vltraiecto nihil passus militem in luxuriam effundi, seuera disciplina, intra extraq́ mœnia excurrendo populandoq́, ne per hybernum frigus ocio item frangerentur, egregiè exercebat. Præfecit sub hoc tempus episcopus præsidio Amisiano Alphardum Isselmondanum, cum duodecim expeditis militibus: quod fidem Iacobi Niueldij, propter uim amicorum eius per quos omnia belli huius impotenter gerebantur, suspectam haberet. Haud ille ibi cunctatus, & lætus, quod antequàm ab Vltraiectinis ad præsidium dedendum postulatus esset, successor ab Episcopo missus esset, relicta apud Alphardum uxore, Dorestatum se recepit.

LAMBERTI HORTENSII RERVM VLTRAIECTINARVM

Liber Sextus.



TRIBVS mensibus à belli initio episcopi opes adeò accisæ fractæq́ fuere, ut iam debellatum esset, nisi ad externa auxilia imploranda, consilio eorum quos circa se habebat, animum adijcere compulsus fuisset: contempto immortali dedecore, quod hinc Bauarum nomen sequeretur. Nam cum ditionem nec ad alienum ius transferre, nec eius formam mutare, nisi ex autoritate ordinum utriusq́ ditionis, sed ne societatē quidem ullam accipere dare'ue posset: spretis, quas Gelrus obtulerat, conditionibus, de summa utriusq́ ditionis, ut se ulcisceretur, consilium cœpit: in lucri parte ponēs, si inimicorum supplicio affatim exaturatus, sibi ipse sui exitij autor foret. Legatos ad Florētum Edmōdanum occultè mittit (nam à principio initi episcopatus magnam necessitudinem cum eo coluerat) per quos petebat, ut, nisi molestum esset, Dorestatum ad se clam hostibus conueniret, uelle cum eo agere, & præsentis consilio de ijs rebus uti, quæ ad se & Burgūdiones communiter pertinerent. Nulla is cunctatione extemplò uenit. Ibi expositis ijs quæ proximo conuentu Husseno acta essent, ad postremum apertè ab eo contendit, ut (quando apud Burgūdionum principes plurimum ualeret) dies ad conueniendum aliquò indiceretur, in quo de ferenda ope, & trāsferendis Vltraiectinorum rebus ad Hollandos ageret: in quo denique de summa rerum nunc aliquando seriò deliberaretur. Sed cum æris inopia premeretur, & miles indies improbis clamoribus stipendium exposceret: ut bellum compararetur, pecuniæ aliquam uim celeriter curaret. Hoc itaq́ ministro & totius transigendi negotij internuncio usus, tædio molestæ prouinciæ partim fatigatus, partim necessitate extrema adactus, ne desperatis rebus, uel hostibus supplex occurreret, uel tur-

uel turpiter episcopatu discederet: id de quo diu inter ipsos & sæpe agitatum fuerat, transigere est aggressus. Vrgebant eum præterea ad maturādum negotium homines plerique à consilijs, famelici ac ieiuni, auro huc à Burgundionibus corrupti: ne dilatio bene cœptum negotium auerteret: ut solent plerique, quos principum opes alunt, suum agere negotiū. Abstemio quinque milia paciscenti addicta sunt. Potuisset pari facultate (inquit Hochstra.) uel decem milia poposcisse amens. Persuadent utili in speciē uerborū lenocinio, quæ uolūt. Admittūt excludūtque, quos consilijs suis adfuturos obfuturos'ue norunt. Atque ita conclusus, ac quasi captus domi, uenditur optimus quisque princeps. Edmondanus diu captatam prædam, & multis exoptatam sæculis, non amittendam per socordiam ratus, priusquàm elanguesceret consilium, Bruxellam in curiā contendit: impulsis in spem grandis pecuniæ, quos dixi, si principē in proposito continerent. Itaque paucis diebus quàm Dorestato discessisset, dies conuentui habendo Schoenhouiæ XVII. Cal. Decemb. edicitur. Conuenere eò frequentes Burgundicæ curiæ principes, ad id legati, ut translationis leges inter Carolum Cæsarem & episcopum Henricum ex eius arbitrio conficerentur: adfuit & cum hominibus ab intimo cōsilio præsul Vltraiectinus. Cæterum, quia superioribus annis frequēter, & paulo ante bellum, ac mox post exclusionem his de rebus leuiter uerba facta fuerant, nihil perplexum, hoc conuentu paucorum consultationem dierum exemit. Tum quia hostis Vltraiectinus omnia occupatum præceps ibat, qua potuit, celeritate, res transacta est. Cæsaris legationes fuere (ut magnificos fumososque titulos omittam, quibus dignitatū nomina apud gloriosos ab assentatoribus, præter laudatam ueterum consuetudinem nostra tempestate commendantur) Florentius Edmondanus, Antonius Talauingus Comes Hochstratanus, Gerardus Mulardus libellorū præfectus, Laurentius Dublious iudiciorum apud Hollandos præses, & archigrammateus. Hi, postquàm conuenerunt, tabulas de pacto tradēdi episcopatum multo antè deliniari cœptas, his propè uerbis episcopo, ad ipsius arbitrium confectas dederunt. Missis principum titulis, in primis aūt Cæsaris regnorū enumerationibus, quæ odiose cùm ad illustrandas opes, tum ad imagines & potentiam apud populares ostentandam inscribuntur: omisso item ad attētionem parato exordio, sic pactū fide sancitumque fuit. Primum omnium Margarita præfecta regnorū Burgundiæ, Henrico episcopo Vltraiectino in stipendium militare ad VIII. Cal. Decem. sedecim Caroleorū aureorū milia, nomine Caroli Imperatoris præsentia, ob ea promissa adnumerabit, & certam fidē datam, legesque, quas hoc ipso die tabulis consignatis ac subnotatis expressas, legatis Imperatoris uicissim episcopus dedit. Tenebitur præfecta nomine Cæsaris, episcopo in urbe Antuerpia apud Gerardum Storckiū, in quinque menses pensionem quinorum milium Caroleorum ita assignare, ut singulis mensibus, quorum primus mensis inchoabitur VIII. Cal. Decemb. postremus uerò VIII. Cal. Maias exibit, singulæ pensiones persoluantur:

›› ſoluantur, quæ ſummam uiginti quinq; miliũ faciunt: ut ea pecunia præ
›› ſul Vltraiectinus exercitum alat mille peditum: iiſq; legibus & conditio-
›› nibus, quas conſignatas ſubnotatasq; epiſcopus Imperatoris legatis tra
›› didit. Si interim fortè uſu ueniat, Cæſarem fœdus cum Galliarum rege,
›› aut pacem facere, nullam ſocietatem accipiet, niſi in ea epiſcopus Vltraie
›› ctinus contineatur: eiq; urbs Vltraiectum & Haſſalia, aliaq; præſidia, præ
›› ter fœdus à Gelro adempta reddantur. Quod ſi intra hos ipſos menſes
›› Cæſar & Rex pacem nullam fecerint, nec interea præſentibus uiribus a-
›› miſſa recuperarit, nominatim uerò Vltraiectum in poteſtatem non rede
›› gerit: exactis his tum quinq; menſibus, heroina Margarita epiſcopum i-
›› ta armis iuuabit, quemadmodum intra medium hoc tempus inter utrũ
›› que conueniet. At interim ubi præfectæ legatos in Tranſiſelanos, ad a-
›› gendum cum eius gentis ordinibus, mittere uidebitur: nõ grauabitur
›› præſul è ſuo concilio tum quoq; legationes cum eiuſmodi mandatis eò
›› ſimul mittere, qualia è communi ſententia interea temporis decernẽtur.
›› Erit & illud quoq; in pactis: ut Cæſar, quantum fundorum, quantũ æris
›› uſurarij Vltraiectini iuris ac nominis in ſua uſquam ditione habeat, id
›› uniuerſum publicè iniecta manu occupet: nec diſſoluat prius, dimit-
›› tat'ue uſuras fructuſq;, q; ordinum Vltraiectinorum concilium ſua au-
›› toritate rata firmaq; ea eſſe iuſſerit, quæ ex utriuſq; legatorum ſententia
›› pacta conuenerunt. Acta hæc inter epiſcopum Henricum, et legatos Cæ
›› ſaris, XVII. Cal. Decemb. Subnotauimus in fidem harum conditionũ:
›› Henricus Florẽtius, Antonius Talauingus, Gerardus Mulardus, Lau
›› rentius Dublious. Appendix habebat in hanc fermè ſententiam: Sum-
ma fide legatos Cæſareos pactis expreſſa ſe exequuturos: nec commiſſu
ros unquam, ut ulla ratione labefactarentur. Tradituros inſuper his de
rebus epiſcopo tabulas, intra menſem ſequentem. Et ne qua in fraudem
uerterentur, rurſum è more ſubſcripſiſſe. Atq; hæc quidem qua potui fi-
de & breuitate reddidi, ut eorum forma apud poſteros extaret. Sed pri-
die quàm hæc gererentur, hoc eſt, XVIII. Cal. Decemb. oppidum Rhe-
ni à Gelro ad hunc modum captũ eſt. Iacobus Tuckius erat homo Gel-
rus natione, haud procul à Rhenis in proximo uico habitans. Hic belli
metu ex agro bona ſua & ſupellectilem in oppidum omnem haud ita
pridem exportarat: homo populo Rhenano ob ætatem maturam & ra
ram indolem charus, & magni nominis propter luculentas opes ruſti-
canas, quotidianamq; conſuetudinem. Mane hic paulo ſub ſextam con
ſulem adijt, petens ſibi portam Montanam aperiri, quæ tum clauſa pro
pter bellum tenebatur. Duo aiebat ſibi eſſe ante portam ſtramentorum
uehicula, pabulum pecori: quæ metu incendij in oppidũ portaret. Haud
id quidem illi negatum eſt à Coſ. iuſſitq; is eam extemplò aperiri. Erant
autem uehicula, quorum alterum Iacobi priuignus agebat, adeò onera-
ta, ac tanta exaggerata ſtramẽtorum ui, ut in ipſa porta media, qua ob im
modicam altitudinem non caperentur, ſubſiſterẽt. Abdiderat ſe Gelrus
extra eam portam inter arbuſta, cum aliquanta parte ruſticorũ, raptim
è Batauia

è Batauia collecta. Hi postquàm captam portam prospexerunt, ex insidijs simul exorti, cum magno clamore effusi, oppidũ capiunt. Nulli uis illata est, prætereꝗ uni Simoni Voelio, qui prima trepidatione in porta leuiter accepto uulnere, elapsus fuit. Inde duo alij in templo, casu nescio quo temerè in hostium manus illati, percussi perierunt. Dux capti oppidi nuncio, eodem die excitus, Rhenos uenit: atq; ædem sacrã ingressus, Deo pro parto oppido uotum soluit. Postridie cum omnibus copijs in præsidium Horestanum mouit. Huius præfectus tum erat Ernestus Amerõgus. Is accepto hostium aduẽtu, ne uim experiretur, ab tergo clam militibus, quos ad tuendam arcem paulo antè episcopus eò miserat, per auersam ab hostibus partem fugit. Præfecti fuga cognita, extemplò reliqui qui in præsidio erant, salutem pacti, deditionem fecerunt, cum nõdum tormenta usquam admota essent. Sed ne quando in episcopi potestatem iterum redactum, Vageningæ, cui oppositum erat, infestum esset, illico à Duce dirui iussum: & lateribus Rhenos conuectis oppidum muniri. Mox biduo post x v. Cal. Decemb. cum ijsdem copijs in Amisianum præsidium est profectus. Iacet id in fauce amnis, miliare unum expedito ab Amorfortia. Profectus commodum erat Dorestatum Alphardus Isselmundanus, puluerem tormentarium comparatum: relicto custodiæ in præsidio Godefrido Sapido prætore Amorfortio, cum triginta selectis uiris, quos è proximis uicis contraxerat. Et quia per anni tẽpus ob profundas paludes grauiores machinæ eò admoueri non poterant, arte utendum ad capiẽdum præsidium erat. Itaq; cauit Rossemus, ne quis nũcius de incerto suorum numero, deq; bellico modico apparatu ad præsidium præcurreret. Præmittit trepidè in aggerem Barensem manipulares aliquot, qui omnia uano illic rumore cõplerent, nubes hostilium copiarum ad obsidendum præsidium, euertẽdumq;, cum fœda clade omnium eorum qui intus essent, aduentare. Trahere secum numerosam machinarum bellicarum molem, quibus momento temporis omnia cum interiori præsidio euerti possent: adeò intolerandam hostium uim fore. Quare mulieres eas consultè facturas, si ex præsidio, priusquam hostes fossas subirent, & undiq; castris positis obsidione cingerent, maritos euocarent. Sperabat Rossemus, eo accepto, facturos fugam omnes: ac præsidijs nudata munitione, sine suorum clade ac sanguine facile se potiturum. Concurritur, his auditis, ad præsidium, ab uxoribus trepidè uiros excientibus: si uiui & incolumes liberis paruis & uxoribus superesse uellent, præsidium traderẽt. Oritur dissentio ad hos clamores & muliebres ululatus, deditionem facere uolentium, negantiũq;. Appropinquauit interea aggeri Barẽsi ipsum robur. Ac nihil moratus Rossemus, cum duobus tormentis traiecto flumine, ad terrorem augẽdum præsidiarijs, omnia ad oppugnationẽ expediri iussit. Apparebat procul spectãtibus, hostem ui acturum: & quidem sine mora. Missi extemplò ex ordinum ductoribus ad præsidium, qui dedendum postularent. Hi primò ex propinquo præfectum cum ad colloquiũ euocassent,

monuerunt ne uim ultimam experiri mallet, quàm clementiam præsentem, si se ipsumq; præsidium traderet. Deterruerunt simul eum à perseuerando in consilio, sustinendaq; oppugnatione, recenti exemplo expugnationis Gelcomianæ, & Othonis Scarpesellij cæde: cuius necem, si ui caperetur præsidium, ulcisci, stare sententiam. Minis his præfectus territus, simulq; ueritus, ne, si ab omni parte tentatis aditibus, summa ui oppugnaretur, Scarpesellij cladem luerent: uiribus simul suis diffidēs, hortantibus insuper ad deditionē ingenti certamine rusticis, qui intus aderant, præsidium tradidit. Munitioni præficitur Vernerus prętor Harderuicensis. Gelrus arcis infirmitatem undiq; satis contemplatus, (quia una tantum fossa tum cincta erat) extemplò eam, nihil hyberna intemperie retardatus, ęde sacra, quę à tergo adhęrebat, euersa, latissimo uallo cū cuniculis, & alia pręterea fossa cingere aggreditur. Fossæ adhæc mediæ aduersus hostium tumultuosum impetū uallos præacutos, ne'ue agger subiri posset, fixit. Multa simul pręsidia per eosdem dies episcopo ab Vltraiectinis, partim insidijs, partim ui, partim metu sunt adempta: arx in Ameronga, alia in Dorna: præsidium Hammense, castellum Scoenauua, & Mrjerdense: ut iam omnibus fermè munitionibus & oppidis inferæ ditionis nudatus esset. Crescebat per hæc Gelro ferocia, non solum aduersus hostes, sed etiā intra muros in ciues. Multa enim indecorè conuicia in episcopum iacere: nunc demum uerè haud modo exclusum dici posse, sed itinera omnia ei interclusa quoq; ad urbem esse: & uix in cauea se conclusum, modico stipatorum præsidio ad mensem tutaturū. Quāobrem si saperet, maturè collectis rebus Heidelbergam fugam antè capesseret, quàm obęratus creditoribus retentus addiceretur. Hæc atq; id genus multa quotidie uictores cum incondita in episcopum per cōtemptum ferociter iacerent, exuberanti lætitia exultantes, securitas penè oppressos perdidit. Episcopus ubi per exploratores urbem præsidiorum uacuam esse, extra unius signi milites, & modicum equitatum: oscitātius insuper stationes uigiliarum haberi: belli deniq; munera & disciplinā militarē absente Rossemo copiarū duce, supinius ac segnius obiri, accepit: mœnia occultè, qua parte & adiri facilius ac tutius poterant, & infirmiora erant, & negligētius excubiæ agebātur, aggreditur. Mittit XIIII. Cal. Decemb. lectissimorum peditum duo signa, auijs itineribus sub uesperū è Dorestato, ad eam urbis partem, quę præter alia illa opportuna, præterea ab Dorestato auersa est, opprimendam. Pomœrio hærebant spaciosi horti, exulum, qui tum sub episcopo militabant: in hos, in urbē recepti, intromitti, ibiq; occultari hostes poterant. Erat præterea tota ea ciuitatis regio episcopi, cùm ob superioris anni nocturnam dimicationem, tum amicorum exulum uim immodicam, nobilitati & factioni infesta. Erat uesper illunis & tenebrosus: augebatq; caliginem obductum obscuris cœlum nubibus, ut è speculis prospectantibus omnis in proximam suburbanam regionem prospectus adimeretur. Sexta hora seri diei erat, nec uigiles adhuc muros ad suas quisq; stationes conscenderant: cum ho-

cum hostes silentio è suburbano scalis in fossam, quã cratibus instrauerant, demissis, ad occiduã eã urbis partẽ, ubi ædes Diuæ Gertrudis est, placidè muros subirẽt. Ibi dispositis circa murorũ rimas longo ordine à turri lignariæ operæ, ultra ædem Gertrudis, tormẽtarijs, ut ex occulto oppidanos à pomœrio submouerent, tribus locis mœnia cuneis perfodere aggrediuntur. Fecerant iam tria mediocris latitudinis foramina: unum uerò in latere turris patentius, per quod manipulus hastatorum unus aut alter intro iam receptus erat, cum fortè eques sub uigilum stationariorum in speculas accessum, locum prætereuectus, crepitu ac sono, ferro lateres confringentium, mixto obscuro murmure, accepto, paululũ subsisteret. Nec fefellit pauidè auscultantem anceps metus. Hostis quãuis à distringendo accessu stationarij equitis absisteret, nõ potuit tanta armatorum multitudo tamen tam altum silentium continere, quin ad aures attẽto animo aduertentis, uel sensus aliquis armorum collisorum inter sese, tussientium'ue aut screantiũ perueniret. Tum ille additis equo calcaribus, cursu in uiam Desultoriam ablatus, quantum potest, clarum ad arma cõclamat: Hostem ad stantia mœnia scalis illatis, muros ad Diuæ Gertrudis, cum maximis copijs & obsepsisse, & iam intrasse. Hoc clamore undique excitis, signum tota urbe, ne uspiam deesset pauor, ad arma datur. Miles in forum Palatinum, eques ciuibus immistus ad muros armatus ruit. Interim cum se proditos indicio hostes, & inceptum irritum esse audirent, relictis sub mœnibus bombardarijs, cum robore copiarum retro abiuere. Hac trepidatione inter primos præfectus urbis comes Mursius euocatus, celeriter ad muros hosti occurrit. Hic dum præeunte ministro cum funali incautus locum insidiarum prætereuehitur, penè, traiecto per collum, equo, ab hoste cæsus fuit. Confluxerant iam tota urbe frequentes ad murum: cum tormentarij receptis, per effractã turrim, ad sesè qui iam irrepserant, introrsum simul cum magno fragore emissis in incertum, ob crassam caliginem, quæ certum de rebus iudiciũ ademerat, machinis, frustrato incœpto recederent. Nec ex tanto sphærularum nymbo quisquam tenebrarum beneficio cecidit, extra Gerardũ Eckium equestrẽ, & primi in factione nominis: qui per femur traiectus, æger domum abductus fuit. Ea nocte totis mœnibus, & per stationes tota urbe, in foro, in curia peruigilatum est, & ignes accẽsi. Nec minus horrendum è turribus in abeuntes tonitruatum cõtinuas aliquot horas est. Manè lucis principio primores urbe egressi ad lustrãdum fossam, nunquã cæsorum corpora reiecti hostes circa murum reliquissent, unum in fossa tum adhuc uadosa inuenere. Sed cum in nudato corpore spoliatoq; neq; uulnus neq; liuor ab ictu appareret, uulgo creditũ fuit, eum lapsum in receptu, pedibus suorum proculcatum perijsse. Inde à factione in religiosos profano sæpe impotenter, quos hostilium consiliorum conscios suspicabantur, sæuiri cœptum est: ueluti fieri assolet bellorum temporibus, cum inimici iniuriam propè uetustate exoletam ulcisci uolẽtes, per inuidiam aduersarios, non apertè, sed ex suspicione, clàm apud uictoria superio-

ria superiorem factionem nominare solent. Vidimus exemplū hoc tempore, homotechnos non laudata mehercle ęmulatione mutuum exitiū moliri, cum de ipsis nullum extaret indicium. Sacrificus erat in ea urbis regione integræ semper famæ, & innocentis uitæ. Prandebat is eodem tum forte die (quia sanguinis propinquitate me attingebat) cum paucu lis alijs utriusq; nominis festiuis doctisq; amicis apud me. Extractū erat conuiuium in serum diei, ut plerunq; solent lepidis sermonibus, & eruditis quæstionibus horas mortales fallere. Hic audito signo quod ad arma dabatur, cum reliquis qui unà aderant, domo excitus, compēdiaria uia per tenebras, rerum ignarus domum fugit. Habitabat autē is in Gertrudis cœmeterio, propinquo ei pomœrij regioni, ubi hostes muros subierāt. Itaq; correpto, quod se primum obuium dabat, telo, medio suorum se immiscuit. Casu tum retro hostis abierat. Hilarior à recenti symposio & liberior Harmannus, (id enim sacrifico erat nomen) cœpit in præsentem urbis statum & factionem, plenis faucibus inuehi: (ratus credo, se multitudine uicinorum ciuium tantùm circūfusum) quod uero principe excluso, paucorum hominum factiosorum tyrannide ciuitas oppressa, inopia annonæ ad inediam famemq; extremam redigeretur. Pellenda Gelrorum auxilia unà cum autoribus cōcitatoribusq; belli esse. Vox ea à circumstantibus quibusdam excepta, mane ad factionis primores statim delata fuit: quasi cum alijs nonnullis proditionis occultæ, de qua adhuc nullum indicium extabat, cōscius fuisset. Monitus ab amicis ut maturè, quamuis insons, priusquàm à Gelro, & feroci à tot uictorijs factione arriperetur, à quorum ui nihil esset tutū, aliquò ex urbe perfugeret: respōdit, rectè se conscientia fretum, ac nullius indicium ueritū, Quinquiuiris obuiam iturum. Quęstiones non timere: quarū ui, (quādo furiosorum hominū criminatio, ex uana calumnia esset) fide nixus, animum æquatum haberet. Arreptus itaq; paucis horis pòst, in uincula ducitur: & quæstiones aliquæ de eo tormentis habentur. Cæterum cum nihil præter impudentem calumniā, torto insonte inclementer, esse multorum testimonio compertum esset: & quorundam etiam Gelri nominis autoritas, inter quos erat Theodoricus Morrius, eū perpurgasset, in exilium pulsus est: exulauitq; ad recuperatæ urbis tempus usq;. Ex simili suspicione & alij nonnulli capti sunt, & torti insontes: inter quos fuit, inuidia homotechni cuiusdā, Cornelius organopœus, celebris ea tempestate in his regionibus artifex. Qui diu quæsiti, cum consimili pertinacia inter quæstiones se nullius rei conscios testarentur, urbe excedere iussi sunt. Erat in hoc statu res Vltraiectina, & belli ardor. Sollicitus episcopus ne unicę reliquię Amorfortij incauti à Gelro opprimerentur, aut uoluntarij, cincti undiq;, deficerent: pro magno habuit negotio, animos eorum, quia necdum in belli societatem transierant, per legationes tentare. Et quia equitum & peditum præsidia portis recipere uolebant, metuit ne Gelri arte, ac uulgo nota bene fraude in nassam attraherētur. Mouebatur præterea memoria iniuriarum: ut eum populum superioribus annis,

bus annis, in contentione cum Vltraiectinis ordinibus haud magni fecisset: insuper in id laborasset, quo consuetudines patrias & libertatis iura, pro quibus tũ certamen acre fuerat, uiolaret. Minæ adhæc, & conuicia multa: quod aduersariorum consilia ut seditiosa, & ditioni inutilia simul et perniciosa repudiassent: sua item uindicassent. Horum episcopus conscientia ictus, apertè de illorum fide (quanquã frustra) dubitare coepit: metuitq; ne se in Gelri potestatem cõmitterent. Quare ut eos sub suo iure & ditione contineret, ac præsidijs firmaret: misit VII. Cal. Decẽb. legationes Hadrianũ Redium, & Fredericum Sombresum. Hi in senatum introducti, ubi multa de populi Amorfortij fide, & propensop principis erga eos animo uicissim commemorassent, ad postremum huc deducta fuit oratio, episcopum de nulla re perinde sollicitum, ac de ipsorũ salute esse. Et nunc etiam timere, ne paribus artibus à Gelro, ut alia oppida & munitiones occupatæ essent, incauti opprimerentur: quando nulla æquè aliarum ciuitatum, atq; Amorfortia, ob finitimos regionis cardines, ad obsistendum episcopo, illi perinde opportuna esset. Quare petere, ut equitum peditumq; suorum præsidia reciperent. Ac ne metuerẽt, ea alenda reipub. sumptibus: episcopum stipendia suppeditaturum. Deniq;, quantum impensarum in ea fieret, id uniuersum ipsum prębiturũ. Digressis in diuersorium è curia legatis, dissentio in senatu orta est. Censentib. nonnullis, imponenda præsidia sine publico ullo priuato'ue sumptu esse, quod omnibus circum locis, Gelrorum præsidijs obseptis, illis expositi starent, à diuersa parte reclamatum est. Illud enim inter omnes constabat, futurum, ut statim quàm armatos in ciuitatem admisissent, pro hostibus haberẽtur: & in belli societate forent, cum extra id in ocio permanere liceret. Bona ad extremum pars huc in Cons. sententiam pedibus discessit: ad tuendam ciuitatem imponenda quidem esse præsidia: sed ad propulsandum, quàm diu dareẽ, à moenibus bellũ, reipub. impẽsis: quo in ea & ipsi imperium haberent, & societatis nomen declinarẽt. Responsum ad legatos relatum, haudquaquam placuit: quippe qui deteriora omnia ab eo populo timerent. Interim accitis ad se consulib. secretò exposuerunt acta pactaq; episcopi, & Burgundionũ in conuentu nuper Schoenhouiensi: quod scirent, senatum & populum Amorsfortiũ grauiter ferre, hæc absq; se arbitris trãsacta fuisse: cum sępe antea episcopus fidem eis dedisset, se nunquam cum Burgundis, nisi ipsis in consiliũ adhibitis, quicquàm acturum, pactionem'ue ullam initurũ. Quod quia non seruarat, non temere de fide hæsitans, placare eos blandimentis studebat. Accidit eodem die quiddam peropportunè, quod magis terruit legatos, & perplexos iniecto scrupulo tenuit. Tum demum peruiderũt, quanto eius gentis fides & recta consilia leuitati & fuco quorũdam hominum, per quos huc rerum uentum esset, pręstitissent. Seriò metus iniectus est, ne, memoria acceptarum contumeliarum nondum uetustate exoleta, hostium amicitiæ posthaberentur. Prandentibus Coss. honoris gratia apud principis legatos, (qui mos est ei genti, quoties uel ciuitatum princi-

tum principum'ue legatos, uel principes ibi hęrere usu uenit) superuenere cum literis ad senatum, à Gelro, & Vltraiectinis ordinibus, ac Rhenorum præfecto missi duo nuncij. Sed nihilo lætius ad paucas horas, dissimulato metu, continuatum tractumq; conuiuium est. Cogit consul extêplò senatum: diuinans id quod res erat. Lectæ literæ sunt in hanc fermê
» sententiam. Habere se gratias senatui et populo Amorfortio, quod cum
» hactenus fœdus cum Vltraiectinis adiungere renuissent, in neutrã par
» tem prudentes inclinarentur, bello finito uictorem haud dubiè sequutu
» ri. Vnum interim se mirari, alijs super alios rumoribus allatum: quod
» postq; iam propè cum episcopo declarato debellatum esset, eius legatos
» equitatumq; intromisissent: communicarent de ineunda cum illo socie-
» tate, consilia: rectius facturi, si Gelrorum duci, ditionis tutori, quiq; plus
» posset, occupassetq; armis fermè omnia, portas aperirent. Multum se spe
» & opinione de ipsis falsos. Sperare tamen, hominum uanitatem rebus
» multa affingere, maximè cum ipsi perspicerent, in societatem hostis, de-
» ducti, in quantis angustijs circũclusi essent. His tam perplexis literis, quia non satis in expedito erat, quod responderetur subitò, paucis paulo pòst se expurgarunt: id quod facile erat, rebus integris adhuc. Recitatę sunt statim Gelrorum literæ, & pręsentibus episcopi legatis: ne temerè præsidia, ne in belli societatem deducerentur, ficto uerborum prætextu, reijcere coarguerentur. Vehementius hic noua re, & minus expectata tum perculsi legati, nihil æquè solliciti fuere, quàm ne Gelrorũ fraude, aut coorta in ciuitate seditione, in uaria multitudinis uoluntate, ex improuiso occuparentur. Metu ne hostium insidijs opportuni forent, aliquot dies ibi sunt morati. Rhedius nihil omittẽdum ratus, in tam dubio negotio, consulem accersi occultè ad se iubet. Hunc absq; arbitris primũ blandè ac benigniter, inde ferocius specie expostulationis aggreditur, & liberius profectò petulãtiusq; quàm temporis ratio ferebat. Quis Deus, inquit, uobis mentem sanam cõsul ademit? ut, cum undiq; hostium armis obsepti, adeoq;, quàm nos, periculo propinquiores sitis, tam securi imminentium insidiarum, stertatis? præcipue qui toties non boni mehercle uicini, tentatum per proditionẽ impetum, pacis temporibus experti estis? Hinc à dorso, hostiũ ditio tergo uestro imminet: inde occupato præsidio Amisiano, iter aditumq; in ciuitatem cõmeatui excludit. Alia parte Rhenos tenet, et in cõspectu à fronte Vltraiectum est. Ad hæc cum nudos inermesq; ad uim expositos habeat, amentiæ est, uestri periculi non admoneri. Offert episcopus, equitum peditumq; præsidia suo sumptu se comparaturum imponenda: non ut secum aduersus Vltraiectinos arma induatis, aut fœdere aliquo illi alligemini: sed ne consuetis Gelri artibus inuiti in diuersam partem, exemplo nonnullorum oppidorum (ut hostes nunquam dormiunt) attrahamini. Si receperitis, nõ erit, ut uos nobis, perinde ut multa alia, ademisse ille glorietur. Ad ea Cos. Quenquam'ne esse existimas in ciuitate, qui se hostibus prædæ obijcere uelit, ubi bello se interponere nihil sit opus? ubi eorum occursum declinare liceat?

nare liceat? Vidisti coràm (ne uana fingendo uerisimiliter, disertior quàm uerior dicar) quàm molestè Gelrus, quàm grauiter Vltraiectinus unam hanc legationem uestram acceperit, perinde ac si iam senatusconsulto uestra postulata, decreta fuissent. Si tãtus fremitus, si tanta indignatio, ob semel datum uobis senatũ, de obtinenda præsidio ciuitate orta est, quid existimas eos non dicturos tantum, sed facturos etiam, ubi uiderint uestrum equitatum, & pedestres copias mœnibus nostris receptas? stipendiũ ab episcopo præberi? illi sacramento militari inautorari? Vides quid extemplò nobis patiendum erit. In primis constaret pactam esse societatem, quamuis hostilia priores non intulissemus. Ergo ex societatis iure, incendia, populationes, agrorũ uastationes, omnia deniq; hostilia & expectãda, & perferenda nobis essent: & nullo quidẽ uestro emolumẽto. Quod autem de præsenti discrimine, in quo, à fronte & à tergo, simul et à lateribus, excepta una arctę frontis parte, cincti medij uersamur, disputas: ut propemodum quasi caueæ, muris inclusos nos obsedisse uideantur, cum nondum pro hostibus habeamur: ita in animum inducere uos uelim. Gelrus cũ ijs copijs ad ista mœnia apertè non adueniet, ut ui quicquam agat: nec temerè, neutri parti se coniungere uolentes, ad arma coget: cum sat hostium cis ultraq; Isselam habeat. Vt nihil deprædicem robur ciuitatis, quod nobis penè ipse notius habeat. Nec ita sublatis interim pedibus altum stertimus (ne finge) ut sopitos, quamuis extra societatem belli, noctu luci'ue sit oppressurus. Si, cum nusquam is bellum gerat, excubias nocturnas in mœnibus, stationes diurnas in portis pro septo ac maceria înferę cõmunis ditionis intenti seruamus, bellum eo cum socijs ciuitatibus, cum episcopo declarato, in portis propè nostris gerẽte, cæcam speculationem ageremus? Prouisum præcautumq; hucusque est, ne insidijs tentatos occuparet: & cauebimus, dijs benè iuuãtibus, ne consuetis suis artibus nos in suam ditionem trahat: nisi fortassis existimes, eum in ciuitatem suprà patentem, quàm diu testudine tecta nõ sit, inuolaturum: quod certè ne tum quidem prohibere possemus, ubi omnes anguli armatis prǽsidijs obsepti essent. Accensus his consulis uerbis Rhedius: Quid quęso, inquit, consul tantum de te commeriti sumus, ut haud aliter nobis & uiribus & consilio obstes, quàm si hostilia patrassemus? cum totus senatus, extra uestrum quatuor, aut ad summum quinque, stet ab episcopo? Nisi forsitan Vltraiectinorũ ordinum exemplo, Gelri societas, in cuius potestatem te et rempub. commissurus sis, quàm nostra, uobis magis expetẽda uideatur. Quod si obtingat, haud dubiò autore id euenisse, ipse satis hic profiteris: qui, quo minus postulatũ obtineremus, dissuasor fuisti senatui: adeò ut in dissensione per te nunc inter se sint. Quare non obscurum est, neq; tacitum habebitur, si qua defectio insequatur: cuius opera portæ uestræ episcopo clausæ sint. Ad ea cõsul: Id uanum est, & falsum. Nam quod è totius senatus uerbis tibi respõdi; in id discessio à bona utriusq; senatus parte pedibus facta est. Factũq; inde ueteri more senatusconsultum, quod uniuersi calculis suis ratum esse

iusserunt: tametsi antea multi in diuersa sententia fuissent. Sed à quibus è senatu id enunciatum, & ad te, linguæ incontinentis hominibus, sit delatum, non me fugit. Hi, quoniam nihil pensi habēt, malunt terram coelo miscere, quàm pace & ocio hucusque uindicato in reliquum frui. At interim mirum tibi uidetur, quòd populus turbata pace omnino nolit in belli statim participationē descendere: cum ad id neque ansam dederint, neque ut susciperetur indicendū Vltraiectinis, in concilium sint adhibiti: Non dico iam eos, pensatis utriusque bonis et malis, illud tantopere formidare, quòd ocium armis, forum castris, infinitis partibus sit anteponendum: quanquam uel ob id solum mortales omnes arma detestamur, quòd nihil sani habeant. Illud in animis omniū hæret, quòd episcopus ad hoc usque tempus, nos pene quàm hostes ipsos magis exosos habuit: animū à nobis auertit. Et miraris, si animos talibus meritis dignos nūc uicissim experiatur. Num ullam clementiam suam erga nos, num munificētiam commemorare potest: Reuoca in memoriam, (potes meminisse) in quæ maledicta & conuicia effusus, (aderas ipse coràm) principes concilij legatos nostros questum de superbia & iniuria Iacobi Niueldij, ad se missos, nuper aggrediebatur: in quos perinde atque in tresses agasones pluribus inuectus, è concilio eos, relicto ciuitatis inimico, & iuris libertatisque uiolatore, iussit excedere. Hæc & alia id genus multa, quoniā in memoria habemus, non est quod impotēter debaccheris, si populus Amorfortius episcopi copijs suas portas patêre nolit. Porrò quod ad me, curabo ut laudatius de me testimonium relinquam, quàm tuus stomachus uaticinatur. Non spero ita te Amorfortiorum uanitatem experturū, ut nunc episcopus Vltraiectinorum uestro consilio expectatus est. Ita cū neutri ab altero pacati quicquam responderetur, utrinque è colloquio discessum est. Consul haud modicè de perplexo negotio sollicitus, uiam quærebat qua bellum declinaretur. Et quanquàm decreto senatus placuerat, peditum præsidia omnino imponenda, non episcopi, sed populi impēsis esse: illud tamen unum metuebat, ne, cum exactis mensib. populus, ex magnitudine tenuitateque suæ quisque fortunæ ad collationem pecuniæ in stipendium censeretur, difficultatem auferendi motus intestinus ac seditio cōitatura esset. Imminēs hoc malum ut declinaret, auerteretque, tale cum tribus adhibitis consularibus apud Hadrianum Rhedium & magistrū equitum ex tempore init consilium: quò, haud dubia spe, & pax conseruaretur, & episcopi gratiā Senatus & populus Amorfortius emererentur. Id autem fuit huiusmodi. Locarentur in ciuitatem conscripti armati, qui à senatu decreti fuerant: dicerenturque uulgo è stipendio ærarij, populo Amorfortio inautorati. Adde & illud: ut senatui sacramento iurati essent, ne non omnia uerisimilia apud principis hostes apparerent. Interea per literas negotium Gulielmo Turco ad conscribendum unum signum mandaretur, eosque pedites occultis itineribus in ciuitatem mitteret. Ipse interea episcopus stipendia ita occultè in singulos menses suppeditaret, ut ne tenuis quidem eius rei odor ad hostem perueniret. Persua

sio relin

sio relinqueretur, è publico (ut dixi) in pedites impēsas fieri. Placuit callidum impensæ commentum in speciem tutum legatis: ac nihil indidem morati, ad referendum Dorestatum sub noctem repetiuerunt. Paucis sub hæc interiectis diebus VII. Id. Decemb. in ciuitatē uenerunt septuaginta quinque pedites, duce Godefrido Nouesio: quos Cōsul senatus ac populi nomine illico recensuit, & ad sacramentum compulit, nusquā ullam expeditionem facturos, moturos'ue, nisi ex imperio suo & senatus: & illis sine rebellione ad officia facienda fideles se præstarent. Et seruatū id quidem fuit usque ad Non. Ian. Omnibus inferæ ditionis oppidis & castellis ad istum modū amissis, cum nihil reliqui episcopo Vltraiectinus fecisset, præter oppidulum Vuicam, ubi in arce, quasi undique hostiū castris septus sedebat: & Amorfortiam, quæ sola in fide remanserat: penes quam omnis receptę urbis Vltraiecti gloria postea, sed nulla cum gratia, extitit. Pessime affectæ erant res Transiselanorum interea. Quorū cum castella & præsidia ferme omnia, & ciuitates aliquot Gelrus occupasset: pro situ locorum, reliquas etiam ciuitates nouis in fluminis ripa præsidijs positis, ad famem usque pene circumsederat. Cum itaque & animis et opibus diutino bello exhaustis, nullam opem prorsus ab episcopo expectarent: audirentque acta conuentus Schoenhouiensis, in quæ tandem sibi quoque, præsertim ita affectis, uadendum foret: in frequenti ordinum concilio ex autoritate episcopi decreta est, sub ius & ditionem Burgundionum defectio. Indictus dies est ad conueniendum circa Non. Ianua. Seruarunt diem Burgundionum missi legati: Florentius Edmōdanus, Georgius Schenkius Phrysiæ præfectus, Gerardus Mulardus, Iodocus Sasbautius, Petrus Saudanus, Petrus à libellis secretis rerū Hollandicarum. Ex equestri nobilitate Transiselana legati fuere, Ioannes Mulardus, Burchardus Vuesterholtius, præfectus Volenhoæ: Lubbertus Mulardus, Ioannes Stellingus. A' Dauentriensib. legati missi sunt, Gerardus Critius, Henricus Plaetmānus, & Henricus Terspillen. reip. scriba. Campensium legati fuerunt, Lubbertus Hattemus, Gerardus Burgærdes, Ioannes Vechtus, Timannus Veno. His additus fuit Ioannes Breda scriba. Suollani miserunt Ioannem Heruerdenum, & scribā Vernerum Pufflingū. His permissum fuit, quib. antè inter ipsos in frequenti ordinum & ciuitatum conuentu decretum fuerat, legibus & conditionibus, transferre in fidem Caroli Imperatoris & legitimorum eius hæredum Brabantiæ & Hollandiæ principum, agros, fundos, prædia, ciuitates, oppida Transiselanæ gentis: ubi cōsensum ad id episcopi, legati Cæsaris protulissent. Hi ut inde nomine ordinum & ciuitatū, & omnis posteritatis Transiselani nominis, fidem & obedientiam eidem iurarent, simulatque id ipsum item ex autoritate episcopi sibi permissum cognouissent. Quare legati Caroli Cæsaris uicissim populo Transiselano hæc libertatis iura, ex principis sui autoritate, inuiolabilia esse iusserūt. PLACVIT omniū primùm Cæsari, ut equestrib. familijs, ciuitatibus, & oppidis Transiselanis sua libertas integra in perpetuum maneat: publica iu-

» ra priuataq́, clientelarum, castellorum, possessionum, consuetudinum,
» ut quisq́ ea frui pergat libertate, qua usq́ ad præsentē diem fretus esset:
» Iudiciorum in suis quibusq́ locis ratio, & legibus agendi forma apud
» suum cuiq́ iudicem & forum salua, è patrio more seruetur. Quod si per
» regnorum ciuitatum'ue mutationes, à pontificibus Rom. alijs'ue Tran-
» sisselani aliquando in posterum infestentur: ea uis ac controuersia auerte
» tur nullo ciuitatum, gētis, possessionum'ue sumptu aut damno. Promi-
» sit ob ea Cæsar, quicquid Transisselani iuris fuisset, id uniuersum suis im
» pensis se restituturū. Iam quod ad stipendium in hoc bellum attinet, nō
» oneraturum se pensionibus, suprà quàm ut soluendo essent: quando bel
» li impetum sustinendo tot annos exucti essent. Quoniam autem Transi
» selani se priuilegium habere, & iura ab Impp. accepta affirmabant: qua-
» re in posterum se ad suscipienda arma contra Imperatorem cogi non de
» bere: Respōsum ad id fuit, Legibus illis nihil detractum iri, quod eas uel
» læderet, uel labefactaret honestum. Fuerunt item pacta, ne quis ob debi
» tum alterius, æs'ue publicum ditionis Transisselanæ, extra ditionē Tran
» sisselanam in eiusdem principis regno accusetur, retineatur'ue: sed ob su-
» um quisq́ debitum solum ut par est. Et quia graui bello pressi erant, in le
» gibus id quoq́ tenebatur, ut Cæsar extemplò arma contra Gelrum pa-
» raret atq́ indueret: neu ullo omnino fœdere illi alligaretur, priusquam
» oppida, agros, castella, & quicquid Transisselani iuris unquam fuisset,
» armis repetiuisset: possessores incolæ in suos fundos restituti essent, ubi
» cunq́ ij siti forent: & quidem absq́ fuco, ne quid contra ea hosti conce-
» deretur. Porro autem, quia Gelrus præsidijs positis contra Dauentriā
» in Isselæ ripa, amnem obsederat infestè, ea q̄primum tollerentur. Quo-
» niam aūt Transisselani per bella, quæ magna habuissent, ære alieno one-
» rati essent, & creditoribus obnoxij, permissum foret equestri loco natis
» & ciuitatibus, ex autoritate Cæsaris, aut eius præsidis, è cōsuetudine pa-
» tria collationem tributariam constituere, ut se redimerent. Depoposce-
» rant Transisselani uicos aliquot Gelræ ditionis, suis finibus, hosti adem
» ptos adijci, ac superæ ditioni donari. Respōsum ijs fuit, Cæsarem genti
» Transisselanę postulatum, quod ratio ferret, tum demum concessurum,
» ubi id regnum bello in potestatem uenisset. Pactum insuper fuit, quoni
» am tabulas de decem aureorum milibus Transisselani episcopo, pro ne-
» scio quibus hypothecis tradiderant, contenderunt à legatis, ut cum epi
» scopo de restituendis tabulis agerent. Receperūt illi & in id se annisuros
» pro uiribus, atq́ impetratas daturos in ipsorum gratiā, quod fieri pos-
» set. Nec cum Gelro adiungerent fœdus, pacem'ue facerent, priusquàm
» quingentorum aureorum pensio in annos singulos remissa, quam Gel
» rorum princeps Suollanis extorserat, sublataq́ foret. Si posteris tempo
» ribus dissidium aut certamen inter ciuitates ortum, ullam cōtrouersiam
» moueret, huic dirimendæ non ultrà Cæsar se interponeret, quàm bonū
» & æquum principem deceat. Quod si ab hoste rebus ablatis damnū ac-
» ceperint, ab illo eos defendet, perinde ut alios, sub suo imperio, popu-
los: fas

los: fas iusq́ erit, iure in suis cõtrouersijs agere, in eius regni ciuitatibus, "
pariter è communi iure ipsorum incolarum Non committet Cæsar su- "
per hæc, glebulas palustres proximo triennio è Transiselana ditione ex- "
portari, mulcta cymbæ cum merce, principis fisco sextans: delatori un- "
cia. Exacto triennio, cõsultabitur, cauebiturq́ in posterum rebus Tran- "
siselanis, ut par illud atq; utile uidebitur. Persoluetur inde cõsueta in sin- "
gulos annos Cæsari sua pensio, quo in reliquũ hac in re, regioni Tran- "
siselanæ prospectum sit. Cæterum quod ad monetam ciuitatum Transi "
selanarũ, ut ea pari cum principis numismatis dignitate, per omnes ip- "
sius regiones æstimationem suam obtineat: id quoniã ad principis ma- "
iestatem, & communem omnium eius regnorum ex æquo salutem per- "
tinet, cum præfecto monetæ consultabitur, atq; inde permittetur, ut æ- "
quum uidebitur. Postremò ut pacta hostibus ab episcopo, eiusq́ præfe- "
ctis, ne hostilia paterentur, concessa, rata & integra seruarentur: ut ea pe "
cunia inde conflata, in stipendiũ militare uerteretur. Hæc ferè summa "
est pactorum inter legatos Caroli Imp. & gentem Transiselanã. De his tabulæ postea confectæ sunt. Per eos dies episcopus, propter hybernorum tempus, copiarum partem dimisit. Vnum signũ cum modico supplemento, quod ex robore ueteranorum constabat, Vuicam ad hybernãdum reduxit. Verebatur Gelrus, ne remittente hyberno frigore, sub uernum tempus episcopi stipendio rursus inautorarentur: quando ad circumcidendos sumptus, ad tẽpus solum eas dimiserat. Quare tumultuaria manu ex Batauorum ac Velauiæ agris contracta, adiunctisq́ ijs copijs quæ in urbe Vltraiecto erãt, raptim ad duo milia peditũ confecit. Cum his Vltraiectũ, inde in Rheni ostiũ profectus, illas ab episcopo dimissas securasq́ hostium inopinatò adortus, dissipauit. paucis captis, reliqui fuga sunt dilapsi. His copijs auctus Rossemus, mouit in interius ostium Rheni. Hic dum incautius cum Vito Munstero equitum magistro ad occupãdum idoneum castris locum cum modico equitatu ante alios euagatur, penè in hostium insidias incidit. Interuentu suorum ad classicũ datũ, pulsis insidijs, periculo extractus fuit. Iam cum haud procul ab ostio, pararet ea locatis castris, quibus ad oppugnationem præsidij opus esset, nunciatur, Genemudenses transmisso Isela, effuse Velauię uicos incendio passim populari. Hoc nuncio, discusso obsidionis consilio, Rossemus trepidus rerum suarum excitus, sublatis properè rebus castra mouit: ac dimissa ex agris passim collecta multitudine domum, reliquas copias Vltraiectum reportauit. Eodem tempore Gelrus castella aliquot, in limo palustri Apcaudano & circa Vechtam per deditionẽ cepit, Hammum, & castellum Miertanum. Tentata est per proditionem Montfortia: sed irritum inceptum fuit. Crescente inter hæc caritate rei frumentariæ in urbe per annonæ inopiam, cum duobus signis & omni equitatu in Batauiam frumentatũ proficiscũtur. Episcopus nũcio, Rhenum hostes iterum traiecisse, accepto, sperans se ab itinere eos exclusurũ, circa Amerongam copias disposuit. Sed ubi audisset ex præmissis ex-

 ploratoribus,

ploratoribus, utroq; eos armorum genere se duplo esse superiores: & in frumentatione copias, ut tutò commeatus in urbem portaretur, auctas: omisso itinere, quod ad claudendum transitum insederat, Dorestatum rediit. Vilescente per crebras frumentationes, frumenti precio, æris inopia in stipendium Vltraiecti laboratum est. Quare ut milites ad officia promptiores essent, senatus opulentioribus ciuibus, ex priuato conferēdum stipendium imperauit. Bubile erat in agris Camporū, quò bubulci è propinquis pascuis sub imminentem noctem pecus compellere consueuerant. Id tanquam opportunum ad reprimendos Campenses, & prohibendum Genemudensium effusas in Velauiam excursiones Dux occuparat. Ac statim excitis tota Velauia fossoribus, paucis diebus uallo fossaq; aduersus omnem belli impetum, nihil hyberna intemperie impeditus, impositis præterea ualidis præsidiis ita muniuerat, ut nulla operū ui penè expugnabile uideretur. Et situs ipse loci id ualidius quoq; reddebat. Hinc crebræ excursiones ad Camporum portas usq; fieri: frequentes dimicationes & certamina cum Genemudensibus haberi. Dauentrienses præsidium Diepenheimum, quod Gelrus ualido imposito milite tenebat, obsidione cingere adorti, breui quàm castra locassent, omnia, quibus ad oppugnationem opus esset, opera expediuere. Euocatus in colloquium præsidii præfectus, ut de deditione ageret, cum nihil pacati, sed superbè etiam responderet: arreptus in hostium potestate mãsit. Inde aggressi machinis & operibus præsidium, cum machinarum iactus fermè omnes irriti essent, irruunt ingenti impetu ad opplendam fascibus ac cratibus uimineis circumductam, & eam quidem præaltam fossam. Intulerant ad obiectum uallum scalas: ibi Gelri è cuniculis ac propugnaculis in confertos hostes grandinare, cladem magnã edere. Fractis Dauentriensium, principio oppugnationis infœliciter tẽtato, animis, in castra receptui signum datur. Territi præsidiariorum fiducia, soluta obsidione, exercitum domum reduxerunt. Et cœli inclementia, & loci natura eiusmodi erat, ut militum corpora pessimè affici potuissent. Gerebantur autem ista circa principium anni uigesimi octaui: cum episcopus nullum ocium militibus ab armis & incendio daret. Castella aliquot quorundam nobilium primæ factionis Vltraiecti, in Iutfasio ussit. Pugnatū per eos dies quoq; est à Dauentriensib. fœliciter, duobus simul locis, ad Vuilsenam & speculam: qua uictoria, ipsis additi, hostibus uerò fracti animi non parum fuere. Vltraiecti nulla pacata consilia extiterunt: nam in sequenti mense exacto, ubi stipendium menstruum ferociter poscentibus militibus persoluendum esset: in consilio de constituenda in singula ciuium capita, pecunia agitatum fuit. Sed quia haud dubiè eius collatio, ob tenuissimi census humilem multitudinem, difficilis foret, & seditionem peperisset, id consilium discussum fuit. Interim blandimẽta multa dando factiones primores milites circumire, feroces spiritus mitigare magnificis promissis, indies grandem pecuniam à Duce expectari. Deniq; extrahendo magis cupidos animos, differre solutionem, quam negare. Ac

gare. Ac nisi ductores signorum, sua fide interposita cauendo etiam fremitum repressissent, ipsa urbs ad direptionem exposita, præmium belli pedestribus ordinum auxilijs fuisset. Breui quàm hi motus quieuissent, pecunia allata est. Castellū erat in Dorna iuris Archidiaconi ędis primarię Philiberti Naturelli, à consilio rerū Burgundicarū. Is, ut aliarum rerum in urbe Vltraiecto, sic & castelli huius curatorē reliquerat D. Marcum Vuesium. Hoc belli initio Gelro, quòd ualde opportunum esset ad prohibendas hostiū excursiones: tum quod esset tutus suis illam in urbem receptus, aperuerat. Quare Archidiaconus ira accensus, ad Vuesium, & basilicæ Martinianæ Canonicorū collegium literas dedit, quibus querebat̃ (audierat crebras inde in hosticū excursiones fieri, & uiarum transitus claudi) castellum eorum fidei mandatum, Gelro iam patere sine sua autoritate: cum in hoc nequaquam ab se magnis rerū suarum sumptibus conditum esset, ut uel publica pax inde turbaretur, uel in bello hostilia inferrentur. Situm in eo loco esse, ex quo, quoniā Gelrus plurimum posset, ut episcopi insidijs ac fraude interceptū temerè deleri, soloq̃ æquari posset: id quod perfacilè factu esset, quando non ad uim ferendam, sed ad delicias magis comparatum foret. Si quod interim inde damnum acciperetur, scirent, id uniuersum in ipsorum capita casurū: damnum infectum eos reddituros. tametsi Vuesij bonis in posterum sibi satis cautum esset. Episcopus in spem adductus eo per hos dies potiundi, bipartito equestres copias circa radicem montis ita mittit, ut diuersis itineribus ad Dornam, quasi hostes hostibus, neutri alterorū gnari occurrerent. Altera turma cum signo Gelro per montem circumducta, ut si ab urbe Vltraiecto adfuisset, turmæ cum episcopi uexillo in cōspectu castelli loco satis plano dēsatoq̃, sed uasto ac sterili, fit ex composito obuia. Nec mutuum occursum facile erat sine prælio declinare: partitiq̃ ita erant, ut pauciores sub Gelro signo cum pluribus committerentur. Editur infestis lanceis serij certaminis, spectantibus è castello pręsidijs, simulacrum & species. Tandem Gelri signi eques simulato pauore, paulatim retro cedendo, ad clamorem & manus eorum qui in præsidio aderant, quasi multiplici terrore, uiribus impar, perculsus fugæ consilium capit. Alij postquàm illos fugientes cōspexere, circūactis freno, et additis calcaribus equis, studiū instandi insequendiq̃ fingūt. Ad hanc pugnæ equestris speciem non mentes Dornenses cum oculis tantum intentas habebant, sed receptum ad se habentes patefacta porta, stratoq̃ ponte manib: trepidè ac clamoribus accersentes, adiuuabant. De tectis tormentorum ui, et turribus, in terga cedentiū, carpere simulantes, tonitruare: eos machinarū campestriū iactibus, pro uiribus retro cōpellere. Subierant iam aliquot, transito ponte, castellū, cum signifer inter principia inuectus, exuberanti lætitia nondum capti castelli nimis calidus, indicio tesseræ, nec absq̃ ui in primum obuium se proderet. Ibi ille fraude detecta, in fugā intrò ablatus, ad arma trepidè cōclamat: hostes pro amicis trans pōtem intrò receptos: emittenda ea quæ in expedito ad manus aderāt, tormenta, in

ta, in confertas turmas, priusquam hærentes tergo pontem transgressi, arcam interiorem & aditus occuparēt. Ad hunc clamorē principia hostiū perculsa, metu ne subducto à tergo ponte, simul et obiecta porta, nube missiliū obruerētur: circūactis freno equis, et additis calcarib. in fugam se abripiūt. Dolore inde amissæ è manib. uictoriæ exasperati, cōiunctis turmis uicū Dornā infestè peruaganē: ac capta aliquanta rusticorū præda, inter quos uici prætor quoq; erat, Vuicam receptū habuerunt. Per id tempus episcopi copijs Nerdam frumentatū profectis, ex Vltraiecto insidiatum est, sed nulla re memorabili. Tentata quoq; Schoenhouia est à trib. peditibus, habitu muliebri oppidū ingressis: sed irritū incœptū fuit. Indicio deprehēsi, & in Hagā missi, confessione tormētis expressa, suppliciū dederunt. Per hæc Hollandorū oppidis præsidia imposita extemplò sunt. Appetebat interea uernū tempus, quo omnib. copiarum Burgundicarū uirib. ex pacto cū Gelro bellandū, et Burgundionibus de tradendo episcopatu cauendū esset. Quare cōcilio habendo dies episcopo & ordinibus Transiselanis, à præfectis Burgundicarū regionū Dordraci dictus est. Eò postquam conuenere, transactis ijs quæ ad ditionis utriusq; translationem et pacta attinebant: decretū quibus quātisq; copijs bellum, & quibus ducibus ad Cal. Maias, cum Gelro gereretur. dicti sunt duces, Comes Florentius, Comes Gulielmus à Renneberga, & Georgius Schenkius: ex heroibus illustribus Tautenburganis, Phrysiorum præfectus. His mandatum est, ut omni cura copias cōscriberent. Decreta sunt ad id bellum peditū XVI. milia, equitū uerò sesquimille. Interea Georgius Schenckius, quantis uideretur copijs in Transilelanis, adiunctis in supplementum eorum auxilijs, nulla mora res gereret, simulac anni tempus id pateret. Agebatur principium anni uicesimioctaui. Reuocantur, referente factione, à senatu Vltraiectino, facto in id senatus consulto, in urbem Calend. Febru. quotquot metu belli in pacata oppida perfugerāt. Senatusconsulto non parentibus, decem annorum exilium publicè iussum: præter multatitiam centenorū coronatorum pecuniam, ærario inferendam, & ius puniendi amplius etiam, quod penes Ducem esset. Supplicationes ad hæc in sex menses sunt decretæ Veneris diebus, ut res belli fœliciter ac prosperè euenirent: & ieiunium simul institūtū est. Motus nouus, ab equitibus stipendiū quinque mensium ab inchoato bello postulantibus, obortus, à Ducis legatis, qui huc ad res inspiciendas trepidè accersiti fuerant, superuenientibus, cōpositus est. Comitiorum tempore propter ciuium paucitatem (nam partim exulabant, partim direptionis periculo, nonnulli etiā odio factionis urbe post cœptum bellum dilapsi fuerant) in duodecim dies dilato, cum interea spreto edicto nulli redissent, conuenere quidē operæ in suas quæq; è prisca consuetudine, curias: sed adempto sortiendi suffragandiq; iure, Dux per epistolā homines suæ sectæ senatores ac tribunos dixit. Coss. facti Fredericus Regius, Godefridi Regij prætoris filius: & Fredericus Vochtius. Nec fuit clam amplius Gelro, quid consultarent

Dordraci:

Dordraci: quare finitimos Leccæ uicos episcopum redeuntem operiēs, cum toto exercitu insedit. Ille non ignarus, Vuicanos ingenti sui deside-rio teneri, Schonhouiam è concilio reuersus, ad eos literas dedit in hæc fermè uerba· Anxij sui expectatione esse, simul & solicitudine pro sua sa-luteagitari desinerent, quòd hostis citeriorem amnis ripam infestis ar-mis obsedisset. Se propediem tantis copijs stipatum, domū aduerso flu-mine adfuturum, ut per medias illorum stationes iter suum posset uerte-re: Ipsi interea accuratè uigilias pro portis & mœnibus aduersus hostiū artes & impetum haberent. Missus ijsdem diebus cum literis nūcius ab episcopo ad ordines Vltraiectinos è Schonhouia, de actis & conuentu Dordraceno, (ne ignari essent) in stationem incidit Gelrorū. Hi, lectis literis, ac nuncio citra ignominiam retrò dimisso, adeò incredibili lętitià perfusi fuerūt, quòd longæ militiæ & maioris nominis belli certi essent, ut in noctes seras conuiuia & compotationes largiores producerēt. Da tæ sunt breui pòst de ijsdem iterum rebus ab episcopo ad Vltraiectinos literæ. Postquàm Gelrus ingens sibi à potentissimo hoste bellum parari palàm aduertit, (quia passim delectus per Hollandiam habebatur) & ip sa oppida ualidis præsidijs impositis permuniri: adeò ut communibus armis contra se belli impetus uniuersi uerteretur: conscripto nouo exer-citu suas ciuitates, & commeatu maturè munire aggreditur: mittitq́; cir-ca omnia præsidia, qui mandarent, ut intentè custodias haberent. Idem & ab episcopo, per eos dies nauigio Dorestatum reuerso, ad eas muni-tiones & ciuitates, quæ in fide remanserant, factum est: ab eoq́; additum fuit, ad Cal. Maias momentū belli alicuius operæprecij fore, prout ha-ctenus fuisset. Gelri, qui aggerem Leccæ oppositū & proximos pagos insederant, cognito per exploratores episcopi accessu, & copiarum, (e-rāt enim ad duo milia peditū) quę expedito agmine aggerem, dextrāq́; adnauigantis ripam tenebāt, ut eum in tutum prosequerentur: in minus glebosa montiū iter flexere: ueriti, ne traiecto Lecca hostibus cōuictis, in discrimen, locum'ue iniquum deducerentur. Dilabentem Gelrū ma-nipulus sub noctem exploratum insequutus, ubi castra metarētur, in pa rum notis callibus incautus in hostis stationem incidit. Capti hi cum ad Martinum Rossemum deducti essent, interrogantur, quātæ copiæ suo rum fuissent: ubi corpora curarent, quo'ue iter haberent? Ille singula e-doctus, in primis autem, omnes Leccā iam transiuisse, ac castra Lango stratia petiuisse, extemplò moueri castra, & expediri arma imperat. Atq́; ita à media nocte nihil moratus, sublatis impedimentis, lentè flumē Lec cæ repetit: ne miles cursim per difficilem præpinguemq́; glebam iter fa-ciendo, priusquàm ad hostem peruentum esset, lassitudine frangeretur. Paulo sub exortum solis ut ad Taislicā diluculante iam aurora uentum est, Rossemus copijs traductis, pontones subduci custodiriq́; mandat, ne transitus à tergo suis clauderetur. Inde expedito agmine, quantum potest, Burgūdicas copias ad uesperam penè usq́; sequutus, cum ab ob-uijs uiatoribus accepisset spacium itineris, quod adhuc aberant: nihil ul-trà tende-

tra tendere ausus, tum quia miles totum diem itinere faciendo defatigatus erat, ab insequendo abstitit. Sequenti die superato amne contra Culenburgum castris locatis, corpora suos reficere & animos iussit: atq; ibi haud multũ temporis moratus, in castra Dornēsia copias reduxit. Feruebant interim omnia conscribendis copijs per omnes Burgundici nominis regiones. Sed nihil æque terrorem belli, quod à potente hoste parabatur, auxit, atq; id, quod transportatis in Phrysiam e Brabantia impedimentis, Schenkius, habito delectu, euocatoq; Phrysij Burgundiciq; nominis milite cum exercitu Isslę appropinquare diceretur. Perculit hic rumor supra modum cùm finitimos Gelros, tum Vltraiectinum populum: quippe qui concitati belli conscientia tactus, grauissimi hostis aduentum, cum quo tot seculis, odijs certatum fuerat: sed & infestiorē multo, quo iustius iratus erat, episcopi accessum, si uictor euaderet, formidabat. In ea turbatione, multi Burgundici sanguinis mortales, aduertētes præsentibus reipub. Ordinibus nec uirium nec animorum satis esse ad ferendam instantis belli tempestatem, cum hactenus non suffecissent: simul quàm parum spei in Gelro foret, simulatq; uniuersus belli impetus in eum conuersus esset, urbe furtim excessere. Quorum fuga per factionem & Gelrorum præfectos uulgata, quamuis ad eam diem usq; in pacatorum numero habiti erant, confestim hostes iudicantur: ac militibus in domos eorum immissis, penu omne diripiendum absumendumq; datum est: illud identidem cōsonante clamore occinentibus. Martis id ius iusumq; in patrię desertores esse. Multi, quos apertè episcopi uel hinc esse norāt, quod nusquā factiosorum consilijs interesse uoluissent, urbe, senatus autoritate pulsi sunt. Indignatio ingens ex ea re, & clamor plebis aduersus huius conturbationis autores exortus, expostulantis cum prę fecto urbis comite Mursio effecit, ut non solum moderatius deinceps, & lenius rempub. gererēt, sed milite extemplò ædibus fugitiuorum deducto, à ui etiam temperarint. Interea dum à Burgundis ea, quibus ad bellum opus esset, citra ultraq; Isdam apparātur, urbi aduersus longam obsidionem commeatu Dux prospiciendũ edixit. Magna frumenti uis circa Non. Martias Rhenis Vltraiectum portata: motaq; simul sunt castra propius urbem è Dorna. Dux nihil amplius noui hostis lentos apparatus & aduentũ moratus, antequàm in se moueretur, Rossemo rem claram facere, & expectatam, ac facinus memorabile apud omnem posteritatem, rebus adhuc integris, perpetrare mandat. Quod ut tutius facilius q; conficeretur, misit ad Vltraiectinum exercitum sexcentos selectos pedites è Batauis conscriptos. Qui cum alijs recensi ad mille trecētos fuerunt. Lucis principio eas copias in campum Oudeuicanum prope urbē deductas, ad concionem Rossemus conuocat: ac in frequentem coronā, hastā quatiens, progressus, ita loquutus est. Næ profectò sterilem, contubernales fortissimi, militiam ingratis hactenus sequuti sumus: episcopum enim persequendo, nihil aliud sub nostris auspicijs, quàm quod incōmoda multa, multũq; laboris in expeditionibus citra ullũ priuatæ rei

emolumen-

emolumentum exhausistis: ut sæpe nocturnus diurno labor per itinera difficilia hyberna intemperie, cum magna animi mei ægritudine, nulla prædæ spe ostentata, à uobis sit continuatus: qui alioqui in pingui solo, quamuis lassos egregiè iuuare potuisset. Nunc quoniam pro uno, gemini hostes nobis parti sunt, ut aliquando fructum aliquem militaris operæ sentiatis, aperiam uobis hodie ditissimum opulentissimi hostis regnũ: ubi tantum auri argentiq́; & preciosarum rerum prædæ uobis milites cõcedo, quantum per omnem uitam, ad luculenter uiuendum satis sit futurum. Cæterum, quis hic sit hostis, ecquæ urbs, cuius diripiendæ opima præda uos onustos reddam, tum apertius uos edocebo, ubi pro pius peruentũ erit. Me ducem iam solum sequimini. Sic paucis milites alloquutus, effuso cursu in suburbanum è concione pedes sese abstulit. Magnis clamoribus, Dij approbent ea uerba: copiæ fugientem, inordi natè sequutæ, oppidanos è muris & turribus prospectantes, in tam subitæ lætitiæ & inexpectatæ admirationẽ uerterunt. Cum peditibus omne penè equestre nomen, relictis in urbe equis, quod eorum per Hollandiam cùm propter itinerum angustias, tum glebæ præpinguis hybernis mensibus difficultatem, nullus aut perq; tenuis esset usus, se coniunxit. Tenebantur interim portæ clausæ, ne quis internuncius ex urbe in Hollandiam, Gelrorum infestum accessum indicatum præcurreret. Iam ter mille ab urbe passus processerant, Rossemus postquam omnia circumquaque tuta ab auscultatoribus esse uidit, ad militem in concionem rursus aduocatum huiusmodi uerba fecit. Credo uos commilitones, magno cognoscendi desiderio, quò expediti iter habemus, accendi: nec immeritò. Nam simulatque hodie animos uestros spe ditissimæ prædæ impleuerim, non potest repentina illa lætitia, omnino defecata metu curisque esse, quàm diu hostis genus, locus, periculorum difficultatisq́; ratio sit incognita. Equidem uos securos esse iubeo, atq; laborum intrepidos: ut quem hactenus ducem, nullum discrimen, nullum tempus, nullam tempestatem unquam, quamuis sæuientem, causatũ habuistis, eundem nunc inter principia sitis uisuri. Hollando imus bellum indictum, non per fœcialem (ut olim) sed armis & incendio. Hagam totius regni caput, ubi opes plusquam Crœsi aut Persicæ sunt, direptum contendimus. Hanc ego uobis auro argento'que spoliandam, & quicquid preciosarum rerum sit, quicquid ex ea asportari poterit, ita nudandum pro pino, ut nihil reliqui faciatis: quantum item uirorum obuium est prædæ Vltraiectum abducendum, ut se à uobis redimant. At potẽtis populi nomen nihil uos cõterreat. Fuerunt olim strenui: at nunc nihil minus. Si reputaueritis apud animos uestros, sub quo principe ad hoc usque tempus cum magna nominis uestri & gloria & æstimatione militastis, qui uincere solum, & nunquam uinci nouit: qui belli artibus & rei militaris laude unus clarus habetur: Deinde, si uestram ipsi uirtutẽ, tot uictorijs florentes cõpiæ, uobiscum cogitaueritis: contrà, Hollandorum imbellẽ gentem, et ignauos uentres: facile opinor apparebit, quàm per

inertem hostem medium, iter uobis faciendum erit. Quàm breui tẽporis interuallo omne propè nomen Transiselanũ uestræ ditionis fecistis? Quot arces episcopo quàm paruis copijs uno simul tempore ademptas, Vltraiectinæ reipub. restituistis? Taceo Horestam, taceo Amisianum præsidium, terrore aduentus exercitus uictoris magis quàm ui in deditionem concessisse. Adde, episcopum intra angustum, & quidem haud perinde munitum præsidiũ, ut sibi persuasum habet, conclusum teneri: adeò ut præter Amorfortiam, nec arx, nec munimentum sit, ubi testudinis in morem, collectus in suum tegumen, tutus ad omnes ictus lateat. Hæc uestra, commilitones, uestra inquam, uirtus paucis mensibus, tantam nomini uestro celebritatẽ, tantam existimationem conciliauit, ut ipso accessu formidabiles, in fugam, antequàm ad decertandum acie uentum esset, hostes compuleritis. At Hollandorũ possem numerosos nostra memoria exercitus, sed secunda prælia nulla: multas item fœdas clades diuersis locis acceptas, commemorare, in quibus Gelri nominis uirtus enituit. Quid? ubi ingentes eorum exercitus paucissimis copijs fudimus? ut planè uetus illud uerbum uerum esse, re ipsa compererim: Ignauam esse opulentiam, &, Timidas diuitias. Quàm exigua manu superioribus annis Vuassen eri instructissimas cohortes, in Carthusianis, procul ab domo asperrima hyeme cecidimus? quantam militum uim cum eorum duce cepimus? Nonne innumerabiles penè copias prope Harderuicam in maritimis locis, per eadem fermè tempora tumultuaria manu rusticorũ delectæ iuuentutis, è Velauia, cum modico equitatu, cõtracta, ad internecionẽ deleuimus? Recẽtior est illa insignis uictoria ad Termeidam, ubi capto Gulielmo Turco, hostilium copiarũ duce, accepto graui uulnere, plures cõtrucidabantur propè, quàm acceptæ cladis nuncij fuga euadebant. Nihil itaque metus, nihil trepidationis uobis faciat, ô milites, Hollandici nominis inanis fumus: cui ꝓpter tot uictoriarũ decora ipsi pauori estis. Quo ad alia igitur pericula promptiores, & ad nouos militares labores subeũdos sitis alacriores, nũc tempus poscit, ut uobis ditia stipẽdia, uobis grandia operępretia, magnę mercedes, ꝓponantur: ne semper uictorias uestras infrugiferas esse queramini. Hic senatorios homines euparyphos circa abacos rationarios occupatos, hic causidicos et patronos mercenarios luxui & crapulę ociosè uacãtes, & planè Sybaritas, in prodigiosa opum affluentia opprimetis: hic denique quantum auri, quantum argenti infecti factiq́, ab extremis usq Indis & Arabibus in septentrionalem orbem est transmissum, opportunum expositumq́ estis habituri: ut nemo omniũ, cognito nostro accessu, nisi in manus nostras fuga dilabi queat. Ecquis uestrum est, qui negabit tanta mercede priores labores abunde pensari? Quis hostem quamuis potentem uiribus, talibus castris ad diripiendum concessis: spolijs tam opimis, ad legendum, datis, non contemnat? quæ omnia uno uos die tanta opulentia onerabit, quanta in omnem senectutem, ad lautè splendideq́ in ocio uiuendum rudiarijs sat sit futura. An non quæuis ad ultimum pericu-

la, præ huius præmij expectatione leuia, imò uerò nulla æstimanda sunt? Mea profectò sententia. Iam uerò duplex induendæ in nouum ho stē indignationis causa animos uestros meritò accendere debet. Primū quod per Hollandos stetit, quo minus episcopū tota ditione exutum (cum tantum armis polleremus) iamdudum expulimus: quæ sola res uos uictoriæ uestrę fructu defraudauit. Hi enim occultè mittēdo illi auxilia, stipendia liberaliter suppeditando, pecunia iuuando, ditionis nostræ propemodum factum episcopatū, interuerterunt. Deinde ita nouo fœdere cum hoste societatem adiunxerunt, ut bello huic illigati, siui ctores euaserint, alieno, in ius ditionemq́ suam, omne nomen Vltraie ctinum, superum & inferum pariter cogant. Hæccine tam indigna nobis toleranda? an differenda hostilia tantisper, dum apparent? dum egregiè armatorum milibus instructi, transitum nobis in Hollandiam, aditum in Hagam, bello translato claudant? dum itinera, dum calles insideant? Maturè nunc obstandum est milites, & uirtutis documentum ipsis cum magno gloriæ uestræ additamento, & commodo circa noui belli procemium, edendū est. At id interim metuo, ne, quod aliquot hostium ciuitatibus à tergo relictis, mediterranea regionis penetrāda sint, paucis ignauis trepidatio pauorq́ oboriatur. Hos ego indignos honoratæ militiæ nomine exautorandos, & domos dimittendos censeo. Etenim nullum facinus magnum in bello sine periculo, nihil memorabile sine difficultate geritur. Illa ubi absunt, ibi nihil gloria, nihil triumpho dignum patratur. Quanquam uero non uideam, quid obuiū esse possit, quod terrore ullo uos percellat: pauorem'ue faciat, quamobrem inanem metū fingatis. Loquor hic spiritibus militaribus, quos gloriæ cupido uersat: non ignauis, qui ad quamlibet curam, & agitatæ arundinis susurrum inhorrescunt. Nusquam hic hosti castra sunt: à tergo perpacata omnia, regionesq́ ab hostium copijs tutæ. Montfortia, quanquam nec in pacatorum, nec hostium numero habeā, quod suo principi pareat: nec inde hostilia sint illata, nec portæ nobis pateant: nostro tamen nomini ita est amica, ut nisi nobis, nulli auxilia unquam ad bellum miserit. Duo inde oppida, quorum alterum humile modicis admodum pręsidijs, alterum haud multo maioribus munitū, ita prętereunda sunt, ut à tormentorum ui è muris, planè tuti sitis futuri. Ex cōposito milites hæc expeditio suscepta est. Quare non permittetur pręsidijs, senatus autoritate, portis ad uelitandū nobiscum erumpere: ne transitus in Hagam impediatur. Quid si ex omnibus oppidis præsidia deducta in unum agmen conflentur? quod quidem futurum non est: cum mulieribus pugnandū, haud cum uiris erit. Nam quantum militum urbibus impositum est, ex fullonibus, nautis, pellionibus, subulcis, agasonibus, & id genus uulgo Hollandici Brabanticiq́ generis imbelli, tumultuario, sine delectu contractum est. Vt taceam, quanto exercitus uictor & longo usu exercitatus, tyronibus, & ijs quidē luxu urbano & ocio corruptis ac diffluentibus præstet. Vici inde, quotquot ultra citraq́ in ripa Rheni siti

ſunt, nobiſcum ad paciſcendū ſubacti, liberaliter ad ipſam uſq; Hagam nobis commeatum ſuppeditabunt. Porrò autem nulli amnes iter remorabuntur: nulli pontes, quibus intercludamur, difficilem tranſitum impeditum'ue receptum dabunt: nulli obſtabunt montes: nulla præcipitia: nullus iniquus locus ſubeundus, ſed per plana & ſolida uiarum, ſine certamine, ad deſtinatū locum iter ſtratum eſt. Sine ſanguine, quod mirum ſuper hæc uidebitur, tanta cimelia uocis tradam. Iam cum neque muros, neque foſſas habeat Haga, quibus contra impetum alioqui permunita eſſet: nullum periculū erit, ne portæ nobis claudantur: aut foſſæ cæſorum cadaueribus inter expugnandum repleantur: ut opima illa præda nullo prorſus ſanguine ſit nobis ſtatura. Quanto uero grauiores labores, quanto aſperiora pericula, in ſtatarijs prælijs hybernorum tempore in caſtris pertuliſtis: quoties niualibus diebus, congreſſuris cū hoſte, uix manibus retinendorū armorum eſſet poteſtas: quoties per obiectos amnes tranſitu prohibiti, ſalutis ſpē in ſola uirtute militari haberetis. Scio milites, animos ueſtros à uerbis meis ad uirtutem haud perinde, atq; iucunda recordatione ditiſſimę prædæ excitari. Quā quidem non ſolum in conſpectu, ſed perſuaſum uobis, in manibus eſſe, habere debetis. Si extimulamini tot uictoriarum gloria, ſi ueſtri ſpiritus longa militia efferati, terrori ſunt militi Hollando, ocio in ciuitatibus luxurianti: ſi nulla confragoſa, nulli anfractus montium, flumina nulla iter obſepient: dijs bene iuuantibus, me ducem ueſtrum, ſi hactenus, nunc uerò maxime lubentes uolentes'que ſequimini. Sic loquuto, ingenti applauſu ab uniuerſa concione acclamatum eſt: ſe illo duce uel Orci fauces expugnaturos. Proin, quocunque uaderet, ſine detrectatione alacres promptosq; ſequuturos. Inde Montfortiam prætergreſſi, Vuordā contendunt. Quamuis operis initio breuē Rheni urbisq; Vltraiecti deſcriptionem poſui, ut quiduis potius quàm in fine eiuſdem à rerum ordine declinare inſtitutum fuerit: tamen, quoniam in interiorem Hollandiā expeditionis narratio nobis cœpta eſt, non inutile nec inamœnū legentibus erit fortaſſis, in eius regionis ueluti diuerticulum quoddā obiter decurrere. Primū omnium apud ſcriptores conſtat, Rhenū in duo cornua diuiſum olim, non ut hodie in tria, oceanū ſeptentrionalem intraſſe, ſed longè alia ratione. Etenim præterquàm quod Iſela tum, uel obſcurus admodum, adeoq; nullius propè celebritatis riuus, uel planè omnino nullus fuit, alterum etiam eius brachium, quod ad Batauodurorum oppidum uſque Rheni adhuc nomen ſeruat, non ijſdem alueis, quibus nunc, in mare fundebatē (Lecca enim ſuis tū ripis perquàm anguſtis, ex illo nullo memorabili nomine, ut alij nonnulli riuuli, emanans, uix paruis lembis nauigabilis erat) ſed propè Vicā anfractuoſo curſu retortus, urbis Vltraiecti muros alluebat. Inde in occaſum rurſus uiolento flexu à dorſo urbis reiectus, Vuordam ac Leidam (hodie ea ſunt Holandiæ oppida) præterlabens, ad Catuicam oceano miſcebatur. Retinet adhuc toto illo tractu ueterem ſuam nomenclaturam: ſed & pleraq; circà loca.

Quantum itaque terrarum à Lobico, inter Vuaalim & ueterem Rhenum ad oceanum usque duobus quasi brachijs constringitur, olim Batauia appellata fuit: insula profectò omniũ quas Rhenus facit, nobilissima, & ferax cum primis frugũ. Iam uerò ut Linga ex Rheno paulo infra Arenacum ortus, insulam aliam, eam dissecans, quæ nostra tempestate uulgò Batauia dicitur, facit, dum ad oppidũ Gorcomium Vuaali commiscet: eodem pacto amnis inde ad Vltraiectum effusus, primum Iselsteinam, inde Montfortiam, Veteres Aquas, postremò Gaudã præterluens, in sinum maris pariter cum Lecca, contra Roterodamum se exonerat: & Hollandiæ longè iustissimam partem, quæ ad septentrionem uergit, cũ ueteri Rheno in insulam concludit. Vnde ipsi Iselæ nomen est: modico nunc quidem, scaphis remisque uix nauigabili, sed nihil ad ueterem illum, Rheno alicubi, latitudine atque altitudine penè olim parem, quantum ex aggeribus oppositis, quibus utrinque eius excursus constringebat, cõiecturam facere licet. Infra Veteres uerò aquas in tantã uastitatem paulatim sese aperit, ut ad Gaudam Vuaali non sit inferior: maximè autẽ hybernis mensibus, cũ pleno mari retro in mediterranea refusus, ripas obiectas uel superare, uel aggerũ molem refringere connitit. Iam uerò quã uis hic obscurus, & suprà quàm infrà sit angustior, quàm qui inter celebratos scriptoribus, Germaniæ amnes forsan debeat recenseri: habet tamen aliquid celebratu non indignum. Septenis statis horis, rapido maris æstu ac cõuersione, perinde ut Mosa, et ipsum adeò mare prope Roterodamum, Dordracum, Brielam, Veterem item & Nouam syluam, memorata oppida (ad quæ etiam pontibus iungitur) prætercurrens, hyeme ad Geinam usque, æstate ad medium spacij inter Montfortiã & Iselsteinam, simul reciprocatione perpetua fluit, refluitque: & quidem haud sine miraculo rei. Vnde minus mirum mihi uidetur id, quod de Eurypi prodigiosa reciprocandi celeritate, inter Phocidem & Euboeam, à ueteribus scriptoribus memoriæ, prodigij loco, proditũ est. Causam uero cur in tantas riparũ angustias, temporum uetustate Isela cõtractus sit, non difficile fuerit tradere. Tantũ enim salebræ è mari fluxu suo secum turbulẽtus introrsum trahit, ut simulatque refluxu siccas propè ripas aqua destituerit, ingentẽ salebrosi limi uim, & illius quidem præpinguis ac tenacis, toto illo tractu à tergo relinquat. Quare mihi uidentur maiores nostri, glebæ pinguedine capti, tantũ flumini ademisse, quantũ licuit: ubi laboris atque operæ, quæ illi repurgando quotannis impenderet, etsumptus, pigere cœperit. Nec est ferè toto terrarũ orbe gleba pinguior, aut solũ feracius, quàm in his regionibus. Nisi Gaudani subinde prodigiosos sumptus desiccando uado facerẽt, iamdudum obturata fauce, nullum hodie Iselam haberemus. In huius ripa ex effosso limo, inter Montfortiam (ea mihi patria dulcissima est) et Gaudam, laterculi coquuntur, quibus ab Isela, cognomentum tota ea regione, celebre est. Quondã totus hic tractus ab Vltraiecto, usque ad oceanũ, uasta fuit & nemorosa regio, horrendisque latrocinijs infesta: proinde & inhabitabilis, nullisque

aut certè perquàm raris oppidis habitata. Quare à uastitate syluosa Holtlandia, et paulùlum corrupta postea uoce, Hollandia nuncupari cœpit. Quod quidem ne tanquã commentitium & fabulosum repudiet, habeo in eam rẽ probabilia argumenta. Tota passim regione ultro citroq́ procera robora ex agris sępenumero effodi uidimus. Sed quibus autẽ temporib. quo'ue casu sylua ea corruerit, difficile est pro cõperto tradere: nisi quod illud haud dubia coniectura affirmare, et pro uero penè prodere audeã: eo anno, cum Rheni faux, æstu maris tempestuoso ad Catuicã harenæ aggere pręclusa, ipsum amnẽ inundatione per uniuersam Holtlandiam effusum, cursum suum per Leccã auertere compelleret, aquarũ uentorumq́ ui syluã prostratam fuisse. Argumento est, quòd roborum omniũ capita quotquot effodiunt, in Eurum porrecta inueniantur: ut à Zephyro, aut certè Thrasea, qui uiolentior est, pcella coorta, et os Rheni obturarit, et syluæ stragem dederit. id q̃d accidit anno D.CCC.LX. Nisi ea res ad multo recentiorẽ inundationem fortasse referenda sit, quæ incidit in annũ M.C.LXX. quo aquarum uis ruptis omnib. maris aggeribus, ad urbis usq́ Vltraiecti mœnia penetrauit. Tenuere ab initio orã septentrionalis oceani maritimã, seditione domestica pulsi Catti: quorũ reliquię adhuc durantes, Catuica ad Rhenum et oceanũ appellantur. Mox triennio post syluæ ruinam, postq́ regio habitabilis facta esset, Caluus Gallorum rex eam Theodorico cuidã nobili homini, odio Imperatorũ ecclesiã Vltraiectinã, cui pulsis barbaris donata fuerat, tutantiũ, dedit, annos CC. L. postquã ea condita esset. Sed incredibile dictu est, quanto successu breui tempore eius res creuerint. Nam finibus uirtute & armis propagatis, principes non solum magnũ nomen, & gloria florentissimas opes sibi pararunt, sed per connubia ad regũ fastigia etiam, & Imperatoriã maiestatem peruenerunt: ut planè ad summum nostra tempestate uenisse uideantur. Habet autem ea quæ propriè Holtlandia appellatur, clarissimas ciuitates, Schonhouiam, Dordracum, Amstelredamum, Alcmariam, Gaudam, Vuordam quondam Vltraiectini iuris, Leidam, Veteres Aquas, Harlemum, Delphos, Hagam. Montfortia, quamuis in Holtlandia sita est, ad ditionem tamen Vltraiectinam pertinet, à Godefrido Rhenano episcopo, uti & Vuorda, aduersus Hollandos cõdita: habet suum principem cui paret, quemadmodũ Iselsteina, & Vienna, aliaq́ obscura quædam nullius celebritatis oppida. Redeo nunc ad cœptam narrationis seriẽ, unde me Hollandiæ chorographia abstulit. Rossemus Montfortiam prætergressus, & Vuordam, omnes uicos citra ultraq́ Rhenũ ad paciscendum, ne hostilem uim experirentur, cõpulit. Præsidijs Leidæ impositis, cum uelitandi causa cum hoste, exeundi potestatem poscerent, clausis portis id negatũ fuit. Quare uulgò per totam regionem postea iactatum est, hanc expeditionem Hagensem ex cõposito à principe Margareta Gelro permissam fuisse: ut est hominum uulgus in deterius semper, cõtra principes & rerum publicarum gubernatores suspicax. Constat Leidæ, rumore aduentus Gelrorum allato, tantam trepidationem

& pa-

& pauorem oppidanis iniectum, ut edicto publicè caueret, statuta mulcta, ne quis è muris aut turribus, hostem prætereuntem tormento feriret, lacesseretúe, ne prouocatus mœnia inuaderet. Processerant iam ad Voerscotam, (mille passus is pagus ab Haga abest) Rossemus horreum cum casa una & altera, iniecto igni incendit. Siue quòd pertinaciter stipulationem pagani abnuerent: siue (quod plerique tum affirmabant) ut editum incendium nobilitati Hagensi signũ foret ad maturandum fugam: non habeo quod affirmem. Nunciantibus trepidè ex agris proximis, Gelrum cum infestis signis Hagæ appropinquare, tantum abest creditum fuisse, ut uix etiam à ui sit temperatum. At postquam alijs super alios idem adferentibus, hostes à se uisos, signaque militaria numerata, rumor ciuitatem peruagatus, plerosque effusos in obiectam syluam exploratum exciuit: clarum ob oculos incendium exortum, & hostis cõspectus, rumori allato fidem fecit. Tũ demum trepidi rerum suarũ, omnibus relictis, fugam fecere. Festinare sine præsentibus animis amentes: senatorij reconditos thesauros, ut obuij erant, in cymbas præcipitare: uehicula carrasque raptim magno comparare: in ea aurum infectum factumque conijcere. reliqua omnia diripienda relinquere. Multi quibus uita ac salus fortuitis rebus charior fuit, crescente intemperantius rumore, hostem syluam iam ingressum, mensis relictis, atque omnibus prædæ datis, Delphos fugêre. Continens agmen fugientiũ uirorum, ne in hostium potestatem uenirent, impleuit uias, respicientium crebro nũ Gelrus persequendo tergo instaret. Itaque pars Delphos terra nauigioque ablati, nonnulli Roterodamum, multi in proximas oceani insulas fuga delati, in pacatum euasere. Delphos per fugam Hagensium, & captã à Gelris Hagam, tanta trepidatio item cepit, ut si hostes eò accessissent, diffisi mœnibus, quæ tum infirma erant, se uel in fugã, Hagensium exemplum sequuti, per aduersam portam abripuissent: uel de deditione cũ illis pacti turpiter fuissent: ut tantum non consultatio eos de fugiendo teneret: Interea Gelrus Hagam diripit. Et præda eo fuit ditior, quo aduentus minus expectatus, & oppressio magis improuisa. Quare nulla pecunia plusquam regiæ opes ibi direptæ æstimari possunt, aurum, uestes, argentum, & quantũ rerum preciosarum ad luxum comparatarũ esset. mensæ pateris inauratis, & epulis uinoque onustæ: ut repens terror quemque in fugam expulerat. Claues scriniorum seris hærentes: ut apud se tantisper non essent, dum signatum aurum argentumque in sarcinam conijcerent. Rossemus occupatam arcẽ, adiuncto comite uno aut altero, pactione in deditionem accepit. Parsum est paucorum ædibus nobilium, quibus uel sanguine, uel ueteri amicitiæ iure coniuncti erant. Miles præda oneratus, statim in luxum & libidinem effusus, omnia stupris & adulterijs compleuit. Multæ nobiles matronæ, metu ne hostilia passæ, captæ insuper abducerentur, militũ libidini expositæ fuere. Virginibus nobilibus uitium oblatum, quo rem familiarẽ redimerent. Tertio quàm Hagam ingressi fuerant die, acceptis obsidib. pro imperata XX. milium pe-

cunia, octo milibus argẽti infecti appensis, inde discessêre. Miles, qui in ciuitatũ præsidijs erat, cum uellet itinera & calles notos insidere, ad intercludendum hostibus transitum, id facere prohibitus est. Quàm quidem facilè id factu fuisset, uel hæc satis coarguunt: quòd integri & recentes itinere faciendo defatigatis, expediti præda impeditis, sobrij uino grauibus, & crapulam spirantibus occurrissent. Adde & illud, quòd refecti corporibus, continua tridui ebrietate & uigilijs fractos, facilè fundere potuissent. Vt taceam, plus eos in sua quàm hostes in aliena terra ualuisse. Cæterum multitudo agrestis ex agris collecta, ubi terga inordinatè discurrentium hostium carpendo, & insequendo aliquandiu, certamẽ lacessiuissent, nec pugnandi copia fieret, nec admodũ poscerẽt, nox superueniens uelitationem diremit. Postridie uici pacata in XI. hebdomadas pacti, partim soluerunt, partim obsides imperatos dederunt. Interim dum Gelrus populando atq; urendo eam Hollandiæ partem peruagatur, episcopus suburbium Vltraiectinũ, quà Rhenus in urbem influit, incendio uastat. Gelrus ubi accepit è castris circa Rheni ostia Burgundos mouisse, ut à fronte ipsi simul & à tergo circumuenirentur: tum autem ex agris undiq; inconditam multitudinem contrahi, iam non amplius palantium more, sed ordinatè ad dimicandũ instructi, paratiq; per ueteris Rheni tractum, scaphis præda opulentissima oneratis, in urbem redierũt. Non eo quidẽ, quo exierant in hostem, habitu, sed ouantium specie, mardinis, sabelinisq; & holosericis talaribus, ad ostentationem prædæ, & ludibrium nobilitatis Haganæ, & patronorum mercenariorum induti. Parte inde copiarum per suburbiorum hospitia, ad reficiendos animos, distributa, reliqui postero die domum dimissi, prædę partem Arenacum ad Ducem deduxerunt. Processerant ad Sestum, cum à uici incolis adfertur, episcopum cum omni equitatu & peditum cohorte in cauis montium itineribus ad intercipiendam prædã, & præda graues, tenere. Rossemus, ne rerum fœliciter gestarum gloriam hic amitteret, nihil territus, misso nuncio Vltraiectum, qui relictas urbi præsidio reliquas copias accerseret, ibi instructa acie substitit. Auctus post moræ paulum parte copiarum, exploratum in subiectos montes tres equites misit, quantus hostium numerus esset, & quæ itinera insiderẽt, pugnę copiam obuijs haud dubiè facturus. Hi dum incautius collium sinuosos anfractus, locorum ignari (ut apparebat) obequitant, in insidias hostiũ illapsi, ab episcopi copijs intercipiunt. Ab his cognito Gelrorum robore. cum ad confligendũ suæ uirtuti diffiderent, (nam peditum numero neutiquam pares erant) cum tribus captiuis Dorestatũ repetiuerunt. Erant interea res in urbe nihilo pacatiores. nam cum factio uideret prædam Haganam & manubias non in ærarium, ut inde militi suum stipendium persolueretur, & bellum aleretur: sed partim militi relictas, partim Ducem sibi usurpare, seq; indies magis ac magis collationibus grauatos exhauriri: magna disceptatio ad altercationem usq; de iniuria, inter pleramq; nobilitatẽ & equestres Gelri nominis coorta est. Quare al-

re alter Consulū Fredericus Vochtius, ad Ducem missus est. Ille ut eos in fide contineret, blandimenta dando, alia excusando, quod deinceps militē longè magis uoluntariū & alacriorem essent habituri: promittendo in posterum meliora, præsentem dolorem mitigauit. Sæuitū interim in urbe est impotēter & inhumanè in obsides, sponsores, captiuosq; Hagenses: non solū publicè, sed priuatim etiam, ad exprimendū tormentis, quanti se redimere uellent obsides Hagenses, cum XX. milia non soluerent. Arenacum abducti biennium in uinculis fuere. Mittuntur per omnes Hollandiæ uicos, ut in urbē ad paciscendū quatriduò adessent, nisi extrema hostilium operiri mallēt. Publicè per eos dies Burgundionibus indictum est bellum. Episcopus cum infestis signis nocte ad suburbanum Albanæ portæ progressus, molam Gerardi Feutij, factiosi hominis, iniecto igne ussit. Gerebantur ista circa Vltraiectum ad Cal. Martias. Schenkius cum ijs copijs, quas tum in armis habebat, Iselæ uadum transgressus, cum Campensibus, Bubile, quod Gelrus ademptū in præsidij speciem dudum munierat, obsedit. Huc ut aditus Burgundis clauderetur, paulo sub eorum accessum perfosso Iselæ aggere, factisq; circà præaltis, quibus demergerentur, puteis, proxima prata inundarant: nec poterant illi dolum, ubi omnia aquis tecta erant, facilè aduertere. Septimo idus Martias signo expugnationis proposito, cum præmissum militem ad postulandū in deditionem præsidium, iactu globi Gelrus uiolasset, percussissetq;, ira atque indignatione accensi militum animi, datis prædæ atq; cædi omnibus hostium, per inundata pratorum arcem duobus simul locis, ab Isela, et alio à Camporū conspectu auerso, inuadūt. Primùm alijs super alios passim in puteos ruentibus, postquàm dolum sensere postremi præcedentium, qui hastis cautius loca prætentabant, uestigia insequentes uallū tandem subiuerūt. Inferunt scalas, nitunturq; triplicibus ordinibus in summa. Gelrus contrà, hostem unà cum scalis ad stantes aggeres illatis, hærentibusq; deturbare, corpora pro muris opponere, stragem edere. Et Burgundus receptui iam iam, multo labore fatigatis, signum dedisset, nisi duo signa è Campanis ciuibus scripta, aduersam Iselæ præsidij partem, & præsidijs Gelrorum nudatam, duobus fœno onustis uehiculis in fossam cōuectis, à tergo adorti essent. Capiunt Bubile, cæduntq; in uallo Gelrum, fortiter Schenkianum deijcientem militem. Tum demū undiq; in summum emicant: ac trucidant, quantum militum in præsidio erat: uno uix aut altero elapso, qui hostibus immistus paulo pòst in pacatum euasit. Cæsi fuerunt centum sexaginta sex. A' Schenkianis desiderati sunt, maximè Campensibus, XXXVII. Capto præsidio, ad direptionem milites conuersi, cæsos spoliant, ac nudāt. Fortè ita accidit, ut corpora & animos reficere iussi, militari licentia compotationem in seram usq; noctem inter spoliata cadauera extraherent. Cæsorum unus, ut erat nudus, & multis uulneribus laceratus, pro exangui tamdiu in reliquo congesto mortuorum corporū aceruo iacuerat porrectus, sese erigens, cum supplex uitæ incolumitatem precaretur,

caretur, exterriti omnes quotquot ibi aderant, & stupefacti, penè militares spiritus, quamuis uino iam graues, exanimabantur: rati unius exemplo, statim alios post alios surrecturos. Sed quia animorũ uictorum ferocia iam desæuierat, uita donatum, Campos in xenodochium auferri iusserunt. Nec Dux suos diu circumsideri passus, quantum copiarum per id tempus in armis habebat, ad liberandũ eos obsidione misit. Audito circa Hattemã, præsidium captum, & seram opem esse, exustis hostiũ nauibus, quæ infrà paulo in ripa stabant, haud procul ab eo oppido, castra fecerunt. Burgundus hostium opus demolitus, præsidium Vuinsenorum ex aduerso trans Iselam, adoriri constituit. Copias itaque extemplò Campos reductas, ubi per pontẽ appropinquare Gelri procul conspexere, nihil obsidionem morati, arcem iniecto igne deserunt. Hac Schenkius solo æquata, ad Atræ Paludis ostium nulla mora castra mouit. Trabes in uadum ad discutiendam uim fluminis fistucis adactæ erant: quibus passim ternos pedes extantibus, aliæ decussatim ac transuersim impositæ, onus & molem uniuersam præsidij sustinebãt, ne subterlabentis amnis impetus aggerem inuectum cõuelleret. Quod, quia difficile erat à terra oppugnare, naues, quas eius loci incolæ Ollas uocãt, admouit dux Burgundus: quibus operibus, tormentisque impositis, ab uno latere trabes uado fixas, quæ ipsum præsidium gerebãt, tamdiu quassauit, donec uallum & rimas ageret, & ruinam ab ea parte minaret. Cæterũ paucis diebus, quàm circumsideri cœpta fuit, in deditionem uenit. Inde ad Hassaliam castra translata sunt. Rossemns inter hæc expeditionem cum omnibus copijs in Septem syluas simulat. Ea fama erectus Episcopus, pridie Idus Martias, sexcentos delectos pedites, & equites LXXV. ad utramque Batauiam depopulandam, Rhenum transportauit, ratus Gelro Iselam transgresso, totam insulam præsidijs nudatam fuisse. Rossemus, qui circa Zutphaniam adhuc castra habebat, literis suorum certior factus, episcopi copias uadũ transisse, adeoque iam intra duo uasta flumina clausas teneri, præmisso nuncio mandat, ut quacunque uaderent hostes, à tergo mobiles aggerum uectes, ne equiti retrò receptus in fugam foret, occluderent: (nam una tantũ regia uia prope ripam Rheni ipsis tenenda erat:) ipse uero extemplò sublatis castris Vuagenin gam crepusculo diei quanta potuit celeritate ad prohibendam populationem festinabat. Grassabantur interim securi insidiarum & hostiũ, populando prædationibus & incendio omnia, Episcopij. Amorfortiæ eques erat Albertus Lumannus: hic allato in ciuitatem Gelrorum à simulata expeditione reditu, in Batauiam, conscenso desultoria celeritate equo, sub noctem Dorestatũ subditis calcaribus petit. Et quia portę clausæ erant, inclamat uigiles, qui in murorũ stationibus excubias agebant, iubetque Coss. ut intromitteret, ocyus accersi: esse, inquit, quod de communi salute, si exercitũ saluum uellent, communicaret. Detrectantibus autem illis aliquandiu ob præsentem noctem aperire portas, uix multis obtestationibus equitis Amorfortij, & diris imprecationibus, qui mos

homini

homini habebatur, portula ei aperta fuit. Ductus inde in arcem ad episcopum, narrat de Gelrorum in Bataviã transitu, suasq; copias, ni matu rè, misso extemplò cum literis nuncio, trepidè domum, priusquàm longius euagarentur, reuocaret, ad internecionem haud dubia clade consumptum iri. Triplo enim hostium copias peditum equitumq; numero auctiores esse, quàm sui essent. Et ut fidẽ uerbis suis faceret, uinciendum uinculis se obtulit, ni occidione tam delectus exercitus deleretur. Risu exceptis hominis uerbis, tantum abest creditum ei fuisse, aut de reuocan do cogitatum, ut uix ab iniuria sit parsum. Mane diluculo diei Rossemus supra Vuageningam ad Rhenum peruenerat. Hic paululum dum exercitus à nocturno itinere fessus, raptim corpora reficeret, & episcoporum iter, missis ad id speculatoribus cognosceret, moratus cum exoriente sole, uadũ transit. Episcopij tametsi in expectato hostium aduentu primùm nonnihil attoniti subsisterent, (quippe quos Isslam transmisisse persuasi erant) uirtute tamen & singulari audacia freti, copias partiuntur: ignari quantus hostiliũ copiarum numerus esset, (erant ad duo milia peditum, & ducentos equites) Itaq; præmissi ad ducentos leuis armaturæ episcopij, qui cum hostium leui armatura uelitarentur, minimo momento eos fuderunt, fugaruntq;. Hac uictoria elati, cum reliquo robore in Husdam, Gelrorũ reliquis signis obuiã processerunt. Ibi apparuerunt & signa hostiũ plura, & acies longius quàm pro numero explicata. Præsulis copię ubi sensere, retro obiectis repagulis, et obicibus itine rum, fugæ copiam interclusam esse: ac proinde uel pugnando fortiter in uestigio moriendũ, uel abiectis hastis in hostium ditionem uadendum: ne tentata quidem pugna, armis positis Gelro se permiserunt. Equitum partim capti, partim cum equis Rhenum tranarũt. Stabant pedites capti sesquihoram, expectantes quoad militari lege dimitterent: cum con sultatio de uindicanda clade, ad Camporũ Bubile nuper accepta, duces interim teneret. Tandem postquàm diu consultatũ fuit, ualuit nefas, ut fides data, quæ apud barbaros sancta & religiosa habita semper est, uiolaretur. Itaq; Gelra religione ipsis seruata est fides. Ductores in mediam concionem progressi, crudelitatẽ cladis Campensis uerbis exaggera runt. inde inhortati suos ad sociorum necem ulciscendam, ut eam sanguine hostili nunc expiarent, in inermes, captiuos, in acceptos in fidẽ, in deditítios ferro irruunt, trucidantq; occidione omnes: paucis exceptis, quos militaris gratia cædi subtractos in pacatũ deduxit. Perijt ibi membratim penè discerptus, secundę cohortis dux Pellicius Buscoducensis. Capti sunt Pilanus Amorsortius primæ cohortis ductor, & Fredericus Sombresus magister equitum, ductiq; Arenacum. Fama inde cladis Batauæ Dorestati accepta, cum magno tumultu concursus in forum ad episcopũ populi est factus. Alij portis effusi turmatim, inter spem & metum hærentes, quanquam audierant, redeuntẽ equitem percunctantur, quę fortuna exercitus, quis'ue casus pugnę esset. Episcopus, qui omnem uictoriæ obtinendæ spem semper in ijs copijs posuerat, ob robur uirorum,

rū, quos è multis cohortibus dimissis delegerat, diu mœstus consedit, tacite apud animum suum illos detestans, qui authores ipsi ad eam expeditionē extitissent: sibiq; haud minus iratus, qui cum tot signis futuram cladem & multorum uaticinijs edoctus esset, nulli omnium fidem habuisset: optans id temporis potius ocio & quieti datū fuisse. Vltraiectinis uero ante meridiem, nuncio partæ uictoriæ accepto, multiplex contrà tantaq; adeò lætitia oborta fuit, ut si iam cum episcopo ac Burgundionibus debellatum fuisset. Facti igitur hoc successu ferociores (quia rumor increbuerat, insignia Cæsariana apud multos ciuium in occulto haberi) de proditione inquisitionem fieri iusserunt. De nonnullis quæstiones in uinculis sunt habitæ. Quidā metu, ne indicio proditi pœnas legibus darent, uoluntario exilio se multarunt. Per eosdem dies in urbem nunciatur, castellum Miertanum, in quo ditissimum commeatum, Vltraiectum importandum negotiatores paucis antè diebus condiderant, ab Amsterodamis obsidione cinctum, ad deditionem inclinari, ni maturè missis auxilijs subueniret. Redierat domū opportunè exercitus uictor. Mittuntur eò raptim duo signa, delecti roboris, quæ pulso ab obsidione hoste, quantum commeatuum ibi sepositum esset, in urbem deducerent. Sed recentis Batauæ cladis Hollandus nuncio, et Gelrorum accessu cognito, obsidionem soluit: territus credo, ne similia pateretur. Confluxere ex omnibus item Hollandiæ uicis Vltraiectum, contra edictum principis, cum pacto pro rerum incolumitate, argento. Cœnæ Dominicę et Ordinū ecclesiasticorum ratio, quod tumultibus bellorū omnia arderent, à D. Thoma Neoclesiano, qui ea tempestate exul Chorepiscopus (ut ipsi uocant) & Episcopi uicarius erat, Delphis habita fuit. Georgius Schenkius, quia res belli prosperè gerebat, VII. Cal. Aprilis. in Transiselanis Caroli V. Cæsaris Ducis Brabantiæ Comitisq; Hollandię nomine insigni apparatu inaugurat: iubeturq; cum omni Phrisiorum nomine ditionem Transiselanam præses obtinere. Rebus his cōfectis, ad exercitum redijt. Gelrus iam spe omni potiundi Transiselana potentia prorsus abiecta, ubi uidit eam ad Burgundiones translatam esse, ut suas opes aliunde confirmaret, Vltraiecti comitia haberi de renunciando nouo Episcopo, quem ipse diceret, statim imperat: ita ut ipse in tutelari ecclesiæ ipsius iure permaneret. Conuentum ab omnibus ordinibus in comitia est XVII. Cal. Maias, ad dicendum creandumq; Ducis iussu episcopum, hominem imaginum maiorum splendore clarum, Canonicū Coloniensem Comitē à Bichlia. Itaq; hic eo die, quem dixi, publicè more maiorum pro concione populi, additis consuetis ceremonijs, episcopus Vltraiectinus declaratus est. Postero die huiusmodi literæ Amorfortiam (nam hinc nondum hostilia profecta erant, & in amicis habebantur, quod cum Episcopo arma non consociassent, licet prę sidia quæ imposita essent, ex ærario ali, uulgò persuasum haberetur) ab ordinibus ad senatum mittuntur. Non ita diu est, socij atq; ijdem amici & fidelissimi & prudentissimi, quod ad uos scripsimus, nobis stare sententiam,

tentiam, in fide principis ecclesiastici permanere, uti boni populo, qui sub tutela atque umbra D. Martini lateat. Quoniam autem, proh summe Deus, quotidie experimur, illustrem atque excelsum uirū Henricum Palatinum declaratum episcopū nostrum, multa contra fidem suam designare: multa facere, quibus libertatem communem oppugnat: plura patrare, quibus diploma iuramento suo confirmatū uiolat: quibus pomœria & cardines D. Martini non extendit, sed cōtrahit & coarctat. alienato enim sub ius ac ditionem profani principis Transisclano populo, metus nos tenet, utinā uanùs, ne plura sit alienaturus. Quare aduersus inimicorum uim, & hostium uires, ad tuendum communis patriæ libertatem ac decus: ad defendendum ab Hollandis D. Martini ius: simul quo alienata recuperent, & rupta dissutaque sarciantur, heri frequenti ordinum conuentu habito, concordibus omniū suffragijs illustrem nataliumque splendore clarum hominem, Comitem à Bichlia creauimus tutorē ditionis ecclesiasticū, ad administrandū maiorum more utranque iurisditionem. Factumque à nobis id est eo consilio, ut ubi primum interregnum erit, quacunque uia id eueniat, eum episcopū renunciemus: eum pro principe, omnibus iustæ inaugurationis & iuramenti cæremonijs datis, recipiamus. Quoniam autem hactenus uos ut fidelem obedientemque D. Martini populum, in omnibus officijs præstitistis: non dubium nobis est, quin eadem nobiscum uobis stet sententia: sub ecclesiastici principis imperio manere uelle: tueri uestra iura, tabulas iuratas exequi: nec alios, quàm bonos uicinos sociosque præstaturos. Itaque quod ad hanc tutelarem gubernationem attinet, non uoluimus uobis clam esse, quòd sciremus uos à nobis staturos, eandem sententiā et mentem item fore. id quod pro certo tutori designato affirmabimus. Subscripserant ordines consueto more. Tabulæ impressæ signo Decani. Erat inter hæc Schenkius in hoc totus, ut ab ea parte, ubi infirmissima esset, binis castris munitis, Hassaliam graui obsidione circumsessam, breui oppugnaret. Gelrus diffidens præsentibus oppidanorum uiribus, & paucitati militum, quos sub hostiū accessum imposuerat, nocte silentio sexcentos armatos tectis nauibus in oppidum misit. Haud inde diu moratus dux Burgundus, dum recens & terror esset, & minus paratus ad propugnandum tutandumque haberetur, duobus simul locis tormenta admouet. Vbi quassi ita muri essent, ut per ipsas ruinas apertum iter in oppidū armatis pateret, clamoribus id inuadunt. Duxerant incredibili celeritate oppidani introrsum fossas præaltas, quib. trabes præacutas ita infixerant, ut pronæ in hostē, eas trāscensuro illi aduersæ forēt. His agger humilis, cū uallis insuper fixis, et occultis cuniculis oppositus erat: in his collocati latebant tormentarij. Pone aggerē uerò stationes stabāt armatæ. Ad hanc fossam hostes confertos duob. ordinibus acie firmata progressos ubi propugnatores sensissent: è cuniculis occultis ingenti certamine ferire cœperūt. Et antesignani præcipitio obiectarum fossarū territi, cum refugere conarentur, ui multitudinis tergo hærentis, alij

super alios præcipitati, partim uado hauriuntur, partim nube sphærularum ex occulto obruti, fossam cadaueribus compleuerunt. Schenkius spe potiundi oppido in præsenti abiecta, suos in castra extemplò reduxit: misitque illico, antequam spoliarentur, præconē, qui fidem oppidanorum pactus, cæsorum corpora ad sepulturā deposceret. Responsum à milite est uictoria feroci, id tum impetratum eos laturos, ubi ipsi occisorū spolia legissent. Postero die nuda corpora duabus nauibus auferre hostibus permissum fuit. Successu hoc Gelrus elatus, non solum spem tuendi retinendique oppidi in armis & audacia habebat, sed noctu discussos aggeres reficere: oppidum ualidius scrobibus, quas lupinas nuncupant, circa uallum factis, munire: interdiu crebris eruptionibus eos, qui circa tormenta, quique in stationibus erant, turbare. Tenuit per hæc Schenkius suos aliquot diebus in castris, partim ut uulnerati curarentur: partim quod inopia pulueris tormentarij, & aliarū rerum, quibus ad perseuerandū in obsidione opus esset, penuria, ab oppugnando inuitus desisteret. Sed breuiijs Amsterodamo aduectis, acrius multo quàm antea, hostium opera & munitiones discutere, & oppidū expugnare constituit. Et quia mœnia paulo antè machinis discusserat, priusquàm suis signum daret, oppidanorum labores, quamuis humiliores quàm qui euerti poterant, diruere grauioribus tormentis aggredit: ut ruina simul ædificiorum, quæ proxima uallo erant, & ciues & præsidia introrsum à cura tuendi locum reijcerent. Simul dato signo, armati impetu uallos fossæ infixos subeunt. Oppidanos, tantū abest tectorum ruina perterritos stationes deseruisse, ut etiam multo acrius quàm antea ad deijciendos Gelros intenti essent. Nusquam Burgundi plus dadis accipiebant, quàm è cuniculis, unde uallos & modico interuallo obiectum aggerem tuebantur. Itaque fœminis picem feruentem, & picato lino accensas coronas, saxa, & tela omnis generis, ad uallum gerentibus impigrè oppidum eo item die defenderunt. Burgundus suorum strage perturbatus, receptui signo dato, milites in castra reducit. Grauis interim frumenti, grauis annonæ inopia, grauis bombardarij pulueris, & globulorū penuria, qua præcipuè in oppido laborabatur, postridie effecit, ut priusquàm Schenkius sese ad oppugnationem expediret, eum dum commeatū & auxilia recepissent, arte extraherent, & colloquium de deditione facienda peterent: mittunt simul cum literis clàm nuncium ad Gelrum de frumento, et aliarū rerum inopia, sine quibus obsidio diutius sustineri non posset. Schenkius quiduis potius quàm fraudem suspicatus (erat enim, ut cætera cordatus & militari gloria clarus uir, ita natura in uictos & deditios clementior, etiam post acceptam cladem, quàm credi par est: quare & hostib. formidabilis erat, nec minus quàm suis charus) & perfidiam, permisit ut ad se in castra in colloquium, de cōditionibus tradendi oppidi acturos mitterent. Postquā in castra peruenissent, Schenkius leniter castigata Hassalorū pertinacia, legatos monuit, ut salutē publicam priuatis paucorū consilijs anteponerēt, priusquàm

quàm extrema experirent. Quare si arbitriũ liberum de se ipsi permitte-rẽt,dicturũ se ęquas cõditiones populo Hassaliensi, & tolerabiles. Exprimere conantibus quarũ conditionum arbitrium: responsum est benigniter, ut saluis fortunis & uita oppidũ dederent: milites cum singulis uestimentis inermes, & singulis rudibus exirent: Vuissingum & Cetellum defectionis autores uiuos traderent. Has conditiones, si placerent, capesserent: sin minus, ipsis noxæ fore. Legatis petentibus relationẽ, haud negauit quidem ad referendum spacium Dux Burgundus: sed ut ad certum induciarum diem responsum referrent. In oppidum reuersi legati, ubi in concilio Burgundionis postulata exposuissent, tantus fremitus ab hominibus Gelri nominis dicitur ortus, ut uix à Bernhardo Hacfortio, qui oppido pręfectus erat, & senatus principibus sedaretur: adeò indigna & grauis postulatio ea uisa est: duos deposcere, cum ad armatas militum cohortes negotiũ capti nuper oppidi pertineret, qui rés Hassalorum per proditionem ad Ducem Gelrum traxissent. Quare communi consilio Gelrorum ita conuenit, ut ad ultimum induciarum diem responso extracto, oppidum nauiter pergerent tueri: commune omnibus periculum & salutẽ fore. Quærebant moram temporis, dum cum magnis copijs ad pellendos ab obsidione hostes et frumenti copia breui Dux adesset. Missus interim nuncius cum literis ad Hacfortium, ut strenuè, sicut hactenus fecisset, res Hassalicas armis tutaretur: biduo quod roboris militum usquam haberet, adfuturum cum commeatu. Hic dum parum notis callibus oppidum petit, incautus in hostium stationes illapsus, ad ducem exercitus perducitur. Fraude Gelrorũ ex literis lectis hic detecta, tempus induciarum pactum, scilicet ut expectando auxilia omnia simularent, dum nouis uiribus adiuti, oppidum egregiè permunissent, nuncium in castris custodiri iubet: mittitq; speculatores, qui Gelrorum iter et aduentum explorarent. Horum ignaros omnium oppidanorum animos, iterum per colloquia tentat: simulq; machinas expediri ad terrorem, imperat. Tum demum desperatis auxilijs, legati iterum ad dedendum oppidũ processerunt. Schenckius asperè increpita Hassalorum perfidia, quod aduentus auxiliorum spe, per induciarũ speciem, consultationẽ de facienda deditione simulassent: quodq; eo cõsilio moram temporis solum quæsissent, nihil dixit se de cõditionibus superioribus subtracturum. Quare ea, in quæ de deditione tum conuenturum erat, capesserent, ne superbius & uiolentius plura addere cogeret. Oratio legatorum erat in eam sententiam, ut se purgarent, culpam capti oppidi in fraudem Ducis Gelri auertentes. Quod autem nuperas conditiones aspernati fuisse dicerentur: ipsum Schenckiũ scire, penes Gelra præsidia imperiũ esse, & clauium portarum custodiam. Obtestari eum se, ut cõsueta sua clementia usus in dedititios suos, permitteret præsidia, sub signis militaribus oppido excedere: neminem deposceret. Respondet Burgundus, id ita se permissurũ, si sine puluere bombardario, sine globulis exirent: si mensem nulli aduersus Burgundiones inautorarentur,

Legatis in oppidum regressis, per exploratores Schenkius factus certior, Rossemum cum duobus peditum milibus & quingentis equitibus castris appropinquare, pro uallo in conspectu ciuitatis illico aciem instruit, hosti copiam pugnæ facturus. Gelrus quamuis paulo uiribus inferior, uirtute tamen delecti roboris sui confisus, tum quia equitatu præstare uidebatur, suos contrà in pugnā educit: loco tamen iniquiori hoc nomine fretus, quòd solem exorientē aduersum haberet. Inde cū Schenkianis ad datum signum in genua prouolutis, hostiliū tormentorum globi proiecti aberrassent, Burgundi ita alacres & læti sese erexerunt, ut eos iam uicisse crederes. Et primum emissa tormenta ingentem hostium stragem edunt. Mox dato signo pugnam lacessunt. Sed Gelri turbati certis globorum iactibus, illorum impetū non ferentes, per leui momento pulsi loco sunt, & in fugā acti. Rossemus cum turbatos ordines frustra restituere conaret, & hostis persequi desisteret, à fuga omnibus receptis, castra sua contra Burgundionum castra posuit: constituens iterum cum hoste ab obsidione moturo, pugnam conserere. Præsidijs interim sub signis Hassalia egressis, Burgundus oppidū occupat. Ac priusquàm castra transtulit, præsidio imposito, aducto\[que] commeatu, ualidius multo quàm antea communiuit: præcipuè ab ea parte, ubi omnia ruinis patefacta, & mœniorum strage nudata erant. Gelrus, principis literis cum copijs interim domum accersitus, quia ex ostio Rheni ingens exercitus Burgundionū in singulos dies moturus ferebatur, per ciuitates parum munitas dispersus fuit. Auxit Gelro illud quo\[que] metū, quod ad id robur præsidia ex omnibus Hollandiæ ciuitatibus contracta, in supplementum exercitus, paulo antè ad hoc bellum decreti, undi\[que] colligerentur. Vltraiecti est non minus ad hos rumores trepidatum. Nam in Transiselanis, omnibus recuperatis, cum in conspectu penè hostium castra haberent, certam obsidionem, sed frustra, sibi augurabantur. Arma edicto & tela publicè expediri, ad omnem euentū, iussa: mœnia cæmentarijs operibus, muri & aggeres, sicubi ruinas egerant, aut corruerant, reficiuntur. Deserto castello Hammensi, præsidia ad tuendam urbem auocantur. Pars nobilium, maximè qui unà Haganę direptioni interfuerant, castella sua repetunt. Iisdē diebus pleraque nobilitas primæ factionis, excubijs nocturnis, per urbē sursum deorsum, incertis autoribus acta fuit: quod in omnē fugandi urbe post dies paucos Gelri, uulgò arreptum fuit. Toto belli tempore sub mœnibus extra ciuitatē, inter murum & circūmductam fossam, per stationes turrium excubitores dispositi fuerant: quibus à re ipsa, uulgò, à rependo & placidè circumeundo nomen erat. Hi ad omnem strepitum & susurrum uel arundinis, uel auræ motæ, quamuis leuem, uigilias supra caput in murorum speculis inclamare cōsueuerant, ut intentè, ut accurratē, oculis prospicerent, ac circum lustrarent omnia. Per eos autem dies duo è Burgundionum castris in Rheni ostio, nocte Vltraiectinorū excubias exploratum emissi, profundo facis primæ silentio, in suburbanum penetrarunt. Hi per fossam,

quæ

quæ eo anni tempore uadosa erat, placidè muros subeũtes, cum ab ea urbis parte reptatorem uigilem in tuguriolo humili stertentem oppressissent, arreptum obuersa ceruice, ferro iugulo admoto, si clarum mutiret, in uestigio moriturum, per fossam secum retro in castra abducunt, audaciæ suæ miraculum edituri: simul ut appareret, quàm negligẽter stationes uigilum dispositas, in tanto discrimine, castris hostium in ipsis portis penè positis, Gelri haberent. Sed ab hoc captiuo certè nihil aliud, quàm cõfessio trepidationis in urbe, expressum fuit. Ea cognita, ad duo milia peditum in agrum Vltraiectinum populabundi incursionem, ut pauorem augerent, fecerunt: atque aliquot ustis agrestibus ædificijs ab occidua urbis parte, in castra redierunt. Gelrus illico domos suburbanas portis proximas aut dirui, aut deiectis stramentis ac tegulis, tectorum fastigia nudari iussit. Hortos præterea, & quantum arborum circa urbem, præter Centesimarium, erat, succiderũt: haud dubiè in duas res usui futurum: & ut prospectus longissimus in circumiacentes agros esset: & ne hosti ad obsidionem, quam parare existimabatur, arborum syluæ opportunæ forẽt. Inde leprosorum xenodochium, & cœnobiũ Pacatæ Vallis tristi spectaculo, iniecto igni depopulantur: ueriti ne, ut maximè urbs castris positis non circumsideretur, ad intercludendam commeatui Vltraiectino uiam, in præsidiorum formã ualidè munirentur: id quod circa belli principium ab episcopo parari uisum fuerat. Relatum quoq; fuit de æquandis, ad dimidium miliare quaquauersum solo, omnibus: sed populi inde fremitu coorto, turmatim in forũ prorumpentis, id consilium reiectum fuit. Gentilitia episcopi Henrici insignia D. Martino tutelari erecta, per hos ipsos dies factio deiecit: decretumq; est, ne catalogo episcoporum adnumeraretur Bauarum nomen. Dies iam exierat, Hollandiæ uicis nuper inter Vuordam ac Leidam, ad redimendam stipulatæ pecuniæ, ne hostilia paterentur, fidem constitutus. Gelrus accepto edicto ne paciscerentur, ex urbe in illos excursionem populabundus nulla mora, fecit. Inter prædandum passim aliquot leuibus prælijs consertis, tertio quàm exierant cohortes, die domum redierunt. In suburbio Catharimiano sequenti nocte, molam ussit episcopus, sperauitq; subitò illo terrore nocturno Gelrum se pellecturũ. Spe destitutus triduò pòst sacellum Antonij extra Lauuenrechtã incendio euertit. Vltraiectini Montfortiam prætergressi, Veteres Aquas excursionibus leuibus lacessere aggrediunt. Sed cum ex oppido uiribus diffisi, se effundere non auderent, uico proximo Rosauellensi incenso, prǫda armentorum non contemnenda onusti domum redierunt. Burgundi, qui in ostio Leccæ in statiuis tum erant, Rhenum prope Dorestatum transuecti, totam Batauiam infestè populantur. Et Schonhouiæ uano proditionis metu his diebus trepidatũ fuit, & ad arma conclamatũ. Ex Leccæ ostio sex signa ad exciendum urbe Gelrũ ad mœnia propè mouerũt. Vltraiectini cum neq; militum robore, neq; animis ad certamen Burgundis pares essent, clausis portis aliquandiu intra muros se continuerunt.

nuerunt. Præcipuè timor incesſit Rosſemum, ne in locum insidiarũ tractus, & ab exitu & urbe exclusus, ipsum Vltraiectũ amitteret. Quare ne pugnã detrectare omnino uideret, multitudinem tormentariorũ cum aliquanta monophrattorum parte ad lacesſendum leuibus excursionibus magis quàm conferendum prælium, subitò porta in hostem effundit. Sed uix tentata procursionibus uelitatione, fugantur atq; in urbem retro compelluntur. Rebus ad istum modum Burgundionum auxilijs prosperè gestis, episcopus recepto animo, cum trecentis equitib. Amorfortiam pridie Id. Maias uenit. Postridie petenti, senatus uetus & nouus in curia, & populus datus est. Huc postq; est introduci cum Gulielmo comite à Renneberga, & Vuolfio Abstemio doctore iusſus, Abstemius longam orationem ad conciliandos populi animos exorsus, ordine narrare ea cœpit, quæ hominum memoria à Carolo Gelrorũ Duce inique in Vltraiectinorum Episcopos acta essent: ducto narrationis principio, à clade Oldensalensi memorabili, sub Frederico Badio accepta: exaggerando indignitatem facinoris, & casum illius oppidi ad internecionem usq; deleti miserando, ostendit, quàm nulla affectus iniuria, infesta tum in socios arma mouisſet, insolenterq; uictoriã suam exercuisſet. Pacis tum leges factas, mox uiolasſe, cum sociali, adeoq; intestino bello in Transiſelanis laboraretur. Quare cum Suolla, quemadmodum irrepsisſet, exclusum pòst paulo fuisſe. Sed nulla pacta, nullas conditiones, nullaq; adeò fœdera tã expresſa, tamq; arcto uinculo adiuncta fuisſe, quàm postrema per Treuirum. His cautum satis Episcopo, ne ille unquã in urbes, oppida'ue, aut quicquid Vltraiectini nominis esſet, ius ulla ratione sibi usurparet, ablata restitueret: & quantum præsidiorum haberet, inde deductis, intra suos fines deinceps se contineret. Hec fœdera in ea prope uerba icta, XL. milibus aureorũ, & plus eo, quos Vltraiectinus Gelro persolueret, comprobata, fuisſe. Contra ea nihil autoritate Treuiri, nihil publico ciuitatum utriusq; ditionis consilio motum, Hasſaliam cepisſe, Rhenos inuasisſe, Vltraiectum occupasſe, bellum indixisſe, præsidia & arces ademptas, armatis impositis, iamdudũ obtinere. Vbi multa copiosè de iniuria accepta disceptauit, ad postremũ, ultima hæc eius fuit oratio. Quoniam autem coactus Episcopus esſet, iusta arma, non solũ ad recuperanda amisſa, sed etiam quod reliquũ adhuc esſet, tuendum, induere: eum quod potuit, hactenus præstitisſe. Cæterum cum bellum diuturnius, & hostis potẽtia maior esſet, quàm cui par esſe posſet: cõpulsum Caroli V. Cæsaris opes implorare. Peruicisſe simul, ut armis & pecunia ab eo adiuuaret, dum amisſa uel per deditionem, uel ui recepisſet: in primis autem Vltraiectum, caput & arcẽ gentis. Habita inde gratia, quod obedientes principi suo in dubijs rebus debitam fidem præstitisſent, ibi affirmauit religiosè pectori admota manu, nunquã Episcopum, utcunque res & belli alea caderet, commisſurũ, ut iura & libertates populi Amorfortij à quoquã uiolarentur: sed effecturum, ut rata ipsis, ut sarta tecta perpetuò esſent, & seruarentur: additurũ se preterea in posterum

rum ad ea cumulatè, quæ à maioribus accepissent. Postquam Abstemius dicendi finem fecit, extemplò Albertus Colsterus ex autoritate Heroinę Margaretæ, à qua omnia eius arbitrio permissa fuerãt, quod prolata tabula signo impressa testabať, ea omnia rata esse iussit: respondit࿒, Episcopum rectè fecisse: ac promisit ex autoritate & iussu Caroli Imp. ob insignia populi Amorfortij merita, regię magnificentię olim libertates, quæ reipub. honori forent. Inter hæc V. Cal. Iunias Florentius Comes castra è statiuis Leccæ mouit: atq࿒ Vltraiectũ cum omnibus copijs prætergressus, cœnobijs urbi imminentibus igni iniecto, ad arcẽ Amisianam obsidendam maturauit. Castris hic locum in utraq࿒ Amisiæ ripa, robore in Barena relicto, cepit. Postero die Comes nihil morandum ratus, præsidium dedi postulat. Negantibus ijs qui intus erant, eo pacto haudquaquam sacramento suo satisfactum iri, turrim mediam magnis machinis ea parte traiecit, qua trabes inferioris tabulati iuncturas sustinebant. His duobus missilibus, ita disclusis, ut uniuersa moles trabium fulcimentis destituta rueret, aliquot cohortes extra ordinem, dum recẽs esset præsidiariorum & metus & perturbatio, absente reliquarum copiarum robore, uallum improuisò inuadunt, capiunt࿒ adeò primo impetu. Gelrus è ruinis hostem cum passis fluentibus࿒ signis uallũ tenere, & interiorem areã occupare conspicatus, & partem suorum porta, quæ à tergo erat, elapsam Bunscotiam fugere, magna ui in aduentantes tonitruare tum demũ cœpit: sed nulla Burgundionum prorsus clade, pręter unum equũ. Interim accedentibus alijs copijs, ubi non solum uallũ, sed interiora areę etiam hostium plena, iam࿒ crates ad opplendam fossam, et scalas ad parietes præcipites inferendas, expediri parari࿒ cõspexere, extemplò deditionem faciunt, sese࿒ hostibus permittũt. Horum duces erant, Rodolphus Itersemus exul Suollanus, Mauritius Neoclesianus uir elegantis eruditionis, Vuernerus prætor Harderuicensis. Inter hos Mauritius pridie Cal. Iun. Amorfortiã missus, tolerabili precio à Lubberto Turco traditur cõsanguineis Arnoldi Pilani, qui per id tempus à clade Batauа Arenaci adhuc in custodia tenebať, ut duorũ horum permutatio captiuorum fieret. Postridie eòdem reliqui captiui ad XXXII. missi, partim in publicam custodiam (quæ obtusa turris appellatur) ducuntur, partim in carcerem Marianum conijciuntur. Est locus cõcameratus sub præalta turri D. Virginis, quantum spacij in quadratũ intus medium complectitur: in quem ad læuã, ubi sursum ascensus patet, deorsum per decem gradus descenditť. In hoc subterraneo specu pars conditi fuerũt. Huius testudo summa ante aliquot annos casu rhoptri campanarij fortè perfracta fuerat: & resarta quidem cæmentariorum opera postea. Sed cum laterum recens iunctura haudquaquã ueteri reliquo operi uetustate indurato compacto࿒ responderet, facilè accidit, ut motu ponderis æneí, & pedum cõcussionibus, saltu࿒ quotidie trahentium pulsantium࿒ laterum compago eadem dissolueretť. Eam infirmitatem testudinis ciues tũ fortè inter se admirantes captiui ab imo exaudiebant.

ſ 4 Itaque

Itaque noctu unus aliorum humeris sublatus, eam testudinis partem manibus explorat: sentitque non solum exempto uno latere reliquos esse mobiles, uerumetiam sua sponte unà cum tessellis arcæ æquatæ, quæ testudini instrata est, in suũ aliorumque capita ruere. Lætus ob insperatam inexpectatamque fortunã, primus in summã testudinẽ emicat. Inde alij post alios mutuis humeris leuati, ubi ad unũ omnes sursum euasissent, in tutũ cœmeterij Franciscanorum fratrum asylum fugerunt. Florentius interim armatis arci Amisianæ impositis, & alijs quæ ad tuendum præsidium opus essent, cum impedimentis & machinis Amorfortiam uenit, simulque mandat consulibus extra ostia ciuitatis, exercitui naues tabulis repandis instratas, & alia parari, quę ad transitũ Amisiæ opus essent. Itaque pedes trãsportatus, quia nox instabat, uesperi in Hoflakia (primus is uicus Gelræ ditionis, quingentos passus ab Amorfortia abest) metañ. Posterus dies item corporibus curandis datus est, apparatæque in ciuitate uineæ crates, & scalæ in obsidionum usus. Tertio inde die Comes, omni armorum genere instructus, cum impedimentis & machinis bellicis, exusto uico, castra mouit: ac Velauiã peruagatus, crepusculo diei Hattemam uenit. Expectabatur Schenkius, Transiselanarũ copiarum dux: is uerò, quia cum exercitu nondũ aderat, ea nocte in Hulsberga Comes castra fecit. His paucis pòst horis cum militum tribunis præfectus Phrisiæ, transito Iselæ uado (sita enim Hattema est in eius amnis ripa) & omni peditum robore, superuenit: atque horis aliquot consultando de belli obsidionisque ratione absumptis, sub diluculum ternis castris positis, oppidum cinxerunt. Harmannus Verhellus arcis præfectus commodum paulo antè trecentos pedites in oppidum præsidio, & ad suorum animos cõfirmandos receperat. quare quo breuior angustiorque orbis mœniorum erat, eo facilius muros tueri, & diutius obsidionem tolerare posse uidebantur. Coss. tum erant, Nicasius Isselus, & Arnoldus ALlerus. Hi ne ciuiũ animi recenti terrore labarent, ad uigiliarum munera & in stationibus militum eos miscuere. Peditum duces, Bernardus Ketellus & Altetus Harderuicẽsis, suos paucos quidem, sed pro oppidi angustia satis multos hortari, ut uirtute sua apud Ducem gratiam inirent, & gloriã sibi ac laudẽ pararent. Burgundus ratus oppidanos extemplò metu fluctuantes, deditionem facturos, oppidum, dum recens terror teneret, dedi postulat tertio quàm obsidere cœperat die. Abnuerunt pertinaciter id facturos sese, sed pro fide erga principẽ suum, quicquid sors ferret, experiri uelle. Tum demũ Burgundi opera & machinas simul undique admouere iussere. Inde pridie Id. Iun. duobus locis ad Vicinam & Hœnuersam portã quinquaginta ualidis tormentis mane quarta hora cum exortu solis cœpta oppugnatio est, atque ad tertiam usque pomeridianam producta. Hàc aditu ita in oppidũ patefacto, decussis & muris et aggeribus, ut per eorum ruinas intrò descendere potuerint armati, extemplò ductores signorum uices et loca sortiuntur. Inde impetu muros subeunt. Clamor utrinque exortus, oppugnantium defendentiumque animos

mos accendit. Sed ij qui oppido præsidio erant, nullũ laborem fugere: hostem e propugnaculis & cuniculis ferire: ingentem cladem adulteratis globis, & sphærularũ grandine edere. Contrà hostibus labore fessis, integris succedentibus, nocturnus fermè diurno est continuatus labor. Arbitrabatur Burgundus, fatigationem causam haud dubie oppidanis futuram, ut dimicando cum integris tandem fracti, & continuo labore domiti, facilè loco mouerent. Sed expectatio eius rei ipsos fefellit. Octauum postremò mœnibus pulsi, in castra receptum fecerunt. Creuerant oppidanis animi, confidentibus contra hostem quamuis frequentẽ oppidũ se defensuros. Burgundus turpe ratus, & ignominiosum, tam humili oppido non potiri, pedite corpora prius curare iusso, equites ab equis descendere imperat, & peditibus misceri. Ibi in magna copia militũ Burgundis ad mœnia succedentibus, atrox deintegro oppugnatio redeintegrat, et pluribus quàm antea locis. Apparebat uel capere oppidũ, uel mori in uestigio, stare. Interim dũ ardet pugna, Ernestus Schenkius Georgij præfecti Phrisiorum F. quia improuidè mœnia subierat, globi iactu cecidit. Concidit eodem fermè momento Gerardus Longus præfectus præsidij Arkesteinæ. Horum casu perculsi milites, fugam trepidè relicto oppido, illico in castra faciunt. Tum demum oppidani in refugientia hostiũ confertim agmina e cuniculis & turribus tela globosq; con ijcere: alios super alios ruentes præcipitare: pro se quisq; e stationibus suis uirtutis exempla edere. Nec latuit eos tam inexpectatę fugę & omissæ oppugnationis caussa. Quare dum trepidatio exterritos suorũ clade teneret, uallum farcire, scrobes alias straminibus contectas iuxtà fodere, nihil laboris quamuis tot continuis oppugnationibus fatigati, ad patentia murorum munienda intermittere. Eadem nocte ostentum in cœlo uisum, oppidanos uehementer perculit, & hostiũ animos in spem potiundi oppidi erexit. Signum decussatum in cœlo supra oppidum luteo colore (horrendum aspectu) terribile apparuit. Id quia Burgundici nominis insigniũ est, utrinq; ita interpretati sunt, oppidũ breui Burgundionum ditionis futurum. Fuere tamen inter Hattemios, qui id in longè diuersam religionẽm uerterent. Tutelaris ei loco D. Andreas est: persuasum inde multis fuit, eum diuum pręsens oppido auxilium ut obsidione solueretur, allaturũ. Mane circa lucis principium porta Hoenuersa, quia magnis operibus hostium fœde desormata, diuq; quassata, ac propè decussa fuerat, procidit: cuius ruina aditus armatis in oppidũ per apertũ planumq; iter patefactus fuit. Tũ oppidanis animi feroces, alioqui ad diutinam obsidionem sustinendam paratis, ceciderunt: atq; habito tumultuose concilio, mittunt legationes in castra ad petendam pertinaciæ suæ ueniam, & pacem: ad dedendum se, suaq; omnia. Conditionibus, quibus uideretur, hostiũ arbitrio ac potestati se permiserunt. Fuerunt illæ autem huiusmodi. Clades hostium, in primis clarorũ hominum, oppidanis fraudi non foret. Hattema saluis ciuium fortunis, incolumi omniũ uita, in ius ditionemq; Burgundionũ concederet. Præ-

sidia

sidia traditis armis oppido excederet. Atq; his quidem legibus acceptis, sine cunctatione aduentu ducũ deditio facta est. Miles edicto ne quem uiolarent interposito intromissus, quamuis ex pacto tradendi oppidi, à direptione abstinendum erat, ęgrè à dissoluta licentia, capitalis supplicij multa proposita coerceri potuit: à recenti enim clade suorum, spiritus pręferoces adhuc efferati erant. Captum oppidũ fuit Idibus Iunij. Dum miles interea corpora curat, cæsorum corpora (quia calidissimum anni tempus agebatur) sepeliuntur. Reficiuntur munimenta, & ruinis patentes muri, sarciunturq; alia, quæ globorum ictibus uulnerata, rimas passim agebant, & ob id minabantur ruinam. Triduo quàm hæc ad Hattemam gererentur, C. quinquaginta equites ab Amorfortia in Rhenorum agros prædatum profecti, haud procul ab oppido nocte prædiuitem armentorum prædam Vuicã auerterunt: simulq; castellum Leuendalam inter Rhenos & arcem Horstanam, à Gelro circa belli principiũ, captum, primo impetu inuaserunt. Elburgani cernentes Hattemiorũ uicinum exemplũ (qui quod initio obsidionis pertinaciter se facturos negauerant, calamitate tandem domiti fecissent) ad conciliandos sibi hostium animos, & principis sui iuxtà gratiam retinendam, literas ad Ducem mittũt, quid ab sese in extremo discrimine positis, fieri iuberet. Respondit, ab se nihil auxilij expectandum: quare ipsi sibi consulerent. Mittunt extemplò in Burgundionũ castra legationes supplices, ne ad mœnia sua infestas copias admouerent: cõmittere se & oppidũ & agros suos in uictorum potestatem, libentesq; imperata omnia se facturos. His in deditionem acceptis, nihil stipendij imperatum: sed præsidia imposita sunt, quibus prouisum præcautumq; fuit, ne in posterũ rebellarent, aut Gelri impetu consuetis'ue artibus opprimerentur.

LAMBERTI HORTENSII RERVM *VLTRAIECTINARVM*

Liber Septimus.



PER eosdem dies, quibus ad Hattemam iam captam in castris à rebus gerendis cessabatur, mittitur ex Altena (præsidium id in aduersa, Dauentriæ opposit ũ, ripa, suprà dixi) exploratum quidam, quò castra sua Burgundiones mouere pararent. Fortè tum è castris turma equitum, interiorem Velauiã uersus, expatiatum exierat: ut erat anni tempus amœnissimũ. Hos explorator ille postquàm uidit palantes, ratus eos Isselam ad occupandũ castris locum petere, uerso equo, actoq; calcaribus, celeriter præsidium repetit. Ibi ex interuallo adhuc metu trepidans, & uix spiritũ præ lassitudine trahens, ab equo ille exclamat: hostes mouent castra, horsum iter habẽt, capessite rebus omnibus relictis fugam. Creditum adeò nuncio per errorẽ uano fuit, ut extemplò neglectis cum assis ad focum uerubus, uix spacium in fugam

se ab

se abripientibus, armandi colligendi'ue sarcinas fuerit. Fugam horũ, trepidatio eodem propè temporis puncto Luciferianorum sequuta est. Situm autem id præsidium in eadem ripa (ut alio loco memoratum est) paulo infra Dauentriam uersus Campos erat: quod quia ciuitati imminere nimium apparebat, ob formidolosam propinquitatẽ uulgari ioco Inspector ollæ appellabatur. Dauentrienses hostium fuga cognita, ciuitate confertim effusi, transmisso uado primùm Altenã diripiunt, ac demoliti cum aggeribus, solo ita adæquarunt paucis horis, ut uestigium propè inexpugnabilis munitionis nullum extaret. Inde Luciferũ adorti certatim magno labore (quia id longe altero, ob lateritia propugnacula & alia cæmentaria opera, ualidius erat) disiecere. lateres in ciuitatem transuecti eodem ardore: atq; inde in foro domũ librandis ponderibus infrà destinatam, paulo pòst ædificarũt, quam Librã Dauentriensem, appellarunt: insculptis sempiterno apud posteros monumento & in hostis contumeliã, Luciferi, & Ollã inspectantis capitis symbolis. Eodem die Gelrus Nibeccam, ac prẹsidium Tulpicum infecto igne, deseruit. Et ad istum quidem maximè modum æquato timore tribus munitionibus Dux amissis tot anteactas de Transiselanis uictorias, uno die obliterauit. Ita possessione ditionis Transiselanæ eiectus, de suo regno, ablatis iam duobus oppidis, sollicitus esse cœpit. Quanquàm terra ultra amnem præter Hassaliam, nullum oppidum, & præsidia aliquot obtinuerat, munitionibus tamen in citeriori ripa & Hattema Suollæ obiecta, non solum ipsum flumẽ usq; ad mare possederat, ut iter nauibus ad deuehendos subuehendosq; cõmeatus interclusum esset, uerumetiam in ipsas tres ciuitates crebras incursiones facere, Dauentriã indies sclopis infestare, eius muros uerberare operibus, adeò per multũ temporis perseuerarat, ut consumptis omnibus, ægrè, ac non nisi è Vuestphalia commeatum peterent. Nec potuit profectò ullis castris positis grauius obsessisse ad earum quoq; possessionem obtinendã, quàm hac uia. Obsidione æquatis præsidijs itaq; exempti, & Iselæ & terræ possessionem totam illi eripuerunt. Amorfortia ijs ipsis diebus proditione tentata est à quodam Ioanne Vuesterseltio: qui arreptus, indicio facto, in carcerẽ conijcitur. De hoc extemplò quẹstionib. aliquot tormentis habitis, expressum fuit: octo aureis eum corruptum à fratre suo Iacobo Vuesterseltio famulo Groffij, qui tũ temporis bello occupatus erat, si ciuitatẽ Duci, ab ea parte, ubi D. Annæ sacellum est, tradidisset. Sumptũ de hoc illico supplicium est: ac quadrifariã dissectus, è portis suspensus fuit. Captus quoq; est Vuolfius quidam Gelri nominis quidem ex suspicione societatis: sed homo candidus & perhumanus, & ad tuendam magis cõmunem patriæ salutem, quàm proditionem natus. Sed re deprehensa, qua insons coarguebaẽ, uinculis exemptus fuit. Cooritur simul occulta coniuratio quorundam ciuium, qui sub episcopo stipendium faciebant, ad uersus plerosq; optimates, ut eos prædæ opportunos haberent. Erant inter equites nobilitatis plebei quidam, homines audaces ac facinorosi,

& ad turbandã quietem intestinã direptionis, atq; aliena inuadendi spe, prompti. Hos sibi consilij sui participes socios Amorsfortia illa iuuentus stipendiaria adiunxit: persuasos, si per dolũ primorib. ciuitatis animaduertendi potestas, & cõstringendi licentiam militarẽ adempta esset, libidinem solutiorẽ uiuendi fore. Querebantur adhæc inter se, illud quoq; intolerabile esse, quod æquato iure & ciuium & militum, sibi ea innocentia in bello, qua in pace sub legibus, citra ullum laxamentũ, citra ueniam, si modum excederent, uiuendum esset. Nullum inter seruum ciuem, & militarem utrum discrimen haberi. Penes se portarũ custodias clauesq; esse debere, quo excurrendi populatum prædatumq; quoties libitum esset (id quod nunc negaretur) facultas foret. Rata itaq; iuuentus inauctorata magnum haud dubiè adiumentum sibi, nobilium auxiliariorum equitum societatem allaturam: maximè direptionis bonorum spe proposita. ex composito clàm primores ciuitatis, ut quisq; optimus pariter & opulentissimus erat, apud principem criminantur, quasi in Gelri factionem æquo indinatiores essent. Nullum penè colloquium de Cæsaris opibus & Burgundionum potentia incidere, in quo hostis uirtutem, in quo decus & gloriã eius militarem contrà non ueherent. Periculosum non modò ditioni inferæ, uerumetiam Hollandiæ, atq; oppidis maritimis, si clàm Gelrus nocte inciuitatem acciperetur. Ac facile quidem id factu futurum: quippe penes quos portarum claues essent. Hanc rem ut sine tumultu episcopus opprimeret, tradito nominum indice D. Abstemio, qui & ipse pecuniæ quàm laudatæ famæ appetentior audiebat, constituit primum à Coss. uel arte, uel ui, si aliter nequiret, claues portarum extorquere: atq; inde causa indicta omnes, datis eorum bonis partim delatoribus, diripendis, partim fisco inferendis, cõdemnare: haud quaquam sycophantiæ huic crediturus, si clarissimorũ præcepti legumlatorum Solonis & Draconis, non habendã calumniæ fidem esse, memor fuisset. Neq; de controuersijs quicquam à uacuis ira & odio statuendũ prius, quàm utrius causa iustior atq; inculpatior esset, cognoscendo compertum haberetur. Cæterũ Cos. accersitus ab episcopo, ac claues tradere iussus, nihil cunctatus tradit. Erant in principis tum consilio, quibus clam ob id hæc consilia struebantur, quòd hospitali iure impensius erga benemerentes ciues affecti uulgò crederentũ: quarè ne procederet, quod agebatũ, illis arbitris, in metu erant. Hi tum fortè, excepto sermone cuiusdam, ex intimo consilio, de supplicio bonorum, ubi nefarium facinus agi sensit, detexit consilium. Refertur tumultuosè in senatum. Mittunt Coss. ad principem, quæsitum materiã atq; occasionem, quamobrem, quibus delatoribus, ad cædem, summos uiros, de ipsius dignitate bene meritos, & eos quidem indemnatos, destinasset. Vbi id quod agebatur, è responso episcopi, senserunt, perpurgatis se suisq; aduersus calumniam, ostenderunt, quàm perniciosa pestis reipub. esset ciuis merens, qui patriæ suæ præsidio imponeretur. Si qua uetus simultas sit contra ciuem, eum nullo legis metu, militari licẽtia dissolutus impunè, mulctæ

mulctæ formidine coërcitum, neque audentem reuerberare, pulsat. Eundem insolenter nihil non perturbantem, ne commilitones quidem prouocatos, (ut qui in suo sterquilinio multum ualeat) audere offendere. Magistratum gerentes, ut populares suos, quibus ipse armatus adiutoribus armatis fretus, agenda omittendaque dictet, uilipendere. Aduersus hos, etiam alios, quos pudor alioqui contineret, quos dignitatis reuerentia prohiberet, & militaris lex frenaret, sedulò extimulare. Hinc doli, hinc insidiæ, hinc sycophantiæ ab hominibus talium artificibus, aduersus magistratus consuuntur. Hanc calumniam fraude ciuium merentium in ciuitate consutam, adiutore equite externo, ipsi principi persuasam, totam rempub. penè euertisse. Cuius exitio ipsum quoque præcipitem abiturum fuisse. Huiusmodi dictis Episcopus attonitus ac stupefactus, ignorantiam rerum & materiæ quæsitæ excusauit. Ægrè sibi persuasum id de populo Amorfortio: ut cuius fidē ad eum usque diē sanctam & inuiolatam expertus esset, is nunc animis mutatis à fide D. Martini deficeret. Autores huius calumniæ senatus extemplò relegatione peregrinationis ergò, & pecunia multauit. Admoniti inde huius periculi posteris temporibus, utiliter cauent, ne ciues, principi inautorati, in ciuitatem recipiantur. Profecti iam ab Hattema Burgundi XVI. Cal. Iul. Harderuicam ternis castris circumsederunt. Machinæ, quia terra partim ob earū admirabilem molem, partim ob regionis palustrem montosamque naturam, & uastitatem, sequi non poterant, mari nauibus circumuectæ, tardius applicuerunt. Tormenta quatuor regionibus contra ciuitatem ita sunt disposita, ut à terra & mari, ea oppugnationi opportuna esset. Tertio Cal. Iul. mane sub exortum solis undique machinæ adductæ: continuataque oppugnatio horrendis tonitruis totum eum diem est, & insequentem noctem, usque ad sequentis diei octauam horam. Harderuicani conspicati multis locis decussos bombardis muros ac turres, partem etiam ędificiorū circa pomœria machinis euersam: ita ut aditus pedestribus copijs per oppletas ruinis fossas in ciuitatem pateret: metu simul ne pertinax mora hostem offenderet, aut inexorabilem etiam redderet, oratores statim ad petendam pacem in castra mittunt. In colloquiū admissi interrogantur, ecquas deditionis conditiones peterent, cum pro captis iam penè haberentur. Responsum, easdem se petere, quæ Hassalis nuper datæ essent: eandem enim spem impetrabilis ueniæ post præstitam principi suo debitam fidem, in Burgundione habuisse. Inter cæteras deditionis leges: ut præsidia armata sub signis fluentibus sine fraude oppido excederēt. Huic uoci ferociter ab uniuerso consessu ducū reclamatum est: Non esse Hassalorum & Harderuicensium eandem conditionem. Illos enim tecta hostium fraude, non sua uoluntate, à fide alienatos, bello receptos fuisse: quare ob ipsorū merita, id capto oppido, hostili præsidio donatum. Harderuicenses uero nouos hostes iam propè manu consertos teneri: ac belli iure subditionem redactis, nihil tale expectandū. Cum nihil pacati responderetur, in oppidum regrediuntur: dato ad referen-

dum respondendumq; duarum horarum spacio. Dum intus undiq; ad contrahendũ aggeris orbem pro se quisq; annititur, & senatus in curia mœstus, consultando tempus absumens, hostem extrahit, Schenkius nihil cunctandũ in tali occasione, ad æquanda omnia, disturbandosq; ab operibus oppidanos, ratus: primus machinas ab integro, quanta maxima ui potuit, admouit: murosq; cœpit & turres quatere. sequuti eum deinde aliorum castrorum duces, totis uiribus oppugnationem redintegrant. Tum senatus uidens nihil uirium, minus uerò animorum ad tolerandam obsidionem se habere: destitutos insuper omni spe liberandæ obsidionis, deseri se à duce: trepidè ac tumultuosè de oratoribus iterum mittendis, aut euocandis in colloquium hostibus consultat. Creuerat inter hæc tam breui obsidione fames, & rerum omnium inopia: non hominibus solum, uerumetiã armentis pabuli penuria pereuntibus. Perseueratum est sternendo obuia omnia continuis globorum iactibus, usq; ad horam diei primam. Sed nusquam grauius, quàm à mari. Tum primores ad muros semidirutos progressi, colloquiũ ex propinquo postulant, excidium ueriti, si oppidum ui per stragem ruinarũ captum foret. Se suaq; omnia in fidem Burgundionum permiserunt, parati imperata facere. Dictatis pacis conditionibus, datum est ad deliberandũ spacium in posterum usq; diem. Sequenti die deditio facta est: promiseruntq; se imperata facturos, salua uita & fortunis. Pedes captiuus oppido excessit: similiter & equites captiuorum habitu sub rudibus more, militari. Equitum magister Bruno Schurrerius cum paucis alijs nobiliũ retentus est, ad permutationem quatuor illustrium equitũ, (inter quos erat Fredericus Sombreuus) qui per id temporis à clade Bataua Arenaci adhuc capti custodiebantur. Accepta inde in oppidum præsidia sunt, & commeatus, cuius (ut dixi) inopia tam breui obsidione creuit. Inauguratur simul Cæsaris Caroli nomine Florentius Comes, in castrorum conspectu: ubi per aliquot dies, dum quassata murorum, unà cum aggeribus discussis, & obrutis fossis reficerentur, sunt morati. Huius statim à principio obsidionis, Vltraiecti primùm tumultus, inde furor quidam coortus omnia miscere cœpit. Rebus desperatis ex urbe dilabebantur furtim alij post alios, belli cõcitati principes: præcipue inopia æris, exhaustoq; ærario, cum aduerterent, ob stipendium militi persoluendũ se petendos extrahendosq;. Horum fuga cognita (quia nusquàm cõparebant) multo impotentius tota urbe uociferatum est: palàm direptionem minari, ni alicunde contracta pecunia, stipendium persolueretur. His clamoribus militum, præfectus urbis motus, ueritus haud dubiè apertam rabiem sequuturam, in nemine quicquam spei, preterquam in Canonicorum collegijs habebat. Horum principes crepusculo diei in ædes Antonij Venrodij canonici ad D. Virginem (fuerat is quæstor toto bello à Duce lectus) silentio cogit. Ibi ostẽdit in quanto discrimine urbis res sitę essent: sed nullorum hominum magis, quàm qui religionis nomine atq; titulo censerentur. Laborari pecuniæ inopia: terribiles indies militum clamores &

res & fremitus ingrauescere, stipendium exposcentium: laborari annonæ caritate: crescere commeatus inopiam, ut præter direptionem planè ipsis nihil immineret: quod penes religionẽ opes solam reconditæ crederentur. Ad ea alij: iniquum esse, totius belli onus in se transferri. Nudatos se non solum pecunia, cuius ingentem uim à cœpti ciuilis tumultus initio cõtribuissent, uerumetiam prouentus ac redditus suos in hostium terra & ciuitatibus retineri: fundos alios alibi pignori oppositos. Multos iam esse annos, quòd de usuris nihil percepissent. Collationem igitur hanc diutino bello exhaustis grauẽ esse, imò se non sufficere. Non magni (inquit præfectus) refert unde conferatur, ex publico'ne an ex priuato, modò conficiatur solum. Quanta autem sit militum quod extrahant in omnia flagitia, dissoluta licentia, ipsi uidetis: quæ paruo momento redacta pecunia compesci poterit. Vobis hucusque pepercerunt, diutius profectò non parsuri, si longiori cunctatione efferentur. Notæ opinor sunt illæ (ut audio) rabie ac furoris plenæ uoces, licet uanæ, efferatorum spirituum tamen indices: breui futurũ, ut quatuor urbis regionibus, in stipendiũ soluatur, clarum incendiũ, direptis uestris prius ædibus, oriatur. Nocturnis horis audio, utinam certus, quibus autoribus, profugorum ciuium fores effringi: uitreas fenestras quorundam è nobilitate excuti: uim omnibus locis fieri: haud futuram, si indicio autores deprehenderentur. Quod si uestro nullo periculo mouemini, uel patriæ caritati conseruationem publicæ salutis, uel religionis nomini hanc pietatis partẽ præstare debetis. Sunt uobis tot tamque ociosa signa, uasa, aurea argenteaque in delubris uestris diuorum: quorũ si aliquam partem in bellum nunc, cum maximè opus sit, cõtuleritis, nullo id uestro incommodo fiet, & rempub. conseruabitis. Quod si ueremini, ut eã rem posteritas accipiet, primum nihil est quòd ipsi indignentur querantur'ue, à uobis ea alienari, quæ uestra cura sunt parta. Vestro ipsi, si placebit exemplo, aut noua donaria, noua ornamenta in templa inferant: aut ijs contenti sint, quæ à uobis per manum sunt accepturi. Scio quid hic mihi respondebitis: sacrorum penetralium custodes, ea omnia initio belli, ne prædæ essent, in abditis specubus se posuisse. Ea autem, ne arrepti, et supplicijs fortè adacti, proderent, in pacata Hollandiæ profugisse. Scio hæc uestro consilio & artibus factitata: sed habetis uasorum magnum numerum, quibus in liturgijs cœnæ quotidie utimini: inde aliquam partem ad quatuor aureorum milia in medium conferte. Quod nisi intra biduum, imperatum feceritis, experiar si quid opis in milite, ad extundendam pecuniam, situ erit. Hunc in uestra bona possessum publicè quicquid esculentorum ibi inuenerint, absumpturos mittam, quoad imperatam summam, è publico priuato'ue contuleritis. Territi collegiorum primores priuato periculo, id quod certum erat, calicum inauratorum magnum numerum, argentea item candelabra, & alia signa, ut imperatum erat, extemplo contulerunt, ut inde pecunia signata percuteretur. In basilica Martini, supra aram summã inter arcuatas pilas paulo infra cho-

ri testudinem, crucis, cum signo argenteo Seruatoris, simulacrũ, quinquaginta (ut putabatur) plus pondo, sublime stabat: monumentũ, nescio cuius, uetus quidẽ: sed situ et squalore ita horrens et obductũ, ut uix albicantis argenti tenues scintillę oculis intuentiũ illucescerent. Id noctu tolli clàm iussum, ne (quia uetustate uisendum miraculum uulgò habebatur) luce sublatũ, suggillationem popularem excitaret. Mane statim desideratum, totam urbem ad spectaculum rei, tanquàm nouæ, exciuit. Ibi uariæ ominationes audiri, ut in superstitioso uulgo solet. Hi clamare, in exitu nunc bellum esse, postquàm fana diripi cœpta essent. Alij præsentem iram numinis haud dubiè Gelrum, ob impietatem, habiturum. Cæterum ut populi apertè frementis error, & uanæ ominationes tacitè reprehenderentur, sequenti nocte à squalore & situ repurgatum, totum nouum & candore conspicuum in locũ suum restituerunt. Sparsum inde in uulgus fuit, ad candefaciendum, non ad liquandum detractũ fuisse. Manauit hinc extemplò per finitimos populos, ad confirmationem uani simulacrorũ cultus, fabula, (ut est humanũ ingenium ad idolomaniam pronum) monetarij utranque manum, signum liquandum in focum immittere tentantis, non solum ambustam, sed quasi detruncatã unà cum prehensa mole decidisse: quare ictos numinis ira in locũ reportasse. Et ut fabulæ sua constaret fides, editi sunt statim in Hollandia de prodigio fabuloso libelli Germanorũ lingua, & sparsi. Vrbs quamuis ad ultimam inopiã adducta, in obsidionis certæ expectatione erat, adeò ut Gelræ factionis principes aut fugam capesserent, spe tuendi ciuitatem abiecta, aut fugam meditarentur: incredibile dictu tamen est, quàm diutino bello præsidia imposita, & urbano luxu marcescentia elanguerunt. Omnia indiligentius facere: stationes nocturnas circa portas negligenter habere: uigilias in muris: portarum custodias parũ accuratè, minusque multo intentè, quàm antea, obire. Quam rem ciuis qui ab episcopo erat aduertens, consilium de recipiendo per proditionẽ, in urbẽ, expulso principe, occultũ agitare per hos dies cœpit. Acuit ad eam maturandam paucos illos coniuratos metus direptionis: & expectabatẽ constituta hora cum parte equitatus ex Arenaco Mathias Kellus: qui furentes desperatione in urbe ad eam rem adiuturus uulgò ferebatur. Huius itinere Vltraiectum, pridie per exploratores Amorsfortiæ cognito, undecim equites post occasum solis è ciuitate profecti, ad noctis horam decimam in Biltam, quingentos circiter ab urbe passus, peruenerunt: ac silentio proximum ei loco Virginũ cœnobium ingressi, hostium aduentum in insidijs ibi operiuntur. Ligulis equorum linguis ad hinnitum prohibendum constrictis, ipsi armati circa portulæ ingressum, ad omnem auram intenti steterunt. Et nox illunis facile armorum fulgorẽ, ne proderentur, conspectui ademit. Paulo pòst nuncius ad urbem cum literis, equitũ appropinquantium indicibus, præmissus, in hostiũ insidias incautus illapsus, excipitur. Ex hoc ubi confessionẽ spacij, quod adhuc aberant Gelri equites, tum autẽ quàm multi essent, expresserunt:

ferunt: eo ibi retento, quia hinnitum aduentantiũ iam accipiebat equorum, illico equos suos desultoria leuitate cõscendunt, expectantes dum è sabulosæ uiæ angustia, in lapideam euadentium equorum ungularum pulsum strepitumq́ acciperent. Quo accepto, tubicine subitò tuba canere iusso, infesti in hostes inuehũtur. Gelri improuisò illorum impetu pauidi, ne tentato quidem prælio in tenebris, ignari quantus hostiũ numerus esset, abiectis hastis illico se dedidere: duplo fermè Amorfortijs plures. Inde nocte sera retracti, auerso itinere Amorfortiam abducũtur. Tres fratres Vltraiecti in suburbio septentrionali (Vuerdam Vltraiectini uocant) ab Albana porta auerso, Lubberti cuiusdã F. erant. Hi occultũ consilium recipiendi episcopi, per eam portã, in urbem struxere: assumptis in societatem consilij ciuiũ paucis, qui haud procul ab ea porta habitabant. Inter hos erat Bruno Phocas. Ex his profecti aliquot Amorfortiam auijs itineribus, rem primum exulibus, inde episcopo communicant. Docent quàm facile factu id esset futurum in tanta securitate uigilum: præcipue præsidiorũ, quæ illi portæ imposita erant. Constituitur ibi dies: dicit locus, in quem cum armatis Cal. Iulij mane paulo post exortum solis conueniret. Datur tessera, signum nolæ ad D. Iacobum circiter sextam horam auditum: & mulier dextro brachio corbem gestans: cuius hortatu ad urbẽ accederet. Portæ illius custodem omnium consiliorum participem ad id adiutorem futurũ. Cætera sibi curæ fore, nullam pecuniam, nullum præmium pro beneficio recuperatæ urbis reposcentibus. Sed coniurationem hanc clàm habendam, ne cuiusquam sermone uel leuiter ab arbitrio qualicunq; excepto, proditio detegeretur. Interea se quibus opus esset aduersus exclusionem, paraturos. Coniuratis iam dudum proprior familiaritas, ac penè domestica, cum præfecto & præsidio portæ, ob uicinitatis ius, intercesserat. Quare crebrò compotare, & ad formam dispositionemq́ interiorem munitionis, qua parte parum munita porta esset explorandam, conuenire consueuerant. Eoq́ consuetudinis adducta res erat, ut sæpe in superiori eius custodia totas noctes potando continuarent. Quæ res effecit, ut præfecto et pręsidio in nulla proditionis suspicione essent. Iam tum per eos dies multo quàm antea, ad obseruanda opportuna, simul amoliendã fraudis opinionẽ, crebrius conuenire: in multũ uini procedere studio cœperũt. Tempus agendę rei ubi iam aduenit, episcopus pridie Cal. Iul. sub octauam uespertinam portas claudi Amorfortię repentè, & peditem equitemq́ in armis esse iubet. Pedites autem in ciuitate præsidio à Burgundis paulo antè octuaginta, equites ducenti quadraginta quatuor, relicti fuerant. Cum his coniunxerunt se è ciuibus uoluntarij omnes ad quadringentos. His mandat expeditionem paulo antè edoctis, ne quis inter eundum Vltraiectum, uia diuerteretur, aut ordine excederet. Equitibus ante peditum aciem discurrere per uiam, et perlustrare oculis omnia præcepit, ne spectatoribus agrestibus accedentis agminis, consilium detegeretur: obuios interciperent: prægressos, si quos uiderẽt à uia

retractos, penes se ne fallerent, cōtinerent. Dedit inde illis prędę ac direpti oni hostes suos: ipsosq́ oppressos, uiuos sibi custodiri in publica custodia ac tradi imperat. Inde post occasū solis è ciuitate mouere pedites equitesq́ ad sexcentos: atq; triū horarum uiā emensi, iam multa nocte Lauuenrechtā silentio ingressi, in pomariis proximis et domib. se occuluerūt. Quibus post horæ unius atq; alterius spaciū nocte cōcubia superuenit è Vica peditū unum signū, ac tardius aliquanto capta iam urbe cū quadringentis ex ostio Leccæ, Gulielmus Turcus. Duces erant & antesignani, exules: quorum opera in hac expeditione, uindictæ pariter ac prædæ, tum autem & gloriæ parandæ cupiditate enituit. Mane portis consueta hora apertis, exploratum Albana è more emittunttur, an tuta omnia ab hostium insidiis circa eam urbis partē essent, (est ea enim Amorfortiæ ac Vicæ aduersa, ut Gelriæ) rei'ue nouæ quid ea nocte agrestes accepissent. Et nebula casu coorta in cœlo, densam pluuiā diei induxerat, quæ prospectum in agros adimebat. Michaël Pistorius, & Henricus fusor æramentarius (quia proximè eam portā habitabant) tum forte unà cum eius portæ præsidio emissi, cum in colle editiori molæ paulo antè ustę, ponè Albas uirgines stantes, omnia oculis circumlustrarent, uident partem hostilium copiarum per densum imbrem paulatim increbrescentē, per palustria circūduci: (Turcus segnius, quàm iussus erat, cū suis accedebat) sed rati populabundos prędatum ea loca hostes aduenisse, agrestium raptim collectorū multitudinis uirtute, facilè eos repellendos affirmabāt: cum interim parte alia insidiæ & signum & tesseram expectarent, & iam ad patefactam portā silentio ducerent paulatim. Eam tum ex cōposito, absq; præsidio & præfecto arbitris, quos casus ea nocte multo mero obruerat, custos coniuratus aperuit: nam interiori, quæ intror sum discludebatur, à satellite seminudo aperta, & ob crapulam nocturnā nondum edormitam satis, sursum in lectum rursum abrepto, ille proditionē, coniuratis septus, tutò exequit. Inde fluminis fores discludit. Stabāt interea, ut conuenerat, proditores in porta tectis armis ac securibus, quibus haud dubie ad missiles trabes interioris portæ refringendas, mox opus foret, instructi: cum signo ad D. Iacobi accepto, portæ Lauuenrechtæ insidię appropinquarent. Qua suburbium ingressis, mulier dextra corbem gestans occurrit. Hęc quasi exagitata, procedite, clarum inclamat, ac maturate: uigiles è stationibus abiuerunt. Hac uoce cōfirmati episcopii, silentio urbem inuadunt. Prioribus ingressis, tumultus ac clamor à factione, quæ circa eam portam habitabat, excitatus, qualis captis ciuitatibus esse solet, effecit, ut qui posterioris agminis tergum claudebant, metu ne excluderentur, scaphis ad id pręparatis, accepti in urbē inueherētur. Coniunctis ibi pedestrib. copiis (Turcus adhuc aberat) collegerat se undiq; factio & Gelrum præsidium: nam clamor captæ urbis breui momento totam ciuitatē peruaserat. Occurritur hostium uelitaribus ab Vltraiectino, circa ingressum fori boarii: sed perleui momento retro per Ollarē uiam in pontē Iacobi uertuntur. Episcopii grauioris armaturę, frontem

suorum

ſuorũ ad fugam inclinatam cõſpicati, reſtituta raptim acie, redintegrant prælium, ac Gelro pulſo, forum boariũ occupant. Præfectus portæ circa principiũ tumultus ſomno excitatus, ſed pedite iam undiq; in urbem infuſo, appropinquantibus portæ equitibus, adeoq; aliquot iam inuectis, trepide trabes miſſiles, alias poſt alias, ad illos excludendos, deijcit. Stabant proditores ad eius rei euentum ſecuribus egregiè ſubactis, & ad hoc ipſum preparatis, inſtructi: quib. admotis modice interioribus, aduerſus fortuita hoſtiũ tela, foribus, ingenti ui certatum eas aggreſſi, perleui momento circa medium ut ſuperiores partes ſimul ruerent & ordine ſubire poſſent, exciderunt. Hæc porta ſola omniũ, cataractam, quæ funibus demitteretur ſubduceretur q;, nullam habebat, ſed eius loco trabes, nullis laminis ferreis prȩmunitas (id quod à proditoribus utiliter antea obſeruatum fuerat) quarum aliæ poſt alias deijciebantur. Tranſitus ſuprà, ingredientibus ad læuam, ab ea in exteriorem portam erat. Inde ne quis ad equitum peditumq; cædes inter duas portas tranſcurreret, oppoſiti ſunt aliquot tormentarij, qui ab imo excurſum præſidiariorum ex oſtiolo prohiberet. Vnus caſu imprudens proſiliens, momento multis ſphærulis ſimul traiectus, ante ipſum limen cõcidit. Tum præfectus ubi uidit undique ſe intra extraq; urbem ab hoſtibus circumuentum, liberam poteſtatem in pacatum abeundi, ſibi & prȩſidio pactus, portam dedidit. Aderat inter hanc morã cum ſuis cohortibus Gulielmus Turcus. Gelrus interim palatium, obiectis ſcamnis & ſedilibus, aduerſus equorum impetũ, à circumiectis plateis, interſepire, una excepta, fronte aduerſa, qua hoſti inſtructa acie occurrere uolebant, raptim aggreditur. Erant in urbe duo ſigna lecti roboris peditum: ſed perpauci equites. Dum in boario foro epiſcopij aciem inſtruunt, pars equitatus maxima, uias per totam urbem infeſtè circumuecta, Gelrum è publico, qui nondum in palatium confluxerat, arcent: obuios paſſim cum telo cædunt, ſternuntq;. Tum Gelrus hoſtiũ plena omnia conſpicatus, in ciue, præterquàm ſuæ factionis, clauſis tota urbe, ingenti fragore, foribus, nihil opis, quam fruſtra implorabant, expectandum eſſe: ſummã rei in extremo diſcrimine, & euentu unius pugnæ neceſſariò poſituri, in tres partes ita ſeſe partiuntur, ut quadringentos hoſti per prætoriã uiam, obijcerent: manipulum in præaltum domus alicuius foro imminentis tectum, ad turbandam inde hoſtium aciem immitterent: reliqui in palatio circa tormenta in ſtationibus relinquerentur. Domus erat ad coniectum ſaxi inde, parietibus ac frontiſpicio pinnato præalta è ſecto lapide & polito, regiæq; penè forma uiſenda: unde in boarium apertus patebat proſpectus: (Keiſericam à ſumptuoſa ſtructuræ magnificentia conditores dixere) in huius pinnas manipulus tormentariorum celeriter acceptus, epiſcopios ex alto haud parum ordines turbauit. Amorfortij ſuos deorſum globulis obrui, & cȩde ſterni cernentes, aliquot exulũ in Hadriani Palatini, Keiſericæ à latere oppoſitæ domus tectũ, per poſticulum furtim immittunt. Hinc traiecto uno atq; altero, in aduerſo faſtigio, reliqui erecta dextra ex interuallo

sese hosti dediderunt. Stabant circa boariũ grauioris molis, in incertum euentum, aliquanto antè onerata, tormenta. At hæc in confertum hostium agmẽ emittenda, è procursatoribus Gelris emissi, cum frustra admotum ignem puluis propter pluuium ab austro cœlum, non conciperet, retro in forum anserinum ad suos, quò è palatio iam processerant, telorũ nube pulsi sunt. Tum Amorfortij omnia sibi secunda cõspicati, ex ea fortuna animis uirtuti additis bifariã diuisi, in Gelrũ sese direxere. Pars dextra in pontem Pistorium uersa ad Palatium occupandũ se auertit. Reliqui aliã, aduersa fronte cum ipso robore, hostilium copiarum conferto agmini occurrerunt. Tormentarij ad procurrendũ in uiam Prætoriam immisi, primo impetu Gelrum loco submouerunt. Oritur inde acris inter hastatos dimicatio omnia cæde fœdantes. Hij pro gloria pugnantes, turpe ac dedecorosum arbitrabantur, uictoriam quæ in manu erat, sibi extorqueri. Illos nonsolum stimulus ad demendã amissæ urbis ignominiam, sed salus communis, & factionis ultimum periculũ exitiumq́ præsens ad pugnam etiam accendebat. Extractum in longũ per ipsum increscentem ardorem fuisset certamen, nisi equitatus Amorfortius in Gelros inuectus, eorum aciem turbatã penè obtriuisset. Cęde suorũ territi, coguntur anserino foro cedere, & ferro uia facta à tergo, in Palatinũ receptũ habere. Ibi restituta acie, prælium circa geranion (sic enim tympanum appellant) infestius redintegrant: sed ne tum quidem impetũ Amorfortiorum rabie furentium sustinuerunt. Postquam uidit Gelrus cæcos se, frustra obnitentes, in suam perniciem ruere: & clamorem à tergo ex desperatione sublatum, non posse diutius latera tueri (undiq́ enim iam, sed maiori ui ad piscarium forum, ubi carcer est, quod Macellũ captiuorum ipsi uocant, oppugnabantur) satis abunde honori factũ rati, relicto Palatino, composito agmine portam Tolstecham petiuere. Episcopij in palãtio iam capto nihil morati, tumultuariè instructa acie fugientes in uestigio sequuntur. Iamq́ Gelrus in pacatum euaserat: cum pars ductorum hortatu, pudore tam turpiter amissæ urbis, per angustam portulam, quã eruperant, ad demendam acceptam ignominiam, intrò se iterum conijcerent, rati reliquos sequuturos. Aberant à porta ad coniectum saxi hostes uictores, cum Gelri alij super alios motu præcipites ruentes, ægrè rursum portula elaberẽtur. Clauserant suorum agmen postremũ ductores duo, Dobbelsteinus, et Gulielmus Gandauus. Hos ubi unus è duplicarijs in prima hastatorũ acie intuitus propius, agnouit: Hij (inquit suis) illi sunt qui nuper nostras cohortes, & inter eas, fratrem meum in Bataũia præter datam fidem trucidarunt: sed non impunè: nam hic cæsorum nostrorum animas istorũ sanguine exaturabo. Inde ad hostes, Nunc estẽ Batauæ cladis memores, et nobis date meritas, quas meruistis pœnas: simul fusos in genua supplices et aureorũ milia pro salute offerentes transfigunt. Nec hec pœna saturati, in mortuos inde inhumaniter ita sæuierunt, ut multis uulneribus datis, membratim penè discerperentur. Nudatis ibi corporibus, spoliatisq́ deformi spectaculo, & ad angularem, in decliui

decliui ponte, silicem relictis, in palatium reducuntur. Capti ad centum pedites, qui principio tumultus ab hostium equitatu à suis exclusi, & è publico prohibiti, intra hospitia sua se continuerant. Multi alijs locis in ipsa fuga oppressi transfixiq; sunt. Sed nusquàm plures quàm circa pomœria ponè ędem Gertrudis. Itaq; XLII. à Gelris, III. ab Amorfortijs desiderati sunt. Rumore superati Gelri fugatiq; per totam urbē diuulgato, capita factionis, per Albam portam, in quā urbis regionem hostilis uis nondum penetrarat, effuso in pacatum se abripiunt. Alij è muris humilioribus delapsi, quia ab ea parte fugientibus uictor nō instabat, Ducem petiuerunt. Multi, quos rei familiaris tenuitas inopia ultima urgebat, medio tumultu, ubi animaduertebant, suis foro pulsis, urbem captā esse, ne præter exilij malum egestate etiam & penuria rerum premerentur, in monetariam officinam Petri Montani trepidè, metu amentes se conijciunt, onerantq; seraptim pecunia neutro latere adhuc signata, quæ è sacris uasis signisq;, iam nuper in hunc usum collatis, percuti ceperat. Ea onusti per funes è mœnibus in apertum sese abstulerunt. Post paululum moræ tribuni militum cum manipularibus paucis ad Albam portam, quæ una adhuc à præsidio Gelro retinebať, profecti, eam tradi in potestatem postulant. Negantibus Gelris deditionem sese facturos, duas machinas, ab latere alteram in aggere, alteram à fronte circa Album pontem, portæ opposuerunt. Territi eo spectaculo Gelri, nihil expectato portę haud dubio casu, cuius strage ruinarum ipsi simul obruerentur, salutem pacti deditionem fecerunt. Capto ad istum modū Vltraiecto, emissisq; sine fraude Gelris, eodem die auxiliaribus captis, iussi extemplò tota passim urbe pacati Vltraiectini tesserā episcopi assumere: (fascia straminea ea erat ab humero dextro in axillam læuam transuersim utrinq; porrecta) nomen item Palatinum domorum suarū foribus inscribere: eæ uerò quæ inscriptæ non essent, diripiendæ militi uictori datæ. Si quis foribus ciuis Gelræ factionis inscriberet, bona'ue abstruderet, eum pro hoste habendum. Cum iam per totam urbem fores symbolis ac titulis notatæ, exiguo momento temporis discrimen militi ignoto pacatæ domus ab hostili fecissent, illico ad direptionem ædium factionis passim discursum est. Præfectus urbis, qui medio tumultu cum uno duntaxat comite porta trepidè elapsus in pacatum aufugerat, ad Sulam in ripa amnis Vechtæ ab agrestibus agnitus, retro in urbem reducitur, & Gulielmo Turco seruandus traditur. Durauit direptio totum triduum cum miserabili rerum facie: ubi plus ualuit auaritia peregrinorum militum, & rabies uesana exulum in inimicos, impotēter nimis sese ulciscentium, quàm patrię amor aut pietas. Prædæ erant non solū capita primæ seditionis & principes belli cōcitatores, autoresq; clausarum episcopo portarum, sed illi etiam, qui ab initio pacis conciliandæ studiosi fuissent: tū qui toto belli tempore adeoq; à primo motu magistratum aliquē, remq; pub. gessissent: ꝓpterea quod inderes ab inimicis Soudenbalchianæ gentis administrari uisæ essent. Tum si qui uel inuiti in cōcilio fuissent. Multos sua opulētia, quod prin-

cipis causa uoluntate solum non uerterant exilij gratia, prædæ exposuit: ualuitq; ad ultimum uis extrema tantum, quantum iræ uictoris libitum
„ fuit: quemadmodum fieri solet in captis ui urbibus, ubi per iram & auari-
„ tiam militum arbitrium, quàm ducū imperium potentius est. Et priuata etiam simultas nonnullos in rerum suarum naufragium traxit. Edictū deinde publicè est, ne quis illorum quem reciperet, celaret, ope iuuaret, & indici præmium propositum. Sæuiri sub hæc cœptum in dominos fortunis omnibus spoliatos, nullo nominis religiosi profani'ue discrimine. Arrepti ad unum omnes, qui opprimebantur, in carcerem Catharinianum mixtim deducuntur. Principes religionis per id tempus, præter sacrificorum uulgus, capti hi fermè erant: Gerardus Sukerrodius Decanus ad Seruatorem, & Georgius Solmius ad D. Petrum Decanus, Ioannes Realis Canon. ad D Martinū, Godefridus Cunretorfius Canon. ad D. Ioannem & illustris iurisconsultus, Antonius Venrodius Canon. ad D. Virginem, Martinus Leuenbergus Canon. ad D. Martinū, Crollius Canon. ad D. Virg. Consulares uerò, Fredericus Vochtius Cos. eo anno, Ioannes Huchtenbrochus, Arnoldus Vuuluenus, Godefridus Regius prętor urbis, Gerardus Semmius: & extra hos multi alij. Equestris ordinis hi fermè, Gysbertus Varaus, Ioanes Vicanus Loripes uulgo dictus. Ciuium & senatorū præterea ingens multitudo, præsertim quos constabat à prima secessione partes Soudenbalchianas, animis quamuis postea mutatos, infestè oppugnasse. Æmylius Niueldius primarius Decanus cum biduum conquisitus nusquam inueniretur, edicto publicè promulgato cautū capitis pœna & bonorum publicatione fuit, ne quis eum hospitio tecto'ue iuuaret, ne'ue quē è factione in operto haberet, indici præmium auri uis proposita. Hunc non tantum in tam ancipiti perturbatę ciuitatis terrore nemo indicauit, sed habitu baiuli squalido sordidatus ne nosceretur, cum per biduū pauore consternatus per sepes et macerias hortorum sursum deorsum oberrasset, ab inimici sui Godefridi Vordij (huius enim maximè ductu urbs capta erat) exulis uxore religiosa, pro eo apud maritum deprecata, seruatus fuit. In huius ædibus ubi aliquandiu, donec furor recens elanguisset, occultus latuisset, uestis uariæ habitu, & capite obnupto, ne facie nuda proderetur, conscenso equo cum Montfortiorum principe urbem egressus, Montfortiā in pacatum periculū euasit. Libuit huius singularis pietatis memorabile exemplum hoc loco cōmemorare, propter quosdā, qui religionis titulo, ab aura & fauore populari uulgò commendati, contemptis cæteris mortalibus, soli pietatis ambitioso cognomento nobilitari uolunt: cū longè diuersum hic specimen, ubi res ipsa pietatem postulabat, in proscriptos & captiuos ederent. Confugerant pauidè ad primum statim signum, quo ad arma cōnclamabatur, in Franciscanorum cœnobium tanquam asylum Canonicorū quidam, rati illorum sanctimonia se & pietate tutos ibi latituros:
„ simul deposita ingēti pecunię ui: ut si fortè inde à cōquisitoribus eruti, & in custodiā abducti, dei alicuius beneficio, rebus alijs omnibus spoli-

ati,

ati, postea restituerentur, fuisset, quo aliquã inopiæ egestatisq; partem utcunq; pepulissent. Irrumpentibus paulo pòst siue casu aliquo, siue acci tis (nihil comperti habeo) conquisitoribus, non modò eos indicatos extrahi in carcerem passi sunt, sed parte etiam pecuniæ tradita ab eo, cuius credita fidei fuerat, aurum cum principe diuiduum fecere. Et antesignani factionis è plebe in tutum euaserant. Duo extremi loci homines, et obscuri aliàs, sed quos tempora secessionum ciuilium & belli, inter populares satis nobilitarant, quorum alteri Gisberto Ottero nomen, alter Henricus Porcarius à studij genere cognomento appellatus fuit, diu conquisiti sunt. Indicio tandem, multæ irrogandæ metu, ab amicis proditi, cum è fimo bubulo, diuersis locis, & palustri glebula, quibus in his regionibus passim lignorum inopia pro ignis alimentis incolæ utuntur, extracti à satellitibus ducerentur, exulum ferocissimorũ circumfusi globò, frustra militum opem ad arcendã uim suppliciter implorantes, & per principis genium ut sisterentur, obtestantes, alter in foro Anserino, alter circa curiã, multis uulneribus acceptis interfecti sunt. Tota Hollandia per eosdem dies frumentum in urbem conuectum, & aliarum rerũ commeatus: quia famæ & annonæ caritate non minus, quàm si ab hoste diutina obsidione circumsessa ad deditionem per inopiam subacta fuisset, laborabatur. Quarto inde Non. Iul. episcopus in urbem per eam portã qua capta fuerat, Albam quæ Gelrorum dicebatũ, & Tolstechã qua exclusus fuerat, ut fatales & calamitosas detestatus, uenit: ac supplicationes in unũ diem ob recuperatam ciuitatem, decreuit. Eodem die Gelrus captæ urbis nuncio perculsus, simul quia Burgũdi ab Harderuica castra mouere ferebantur, Rhenos deserit. Octauo inde Id. populus Vltraiectinus in forum Boariũ aduocatus, in episcopi fidem iurarunt, quod in reliquum illi sine rebellione ad officia exequenda fideles se præstarent. Sublato in uniuersum comitiorum habendorum iure, ab iniurijs & conuicijs deinceps absisteretur, præcipuè in eos qui ante bellũ in partibus fuissent: quiue in posterum rempub. gererent. Nullæ inimicitiæ exercerentur, memoria iniuriarum exoleta. contrà qui facere deprehenderetur, noxam lueret: eoq; opem quisq; suam præfectis pro se ferret. Nouus à populo exigendi iusiurandum, & insolens mos: cum ad eum usq; diem Cal. Feb. comitijs ius exigendi iurisiurandi à Coss. prætori urbis in principis curia sub diuo ad abacũ fuisset. Capta Harderuica, Burgundiones XVI. Cal. Augusti, promotis castris trinis Tylam obsidione cinxerunt, sed minus arcta quàm Harderuicam, propter præterluentem Vuaalim, in cuius ripa posita est. Eam opportunitatem Dux haudquaquam negligendam ratus, maximè dum hostes, machinis nondum præparatis, circa castrorum locationem occuparentur, octingentos expertæ audaciæ pedites, tectis nauibus secundo amne, nocte quanto maxime silentio potuit, in oppidum portauit. Factum id Florentij consilio uulgò per omnia castra ita calumniati sunt, ut oppidum armis egregiè munitum obsidione, propter appetentem hyemem soluere cogerentur: quia sanguine Gelro iun-

ctus,

ctus, cum ad pacem faciendam, capto Vltraiecto inclinatior uideretur, apud suos gratiam amisit, & omnium odia in se uertit: passim hoc militari conuicio iactatũ in se celebrari audiens, Tylam à Tylanis circumsederi. Auxit illi insuper inuidiã in castris insolens uox: alijs ducibus et militibus omnibus cõcordi clamore oppugnationis copiam postulantibus negãnti, atq; identidem porrectis manicis respondenti, In hac pacem, in illa bellum porto. Dum ad Tylã bellum hęret, episcopus Vltraiecti per Vuolfgangum Abstemium aliquot captiuos è custodia produci iussit. Abstemio cum equitatu luce in forum Boarium profecto, concursus tota urbe populi ad ferale spectaculum factus est: imperatumq; lictoribus, producere Godefridum Regium prætorem, Gisbertum Varaum equestrem, Cornelium Haccium, Iacobum Blomum, Nicolaum Pauli F. Hos productos indicta causa percussit, ut quorum consilio ac sententia descitum maxime ab episcopo, & omnium primũ turbata ac uastata seditionibus respub. fuisset. Corpora in publico insepulta usq; ad uesperã relicta sunt: nec sepeliendi ea ꝓpinquis facta potestas prius est, quàm auro ad sepulturam à præfecto rerum capitaliũ, capita redempta essent. Inde XII. Cal. Aug. Abstemius cum eodẽ equitatu in forum reuersus, producere è custodia lictoribus imperauit, Ioannẽ Vicanum Loripedẽ equestrem, Cornelium à Martino, Gerardũ Feutium, Iodocum Eccium, Petrũ phrygionem, Gerardum Rhodiũ, Gulielmũ Canisium, Petrũ Coppium: et cum his nonnullos, primi inter suos nominis canonicos, quos illis admistos ex composito ad perturbandos metu apparebat: cum paulo quàm producerentur missus ab episcopo quidã adesset, clarumq; inclamaret, Non morientur hodie, qui è religione sunt, retrudantur in carcerẽ. Forica erat in summa testudine carceris Catharíniani, ad lęuã ascendentib. in pariete austro obuerso. Huius cloaca ac fistula lateritia muro extrorsum ita adhærebat, ut ad quindecim pedes, eius ima pars à terra, quò excrementa deferebanĩ, herbida distaret adhuc deorsum. Sub qua tuguriolũ ex stramentis factũ ac tectum, imę basi portę adiunctũ erat, in quo apricatores aduersus intemperatum solis ardorẽ æstiuis temporibus latitare, ac molossi telarũ custodes peruigilare solebant. Inter eos qui in summa custodia ad cædẽ destinati erãt, parabanturq; ut ad suppliciũ producerenĩ, Petrus Coppius erat: qui dolore uentris simulato, uerecundè uincula solui, et potestatem aluũ exonerandi orat. Haud negatũ id quidem homini est. Admoto inde ille placidè ostiolo foricę, dum lictores ligandis alijs haud sine strepitu et clamoribus occupanĩ, strinxit se per orificium angustũ fistulę, ceciditq; extra urbis muros in fastigiũ straminei tugurij, q̃d erat fistulę subiectũ. Ac priusquã desiderarerẽ, per obiectã fossam tũ uadosam passim, per plana & abrupta, qua potuit celeritate abreptus, in proximis segetib. quæ tũ fermè maturæ erant, reliquum diei delituit. Cõquisitus eodẽ die à persecutoribus, ad id emissis, depræhensus nõ est. Sequenti nocte in pacatũ euasit. In porta interim Cathariniana lictores hominis mora offensi, cũ Coppius neque uocatus, neq; quæsitus ibi, quò uinculis exemptus

emptus dimissus fuerat,compareret,fraudē illico persenserunt. De alijs inde supplicium sumptum est. Inde postridie episcopus cum omni equitatu Dorestatū rediјt, secum è custodia uinctos abducens Georgiū Solmium decanū ad D. Petrum, Antonium Venrodiū Canon.ad D. Virg. Godefridum Cunretorsium Canon.ad D. Ioannē. Ioan. Huchtenbrochum, equestrem & proconſ. Horum amici, & quorundam aliorum nobilium, qui Vltraiecti in carcere erant, absentes Mechliniæ summa ope apud Comitem Hochstratanū connitebantur, ut quando satis cædibus sæuitum esset, reliquorum animaduersio & supplicium in suum aduentū differretur, per literas episcopo imperaret: ne mora ad impediendum calidum inceptum, sera foret. Et episcopum non fefellit suum augurium, id ita euenturum: quare priusquam citus eques, cum literis à Mechlinia ueniret, approperandā rem duxit, ne impediri posset: ut cum acta esset, serum ad eam impediendam foret. Antonium Venrodium, quòd quæstor sub Gelro fuisset: et Godefridū Cunretorsium, quòd de belli suscepti iure consultus, aliquid contra episcopum respondisset, culeis insutos in Rheno nocte prope arcem suam Batauodurorum submersit. Tanta fuit in quibusdā uindicandi, & sanguinis hauriendi sitis (de ijs loquor, qui episcopo autores ad orsum et plausum huius miserabilis tragœdiæ erant) ut, nisi citato equo ueredarius à præfecto regni Burgundici, exacto de his supplicio, cum literis, quibus ulterius grassari ꝓhibebatur, adfuisset, ad unum omnes, qui XX. & plus in carcere clausi custodiebantur, ultimo humanorum supplicio, mox in ipso uastandi ardore, affecti essent. Suasor credebatē ad eā rem Abstemius, homo asper, durusq́, & ad tyrannidem usq; immaniter crudelis, quam uel ipso aspectu plus quàm Titanico præ se ferebat. Alij, Schonenburgus quidā, ipsi episcopo à consilio intimo. Fuerunt qui causam in exulum principes transferrent, ob inimicitias, quæ propter factionē domesticam, his cum illis multos annos ante primum motum intercesserant. Et cędibus quidem hic factus est finis, sed non sine magno animi dolore: quòd ius sæuiendi ad satietatem, in inimicos, ademptum esset ab Hochstratano. Exitum hunc belli qui fanaticæ factionis hominibus paulo antè familiariter uaticinabatur, is mentis inops habitus, statim clandestinæ coniurationis reus fieri incipiebat, & principis causæ fauere nolens uolens cogebatur. Si speculis, si uigilijs & stationibus nocturnis, si intentissimis portarū custodijs proditionē intestinam, hostisq; insidias mille opposuisses, quarum passim exempla in historijs extant, Argum occulatum, aut peruigilem draconem citius falsurus uidebaris, quàm Vltraiectinorū excubias. Conuicijs simul & cauillis in episcopum ludentes, foras Heidelbergā illi breui facessendum esse aiebant: non enim amplius floralia celebrari. Alius omnem illi panem se præbiturum, quē in urbe absumeret. Hic dicacior quàm honestum erat, iurare se pro opimo & suaui uelle absq; fastidio eligurire, quantum excrementi, in urbē ille reuersus, deijceret. Tanta fuerat hominum id temporis in armis & uirtute ad tuendam urbem aduer-

in ciuitate relicti fuerãt, citatis equis porta Campensi hosti obuiã euolant. Mille circiter passus profecti, cum percontando obuios nihil certi de hostium incursionibus acciperent: rati id quod re ipsa apparebat, experiendi causa, quid opis in se esset, si usus expostularet, ex cõposito ad arma cõclamatum: insidias simul ueriti, si longius in angustias anfractusq́ uiarum aueherentur, in ciuitatem reuertuntur. Iam ab equis descenderant, & ocreati adhuc defricabant arma, cum repente iterum signo ad arma conclamatur. Eques manifestas insidias tum animo cernens, sed quas fœliciter, maturè sese recipientes, declinassent, in capita hostiũ minas execrationesq́ detestari, quòd posita uixdum arma iam, iterum induenda essent: apertè tergiuersari, ac restitare, pedites hostium equitatui immistos formidantes, quorum ipsi præsidio carerent. Plebs contrà magnis clamoribus omnia complens, instabat, ne bene gerendæ rei occasio negligeretur. Se armatos hostium uim excepturos: tantũ eques ex interuallo à tergo insequeretur. Et ut animis confirmatiores, & insidiarum securi, certiq́ fierent, quantus hostiũ equitatus esset: pedes explorator Gelrus circa portam in segetibus comprehensus, extractusq́ in mediũ, cum addicta & accepta fide, de equitum suorũ peditumq́ numero, ut uerum diceret, ecquæ fraus latêret, rogatus esset: respondit, non plus LXXX. equitibus manipulos duos mixtos: nec plures Arenaco profectos, nec insidias usquã ad fallendũ dispositas esse. Hac fiducia equites animati, rursum conscendunt equos: monentq́ identidem ciues effuse inordinateq́ porta ruentes, uti iuxta turmas confertim sese cõtinerent, ne palantes hosti ad cædem opportuni forent. Paruerunt suorum cõsilio, & in hostem ad quingentos ab oppido passus, equite placidè tergo hærẽte, progressi, ubi in conspectum uenerunt, Gelrus paulatim cessit: ueritus ne à tergo fugæ exitus intercluderetur. Via erat anfractuosa ad dextrã, inter Amorfortiam & Hœflakiam, petentibus syluam Bileram. Ad huius exitũ Gelrus aciem instruit, pugnæ copiam equestris facturus. Ciues Amorfortij pro loci opportunitate bifariam se ita partiuntur, ut equitẽ hostibus ad equestre certamen obijcerent: ipsi utrinq́ hinc inde eminus per sepes è tuto tormentis ferirent, ac inuaderent. Instruit se exaduerso Amorfortius eques, paulatim sequendo per spacia, ut in re tumultuosa, collectus. Inde utrinq́ ubi tubæ & cornua canere cœperunt, infestè concurrêre. Sed Amorfortij armorum pondere & corporum uastitate superiores, post alteram concursationem, Gelrorũ uim facilè sustinuerunt: sed nihil æquè eos primo impetu loco submouit, atq́ ciuium uirtus, cum ingenti clamore hinc illinc consternantium, tormentisq́ certis ictibus debilitantium equos, passim cum uiris cadẽtes. Captus est nullo momento statim pedes, atq́ ægrè seruatus. Equites ubi se peditum auxilijs nudatos conspexere: simul passim se ab hastato ciue & tormentario magnis clamoribus ad cædem peti: nec spẽ elabendi superesse, nec uiribus ulla parte se pares: equos undiq́ glandulis corrumpi: gradus eorum à uulneribus tardiores lentescere, & destitui uiribus: equiti se ut à furore & rabie ciuium undiq́ as-

 silientium,

silientium, seruarentur, supplices dediderunt. Pauci equitum, & in ijs Ioannes Vuissingus Macer, equitum magister, inter tumultum elapsi, Arnimiam euaserunt. Reliqui aut capti, aut cæsi sunt. Ex Amorfortiorum equitibus unus dolore letalis uulneris accepti, postea mortuus fuit. Lætam uictoriam intestinum mox certamen excepit: trahentibus ad se huius laudem uictoriæ equitibus, ciues contrà eius gloriam in se transmouente, de prædę captiuorumq́ iure orta contentio est. Equites, à se fusos captosq́ hostes, se suæ potestati permisisse, cōtendere: id belli iure equiti cedere, quicquid ab eo captum seruatum esset. Ciues contrà clamare, sua maximè opera fusos hostes: quos uel remotis equestribus auxilijs, occidione delere potuissent. Neque uerò perinde turmalem uim, atq́ glandularum latrocinia, sibi hostem equisq́ formidasse. Spectabat hoc certamen ad grauē & perniciosum reipub. motum: et uis subsequuta fuisset, ni consulum autoritate controuersia in præsenti dirempta fuisset. De manubijs singuli aut bini aurei ciuibus, qui rebus bene gestis interfuerant, dati sunt. Vltraiecti custodiæ circa portas positæ sunt: ne qua factionis bona uehiculis, per fraudem, exportarent, accuratè prohibuerunt. Coss. captis, tribuni & senatores se magistratu abdicarunt. Et ne licentia militari, Respub. gubernatoribus destituta, & libidine exulum uastaretur, Tres uiri cōstituuntur, Henricus Verborchius, Antonius Beslandius, Henricus Husdanus. His mandatum ab episcopo, uti cauerent, ne quod flagitium noctu luci'ue perpetraretur, uim prohiberent, & ad tumultum auertendum, controuersias, & lites, causamq́ dicere uolentes, ad Abstemium urbis tum præfectum, qui iudicia exercebat, reijcerēt. Ad res Vltraiectinorum inter hæc inspiciendas Margarita regnorū præfecta legatos Comitem Hochstratanum, principem Assendelphium, Iodocū Salbautium, Vincentium Cornelij F. misit: simul ut ad ordines, quas conditiones cum Episcopo inissent, referrent. Ordinum nulla mora conuentu indicto, in concionem Hochstratanus introductus, longa oratione exposuit belli rationem cum Gelro suscepti: non tam ob iniuriā acceptam, aut res prius ab illo ablatas, quàm quod auxilium episcopo contra communem hostem tulissent. Illum ubi parum uirium, adeoq́ nil opis in se uidisset, ad sustinendum Gelri impetum, auxilium Burgundionum implorasse, ut in episcopatum, unde eiectus esset, reduceretur. Neq́ uero gratis tantas impensas in bellum à Burgundionum gente factas: sed utiliter ditioni Vltraiectinæ illum consuluisse, quod eius possessione Carolo Q. tradita, quamq́ tueri suis opibus principes Vltraiectinorū non ualerēt, ultro cesserit. Legatos se datos, ut hæc acta ad ordines relata, ipsorū quoque autoritate confirmarentur. Ad ea responsum: Magna quidē esse merita Burgundionum, & singularem fidem, quam eo bello ditioni Vltraiectinę præstitissent in liberanda patria à Gelri seruitute, & recipiendis amissis oppidis & castellis: sed uereri, ne fraudi ignominiæ'ue sibi apud posteros esset, quod antiquissimum iuxtà & florentissimum episcopatū sub ius profani imperij alienassent. Iam illud in sua manu nō esse, nisi

pontificis

pontificis Ro.autoritas eam regni mutationẽ confirmaret. Productæ deinde signis impressæ tabulæ Imperatorum & regum à religione, atq; libertates: quas ab ipsis datas olim sibi affirmari uoluerunt. Responsum à legato: nihil esse quòd posteritatis reprehensionẽ metuerent, utcunq; acciperent, si cogitarent, fraudi uerti non posse, quod necessitas exprimeret. Quod ad P.R. attineret, aulæ Burgundicæ curæ fore, ne is huic rei intercederet. Religioni eam, quam ante bellum, Imperatorum, regum, episcoporũ, Comitum, Ducum beneficio obtinuissent immunitatem, illibatam permansuram. Hæc postquam conuenerunt, legati ut domum renunciarent, Mechliniam redierunt. Hæc ubi Amorfortiam Vltraiecti acta fuisse, allatum est: senatus acerbè tulit, hæc absq; suo consilio ab episcopo facta. Sæpe enim præsens antea de alienatione episcopatus, quæ à multis passim ferebat, & fando accepta fuerat, interrogatus familiariter, quoties pernegasset fœdus ullũ cum Burgundis se adiunxisse, aut de alienatione egisse, cur obnoxius illis esset: addere solebat, possessionẽ eius quidem ipsos affectasse sæpenumero, sed ius adhuc penes se integrum esse: istud identidem affirmans, nihil eius rei nisi arbitris Amorfortijs sese facturum, & quidem ob recentia in se eorum merita & fidẽ. Quare præter uectigalium & aliarum rerũ libertates, quas haberent, alias Carolum Cæs.Q. etiam adiecturum, si ditio sub eius iudicium aliquando ueniret. Ratus itaq; se negligi senatus, ubi accepit tradendi pactum, remotis se arbitris, Vltraiecti in concilio conuenisse, censuit extemplò quinq; legatos Mechliniam mittendos, ad regni Burgundici præfectam, ad petendũ diem & locum constitui, quo indicto concilio ipsi audirentur. Eò postq; uenerunt, benigniter auditi sunt, & eo propensioribus animis, quòd apud eam gentem sanctum semper & plausibile nomen Burgundicum ꝓpter commercia & negotiationẽ maritimam, tum alia merita extitisset. Maxime uerò, quòd in bello soli in fide non tantum permansissent, sed quod capti Vltraiecti gloria penes eam fuisset. Cæterũ ad VIII. Cal. Septemb. ipsis concilium indicitur Delphis, quò post direptionẽ Haganam iudicium atq; ius supremum Hollandiæ translatum fuerat, & opes ciuitatis, ut in tutum opulentię receptaculum migrarant. Eò legati sub constitutum conuentui diem missi, Euerardus Linerus oppidi cõcionator, Gerardus Sosius, Bott. Consul, Ioannes Sosius, Petrus Hardefeltius, Segerus Vuilda. Delphos postquam uenerunt, non multo pòst ijs audiendis è senatu princeps Assendelphius, Iodocus Sasbautius, Vincẽtius Cornelij F. publicè dati sunt. Introducti ad hos legati, primum Carolo Cęs.Q. gratulati sunt, quòd eius res ductu Florentij, & aliorum ducum prosperè ac fœliciter in Velauia aduersus Gelrum gestæ essent: deinde, quòd Vltraiectum caput atq; apicem episcopatus, pulso in suũ regnum hoste, recepisset: & amplificare paternum regnum armis ultra pergeret. Postrema autem eorum gratulatio fuit, quod in ditionẽ nuper Transiselanã inauguratus, in possessionem inferę etiam uenturus esset. Gratias sub hæc illi egerunt, quod non solum grata essent, quæ hoc bello fideliter ab Amorfortijs acta consultaq; fuissent, uerumetiã quòd honorifico

decreto præfectæ Margaritæ in amicis appellarentur: & ipsius beneficio, quæ haberēt iura, leges, libertates illibatas in perpetuum obtinerent: promitteretq́ per episcopum Henricum, & legatum suum Albertū Colsterū, sua munificentia insuper immunitates cumulate se aucturum. Quibus beneficijs ne populus Amorfortius indignus esset, semper dedisse operam, daturumq́ deinceps porrò, ne apud ingratos ea posita uiderent. Quare uenire se, ut se suamq́ ciuitatem in eius fidem permitterent. Collaudati à legatis Margaritæ, iubentur exponere episcoporum beneficia, quæ Caroli Cęsaris decreto confirmari, & quibus muneribus ciuitatem suam decorari peterent. Ad ea responsum à legatis: petere, ut quam immunitatem, q̄d ius de coctura ceruisiaria, unde nundinatio quęstuosa & frugifera una esset, obtinerent, id Cæsaris munificentia confirmaret. Id enim amplum popularibus suis futurum esse. Deinde scriptū huiusmodi ex senatus autoritate exhibuerunt. Quoniam populus Amorfortius multis retro seculis ad pręsentē usq́ tempestatem sanguini Burgundico amicus & beneuolus fuisset, (id quod nulli obscurū est) & beneficia præstitit: grauiter ob id terra ac mari bellis cum Gelro diuersis, res suæ à cōmuni tanquam hoste semper afflictæ fuerunt: agri uastati, opes domesticæ magnis suis impensis accisæ: omni ope destitutus, compulsus fuit aduersus Burgundionum hostes ciuitatem suam tueri. Nuper cum tumultibus intestinis & ciuili coniuratione omnia Vltraiecti arderēt, unde uastitas regnorum orta, & direptio Hagana, quæ adhuc in omniū mortalium conspectu est: in eius societatem perniciosam nunquā iuerunt: sed statim ubi ea scintillare occœpisset, apud principē suum consilio & ope aliarum ciuitatū institerunt, ut antequam fomentū conciperet, incendium obrueret. Et quanquā extra caussam belli, ex illa officina profecti, planè fuerunt, ut ab eo quietis esse licuisset: gratia tamen & amicitia Burgundici nominis ad bellum animos consociarunt, ut nulla regio, nulla ciuitas, ob situs opportunitatem pariter, & affinitatē locorum, nullus ager Burgundicæ ditionis propius uastitati & hostiū populationibus expositus sit, quàm populi Amorfortij. Sequuta sub hæc perpurgatio est criminis paulo antè falsò per Hollandiæ ciuitates sparsi, de senatu & po. Amorfortio: nisi episcopus maturatè Amorfortiam aduolasset, defectionem ad Gelros spectasse. Cū in ciuitate inter maximos minimosq́ nemo fuisset, cui ea res in mentem semel uenisset. His ad istum quidē maximè modum expositis ostenderunt, principes ciuitatis in eam sententiam consensisse: & spem item magnam habere, eódem & populum blandimentis se inducturos, ut se & sua omnia, quæ sacra, quæq́ profana ciuitatis essent, fidei Caroli Q. Hollandorū Comiti, & Brabantorum Duci permitterent, si ob fidem singularem, & recentia & uetera sua merita, hæc ab eius munificentia, æqua ac iusta impetrarent. Quorum primum erat, ut Cæsar, & eius hæredes principes permitterent, ciuitatem Amorfortiam iurisdictionem liberam suasq́ leges habere: sua item omnia iura prędiorum, urbanorum clientelaria, agraria illibata esse. Paterentur eam gentem deniq́

in sua

in sua pristina libertate & immunitate esse: possessiones, usus, consuetudines patrias, publicas ac priuatas, quas ad hūc usq; diē usurpasset, affirmarent. Iudiciorū & fori domestici, & iuris dicendi ratio integra ipsis foret: prouocandi ad extremum iudicem potestas abesset. Si per hanc mutationem rerum pop. Amorfortio, uicis ue circà uicinis, pontifex Ro. alius'ue princeps infestus esset: tollerent nullo suo incommodo omnē eam, componendo disceptandoq; controuersiam. Aut certè, ut ea res ipsis autoritate pon. Ro. eius'ue unde petenda esset, affirmaretur, & quidem nulla pecuniæ sua noxa. Cæsar nullam pacem, hoc bello, cum Gelro faceret, nisi possessione fundorum, qui ante bellum iuris incolarum Amorfortię ciuitatis fuissent: Gelrus pulsus, eos dominis redderet. Vectigal omnino nullum penderent: nullæ pacis conditiones Gelro darentur, nisi Amorfortiorū prædia ac fundi in illis simul exprimerentur. Ad hæc, bellorum temporibus cum Gelro, Cæsar Amorfortiorū uillas, prædia, armis tueretur, incēdijs eximeret, à pactis incendiarijs uindicaret. Si Vltraiectum et reliquę ciuitates ditionis citerioris sub iudicium Burgundionū transierint, atq; controuersia, aut dissidium inter eas exoriatur: ibi Cęsar, eiusq; hæres nihil aliud, quàm æquum principem par est, aut ultrà præstabit. Quod si idem populus belli calamitatibus, populationibus, incursionibus hostium damnum accipiat, eum armis perinde ut gentem hæreditariam aliam uindicabit. Integrū item erit, itidem ut alijs populis in eius regni foro iure agere, cōtrouersias iudicio disceptare. Quod ad ius finium de paludibus circa Goiolandiam attinet: ut populus Amorfortius, eiusq; posteritas & hæredes in earū possessione & usucapione maneant, dum iudicio uictis lis abiudicata sit. Ab anno XI. rem Vltraiectinam multis intestinis factionibus, coniurationibus, seditionibus, bellis iactatam & afflictam fuisse, liquidò constat: unde nominatim bellum, etsi haud magni nominis, perniciosum tamē, Isselsteinense cœpit: capta castella, & arces: et inter eas, Termeidensis. Vnde uastationes agrorum ortæ: & re Vltraiectina in magnum detrimentum, impensasq; in bellum factas, & æs alienum dilapsa, ordines hypothecas, oppignorationes pro stipendio militari, tabulas usurarias dederūt. Vnas nominatim signo impressas, de C. & V. M. philipporum, & eas quidem trium ordinum factas conscriptasq; nomine. Et quia P. Amorfor. nunquā in hęc certamina assensit, semperq; obstitit, id quod nemini non notum est, nec ipsi Vltraiectini usq; ad hæc tempora rebus ipsis inficiati sunt: qui in collatione tributaria ex recensu agrariorum ædificiorum, uillas Amorfortiorum iuris, ac bona singulis annuis libera reliquerunt, & ut ante ea tempora fuerant, stipendiaria esse noluerunt. Quare censebit Cæsar, neq; Amorfortios, neq; Amorfortiorum colonos, aut bona, debere teneri ad eos sumptus factos, unde tabulæ usurariæ traditæ sunt equiti mercenario, qui ad id bellum conductus stipendium fecerat, ea formula, qua communi ordinum nomine datæ fuerūt. Quoniā autem ea gens nullā materiam consilium'ue ad hoc bellum præbuit, & portis suis obuia beneuolentia arma ac copias Cæsaris rece-

pit: ibiq; iam aliquandiu per hospitia ac domos distributæ, cum hospitibus grandem pecuniam pro uictu alijsq; rebus deberent: his prius Cæsar persolueret ab eo tempore quo ciuitati præsidio impositæ, ipsius maiestati & episcopo inautoratæ fuissent. Ad hæc, turmales, qui ibi relinquerentur, sua pecunia, nullo uero ciuitatis sumptu, aleret: & quidē ab eo, quo permissu episcopi in ipsius ut Holl. Co. & Brab. ducis fidē à po. Amorfortio iuratum esset. In conditionibus & hæc ascripta fuerūt. Castellum Amisianū, quod nuper iterum Gelro ademptū fuit, quia prope Neoclesiam situm, ac Velauiæ uicinū, nimis magnis sumptibus ad alenda præsidia cōstabit: nec Gelrus antè quiescet ad occupandos suę ditioni opportunos portus, quàm consuetis artibus per fraudem illud receperit. Qua ex re non tantum Amorfortia, eiusq; omnis ora maritima, sed Amstelrodamum etiam, & ciuitates circà maritimæ Hollandiæ peninsulares, quę Vuaterlandia appellanē, cùm incendijs, populationibusq; rursus uastari & exactionibus incendiarijs uexari, tum mare iam pacatum, nobis omnibusq; Burgundici nominis mortalibus, intercluso annonæ cōmercio, excursionibus & prædationibus infestum reddi posset. Ipsum igitur castellum, & alterum item haud procul ab eo dissitum Altenā funditus delebit: ne unquam hostibus sint asylum, eo'ue receptum habeāt. Iam uero quia per hanc ad Burgundos transitionē, ciuitas Amorfortia immortale odiū & inimicitias suscepturus sempiternas cum Gelro est: cumq; ipsa sit cardo omniū regionum Burgundicarum, iuncta hostium agris, eorumq; terminos ac limites pertingens: necesse erit in hāc, præter alias urbes, præcipuè, maximos sumptus, quotidie ducendis aggeribus, effossionibus, sartis tectis mœniorū cōseruandis, excubijs nocturnis habendis, & interdiu custodijs portarum intentè agendis, facere. Eritq; ea iam deinceps clauis ac uestibulum regnorum Burgundicæ gentis. Et quia hæc ciuitas inopia ærarij his tantis impensarum oneribus ferendis haudquaquam sufficit, eius egestatem Cæsaris munificentia annua, & ea quidem tolerabili pensione, ope reliquarum ciuitatum Hollandicarum leuabit: eaq; in hunc usum assignabitur, ut regna integra conseruentur. Olim po. Amorfortius episcoporum beneficijs ob certa merita hanc libertatem obtinuit, ne intra secundū à ciuitate miliare in uicis potus coqueretur, sed intra eius muros solum: ut Cęsar eandem amplificando, propagandoq; intra totidem miliaria in Gelri ditione ciuitati cōcedat, ubi eam bello deuicerit, aut è sobole quis sub ius Burgundionum debellatam redegerit. In arce Horstana nuper fœdè à Gelro ita ruinis deformata, ut nunquā appareat restauranda, quatuor sacerdotia ab episcopis Vltraiectinorū maioribus condita fuerunt. Et quia nostrum collegiū munere ecclesiæ grauatum adeò tenue est et inops, ut eius prouentus undecunq; conflati uix senūm librarum in singulos annos, ad præparcum uictum & sordidum alimentum suppetant: illa huc transferantur his legibus, ne in fraudē possessorum id fiat. Quoniam autem ad hoc usq; tempus ciuitas Amorfortia Hollandorū comitibus C. scuta Gallica in singulos annos pependit, à tem-

à temporibus Gulielmi Bauari Comitis Hollandorũ, in renouationem amicitiæ, et beneficij accepti recognitionẽ. Dedit enim is Comes po. Amorfortio ob singularia & merita & fidem, quã bello & beneuolentia ei præstiterant, portoriorũ ac uectigaliũ per omnẽ suam ditionem, immunitatem. Postulat itaq; æquitatis lex & ratio, ut simulac po. Amorfortius exemplo aliarum sociarum ciuitatum in Caroli Cæs. fidẽ iurarit, itidem ut reliquæ eius ciuitates, ac populi, eandem libertatẽ obtineat: & uectigalium immunis sit: pensionem nullam amplius in reliquũ pendat. Hac remissa in perpetuum, concedet po. Amorfortio hanc insuper immunitatem, ne ipsi pro suis capitibus, pro'ue mercibus, portorium ullum terra mari'ue pendant in Burgundionum ditione ac terris, quas nunc obtinet Cæsar, aut successores obtinebunt. Postremo, ut præses citerioris ditionis prius hęc pacta iuramento se rata habiturum, semper affirmet, quàm po. Amorfortius obligetur in eius fidem iurare. Ad hæc, ut legati Cæsaris primo quoq; tempore has conditiones ab illius maiestate comprobatas affirmatasq; reddant, signoq; impressas tabellas senatui populoq; Amorfortio tradãt, antequam à se iusiurandũ exigatur. Adscriptũ quoq; fuit ab Amorfortijs, ut quæ uiderentur, modo æqua, addere, tollere, mutareq; liceret. Exhibitis his conditionibus XII. Cal. Septemb. Amorfor. uocatis, ad singula à Cæsaris legatis sic responsum cautumq; est, ut ea ita rata forent, si heroinæ Margaritæ autoritate comprobarentur. Placuit idem et Amorfortijs, si domum renunciarent: atq; senatus, quid censeret, cõsuleretur. Responsum insuper legatis fuit, ubi Comes Hochstratanus Vltraiectum ueniret, eò se per literas & Amorfortios cõuocaturos: ut de his rebus, ex utrorumq; sententia, pacta conficerentur: facilè tum eos de omnibus, & quidẽ amicè, consensuros. Cæterum ex legatorum sententia conditiones in hæc ferè uerba cum Amorfortijs ita mutatæ sunt, si autoritate Margaritæ comprobarentur: factaq; ad senatum domum reuersis potestas referendi est, sic conscriptas. Placere Cæsari, ut liberi Amorfortij suas leges, suaq; omnia iura urbanorum, prędiorum, uiarum, clientelarũ cùm ciues, tum incolæ, cum iuris ditione omni inferæ ditionis habeant: simul ut libertate, plebiscitis, possessionibus, immunitatibus, consuetudinibus, usucapionibus, quibus ante hoc bellũ fuerunt, in reliquũ utantur, ubi episcopi Vltraiectini placito ac iussu in eius & succesorum Ducum Bra. Comitis Holl. utriuscunq; sexus, fidem iurarunt. Inter se iure ac iudicio apud iudicem loci proprium cõtrouersias, et nusquam alibi, disceptanto. Translationis forma ipsis autoritate pontif. Ro. affirmabitur. Et si qua infestatio alicunde eam ob causam nunc aut in posterũ oboriatẽ, ea nullo po. Amor. detrimento incommodo'ue auertetur. Pacem cum Gelro non faciet Cęsar, nisi in ea exprimatur, ut bona, possessiones, in eius ditione sitę eidẽ populo reddantur. Faciet & hanc conditionẽ, ne in po. incolarum'ue huius ciuitatis prædia, quæ sub Gelri iure sunt, grauius uectigal, quàm in ipsius gentis fundos, per omnes passim quatuor quaternionnes regni imperetur: & id quidem ẽ formula pacti, quod inter

episcopum

episcopum & Gelrorum Ducem initum olim extat. Sin diuersum eueni at, ius tuebitur. Si urbs Vltraiectum & alia inferæ ditionis oppida in potestatem concesserint, interq; ea controuersia nata fuerit, Cæsar, eius'ue successor ad eam litem disceptandam nihil ultrà præstare debet, quàm æquum principem par est in populum suum præstare. A damno eos uindicabit, à populationibus agrorum defendet, haud aliter quàm alios suę gentis ac regni populos: eritq; ipsis perinde ut alijs, lites disceptandi ius, ubicunq; nomen Burgundicū imperat. Quod uerò ad paludes circa Goiolandiam attinet: hæc controuersia quoniam publica non est, sed priuata paucorum, de ea inter conditiones mentionem facere nihil est necesse. quare de hac re supersedendū. Iis interim, quos hæc lis tangit, exhibendi quod ius habent, potestas fiet: adiuuabuntur gratia ad obtinendū æquū propter publica ciuitatis & beneficia uetera, & recentia merita. Non permittet Cæsar, quod ad hęc debita, & aliud quodcunq; æs alienum, Vltraiectinorum separatim consilio & culpa conflatum, in quæ Amorfortius populus non cōsensit, nec tabulas obsignatas tradidit, in eius agros, fundos tributum ullum imperari: uillas'ue stipendiarias prius fieri, quàm dato concilio causa gentis audita sit. Sed ne tum quidem inceptandum prius quicquam in ea noui, quod ipsorū libertatem eneruet, quàm iure par erit fieri: aut ex ipsius populi Amorfortij sententia & consensu æquum censebitur. Equitum peditumq; præsidijs ciuitati impositis, deinceps stipendium nisi arbitro ac sciente populo, non persoluetur: è quo, quibus illi debito obnoxij sunt, omnium primū examussim pernumerabitur, ad ipsorum usq; stipendium. Quod ad exactum uero tempus: huius perspicuum senatus indicem pecuniæ, quæ creditoribus hinc reliqua est, cum enumeratione debitorū nominatim transmittet. Hoc accepto, Goudam ad prætorem literæ extemplò dabuntur, & ad alios item, penes quos stipendiariorum index positus est, quiq; quæsturam gerunt: ut id accuratè dent operam, ac curæ sit, his mandabitur, uti quantū ciuibus Amorfortijs creditoribus reliquum superest, tantum illorum stipendio, ad id conficiendum debiti, abradant. Cæsar deinceps equitū classes, quæ ciuitati præsidio imponent, nullo sumptu uel reipub. uel populi, sed suis impensis alet. Verum si in posterum, publico ditionis citerioris indicto cōcilio, Cæsari qua pecunia, ad eam defendendam decernatur, huc Amorfortij eorumq; bona ex æquo, cum alijs, contribuent. Placuit præsidium Altenam, haud procul à Neoclesia, si nondū dirutum est, solo ęquari. Arcem Amisianam delere, maximè hoc bello, non uidetur è re futurū. Eo confecto, faciet Cæsar, quod in rem ciuitatis, & aliorū regni sui oppidorum, fore uidebitur. Quoniam ea regnorum cardo est, decreuit illi Cæsar, tricenos aureos in singulos annos, quàm diu bellū cum Gelro geretur: uti ea pecunia impensæ, quas uigilijs, stationibus, effossionibus, ducendis aggeribus, & alijs publicis operibus conseruandis faciunt, et onera leuentur. A commercio cocturæ ceruisiarię, cum & nominis celebritas huius, & negotiatio pendeat, cēsebit Cæsar, ne quis intra sesquimiliare à ciuitate

ceruisiam

ceruisiam coquat, cùm in Gelria, ubi in Burgundionū potestatē uenerit, tum in citeriori ditione Vltraiectina, si nemo diuersam immunitatem ante hunc diē obtinuit. Coenobia semper excipiunť: quibus ius copiaq; erit sibi faciendi potum, at non ob quæstum distrahendi. Consilio conditoris & mente sacerdotiorum in arce Horstana, inspecta, liquebit quid de ijs decernetur. Porro de remittenda pensione nihil cōstitui potest, sine permissu atq; autoritate ipsius Cæsaris: ad quam obtinendam, in Hispanias ad eius maiestatem scribendum esset. Cæterum de portorij immunitate, & uectigaliū, quæ petitur: ne ea quidem affirmari potest. Nam Hollandis ea immunitas à seniori Philippo Burgundorū Duce concessa est, ne cui similis libertas in posterum extra Hollandiam genti detur. Quod quidem usq; ad hanc tempestatem seruatum est. Ad hæc, ne ijdem Hollandi quidem portorij immunes passim sunt. Et ipsi Brabanti, Flandri, aliæq; multæ gentes imperio Burgundico parent: portoriū tamē in Hollandia terra mariq; soluunt: uti Hollandi uicissim apud illos. Quare licet citerior ditio Vltraiectina sub imperium concedat Burgundicum: nihilo magis ob eam causam Hollandus in hac portoriorū immunis erit. Censuit, Cæsar de his omnibus populo Amorfortio, statim ubi cōuenerunt, tabulas obsignatas iusta forma tradendas: eaq; ijs in perpetuū seruanda. Mandauit præfectis & magistratibus suis, uti ipsis ad hæc illibata exequenda curæ sit. Placet ad postremum, ne quis ciuis Amorfortius, ob debitum alienum, seu publicū ciuitatis æs, in Burgundico solo, nisi ob priuatam debiti noxam damnetur, retineatur'ue. Cum hoc responso legati ad renunciandum Amorfortiam reuertuntur. Postquàm autē in senatu conditiones, ut eas pepigisse uidebantur, sunt recitatæ, nequaquam per omnia placuerunt. Quare (quia eæ sic non conuenerant, ut ratæ firmæq; haberenť: cum neutri legati, neq; Burgundi, neq; Amorfortij, cum liberis mandatis, decreto quiq; gentis suę, conuenissent: & Amorfortijs referendi potestas facta fuisset: & Burgundi earum comprobationem ad Margaritam & Comitem Hochstratanum reiecissent, quin liberum mutare, addere, eximere, quę uideretur, relictum esset) in diuersam formā ex communi utrorumq; sententia & uoluntate, postea sunt confectæ. Censuit itaq; senatus statim, ubi Hochstratanum Vltraiectū aduenisse allatū esset, aliam legationem ad eum, ut amicū populo Amorfortio, decernendam; cum quo tanquàm æquiori sibi suæq; ciuitati, sermones cōnferrenť. Atq; hæc quidem directa libertatē maturè paciscendi formula magis ex prudentia Amorfortiorū uisa est, quàm mora interposita, leges patrias, & immunitates, episcopi dementia fretos, amittere: cum restituto Vltraiecto, tum alijs oppidis traditis, ipsis quoq; sub Burgundionū imperium, uel restitantibus eundum fuisset. Et ueterum item meritorum in Hollandorum principes fiducia: & quòd neq; ad hoc bellū, neq; ad alia unquam cōsultores fuissent: insuper innoxij ad episcopi sui & Burgundici sanguinis gratiam plenius emerendā, in societatem belli cum haud dubio reipub. discrimine uenissent, rectè libertatem suā sibi affirmari debuisse arbitra-

bitrabantur, quæ priorum principũ decretis data esset. Iustius me hercle, quàm ijs, qui pulsis episcopis, alienos principes in societatẽ asciuissent: & ictum cum illis fœdus amicitiæ, cõmuni numismate percusso testati, immortale odiũ cum Burgundis semper exercuissent. Petiuerant Amorfortij à Cæsaris legatis Ioannem quendam Campanum, ciuẽ suum, paulo antè Nerdæ ab equitibus per errorẽ pro hoste captum, & XXXIIII. philippis multatum, remitti, quia in hostium numero non erat: responsum, sibi curæ fore, ut nullo damno dimitteretur. Questi adhæc fuerant de Nerdenorum iniuria, qui grauiori uectigali Amorfortiorum coctæ, quàm uernaculo potui imposito, illã oppido suo expellere conarentur. Ad quod responsum fuit, breui Comitẽ Hochstrat. Vltraiectum adfuturum: ubi is hanc utriusq; populi causam disceptaret. Ad ultimũ, cædem coactus perpetrauerat, uim à corpore suo repellendo, Rodolpus quidã Gulielmi F. petitum ab Amorfort. uti huius damnatio sustolleretur. Ad id Cæsariani, ut facinus quemadmodum patratum esset, scripto Margaritæ exhiberent: si eiusmodi foret, ut remitti posset, impetratum id ipsos laturos. Concionatori Euerardo Linero munera in singulos annos à Cæsarianis decreta, ob fideliter nauatam operã, L. aurei: & Segero Vuildæ prætura urbana. Ad pacẽ qualemcunq; faciendam, interea Gelrus in Burgundionum castra, ad Florentiũ, nuncium cum literis occultè mittit: satis diu honoris causa apud populares obsidionẽ tractam fuisse. Impetrabilior hoc illi ea fuit, quo propter cõsanguinitatem minus infestum Comitem sibi habebat hostem. Erant in omnibus castris in expectatione haud dubia, in dies rursum oppugnandi oppidi, cum Idib. Augusti subito mane post lucis principium tanta trepidatione ad uasa cõclamaretur, ut si hostiũ procella repentè excitata, perturbatione & metu amentes ad effusam fugam compulisset. Mercatores, qui castra cum luxu preciosarum rerum, et merce omnis generis ad eum usq; diem sequuti fuerãt, cum in re subita spacium componendi sarcinas non esset, multi neud à suis fugientibus deserti in hostium potestatem uenirent, uel in postremis carperentur, relictis rebus prædæ, immisti palantibus, & inordinatè in fugam effusis, Buscodu cum auolarunt. Tylani cognito hostium discessu, nihil in tali occasione segnescendũ rati, ubi aliquandiu palantes instando urgendoq; sequuti fuissent, ad diripienda castra se conuerterunt, ac direpta incenderunt. Per hos ipsos dies uenerunt in Hollandiã bis mille pedites Hispani, à Cęsare auxilio suis missi. Hi, audito solutam obsidionem esse, tum autem & pacem & amicitiam Gelro dandam, à ducibus suis per aliquot dies Vltraiecti moratis, in Hispanias breui sunt reportati. Equites Burgundionum, quorũ bona pars Gallogermani erãt, per oppida sunt dispersi. Decreto inde concilij Burgundici Legatus Laurentius Dublionus ad Ducẽ pacis ac fœderis faciendi causa, quiq; ab eo iusiurandum exigeret, cum primo autumno mittitur. Erat is uir tanta animi ui, & ingenij ea tempestate, ut eum eximia prudentia ad summos honores prouexisset. Si ius consuleres, clarum ac celebre regni oraculũ: si causa peroranda

randa esset, eloquentissimus fuit. Quare ad arduas legationes obeundas sæpe datum uidimus. Inter sanciendum fœdus ex cōposito Duci pro dato damno concessum, ut integra pace in Goiolandiam & uicos Amisianos cum omni robore populabundus irrueret, & ad mulctam incendiariā cogeret. D CCC. delectæ iuuentutis pedites in armis habebat: ad hos delectu in agris habendo, biduo absumpto, M. CC. è Velauia ac Batauia conscripsit, & CCC. equites. Cū his copijs Non. Septemb. paulo ante exorientē solem transgressus montem, in Amisianos & Goiolandos incursionē fecit. Susato, qui primus pagus hosti obuius erat, iniecto igni, usto, reliquis uicis undiq; metu ne hostilia paterentur, ad paciscendum effusi, obsides dederūt. Ad pacta maturanda hoc uehementius urgebantur, quòd metus hostes tenebat, ne si segnius institissent, à Burgundis reditu intercluso, undiq; circumfunderentur. Mittuntur extemplò Vltraiectum & alia propinqua oppida nuncij ex Amorfortio, ad contrahendum undiq; auxilia: constituiturq; hora, ad quam Amorfortiam à meridie conuenirent: non dubium, quin numero superiores, recentes item, integriq;, fessos faciendo itinere superfusi cæderent. Tenebant Amorfortij equites totū interim diem in accliui latere montis, ut Gelrum à populatione montis prohiberent. Ac circa quartā diei horam ex Vltraiecto turmæ aliquot Gallorū equitum uenerunt. Gelrus peractis interim pactionibus, in Gelriā, priusquàm Burgundionū uires undiq; se collegissent, se recepturus, in summo montis uertice in ciuitatis cōspectu instructa acie sese aliquandiu tenuit. Et quia pedestrib. copijs & machinis tormentisq; campestribus ualebat, & summū montis auerso sole, omnia opportuna deniq; occupabat, pugnæ copiā ex oppido Burgundi non fecere. Tenebat tamen circa portam equitatus in hostiū conspectu: certatumq; aliquandiu ex interuallo infestè bombardis. Concidit ex Gallis equitibus globi ictu fortè unus. Huius casu reliqui Galli cōterriti, uersis trepidè equis, in oppidum per confertam populi turbam ad spectaculum uelitationis porta effusi, amentes haud aliter quàm si tergo hostis inhęsisset, effuso cursu alij super alios retro sese pręcipitarūr. Gelri deiecto supplicio suspendij, in Gelriam inde cōcesserunt. Sub occasum solis, ad hostes iam in pacatū ablatos insequendos, Amorfortiā cū haud contemnendo equitatu superuenit Gulielmus Comes à Renneburga: ac paulo inde pòst, equites Rhenani. Postridie Comes, & Ioannes Schonenburgus à consilijs episcopi, Coss. ad se acciri iusserunt. Receperat se certamen inter ciues & equites, nuper (ut uidebatur) à Coss. compositū, ius captiuorū equitum certatim sibi uindicantes, ac prædā ad se attrahentes. Cōuocantur simul & equitū nobiliores, ad disceptandam inter utrosq; cōtrouersiam. Tuentibus obstinate Consulibus ciuium ius, quorum maxime uirtute fusi captiq; hostes essent: & equitibus contrà pertinaciter gloriam partę uictoriæ in se transferentib. clamantibusq;, suos, haud ciuium, captiuos esse: ubi medij disceptando nihil promouissent, Dorestatum se abripuerunt. Reuersi ijdem paulo pòst Amorfortiam, à Coss. & ciuibus cōten-

x derunt,

corum, quos saccis episcopus insutos in Rhenum demerserat, diuersis Leccę ripis, sed modico inter se interuallo appulsa heserunt. Corpus M. Godefridi Cunretorfij inter Lexmundam & Viennam inuentum, Viennæ magnifico funere elatū, sepultūq; in templo fuit: monumentumq; ibi conditum. Antonij Venrodij uerò, paulo ab eo loco infra, in insulam, uadi uiolentia eiectū est: ac in uico Iaersfeltio, in cœmeterio nullo honore sepulturæ contumulatur. Animis hominū iam hac fama à suspicione talium, ut dixi, consiliorum auersis, indictus concilij dies aderat. Conuenerunt frequentes Gorcomiū principes, & Gelri legati: at hi non cum liberis mandatis sanciendi, nisi ex ducis autoritate. Burgundicæ legationis principes erant, Com. Florent. Com. Hochstrat. episcopus Palharmitanus, Laurentius Dublio. A' Gelro legati missi uenerunt, Henricus Groffius, præfectus Tylanus, N. Collerus, M. Henricus Kiespenningus. Ab his ita fœdus inter ambos principes conscriptum est, ut ratū haberetur, si id Gelrus authoritate sua confirmaret, essetq; integrum, mutare, addere, tollere quæ uideret. Quare cū in multa pacis leges haud conuenirent, subinde Arenacū legatus Gelrus ad Ducis authoritatem consulendam ultro citroq; tamdiu profectus est, dum de omnibus inter ipsos conuenit. Quamuis factæ pacis conditiones adeò in occulto supprimebantur, ut nullis ciuitatibus, quantumuis & opibus præpotētes essent, et celebritate eminerent, earum omnium exempla petentibus fierent, conditionum tamē quędam capita è reliquis excerpta, à Comit. Hochstrat. et à Laurētio Dubliono & archigramateo subscripta, Amorfortiā ad senatum in hęc uerba ferè missa sunt: Vt captiui, qui adhuc in custodijs essent, religiosi profaniq; nominis, capti hoc bello, utrinq; dimitterent: liberi hi à mulctis, exactionibus, pactis post x x. mensis octob. diem initis, statim sunto: pro uictu tolerabile precium solum numeranto. Obsides sponsores in hoc bello dati, pacta incendiaria, & si quę pecunię pactę debentur, ut pacati essent, utrinq; eo iure, quo ante bellū fuerunt, deinceps sunto: illi sponsione liberantor: hæc remittuntor: tabulæ item & obligationes inde datæ redduntor: ijs tamē legibus, uti obsides id quod pro uictu debent, soluāt. Ad hæc in fœdere continetur, ut clientes, officia, ciues, cēturiones, eques, pedes, mercatores, homines deniq; utriusq; nominis, conditionis ac gentis cuiuscunq;, qui ab hominibus Cæsarianarum Gelrarum'ue partium aut episcopi retenti fuerunt hoc bello, ita reddant, ut domum, possessiones, redditus, & quæcunq; in rutis & cæsis non sunt, intraq; cuiuscunq; regni fines continentur, quemadmodū post euulgatam pacem sunt inuenturi, sibi perinde eóq; iure usurpent, quo ante bellū usurparunt. Quod ad usum fructum uero eorum, et prouentus exactos: quod de his prioribus decretis ad fœderis huius promulgationem ab inchoato usq; bello, principes, eorum'ue administri censuerunt, id firmum ratumq; esto: aduersus quod, iure agendi potestas nulli conceditor: neu contra eos, quibus permissa res ea fuit, litē intendendi ius dator. Quarū pensionū, reddituū, prouentuū, fructuum ex ædium, agrorum, fundo-

» rum locationibus, cuius'ue usurariæ pecuniæ dies persoluendæ ante
» euulgatam publicè hanc pacem exiuit, eorum ius penes hos esto, quibus
» principum, eorum'ue præfectorum administrorum'ue beneficio in bel-
» lo concessa fuerunt. In eiusdem fœderis legibus ascriptū fuit: uti ruta cæ-
» saq;, ante pacis euulgatę diem nondū loco mota, statim eorum iuris sint,
» ad quos ædiū fundorum'ue dominia pertinerent. Exules Vltraiectini ac
» profugi utriusq; nominis, belli huius, & ciuilis tumultus temporibus pul
» si, ante certam diem, hoc est Cal. April. in urbē ne redeunto: ne'ue ijsdem
» fundos usurpandi, aut possesionibus suis ante eum diem utēdi ius esto.
» Intra urbem ne uersantor, antequàm iusiurandum, ab urbis præfecto ex-
» actum, Carolo Cæs. prēstiterint. Inde ędes, ædificiaq;, uti tum erunt, usur
» panto. Idem de exulibus Suollanis decretum est, ne ante Cal. Ianu. in ci-
» uitatem redeant: atq; ad formulā iureiurando præstito, ius ciuitatis inde
» ijs restituatur. Ne clientes, ciues aliorum, princeps alius, eorum'ue agros
» bonaq;, quæ in rutis cæsis non habentur, deinceps grauioribus uectiga-
» liū constitutionibus, tributarijs largitionibus, quàm suos & suorū bona
» intra regni sui fines oneratо. Quo iure, qua'ue libertate, quibus'ue legib.
» alij sub aliorum principum ditione ante bellum fuerunt, ijsdē recte dein-
» ceps utuntor. Clientibus, ciuibus, populis, mortalibus deniq; omnibus
» utriusq; nominis & conditionis, alijs per aliorum principum fines eundi
» commeandiq; terra, mari, fluminibus, manendiq; item ius esto. Pristina
» hodœporia, portoria, uectigalia, mercibus, negotiatoribusq; manento:
» ea ne augentor: merces negociatores'ue ne retinento: alijs per aliorū re-
» gna pacatum iter esto. Ab his uiolandis fraus abesto. Nullæ tabularum
» speciosæ offuciæ prætextus'ue inusitati iuris, ad id infirmandum, ualeāt.
» Cuiusmodi sunt lites, actiones, sententiæ in bello ita latæ, ut eo perpetra-
» to, persequendi ius potestas esset. quæ in hac pace abolentur. Huc itē spe
» ctant tabulæ militarium equestrium'ue actionum, seu obligationū de a-
» lendis cohortiū ducibus, præfectis'ue equitum ab ipsis principibus, eo-
» rum'ue præfectis non solum in hoc bello datæ, sed etiam quæ alijs bello-
» rum temporibus concessæ sunt. Controuersiæ quoq; per ea tempora or-
» tæ ne impediunto. Quibus uero eiusmodi sunt tabulæ, obligationes'ue,
» ijs ius suum persequendi, contra eos, à quibus illas acceperunt, potestas
» esto: ac cum ipsis iure agunto: eamq; controuersiam iure ac iudicio
» illic ubi degunt disceptanto. Quam quis priuatim pecuniam debet, e-
» ius exactio esto: ipseq; debitor retinetor. Positū super hæc inter condi-
» diones fuit: ne Cæsar, Dux'ue, eorum'ue præfecti, alij contra aliorum cli
» entes ac ciues, in fraudem, tabulas perniciosas immunitatum libertatis'ue
» ad gratiam concedant. Liberum tamen cuiq; inter suos, quæ uidebunt,
» statuendi ius, integrumq; erit, hac in re: præcipue, si rite iudiciorum ratio-
» ne & cæremonijs exactis, (quæ præcedere debent) ius cui negatū fuerit.
» Quod ad XVI. milia aureorum, quos Dux Gelrus hoc bello ordini-
» bus Vltraiectinis mutuo dedit, ex pacto de hypothecis decedendi agro-
» rum sub eius ditione, cum tabulis signo suo impresis tradito: in hoc con-

uenit,

uenit, ut illi iudicio contra hos ac lege diſceptandi ius ſit. De uſura autem pecuniarum, quę debentur, ſicitem cōuenit: uti ijs, à quibus ordines pecuniam accepêre ſub oppignoratione agrorum eorū, qui intra Gelri fines ſunt, itidem ius perſequendi copia permittatur. Quibus cum, ipſis principibus, in gratiam reconciliatis, recte conueniat, ſinguli principes, ſuos ſanguine affinitate' ue iunctos dicunto: & quidē à promulgatione perpetratę pacis intra menſem ſecundum. Ea de re intra ſecundum menſem pòſt, dicti à ſuis quiq; principibus tabulas ſignis impreſſas, producunto. Pax, ſtatim ubi perpetrata erit, in cardinibus horum principum uniuſcuiuſq; regnorum intra tertium diem: aut ad ſummum, poſt quintum inſequentem, intra omnium fines regnorum, promulgator. Affirmarat Laurentius ſua manu infra, in has fermè leges, fœdus cōſcriptum. Reliquas uerò quæ regnū Gelriæ attingebant, ſcripto non euulgarunt. Serebant tamē rumores, ij qui primas in facienda pace obtinere uidebantur, earū hanc ferè ſummam fuiſſe: Vti Gallo fœdus & amicitiam renunciaret Gelrus: nulla ei auxilia ad bellum mitteret. Cæſari & eius hæredibus Comit. et Duc. iureiurando fidē ſuam obſtringeret. Cæſar uiciſſim ex oppidis Gelriæ, hoc bello ademptis, præſidia deduceret, eaq; reſtitueret. Dux ditionem Gelriæ, & Zutpha. ſatrapiam fide à Cæſare ut Duce Brab. & Comit. Holl. obtineret. eiusq; hęredes, ex legitimo matrimonio uirilis ſtirpis. Quo tempore uerò uirilis ſoboles è cōnubio deficeret, regnor extemplò ius hæreditariū, ad Duc. Brab. & Com. Holl. eorumq; poſteritatem ſine fraude perueniret. Groningam, & præſidium Couerdam, earumq; fines in Druentonibus, quoad uiueret, in ſua ditione haberet: poſt eius uero deceſſum, Burgū dici iuris forent. Mortuo Duce. ſine uirili ſobole, fœmineam ſtirpem relictam Princeps Burgundionum in regiam ſuam reciperet: eamq; pro dignitate in ſummo honore habitam, eductamq; liberaliter, nubilem cum dote magnifica pro ſanguinis imaginibus elocaret. Ne Dauentrien. ob contumeliam Libræ, in medio foro ſe uiuo Iſſelam ponte iungerent. Legati Burgundionū iurarunt in hoc fœdus, placuitq; primo quoq; tempore mitti legatum Arnimiam, qui ab ipſo Duce iuſiurandum exigeret. Profectus eius rei gratia eſt Laurentius Dublionus. ſimul ut cum eo ageret de legatis Mechliniam mittendis, uti fœdus autoritate Margaretæ comprobaretur, de legatis ad Ducem mittēdis, placuit: exactio uerò iuriſiurandi in aliud tempus eſt reiecta. Addicta Duci equitū claſſis, quoad uiueret, ad dignitatem ſuam tuendā, (continet enim trecentos equites) quam Burgundus ſuo ſtipendio aleret: & penſio magnifica. Quarum neutra tamen ad exitum uitæ cōditio illi ſeruata eſt. Pax interim perpetua tertio nonas Octob. Gorconni primū, ac deinde intra alios aliorum principum regnorum fines promulgatur. Iidem fermè legati, qui paci faciendæ ab Duce dati fuerant, Mechliniā profecti ſunt, Martinus Roſſemus, M: Henricus Kieſpenningus, D. Erculeus Groſſius. Hi cum Cæſaris legatis, Co. Hochſt. Co. Bur. Georgio Schenkio, ubi Mechliniam uenere, à Margarita honorificè in hoſpitiū aſſigna-

tum deduci iussi. Breui pòst, quàm urbem ingressi essent, in ædem Rembaldi cum senatu Heroinæ frequenti introducti sunt: ubi sacramenti religione ac synaxeos interposita, in fœdus, Ducis iussu ac nomine iterum iurarũt. Reducti hac peracta ceremonia inde sunt in hospitium. Et lautia ipsis decreta est: cuius epuli magnificentia quo celebrior esset, nobilissimi quiq; ex aula Burgundica, per speciem gratulationis illò frequentes conuenerunt. Responsum per hos legatis à Margarita: rectè legatos suos fecisse, quod Duci pacẽ dedissent: & quæcunq; illi honori forent, ipsamq; pacem se & comprobare & laudare. Dona inde legatis in singulos pateram argenteam, caroleis aureis onustã dari iussit: ac liberos immunesq; ex hospitio domum remigrare. Immunes & Antuerpiæ esse iussi. Pace ad istum modum cum Gelro perpetrata, animi principum Burgundorum ad peragendum quod reliquũ erat, cum ordinibus Vltraiectinis de translatione ditionis primo quoq; tempore, statim inclinati sunt. Mittuntur ad id exigendũ Vltraiec. Co. Hoch. & Com. Bur. Et episcopus assensu ordinũ in curia magna basilicę Martini, XII. Cal. Nouem. ius episcopatus Duc. Brab. & Comi. Holl. tradidit: cũ DCCCC et XVI. plus annos, res amplissimę ditionis, in uaria eius gentis fortuna, belli & domi ab episcopis administrata esset. Non hic disputo, utiliter ne id, fato nescio quo acciderit, an cũ florentis regni detrimento. Illud profectò, quod omnibus mortalibus in confesso est, affirmare haud uerear: ditionem Vltraiectinam, postquàm in prouinciæ formam redacta est, tot antè parta decora, omnemq; pristinam gloriã non amisisse modo, uerumetiam exuisse suam libertatem. Nam antea quamdiu sub episcopis uiuebãt, nulli obnoxij, suis domi legibus utebant: democratia annuo imperio cum consulari potestate finiri. Domi respub. à senatu: publica ditionis negotia à tribus ordinibus, quorum caput religio erat, administrari. Immunes ab omnibus oneribus, præter uectigalia in potum & frumentum, haberi. Episcopis in ciuitates nullum ius esse: solum suburbanarum rerũ curam habere. Interdum ducem belli esse, sed non sine Ordinum decreto: nec leges, ut in ciuitatibus ingenuis, absq; rogatione populi condi: nullum unquàm uectigal in capita ciuium cõstitui. Episcopo largitionem agrariam semissem in singula iugera petẽti, pernegare. At postquàm possesio utriusq; ditionis episcopis & ordinib. per istum modũ adempta, sub Burgundorum ius redacta est, ueluti eneruata, nihil pristini splendoris retinuit. Vt alia omittantur, in quibus à sua ingenuitate degenerauit. Iacent imaginibus illustres: uehuntur, utinam noui homines tantũ, ac non Gigantum fratres. Illud tamen commodi sequutum constat, ut nihil certè aliud: quòd populo per libertatem nimiã domesticis seditionibus in omnem rabiem dissolui consueto, licentia mouendi intestinum malum in reliquum cohercita sit. Hanc ob causam dubium, lętandũ, gratulandumq; ne, an ob illas dolendum fuit: certe episcopum dementiæ suæ poenituisse postea, certa argumẽta habeo. Dorestato discessurus, cum in superã Germaniã iter rursum adornaret, sæpe apud familiares in lachrymas effusus,

paucorum

paucorum, quos fidissimos sibi crediderat, & consilio & uerborum diserto lenocinio se episcopatu excidisse, querebatur: diras in eorum capita execrans, ut ipsi aliquando perfidiae suae ultrices furias inuenirent. Intellexit tum, demum hos sibi & episcopatui fatales consultores datos fuisse. Vt iam huius mutationis regni memoria apud posteritatem extet, operaeprecium fecero, si quibus uerbis eo die translatio ditionis, in frequenti ordinum & principum conuentu peracta fuit, literis prodam. Non totidem, quot in Germanorum lingua uocibus (nam id risum iuxtà & fastidium prouocaret) mehercle: sed quantū Latina puritas, exclusa nausea pro nostra facultate feret, sententiam reddam: cuius quidem hic tenor, sicuti ego accepi, fermè fuit. Henricus Bauarus episco. Vltraiec. ijs quibus haec olim cognoscendi potestas fiet. Carolus Gelrorū Dux maiores nostros Vltraiectinorum episcopos bellis grauibus, praecipuè Fredericum Badium, nulla iusta de causa armis semper afflixit. Cuius temporibus Oldensaliam nobis ultra Iselam non hostiliter, citra directam belli denunciationē solum ademit, sed per latrocinij speciem, cum foeda clade incautum oppressit. Quo bello Trāsiselanorum agri populationibus incendijsq; peruastati, praedationibus, pactis incendiarijs, calamitatibusq; alijs, pulsis possessoribus afflicti ac uexati fuerunt. Durauit autem haec miseria temporis, dum episcopus magnis suis sumptibus eam rursum ui captā huic ecclesię restituit. Badio successit Philippus Burgundus, quem ego sequutus fui. Huic Suollam abstulit dux: ademit oppidū praesidiūq; Couerdam, Dipenheimam, & agros Druentonum, praesidium Lagam. Multa super haec praesidia & castella in agris Transiselanis, cum insigni eorum & detrimento & strage & ruina. Tractum id bellum fuit cùm diuturnum, tum atrox, usq; ad Philippi mortem. In huius iam mortui locū inde ego suffectus, ubi episcopatū per manus accepi, ditionē Transiselanam belli terroribus ardentē adhuc offendi, & motibus & excursionibus infestis aestuantem. In haec ego episcopatus mei illapsus exordia tragoediae, pacem illico, ad uindicandam ab excidio gentem Transiselanā, cum Gelro, per episcopum Treuirensem, belli pacisq; disceptatorem, feci, ac foedus adiunxi. Et cōuenit de pace inter nos ita, ut pro redditis, quas arces, oppida, praesidia, ecclesiae Vltraiectinę ablata, teneret, Genemuda, Laga, alijsq; castellis, L. aureorum milia renumerarem. In quibus conditionibus expresse item additum fuit, ut Dux oppidū arcemq; Couerdam cum Druentonum agris, oppidum item & praesidium Dipenheimam, à nobis, donec uiueret, his legibus in fiducia possideret, ut eorum & finium circà ius rursus ad ditionem ecclesiae uerteretur, totidem milibus tum rescriptis, si stirpē è matrimonio haeredem decedens nullā relinqueret. Per haec spes propè indubitata nos tenebat, syncera fide in pace perpetua nostrum populum per Gelrum fore. Sed q̄ nos nostra de eo fefellit spes & existimatio, uel ipsa res statim coarguit. Praeter inuiolabilem foederis religionem, cum diutius ab armis & suis consuetis artibus, quiescere non posset: nullis iustis de causis, citra directam denunciationē ullam

„ belli, quo gentium ius uiolatur, rursum impulsoribus talium artificibus
„ quibusdam è pop. Vltr. anno XXVII. occulta fraude instructus, Vltra
„ iectum inuasit. Mox Hassaliam & nonnulla castella alia in Transiselanis
„ ademit: agros populatus est, fœdis irruptionibus, ceu inflatus amnis, lá-
„ te mortalium stragem dedit: omnia deniq; recenti ac noua belli specie im
„ pleuit. His ego caussis, in ultimum discrimen abreptus, ad opem Caroli
„ Cæsaris aduersus uim implorandam adactus fui. Cuius opibus & ma-
„ gnis impensis in bellum factis adiutus, tantum auxilij ex stratagemate in
„ Gelrũ parato sensi, ut Vltra. Rheni, oppida, et castella à Duce ablata in
„ citeriori ditione, recuperata sint, & quidẽ benignitate dei. Quia uerò cli-
„ entes nostri, ciuitates, populiq; Transiselani bello, quod cum Gelro nu-
„ per gesserunt, in tantas angustias rerum suarũ coacti fuere, ut illud neq;
„ diutius trahere, neq; Duci resistere armis ualuerint: ut illius uim aliquà de
„ clinarent, frequenti Ordinum conuentu communiter censuerunt, (quia
„ meis eos opibus me defendere posse diffidebam, neq; sufficiebã uero) sub
„ imperium Burgundorum Du. Brab. Com. Hollan. concedendum esse:
„ Cæsarem Carolum, eiusq; in Burgundicum regnũ successores hæredes
„ principes sibi deligendos: modo ipse eos recipere, & à Gelri iniuria &
„ dominatione tueri haud grauaretur. Quod quidẽ ita ratum haberetur,
„ si mea autoritate & assensu confirmarem: uti ad conseruationem & salu-
„ tem populi ditionisq; ultra Iselam, in id consensi, ne in communis hostis
„ potestatẽ redigerentur. Porrò cum fieri non possit, ut Vltraiec. deinceps,
„ aut oppida, præsidia, castella, agros, clientes, aut populum nostrũ intra
„ fines inferæ ditionis, meis opibus redditibus'ue à bello & incursionibus
„ hostiũ defendam: (quales experti periculo sumus) neq; facultatis uel meę
„ uel ciuitatum citerioris regionis, uel ecclesiarum sit, Cæsari impensas fa-
„ ctas reddere, aut cauere, beneficia'ue ulla repensare: honorem, gratiã ha-
„ bitam, opem'ue mihi & ecclesiæ in dubijs nostris rebus præstitã repone-
„ re: ut nihil hic immodicè opes urbium nostrarum extenuẽ, querarq; iu-
„ sta de causa ditionis egestatem, per quam, ingentem illam pecuniam in
„ bellum profusam remunerare non quimus. Volumus tamẽ publico no-
„ mine maiestati eius pro uirili, quod datur, rependere: præcipue autem
„ agros, urbes, clientes, populũ & plebem ecclesiæ Vltraiec. mortales reli
„ giosi profaniq; nominis in posterũ à ui iniuriaq; & oppressione uindica-
„ re, ne religio in nostra ditione dissoluatur: sed in eo statu, in quo usque
„ ad hanc diem fuit, in magna gloria deinceps conseruetur. Hæc propiore
„ cura apud animum meum agitans, cõmuniter cum ordinibus consului:
„ tenuitq; de ea re consultatio non inter collegiorum proceres, ipsorumq;
„ adeò collegiorũ sodalitia tantum, sed priuatim etiam excelsos quosdam
„ & singulares rarosq; separatim homines è populo & cõcilio nostro. Ho-
„ rum consilio & iussu, ubi deliberatum fuit satis, horum (inquam) autori
„ tate, priuata mea publicaq; posterorum episcoporum uice, urbem Vltra
„ iectum oppidaq; omnia, quantumq; præsidiorum & castellorum tota re
„ gione est, impedimenta eorum, quæq; bona huc pertinent, iura omnia,

redditus,

redditus, agros, campos, montes, sylvas, flumina, quantum profanæ di- « tionis tota regione est, eorum ius in ditionem imperiumque Caroli Cæs. « & hæredum Duc. Brab. Comit. Holla. utriusque stirpis trado. His, perin- « de uti aliis prædiis, possessionibus, per manus à maioribus acceptis, « quæ profani iuris tantum sunt, utantur. Quare quantum ciuitatū, præ- « sidiorum, præfectorum, clientum est: quantum nobilium hominum, & « humili loco natorum (quod ad profanā ditionem) qui nobis obnoxii « fuerūt, ac religione obstricti, eos uinculo ac religione fidei iurisiurandique « exoluo: & his quidem legibus, ut in Caroli Cæsaris fidē successorumque « Duc. & Comit. iurent. Cessimus autē absente Cæsare episcopatus pos- « sessione apud Comit. Hochstratanum Antonium Lala, legatum ad id « Vltraiec. missum: id quod tabulis ipse resolutis, eius signo Mechliniæ im- « pressis, traditisque VI. Id Septem. huius anni, edocuit: testatusque id, se cum « liberis mandatis Cæsaris iussu uenisse, manu scribæ est. Infrà in margine « enim implicata subscriptum fuit, Laurentius Dublionus. Vnde liquet, « eum ius ditionis, Cæsaris & Duc. Comit. que Braban. & Holla. hære- « dum nomine accepisse. Placet itaque, ut ciuitates & castella, mortales item « utriusque nominis inferæ ditionis Vltraiec. publicè priuatimque in ditionem « imperiumque Caroli Cæs. ea qua diximus forma, concedant: fidei religi- « one & iurisiurādi ei se obstringāt: obedientes imperio, fidelesque ad officia « exequenda præstent. Relinquet mihi & posteris episcopis integra, quà « nomen episcopatus Vltraiectini patet, iurisditio ecclesiastica. Ædes item « episcopis Vltraiec. propriæ intra urbis ipsius muros in perpetuum ser- « uantor. XIII. Cal. Nouem. Cū hac translationis forma breui pòst Io- « annes Slacheccius, postea à Cæsare archidiaconus urbis ob id factus, Romam profectus est: uti ea ab episcopo & ordinibus facta, pontificis Romani autoritate cōfirmarentur. Peracta itaque non paulo pluribus uerbis quidem, sed in hanc planè sententiā, episcopatus traditione, è curia episcopus & Hochstratanus basilicā D. Martini ascendere. Hos sequuta cōcio est omnium ordinū. Hic speciosus ultimus dies Vltraiecti Henrico Palatino in speciem illuxit, sed sugillationis reprehensionisque tacitæ plenus: post quem, episcopi inde & nomine & dignitate exutus, abitū fugamque in patriam mœstus, deserta tædio urbe, parauit. Solenni hic preca tionis carmine, quod inaugurationibus principum cani solet, peracto, Hochstratus omnium ordinū mortalib. stipatus, honorificè in hospitiū deducitur. Postero die populus tota urbe in concionem aduocatus, in Cæsaris fidem iurauit: datumque è more uicissim congiarium est. Hic dies deinceps quotannis celebratior fauore hominū populariique plausu, ppè habitus est, quàm ille, quo urbs Danorū procella deformata, ab Henrico Imp. ob merita Balderici Cliuensis, mœnibus rursū cincta fuisset: addita contra barbarorum incursiones paulo supra uastatam urbem, arce: ut in ciuitate ingenua tuti ab oppressionib. & ui sub antistitibus, suis legib. uterentur. Fuit autē hic ÇCCCC. & I. annus à morte Adelboldi episcopi, sub quo prima odii fax inter Vltraiec. & Holl. ardere cœperat: à pulso

ſuetudinibus, uſucapionibus, uſibus rerum ſuis quiq;, quibus ad hanc « uſq; tempeſtatem honeſtè laudateq; uſi ſunt, relinquantur. Iudici ſuo loci « proprio, et nuſquã alibi, mortales utriuſq; nominis ſiſtantur. Hæc ita ra « ta ſunto. Amorfortij s, ſimulac Cæſar in principem receptus erit, eiusq; « hæredes utriuſq; ſexus, Duces Brab. Comitesq; Holl. iuxta translationis « haud ita pridem perfectæ ab epiſcopo, tenorem. Si ob hanc regni in no- « uam formam redacti uiciſsitudinem populum Amorfortium, eius'ue cir « cùm ditionem ſtatim, in poſterum'ue pontifex Ro. quis, aut alius quiuis « infeſtauerit: ea controuerſia nullo ipſorũ incommodo iactura'ue ſuſtol- « lẽt: aut certè autoritate pontif. ea res, ipſius'ue, unde petenda eſt, ut com- « probetur, ſui maxime operis ac curæ erit: & quidem nullis illorum uel « ſumptibus, uel impenſis. Non committet Cæſar, ut in fundũ, uillam, præ « dium iuris Amorfortij in Gelria, grauius uectigal imperetur, quàm eo- « rum qui incolæ in ea ditione fundos, agros'ue poſsident. Quod ſi di- « uerſum uſu ueniat, in ea re pop. Amor. tuebitur. Si in poſterum ulla con- « trouerſia, quod'ue diſsidium inter urbem Vltraiec. & alia oppida inferæ « ditionis exoriatː in eo certamine Cæſar, eiusq; poſteri hæredes non ultrà « ſe immiſcebũt, alios'ue q; integros incorruptosq; principes in populum « par eſt et æquũ gerere, præſtabunt. Si quo tempore idẽ populus damnũ « acceperint, prædationibus'ue euaſtati fuerint: armis eos perinde ut alios « ſuos populos Cæſar defendet. Ius item erit uolentibus, in ſuis cauſis per « regna Burgundici nominis iudicio diſceptare, itidem uti alijs eiuſdem po « pulis. Multis annis, præcipue uero ab X I. multi graues motus, diſsidia, ſeditiones inteſtinæ, ſeceſsiones, bella in urbe Vltraiec. fuerant: in primis autẽ Iſelſteinenſe. Capta itẽ caſtella & præſidia, ut Meidenſe, & alia non- nulla, quibus ditionem inferã populationibus & ruinis euaſtarant. Qui- bus de cauſis Vltraiectina res in magnum detrimentũ, pernicioſum ma- lum, impenſas, ſumptus intolerabiles, æs alienũ grande defluxerat: unde pleriſq; mortalibus obnoxij, hypothecas, tabulasq; equeſtres, & diuer- ſas præterea tabulas, præſertim unas illas de C. & V. M. philipporũ in uſu- ram redimibilem communi omnium ordinum uice ſigno impreſſas de- diſſent. Huiuſumodi conatibus ac conſilijs quia Amorfortij ſemper ad- uerſati fuerant, neq; aſſenſu ſuo ea approbarant, id quod apud omnes mortales in ea ditione liquidò conſtabat: ſed ne ipſi Vltraiectini quidem ad eam uſq; diem re ipſa refellerant. nam hi quotannis in conſtitutione tributaria in domos ruſticanas, in exactionibus item ſtipendiarijs alijs, Amorfortiorũ prædia, uillas, & agros, libera reliquerant. Petiuerunt A- morfortij, ut Cæſaris iudicio, huiuſmodi onera, debita, impenſæ, tabulæ equeſtres, & ſi quæ aliæ omnium ordinum communi nomine in credi- torum manus obſignatæ exiuiſſent, nihil incolas ciuitatis Amorſortiæ, eorum'ue uel bona uel agricolas obligare cenſerentur. De quibus ita de- cerni placuit. Non permittet Cæſar, (quod ad hæc aliaq; debita ſine con- « ſenſu pop. Amorfortij conflata: quibus'ue nullo obſignationis ſuæ teſti- « monio aſſenſerit, ſe deuinxerit'ue) ut uectigal tributum'ue ullũ in agros, « fundos,

» fundos,uillas'ue pop. Amorfortij, cauſa inaudita,lataꝗ nondum ſenten-
» tia,conſtituatur. Sed ne incœptetur quidẽ res qua, quæ ipſis detrimen-
» to ſit,niſi ex iuris formula:aut uoluntate permiſſu'ue eiuſdẽ pop. Amor-
» fortij. Cauebitur inde in poſterum,ne iterum pullulet,ſed uti hęc contro
» uerſia in uniuerſum dirimatur. Placuit quoꝗ, ſi fortè bellũ (quod Deus
» auertat)rurſum foret poſteris temporibus, ut Cęſar intra ciuitatem ſuo
» ſumptu præſidia armata equitum claſsiariorum,quibus tum ad eius cu-
» ſtodiam opus fuerit, habeat,alatꝗ:uti plebes incolæꝗ impenſarum im
» munes ſeruentur:ueluti à Cæſare & epiſcopo,bello aduerſus Gelrorum
» Ducẽ proximo factitatũ fuit. Quod ad cocturę cereuiſiariæ ius & liber-
tatem ab epiſcopis acceptam, intra ſecundũ miliare à ciuitate: uti eadem
libertas intra totidem miliaria in Gelri ditione à ciuitate concederetur,
» ubi iam Cæſar in ſuam poteſtatem redegiſſet: ita fidem pepigit. Ciuitas
» Amorfortia, quoniã aliquanta parte à negotiatione & mercimonio co-
» cturæ cereuiſiariæ celebritatem ſuam nundinationemꝗ habet, permit-
» tet Cæſar,ne quis intra ſeſquimilium à ciuitate cereuiſiam coquat, ultrà
» in ditione Gelriæ,ubi eã ſui imperij fecerit, iuxtà,ac cis in inſera regione.
» Excipientur,ſi qui hac uetuſtiorem immunitatem habeant. Interim ut li-
» berum ſit uolentibus,& ius,familiæ ſuæ cuiꝗ citra nundinationem, co-
» quendi. Petentibus,ut pręfectus,quiꝗ in poſterum res Vltraiectinas in-
feræ ditionis adminiſtraturus eſſet,antè in has leges iuraret, quàm pop.
Amorfortius ad iuſiurandum,eumꝗ recipiendum, teneretur: ne'ue ad
iurandum in Cæſaris fidem prius obligaretur, quàm per legatos Bur-
gundionum hæc pacta Cæſaris auctoritate confirmata, tabulæꝗ conſi-
» gnatę,iuſta forma traditę eſſent:ita fide ſancitũ eſt. Simulatꝗ cum Amor
» fortijs Cęſari conuenerit, iuſta forma tabulas ſigno ſuo impreſſas illis ip-
» ſis tradet. Erit & curæ,uti ratæ ſeruentur pop. Amorfortio: mandabitꝗ
» pręfectis & rerum ſuarũ curatoribus,ut earum pacta exequantur, et illiba
» ta habeãt:dentꝗ operam,ut inuiolata teneantur. Promittit Hochſtratus
» his ſuis tabulis pop. Amorfortio apertas tabulas à Cæſare iuſta forma
» intra menſem ſequentem. Quod quidẽ ne pro uano habeatur, hiſce ſub-
» ſcripſit,ſignumꝗ ſuũ impreſsit, V. Cal. Nouem. anno XXVIII. ſupra M.
» D. Supplices petunt Amorfortij hęc ſibi auctoritate Cęſaris affirmari.
» Hęc ego et uice hæredũ meorũ Ducũ Comitum Brab. Holl. principum
» urbis Vltraiect. ciuitatiſꝗ Amorfor. aliorumꝗ oppidorũ ditionis Vltra-
» iectinæ,præparato conſilio præfecti noſtri & legati inſtructus,ob meri-
» ta,pro ſingulari fide itẽ erga epiſcopos ſuos maiores,inſuper propter ho
» nores legato meo inaugurationis die habitos, populo Amorfortio ita
» comprobo,ut ijſdem Præparata conſultatione Præfectæ regnorum me
» orum citeriorũ amitæ meæ,legatiꝗ priore decreto data ſunt. Quare iu-
» diciorum præſidibus,præfectis, libellorum magiſtris, mortalibus omni
» bus à conſilijs noſtris per Hollandiam,Zelandiam,ditionemꝗ Vltraie-
» ctinãm,prętori ciuitatis Amorfort. impero, ut in quiete pop. Amorfort.
» his legibus, hacꝗ libertate,auctoritate mea affirmatis,uti permittant: &

ea quidem

ea quidem forma ac tenore, quo hic positæ sunt. Nemo cōtrà ito, aduer- «
sum'ue facito: ne'ue ipsi contrà fieri committunto. Sic enim mihi placet. «
Mechliniæ, pridie Non. Nouem. eiusdē anni. Hæc tametsi ad hunc ma- «
ximè modum Cæsaris iussu rata esse in perpetuum pop. Amorfortio ex
fœdere debuissent, nostra statim memoria tamen pleraq; contra fas &
æquū Vltraiectinis impulsoribus, ab hominib. callidis magis & acutis in
nterpretando iure, quàm doctis aut pijs, quos parū fœdera tenere uide-
ibantur, cōtempto principis decreto uiolari cœpere. Vt alia omittantur,
in pacto tradendi se sub ius Burgundicum illud fuit præcipuū 'Non per- «
missurum Cæsarem, ut ob æs alienum ab Vltraiectinis bello Isselsteinen «
si contractū, aliam'ue debitam pecuniam sine Amorfortiorum consensu «
consignatione'ue conflatam, in eorū agros, fundos, prædia, uillas, causa «
indicta, ac lata nondum sententia, uectigal constitueretur. In hoc fœde- «
re cum 'simpliciter sit positum, citra temporis designati circumscriptio-
nem, expressaq; libertas non modò incolarū ciuitatis, sed et agricolarum,
qui fundū Amorfortij iuris colerent: postea exorti sunt, qui temporum
non tantū et annorū metam finiuerunt, sed hominū etiam personarumq;
rationes circumciderūt, & possessionibus intra angustias quasdam con-
strictis, tantum interpretando declarandoq; fœdus reliquerūt, quantum
ipsis uisum fuit. Quantum fundorū ante annum XXVIII. iuris Amor-
fortij fuisset, solum in fœdere haberetur liberum: qui uerò ab eo connu-
biorum affinitatibus è socijs ciuitatibus accederent, uectigales cōmuni
cum aliarum gentium eiusdem ditionis agris seruitute, deinceps forent.
Quod quidē ne dicam quàm contra libertatis legem, sed quàm parum
æquum sit, uel hoc unum coarguerit. Cum enim affinitatis cōiunctione
per cōnubia cum socijs ciuitatibus, sæpe aliò homines demigrent, agro-
rum, qui ad eam usq; diem liberi fuissent, possessiones per commigratio-
nem libertatem pristinā exuere simul necesse esset. Si qui accederēt, quiq;
aliò decederent, stipendiarij forent: quantum ad ultimum de ea libertate
reliquum Amorfortijs fieret? Hac interpretatione ex ipsorum commo-
do & bono fœdere circumciso à liberis possessoribus ad eorum agrico
las, tanquam de boue ad asinum descensum est: ut expressa confessione li-
bertatis dominiorum in litem traheretur, utrum ad contribuendū dimi-
dium, agrorum liberorum cultores tenerentur. Aliam quæstionem pa-
rum directam ea lis secum, ut ansam ansa traxit: num ciuis qui à ciue libe-
rum agrum conduceret, in dimidium stipendiarius esset. Negatum hinc,
affirmatum illinc, non sine acri certamine est: resq; iudicio disceptari cœ
pta. Postremò in legibus non fuit expressum, ut ad conferendū clauden-
dis fluminibus, abigendo'ue è pascuis per exactores pecore, cogerentur
Amorfortij, id quod postea fuit factitatum: sed ne quid in hac cōtrouer
sia inccœptaretur quidē, nisi iure, aut uoluntate permissu'ue Amorfortio
rum: simul uti ea res integra tam diu seruaretur, dum iudicum sententijs
finita esset. Dum ea Vltraiecti, à quibus diuertit oratio, conficiuntur: op
pida in Gelria à Burgūdis bello capta, deductis præsidijs Duci reddun-

 tur.

tur. Fœdere Vltraiecti cum pop. Amorfortio peracto, promissum legatis, datis in fidem tabulis Comitis signo impressis, Cæsarē intra mensem sequentem de pacto fœdere cum diserta omnium eorum amplificatione nouas traditurū. Petentibus postero die ut domum ista renunciarēt, potestas facta est. Amorfortiam reuersi legati, extemplò ueterē et nouum senatum & populū conuocarunt. Lectæ fœderis leges ex sententia Hochstrati & v. legatorū conscriptæ, tolerabiles & æquæ omnibus sunt uisæ. Habitæ legatis gratiæ inde sunt, quod fidelem operam pro libertate conseruanda præstitissent: placuitq; senatui, ut communi decreto, Ioannes Sosius, Segerus Vuilda, Petrus Hardefeltius, legati Vltraiectum ad legatū Cæsaris redirent, renunciaturi, senatui populoq; Amorfortio conditiones placere: utq; ei gratias agerent, quod se benigniter non audisset modo, uerumetiā cum ingenti fauore omnia penè sua postulata rata esse iussisset. Quare Amorfortios uicissim obnixè operā daturos, ne fide ab ullis, non tantum ciuitatibus socijs, sed gentibus erga principem superarentur. Hac legatione Vltraiectum decreta, ad Hochstratum uenerūt. His responsum, ut quando nihil superesset amplius, domum redirent, se paucis diebus inaugurationis ergò Amorfortiam uenturū. Tertio mox Non. Nouem. cum C. equitibus eò uenit: in ciuitatē ingenti gaudio ab omnis ordinis mortalib. deductus, cū solenni precationis carmine templū Georgij tutelaris, septus religione & senatu, effusaq; ad spectandum triumphi speciem plebe, recipitur. Sequenti die in curiam, quò senatus & prioris anni Consules conuocati erant, agmine nobiliū septus uenit. Ibi Laurentius Dublionus: Ex uestris (inquit) legatis, quī inter Cæsaris legatum & ipsos de libertate uestra conuenit, iam pridem accepistis. Quæ igitur absens Comes tum cum illis transegit, ea præsens uobis affirmat comprobatq;. Inde tabulæ de translatione perpetrata ditionis confectæ, ea forma, qua suprà paulo posui, à scriba sunt recitatæ. Sub has lectū diploma, Comiti à Cæsare datum, de liberis mandatis permissuq; & ex autoritate constituendi facultate. Ad postremum fœdera libertatis paulo antè cū Hochstrato conscripta: quæ rursum in frequenti senatu ille & scripto et impresso signo, fide sanxit: affirmauitq; se intra mensem amplificata, ac Cæsaris magno signo impressa, senatui traditurū. Exul quidā Arnoldus Clemens, qui propter occisum ciuem nuper, in perpetuum pulsus fuerat, noui principis beneficio confisus, ueniæ fiducia in ciuitatē redierat. De hoc Comes ita proposuit, ut, si senatui uideretur, huic homini, cōcessa uenia admissi, reditus Cæsaris beneficio daretur. Vnum illum supplicem esse, quo facilius noxa condonari posset. Fieri id passim in nouorum principum inaugurationibus, ne ut insolens, quod peteret, rejceretur. Posse se quidem suo iure hic & potestate uti, sed malle id senatus arbitrio facere, & iura à maioribus tradita illabefactata pop. Amorfortio relinquere, quàm uiolare. Responsum Hochstrato est: non uideri id è rep. esse. hoc enim exemplo alios homicidas illustribus familijs ortos, ad reditum per amicos parandum, consurrecturos: ut id, quod Cæsaris benefi

beneficium fuiſſet, ab alijs in poſterũ ad reſciſſum plebiſcitum traheret. Iuſſus extẽplò exul à Comite ante occaſum ſolis è ciuitate faceſsere. Aduocatus eodem die in concionẽ tota ciuitate populus, poſtquàm conſul cauſas translatę ad Burgundos ditionis paucis pręſente Cæſaris legato, & Abſtemio epiſcopi, peroraſſet: in fidem Caroli v. Cæſaris, & hæredũ ducum comitumq; iurauit. Hochſtratus in ueſtigio iurauit uiciſsim in libertatem populi, quam per ſuos legatos pepigerant. Peractum iuſiurandum, tubicinum qui ex Vltraiecto acciti fuerant, cantus ſuſcepit ante curiam. Quibus epinicium modulantibus, ſparſum ſexies è ſublimi cõgiariũ eſt. Reducto inde domũ legato munera à ſenatu ſunt data, boues duo eximia ſpecie, & cornibus inauratis, inſignia gentilitia Cæſaris & comitis Hochſtratani præ ſe ferentes. Exceptus eo die legatus eſt à ſenatu, magnifico luxu apparato cõuiuio, à quo uiciſſim ſex è ciuitatis principib. cœna accepti. Varia lætitia perſonuit ea nocte tota ciuitas. Ignes in pontib. & uijs omnibus ingenti laudis ac palmæ certamine ſunt accenſi. Muſici et tubicines cũ funalibus ardentibus cõcinnè modulantes, foſſam interiorem ultro citroq; nauigando iucundum ſpectaculum præbuerunt. Et uicatim in multam lucem comeſſando ac potando continuatum eſt. Poſtridie ſex principes conſulares Comes ad ſe aduocauit: hos pręſentibus à cõſilio heroë Aſſendelphio, Iodoco Saſbautio, & Vincentio Cornelij F. multa de prætura, de plebiſcitis, de iure prætorio percontatur: deinde quas controuerſias ſenatus, quas tribuni dijudicarent: quæ comitiorũ ratio eſſet: quo' ue anni tempore ea haberentur. Ad ultimum, quibus legibus uici Amiſiani uterentũ. Hæc diligenter à conſulibus expoſita, ſummatim illi ſtilo exceperunt. Dimiſſos domos ſuas, eodem die rurſum ad ſe aduocat: actisq; pro munificentia gratijs, mandat illis reipub. curam: ut pari uigilantia & conſilio, quo ad eum uſq; diem feciſſent, pergerent ciuitatem à proditione tueri. Data ordine inde conſulibus in fauſtum fœlicemq; abitum dextra, per Aſsendelphiũ eos interrogari iuſſit, num ſenatui & pop. placeret, Segerum Vuildã pętorem dici. Annuentibus conſulibus, Segerus per uiatorem accerſitur: & exacto iureiurando, conceptis uerbis, Comes Vltraiectum abijt. Latebant tum adhuc quidam abditi, qui direptis bonis ad cædem ab epiſcopo conquiſiti fuerant. His in publicum prodeundi poteſtatẽ tum fecit: dimiſsi itẽ è carcere captiui. Edicto ſub hæc publicè cautum, ne quis, obliterata anteactarum iniuriarum memoria, alteri conuicium diceret: propoſita mulcta, ultimum ſupplicium, & bonorum publicatio. Inauguratur Comes ijs ipſis diebus Vicæ & Rhenis. Dublionus interim Arenacum ad iuſiurandum à Duce exigendum proficiſcitur. Hochſtratus antequàm ex urbe in Brabantiam iter retro faceret, compoſito utcunq; eius ſtatu, rempub. ita ordinauit, ut Michaelem Enkefordium Cardinalem abſentem, ac multos annos Romæ agentem, epiſcopum diceret. Præfectus urbis factus Ioannes Erremõdus: Coſs. dicti, Henricus Verborchius, et Petrus Merſeltius, Pętor conſtitutus Ioannes Culenburganus. Fuerunt inde res Vltraiectinę

à ſeditionibus quietæ. Sed ut cum principibus, in defectionibus regnorum iura & instituta uariantur: ita non ſolum cum recenti Burgundorũ imperio, urbis conſuetudines antiquę & inſtituta priſca ſunt abrogata, ſed noua etiam facies ædium ſacrarum & ædificiorum publicorum euerſionibus inducta: ſacra profanis miſceri, ſumma imis commutari cœperunt. Populo comitia antiquata: conſulibus & ſenatorũ duobus principibus, Romanæ libertatis inſignia togæ argenteæ ſunt detractæ. Ius dicendi Coſs. legendi item ſenatum, ſubmouendíq;, citra ordinẽ, quando uiſum eſt, ad principem translatum. Noua iudiciorum forma inuecta. Quinquiuiratus ad Prætorem traductus. Cætera ut quæq; inde uario habitu domi geſta ſunt, non eſt operę hic perſequi, cum ea quæ propriè huius noſtri fuere inſtituti, ad exitum huius anni, ſcribere uix ſuffecerim.

RERVM VLTRAIECTINARVM LIBRI VII. ET VLTIMI FINIS.

ERRATA, QVAE OBREPSISSE OPERArum incuria, inter colligendum Indicem deprehendimus, ita emendabis.

Pag. 13 41. tum bello Iſelſteinenſi, commemorata, cum in nullo auxilij ſpes, prætérquam in eo uerteretur, 15. 11. uidebatur: Leodinus 27. 44. Crouerdã 46 33. breui accidit 67 13. fortè legendũ, iiſdem abijt 115. 2. ſcaturigo 122. 29. ut de ſiſtendis exulibus 127. 4 ſocietatem cum eo perpetuam iungere Ead. 27. pœnæ ſocia urbs 140. 16. ab illis infida 147. 11 Sombreuũ 167. 3. ſcelere 196. 7. uobis tradã 208. 35. quod in omen fugandi 222. 1. penes ſe, ne fallerentur, 229. 33. is mentis inops habitus 237. 44. quaterniones

RERVM



RERVM TOTO HOC OPERE MEMOrabilium Index.

Guielmus

FINIS.

